

คุณลักษณะไทย คุณค่า กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้แบบไทยในอดีต

เมื่อมนุษย์เกิดมาธรรมชาติได้สร้างให้มีสัญชาตญาณของการต่อสู้เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตรอดอยู่ในโลกได้ ตั้งแต่การต่อสู้เพื่อแสวงหาอาหาร สร้างที่อยู่อาศัย รวมทั้งป้องกันตนเองให้พ้นจากภัยธรรมชาติ ภัยจากสัตว์ร้ายและภัยจากมนุษย์ด้วยกันเอง ภัยจากมนุษย์ที่ถือว่าร้ายแรงที่สุดคือ “ยุทธภัย” อันเป็นภัยที่เกิดจากการสงคราม (ภาพ รอดเรืองเดช, 2524) มนุษย์จึงพยายามคิดค้นที่จะหาวิธีการต่อสู้แบบต่าง ๆ เพื่อป้องกันชีวิตของตนเองและเผ่าพันธุ์ โดยการสังเกตวิธีการและลีลาจากธรรมชาติรอบตัว เช่น การต่อสู้ระหว่างสัตว์กับสัตว์ สัตว์กับคน และคนกับคน สะสมเป็นประสบการณ์นำมาประกอบกันสร้างเป็นแบบของ “วิธีการต่อสู้ป้องกันตัว” ทั้งแบบที่ใช้อาวุธและไม่ใช้อาวุธ ซึ่งมนุษย์แต่ละซีกโลกหรือแต่ละภาคของโลกต่างก็มีวิธีการต่อสู้และป้องกันตัวเป็นของตนเองแตกต่างจากคนอื่น ขึ้นกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (จรรยา แก่นคำวงษ์, 2530: 7) วิธีการต่อสู้ดังกล่าวได้กลายมาเป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวประจำชาติของประเทศต่าง ๆ ในโลก

การต่อสู้ป้องกันตัวจัดเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นศาสตร์คือ เป็นวิชาการที่สามารถศึกษาหาความรู้ได้ มีระเบียบแบบแผนในการศึกษาที่แน่นอน เป็นศิลป์คือ มีเทคนิคที่ได้มาจากการประยุกต์ความรู้มาใช้ เต็มไปด้วยวิธีการ กลยุทธ์ ลวดลาย ซึ่งยากจะเรียนรู้และปฏิบัติได้อย่างเจนจบ และแต่ละคนจะมีการพัฒนาเทคนิควิธีที่ไม่ซ้ำแบบกัน (ฟอง เกิดแก้ว, 2532: 184)

สำหรับประเทศไทย ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการป้องกันประเทศให้อยู่เป็นเอกราชมาจนถึงทุกวันนี้ คนไทยแต่โบราณนั้นยึดถือกันมาว่า “ชายฉกรรจ์ที่กำเนิดเป็นคนไทยทุกคนจะต้องเป็นทหาร” เพราะในการสร้างบ้านเมืองในระยะแรกย่อมต้องมีการศึกสงครามกับเพื่อนบ้านข้างเคียงได้ตลอดเวลา ดังนั้นในยามปกติผู้ชายไทยก็ทำหน้าที่เป็นพลเรือนดูแลครอบครัว แต่เมื่อใดที่เกิดศึกสงครามผู้ชายไทยทุกคนจะเข้าสู่ศึก ทำหน้าที่เป็นทหารของประเทศ

ดังนั้น การสร้างผู้ชายไทยให้มีลักษณะของ “นักรบ” จึงเป็นความจำเป็นในการรักษาชาติบ้านเมือง คุณสมบัติที่สำคัญของนักรบหรือทหารที่ต้องฝึกให้มีขึ้น (ภาพ รอดเรืองเดช และคณะ, 2524) คือ

1. ความมีน้ำใจกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ทรหดอดทน ไหวพริบไหวพริบ หรือครั้นคร้ามต่อภัยอันตรายใด ๆ

2. มีร่างกายแข็งแรง กระดูกเป็นเหล็ก ใจเป็นเพชร เนื้อหนังเป็นทองแดง
3. มีความรู้ความสามารถในการรบอย่างแท้จริง

การฝึกวิธีการต่อสู้และการศึกษาดำராพิชัยสงครามจึงเป็นความจำเป็น และเป็นภาระหน้าที่ของผู้ชายไทย ในสมัยโบราณแต่ละหมู่บ้านต่างมี "เจ้าหมู่บ้าน" เป็นผู้ควบคุมกำลังของหมู่บ้าน อันถือได้ว่าเป็นหน่วยทหารที่มีขนาดเล็กที่สุดของประเทศ หมู่บ้านเหล่านี้ในยามสงบต้องมีการจัดเตรียมอาวุธ และเสบียงอาหารให้พร้อม อาวุธที่จัดหาไว้ประจำบุคคลหรือประจำตัวของนักรบในหมู่บ้าน เช่น ทวน หอก แหวน หลาว ข้อมไม้ หน้าไม้ ง้าว เกาทัณฑ์ ตะบอง ขวาน มีดเหน็บ มีดปลายตัด และดาบซึ่งมีทั้งดาบคู่และดาบตั้ง (คณะกรรมการหนังสือเทิดพระเกียรติเพื่อการศึกษา, 2535: 222) จะเห็นได้ว่าอาวุธดังกล่าว ส่วนมากเป็นอาวุธที่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ทำมาหากินในยามปกติ แต่เมื่อมีสงครามก็สามารถคว้าอาวุธที่ใช้อยู่ประจำวันมาใช้เป็นอาวุธในสงครามได้ทันที นอกจากนี้คนไทยยังรู้จักการนำสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะในยามปกติมาจัดกำลังทัพด้วย เช่น ม้าที่เป็นพาหนะส่วนตัวของบุคคลที่ทุกบ้านมักจะมีไว้ใช้เป็นพาหนะในการติดต่อระหว่างหมู่บ้าน ก็สามารถนำมาใช้ในการสงคราม ในการหาข่าว ติดต่อสื่อสารระหว่างกองทัพและ ต่อสู้ สัตว์อีกประเภทหนึ่งได้แก่ ช้าง ช้างเป็นสัตว์พาหนะที่ใช้ล่าเหยื่อสิ่งของและผู้คนในท้องถิ่นทุรกันดาร นอกจากช้างจะใช้เป็นพาหนะและสัตว์ใช้งานแล้ว คนไทยถือว่าช้างเป็นสัตว์คู่บุญบารมีของพระมหากษัตริย์ ในยามสงครามผู้ที่ใช้ช้างเป็นพาหนะได้แก่ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และแม่ทัพ การที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำการรบบนหลังช้างที่เรียกว่าการกระทำยุทธหัตถีนี้ ถือได้ว่าเป็นลักษณะของการรบที่ กล้าหาญอย่างยิ่ง และสมควรได้รับการยกย่องพระเกียรติยศ

จากความสำคัญของการต่อสู้นี้เอง ทำให้เกิดวิชาการต่อสู้ต่าง ๆ ของคนไทย อันได้แก่ มวยไทย กระบี่กระบอง เป็นวิชาการต่อสู้ด้วยมือเปล่าและการต่อสู้ด้วยอาวุธโดยไม่ใช้สัตว์พาหนะ วิชาอัศวกรรมเป็นวิชาการต่อสู้โดยใช้อาวุธบนหลังม้า วิชาคชกรรมเป็นวิชาการต่อสู้โดยใช้อาวุธบนหลังช้าง ดำราพิชัยสงคราม อันเป็นเรื่องการวางแผนและกลยุทธ์ในการรบ วิชาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นวิชาที่มีคุณประโยชน์แก่คนไทยอย่างใหญ่หลวงในการที่ทำให้ประเทศไทยสามารถดำรงความเป็นเอกราชมาได้จนถึงปัจจุบัน

4.1 ลักษณะของมวยไทยและกระบี่กระบอง

การต่อสู้ด้วยมือเปล่า หรือมวย เป็นการต่อสู้ของมนุษย์ทั่ว ๆ ไปทั้งโลกที่ต่อสู้กันโดยใช้พลังกำลังและอวัยวะของร่างกายเป็นอาวุธ เป็นการต่อสู้โดยธรรมชาติของมนุษย์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2526: 632) ได้ให้ความหมายของคำว่า มวย ไว้ว่า "มวย คือ การชกกันด้วยหมัด" และ

ให้ความหมายของมวยไทยไว้ว่า "มวยไทย คือ กีฬาชกมวยแบบที่ ที่มีกติกา ยอมให้คู่ชกใช้เท้า ศอก และ เข่าได้"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2517: 698) ได้กล่าวไว้ว่า "มวยไทย คือ ศิลปะการต่อสู้แบบมือเปล่าของชนชาติไทย ที่สามารถใช้ศอก เข่า เท้า และหมัดเป็นอาวุธ"

เขตร ศรียาภัย อ่างในสารคดี (2530: 58) กล่าวว่า "มวยไทย เป็นแบบการต่อสู้ตั้งแต่หัวตลอดถึง ทั้งข้างหน้า และข้างหลัง..."

ในอีกความหมายหนึ่ง มวยในภาษาไทยโบราณมีความหมายว่า หนึ่งเดียวหรือการม้วนผมที่ยาว โดยการรวบให้เข้ารวมกันเป็นกลุ่ม (นายชยะ, 2537) มวยจึงอาจหมายความถึง การรวมพลังกาย พลังใจ และพลังปัญญาให้เป็นหนึ่งเดียว ทำให้นักมวยเกิดความคล่องแคล่ว ว่องไว สามารถเผชิญกับคู่ต่อสู้ได้ (ปัญญา ไกรทัศน์, 2530) ในภาษาสันสกฤต มวย หมายถึง การผูก (หลวงวรวงศ์, 2511: 915) จึงอาจสรุปได้ว่า "มวย" สามารถแยกความหมายหลักออกได้เป็น 2 ความหมาย ได้แก่

1. การต่อสู้ที่ใช้กำปั้นและการปล้ำ
2. การรวมกันเป็นกลุ่มในลักษณะของการผูกมัด หรือมัดเข้าด้วยกัน ซึ่งถ้ามองภาพของมวย จะเห็นว่า การกำหมัดเป็นการมัด หรือรวมนิ้วมือไว้ด้วยกัน หรือการเข้ากอดปล้ำคู่ต่อสู้ เป็นการรัดหรือมัดเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ลักษณะการผูกยังปรากฏในการแต่งกายของมวยไทย เช่น ผูกหมัด (คาดหมัด) ผูกศีรษะ (การสวมมงคล) ผูกแขน (การใช้ผ้าประเจียด) และสุดท้ายคือ การผูกใจ โดยใช้คาถาอาคมเป็นรวมกายและใจให้เป็นพลังหนึ่งเดียว

มวยไทยแตกต่างจากมวยชาติอื่น ที่สามารถใช้อาวุธในร่างกายได้ทั้งหมด 9 ส่วน โบราณจึงเรียกว่า "นวอาวุธ" คือ หมัด 2 หมัด, เท้า 2 เท้า, เข่า 2 เข่า, ศอก 2 ศอก และ 1 ศีรษะ การใช้ด้วยจะแต่ละส่วนเพื่อการต่อสู้มีดังนี้

การใช้หมัด ประกอบด้วย หมัดตรง หมัดตวัด หมัดเสย หมัดเหวี่ยง

การใช้เท้า ประกอบด้วย เตะตรง เตะเฉียง เตะตัด เตะตวัด (เตะก้านคอ) เตะกลับ

(จรเข้พาดหาง) รวมทั้งการถีบ

การใช้เข่า ประกอบด้วย เข่าตรง เข่าเฉียง เข่าโค้ง เข่าลอย

การใช้ศอก ประกอบด้วย ศอกตัด ศอกงัด ศอกพุ่ง ศอกกระทุ้ง ศอกกลับ

เขตร ศรียาภัย ได้กล่าวว่าการต่อสู้ของคนไทยมีพิขสงรอบตัว คนไทยต่อสู้โดยใช้หัวขวิด ปากกัด ตีนเตะ ถีบเหน็บ มือตะปบ ตบต้อย ทุบ ศอกถอง ฟันลับ สันเคียว เข่ากระทุ้ง ก้นกระแทก บ่าแบก

ทุ้มลุ่มทับจับหัก ควักนัยน์ตา ผ่านลูกหมาก ซึ่งลักษณะของการต่อสู้แบบนี้เรียกว่า แบบ "พันลำ" ซึ่งแปลว่า รอบด้าน การใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย 9 ส่วนในการต่อสู้ที่กล่าวมานี้สามารถนำมาใช้รวมกันเป็นท่าทางของการต่อสู้ได้มากมาย แบ่งได้เป็นท่าหลักที่เรียกว่า ท่าแม่ไม้ และที่พลิกแพลงขยายจากท่าพื้นฐาน เรียกว่า ท่าลูกไม้

สำหรับการต่อสู้โดยใช้อาวุธนั้น คนไทยมีอาวุธที่ใช้ในการต่อสู้หลายชนิด ทั้งอาวุธยาวและอาวุธสั้น เช่น กระบอง ไม้พลอง ทวน ง้าว หอก ดาบ กระบี่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องรับ และเครื่องกำบังตัวอีกหลายชนิด เช่น โล่ เช่น ดั้ง เป็นต้น ศิลปะแห่งการใช้อาวุธคู่มือ และเครื่องป้องกันกำบังตัวเหล่านี้เรียกเป็นคำรวม เป็นที่หมายรู้งักกันว่า วิชากระบี่กระบอง (ธนิต อยู่โพธิ์, 2511: 3) สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532: 311) กล่าวว่า

...กระบี่กระบอง คือ การเล่นอย่างหนึ่งของไทย จัดอยู่ในจำพวกกีฬา แต่เป็นกีฬาของไทยเราแท้ ๆ เพราะไม่มีชาติใดภาษาใดเล่นกีฬาชนิดนี้กันเลย เป็นกีฬาที่มีมาแต่โบราณนิยมฝึกหัดและเล่นในยามสงบ หรือนำไปใช้ต่อสู้กับศัตรูในยามรบ เช่นเดียวกันกับโอลิมปิกส์เกมส์ที่ชาติตะวันตกได้เริ่มขึ้น เพื่อจะฝึกฝนให้ผู้เล่นมีร่างกายอดทนแข็งแรง และมีวิชาความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการรบในสมัยนั้นให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น...

วิชากระบี่กระบองเป็นวิชาที่ต้องฝึกหัดจนสามารถใช้ได้คล่องแคล่วและชำนาญ ทั้งการใช้อาวุธบนพื้นดินและบนพาดหะ เช่น ช้าง ม้า ซึ่งคนไทยได้มีแบบแผนการใช้อาวุธแต่ละประเภทมาเป็นเวลานาน เรียกว่า "เพลง" เช่น เพลงกระบี่ เพลงทวน (ธนิต อยู่โพธิ์, 2511: 5) เพลงอาวุธแต่ละประเภทจะมีชื่อเรียกตามท่าท่า และท่ารบหลายสิบอย่าง (กรมศิลปากร, 2491: 5) ตัวอย่างของลักษณะอุปกรณ์กระบี่กระบองที่พบในปัจจุบัน เช่น

1. กระบี่ เป็นอาวุธที่ใช้ได้ทั้งฟันและแทง ทำด้วยเหล็กดี มีรูปแบบตรงปลายแหลม มีน้ำหนักพอเหมาะที่จะทำให้ฟันแทงได้คล่องแคล่ว ส่วนประกอบนอกจากตัวกระบี่แล้ว จะมีด้ามสำหรับจับถือ โกร่งสำหรับกันไม่ให้ถูกฟันมือ ปลอกสำหรับเก็บตัวกระบี่
2. ดาบ เป็นอาวุธสำหรับฟันแทง ทำด้วยเหล็กอย่างดี รูปแบบและโค้งตอนปลายเล็กน้อย ลักษณะทั่ว ๆ ไปของดาบนั้น ตอนโคนเล็กแล้วค่อย ๆ ใหญ่ขึ้น ตรงกลางป่องและใหญ่แล้วค่อย ๆ เล็กลงจนถึงปลายแหลม มีน้ำหนักมากกว่ากระบี่
3. ง้าว เป็นอาวุธยาวที่ใช้ได้ทั้งฟันและแทง ตัวง้าวทำด้วยเหล็กอย่างดีรูปแบบปลายโค้งเล็กน้อยเหมือนดาบ มีน้ำหนักใกล้เคียงกับดาบ คุณสมบัติของง้าวและดาบคล้ายคลึงกัน แต่ง้าวสามารถต่อสู้ได้ในระยะไกล มักใช้เป็นอาวุธต่อสู้บนหลังช้าง

4. พลอง พลองเป็นอาวุธสำหรับตี พลองมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "สี่ตอก" เพราะลักษณะเป็นท่อนกลมยาว 4 ตอก พลองจะทำด้วยไม้เหนียวที่ไม้หักง่าย ขนาดความกว้างโดยรอบประมาณ 20 เซนติเมตร พลองจะไม่มีหัวมีท้าย ความกว้างเท่ากันตลอด การจับพลองจะจับส่วนกลางของพลองด้วยมือทั้งสองห่างกันพอถนัด ปล่อยให้ปลายเหลือข้างละเท่า ๆ กัน การตีจะไขปลายข้างใดทีก็ได้แล้วแต่นัด
5. ดั้ง เป็นเครื่องป้องกันอาวุธชนิดหนึ่ง เป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวและโค้ง คล้ายกาบกล้วย มีความยาวเลยข้อศอก มีความกว้างพอประมาณปิดท่อนแขนส่วนล่างได้พอดี มีที่จับด้านใน มักทำด้วยหนังสัตว์หรือหวายปนไม้ ใ้คู่กับดาบที่เรียกว่า ดาบ-ดั้ง
6. โล่* เป็นเครื่องป้องกันอาวุธเช่นเดียวกับดั้ง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบน ๆ กว้างกว่าดั้ง โดยที่ส่วนยาวจะยาวกว่าส่วนกว้างไม่มากนัก มักทำด้วยหนังสัตว์ดิบ ด้านนอกมักกลึงรักปิดทอง และทำเป็นลวดลายต่าง ๆ ด้านในมีมือถือติดตรงแนบถึงแผ่นแขน ใ้คู่กับดาบ เรียกว่า ดาบ-เชน
7. เชน** เป็นเครื่องป้องกันอาวุธรูปกลม หนุนตรงกลางเหมือนกันกะทะ ทำด้วยหนังดิบ หวายสานหรือโลหะ บางครั้งเขียนลายเป็นรูปหน้าราหู มีห่วงและที่ถือด้านใน ใ้คู่กับดาบ เรียกว่า ดาบ-โล่
8. ไม้สั้น มีรูปร่างคล้ายกระดุกปลายแขน เป็นไม้ท่อนรูปสี่เหลี่ยม ยาวประมาณ 43 เซนติเมตร กว้างและหนาประมาณ 7 เซนติเมตร ด้านในโค้งเป็นร่อง เพื่อให้ติดแน่นกับปลายแขนได้สนิท ด้านนอกโค้งออกเล็กน้อย เจาะรูร้อยด้วยเชือกขนาดโตเท่านี้วก้อย ทำเป็นห่วงสำหรับเอามือสอดเข้าไปเพื่อเป็นปลอกรัดแขนได้ตอก ไม้สั้นนี้สวมกับแขนท่อนปลายทั้งสองข้างใช้ในการฝึกความคล่องแคล่ว ไม่ได้ใช้ในการสงคราม มักใช้เล่นคู่กับพลอง

กระบี่กระบองเป็นวิชาที่ผู้เรียนต้องฝึกท่าของทักษะการต่อสู้และทักษะการรำ ทักษะการต่อสู้ของกระบี่กระบองที่เป็นท่าพื้นฐานหรือท่าหลัก เรียกว่า แม่ไม้ เช่นเดียวกับมวย แม่ไม้ในการฝึกกระบี่กระบองมีทั้งท่ารุกและท่ารับ ซึ่งเป็นท่าที่ผู้เรียนต้องฝึกหัดให้คล่องแคล่วชำนาญ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์,

---

* และ ** จากการศึกษา จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ราชบัณฑิต (22 เมษายน 2541) ได้อธิบายความหมายของเชน และโล่ ว่า เชน เป็นภาษาโบราณ แปลตามศัพท์ว่า สิ่งที่เป็นของกลม และ โล่ (คำว่า "โล่" ในภาษาโบราณเขียนว่า "โลห์") มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม การอธิบายศัพท์สลับกันนี้มีเหตุผลมาในระยะ 50 ปีที่ผ่านมา ขณะนี้กำลังดำเนินการชำระพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เมื่อแล้วเสร็จจะดำเนินการจัดพิมพ์ต่อไป

2533: 62) เมื่อผู้เรียนชำนาญแล้วจึงตีทำพริกเพลงหรือลูกไม้ การเรียนกระบี่กระบองจะแตกต่างจากมวย คือ ต้องมีท่าการทำอาวุธ ซึ่งแต่ละอาวุธจะมีท่าทำไม่เหมือนกัน ที่เราเรียกว่า ท่าเพลงอาวุธ เช่น เพลงทวน เพลงดาบ เพลงกระบี่ เพลงกริช ฯลฯ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2511: 5) ท่าทำอาวุธเหล่านี้จะมาก่อนทำการต่อสู้จริง การทำอาวุธนี้ปัจจุบันเรียกว่า การทำไม้ว่า

ทักษะการต่อสู้ป้องกันตัวมวยไทยและกระบี่กระบองนั้นมีความสัมพันธ์กันมากอย่างมาก แทบจะแยกกันไม่ได้ โดยเฉพาะการรบในสมัยโบราณ หลวงวิศาลดรุณกรอธิบายในวิทยากร เล่ม 22 ตอน 2 หน้า 130 - 135 (เจษฎ์ ปรีชาพันธ์, 2522: 36) ว่า คำว่า มวย เป็นชื่อของเพลงรบอย่างหนึ่ง ซึ่งต่อสู้กันด้วยมือเปล่า เป็นแผนกหนึ่งของวิชากระบี่กระบอง และพระยาเจริญราชไมตรี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "เรื่องมวย" ร.ศ.108 เป็นทำนองว่า มวยนั้น รวมทั้งกระบี่กระบองและมวย (ต่อยกัน) ปล้ำด้วย (เจษฎ์ ปรีชาพันธ์, 2522: 38) ซึ่งถ้าสังเกตจะพบว่า ในสมัยก่อนผู้ที่ฝึกการใช้อาวุธจะฝึกต่อยมวยคู่กันไปด้วย เพราะจะเรียนการใช้อาวุธอย่างเดียวไม่ได้ เนื่องจากเวลาที่ต่อสู้กันจริง ๆ เมื่ออยู่ใกล้กันยังใช้อาวุธไม่ถนัด ถ้าเตะถีบได้ก็ต้องรีบใช้ (เจษฎ์ ปรีชาพันธ์, 2522: 38) ประชา ฤๅชตุล (2530) กล่าวว่า กระบี่กระบองต้องใช้ร่วมกับมวยไทย เพราะการรบพุ่งในสมัยโบราณต้องมีการประชิดตัว คนไทยเรานั้นเห็นว่า การรบด้วยดาบเป็นการรบที่ประชิดตัวมากเกินไป บางครั้งคู่ต่อสู้อาจเข้ามาฟันเราได้โดยง่าย คนไทยจึงต้องฝึกหัดลูกถีบและเตะคู่ต่อสู้เอาไว้เพื่อคู่ต่อสู้จะได้เสียหลัก

4.2 วิวัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวมวยไทย และกระบี่กระบองมีความสัมพันธ์กัน และมีความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของความเป็นชาติไทยมานาน โดยมีพัฒนาการพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 สมัยกรุงสุโขทัย

สมัยสุโขทัยอยู่ระหว่าง พ.ศ. 1781 - 1921 รวมระยะเวลา 140 ปี ในสมัยนี้สภาพทั่ว ๆ ไปของสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีสภาพความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ พอกอยู่พอกิน การปกครองมีลักษณะของพ่อปกครองลูก ดังจะเห็นได้จากประชาชนจะเรียกผู้ปกครองประเทศว่า "พ่อขุน" บ้านเมืองในสมัยกรุงสุโขทัยจะประสบกับภัยสงครามเป็นระยะ ๆ อันเนื่องมาจากการปกป้องดินแดนและการขยายอาณาเขต ดังนั้น ผู้นำประเทศจึงต้องมีลักษณะของการเป็นผู้นำ โดยเฉพาะในเรื่องของความสามารถในการต่อสู้เพื่อที่จะสามารถปกป้องประเทศให้พ้นจากอันตรายของข้าศึกได้ จากประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินของไทยในสมัยกรุงสุโขทัยทรงพระปรีชาสามารถในด้านการรบแทบทั้งสิ้น ดังเช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ที่ทรงชนช้างกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด ได้รับชัยชนะตั้งแต่อายุเพียงสิบเก้าปี ดังความในศิลาจารึกสุโขทัย
 ด้านที่ 1 ว่า (กรมศิลปากร, 2527: 8)

...เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้
 สิบเก้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด
 มาที่เมืองตาก พ่อกูไปรบ
 ขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนซ้าย
 มาหัวขวา ขุนสาม-
 ชนเคลื่อนเข้า ไพร่ฟ้าหน้าใส พ่อกู หนี
 ญญาพายจแฉ-
 น กูบหนี กูขี่ช้างแบกพล กูขับ
 เขาก่อนพ่อกู กูต่อ
 ช้างด้วยขุนสามชน ตนกูพุ่งช้าง
 ขุนสามชนตัวชื่อ
 มาสเมือง แพ้ ขุนสามชนพายหนี พ่อ
 กูจึงขึ้นชื่อกู
 ชื่อ พระรามคำแหง...

จะเห็นได้ว่า แม้พระชนมายุเพียงสิบเก้าปี พ่อขุนรามคำแหงมหาราชก็ทรงพระปรีชาสามารถในการรบเป็น
 อย่างยิ่ง สามารถชนช้างกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดจนได้รับชัยชนะ แสดงว่า ทรงศึกษาวิธีการต่อสู้บนหลังช้าง
 มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ วิชาการต่อสู้จึงเป็นวิชาที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อที่จะใช้ปราบ
 ปราบข้าศึกศัตรู นอกจากนี้มีข้อความในศิลาจารึกวัดศรีชุม (พ.ศ.1884 - 1910) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 79 -
 81 กล่าวถึง การศึกษาของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาธรรมาชญาภุมณีศรีวิทันลังกาที่ปมมหาสามิเป็นเจ้า ซึ่ง
 เป็นพระโอรสของพระยาคำแหง (พระราม) หลานพ่อขุนผาเมืองว่า (กรมศิลปากร, 2527: 68)

...เจ้าศรีศรัทธาธรรมาชญาภุมณี...คุณมักเรียนคุณอันพิเศษ อันหนึ่งรู้คุณช้าง อันหนึ่งรู้คุณม้า
 อันหนึ่งรู้คุณ น. อันหนึ่งรู้คุณลิท...อันหนึ่งรู้คุณคืออนุศิลปป็นยิงเข้าไป ก็ถูก รู้คุณหลาย
 ประการ...

แสดงให้เห็นว่า พระราชโอรสของพระยาคำแหงจะต้องศึกษาเรื่องของการใช้ช้าง ไซ้ม้า และการใช้อาวุธ อัน
 เป็นวิชาสำคัญในการเตรียมตัวเพื่อเป็นผู้นำประเทศต่อไป และมีความตอนหนึ่งในศิลาจารึกสุโขทัย ด้านที่ 4
 บรรทัดที่ 15 - 16 กล่าวไว้ว่า (กรมศิลปากร, 2527: 19)

...รู้ด้วยหลัก ด้วยแก้ว ด้วยหาญ ด้วยแคะ ด้วยแรง หากคนจักเสมอมิได้ อาจปราบฝูง
ข้าเล็ก มีเมืองกว้างข้างหลาย...

ความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าแผ่นดินจะต้องทรงศึกษาวิชาด้านการต่อสู้เป็นอย่างดีทุกประเภท และ
ต้องประกอบด้วยคามมีใจเป็นนักต่อสู้หรือนักรบ คือ ความกล้าหาญ ความหวังไว เข้มแข็ง จะทำให้สามารถ
ปราบข้าศึกศัตรูของประเทศได้ อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาเรื่องของการต่อสู้เป็นพระราชภารกิจ และพระราช
ประเพณีสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน มีปรากฏในวิชาศิลปศาสตร์ 18 ประการ สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพระเจ้า
แผ่นดินดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540: 12-13)

1. สติ = ความรู้ทั่วไป
2. สัมมติ = กฎธรรมเนียมประเพณีบ้านเมือง
3. สังขยา = เลขค่านวน
4. โยค = เครื่องยนต์กลไก
5. วิเลศถา = พยากรณ์
6. คันทัพภา = ดนตรี ร้องเพลง
7. คณินา = สมรรถภาพทางกาย
8. ฌนุภทา = ความรู้เรื่องยิงธนู
9. ปุราณา = เรื่องโบราณต่าง ๆ
10. มิตติ = แบบแผนต่าง ๆ
11. ติกิจฉา = การแพทย์
12. ติกิจภาพ = ปรีมปรา
13. โชติศาสตร์ = ดาราศาสตร์
14. มายา = ตำราพิชัยสงคราม มวยไทย กระบี่กระบอง
15. ฉันทศาสตร์ = การประพันธ์
16. เกษ = การพูด
17. มัตถตา = การเสกเป่า เวทย์มนต์ กลคาถา
18. ศรัทธา = ไวยกรณ์

ในศิลปศาสตร์ 18 ประการนี้ จะเห็นว่ามิวิชาที่เกี่ยวกับการเป็นผู้นำทางด้านการต่อสู้คือ เรื่อง
ของคณินา อันได้แก่การสร้างสมรรถภาพทางกาย หรือความแข็งแรงของร่างกาย ฌนุภทา ความรู้ในเรื่อง
การยิงธนู อันเป็นการต่อสู้ในระยะไกล มายา ความรู้เกี่ยวกับมวยไทย กระบี่กระบอง อันเป็นการต่อสู้ระยะ
ประชิดตัว รวมทั้งแบบแผนการสู้รบที่เรียกว่า ตำราพิชัยสงคราม และที่ขาดไม่ได้สำหรับการเป็นผู้นำศึก

สงครามคือ เรื่องของมัตตา อันเป็นความเชื่อในเรื่องของคาถาอาคม ที่มีบทบาทอย่างมากในการต่อสู้และการศึกสงครามในสมัยโบราณ อาจกล่าวได้ว่ามัตตานั้นเป็นเรื่องของพลังจิต หรือความเข้มแข็งทางจิต ซึ่งมีความจำเป็นต่อการรบ ไม่แพ้พลังกาย และความสามารถทางกาย

นอกจากพระเจ้าแผ่นดินจะต้องมีความสามารถทางด้านกรรบแล้ว พลเมืองในประเทศก็ต้องมีความสามารถทางด้านกรรบด้วยเช่นกัน จากข้อความในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ (กรมศิลปากร, 2528: 263-264) กล่าวถึงตระกูลต่าง ๆ ในสมัยกรุงสุโขทัยว่าประกอบด้วย ตระกูลฝ่ายทหาร ตระกูลฝ่ายพลเรือน และชัตติยะกุลหรือตระกูลกษัตริย์ ตระกูลที่ฝ่ายทหารนั้นถือว่าต้องเรียนศิลปศาสตร์เพลงอาวุธ คือ วิชาขางม้า กระบี่กระบอง โล่ ดั่ง ดาบสั้น ดาบยาว กริช กันหยัน โดมร ศรีกาษาบ ปืนไฟน้อยใหญ่ มวยปล้ำ ตำรับตำรา พิชัยยุทธ เวทมนต์คงกระพัน ให้มีความชำนาญอย่างยิ่ง สำหรับตระกูลพลเรือนก็จะเรียนวิชาอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตามในยามศึกสงครามพลเรือนก็ต้องทำหน้าที่ในการสู้รบ ดังนั้นการมีความรู้ทางด้านกรรบต่อสู้จึงยังคงมีความจำเป็นที่ผู้ชายไทยสมัยนั้นจะต้องเรียนการต่อสู้ไว้ด้วยนอกเหนือจากวิชาทั่วไป จึงมีคตินิยมในสมัยสุโขทัยว่า ผู้ชายไทยควรมีคุณสมบัติของ "ชายชาตรี" อันเป็นลักษณะของผู้ชายที่ประกอบด้วยความทรหดอดทน อำนาจทางพลังอาคม พลังกาย ความชำนาญในศิลปะมวยไทย กระบี่กระบอง คุณวุฒิ มารยาท มนุษยธรรม และวีรกรรม (ถ่องแท้ โรจนาสันต์ และอุดม ประมวลวิทย์, 2501: 20-25) อันเป็นลักษณะที่จำเป็นและสำคัญในการเป็นนักรบของแผ่นดินในยามสงคราม

ความสำคัญของการใช้อาวุธเพื่อการรบและแสดงความเข้มแข็งกองทัพและความสามารถของทหารหาญของประเทศ ได้ปรากฏเป็นพิธีคเชนทร์สวนาน* หรือพระราชพิธีสวนานใหญ่ในเดือน 5 มีดังปรากฏความตอนหนึ่งในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2528: 306)

...ต่างคอยทอดทัศนาขบวนแห่งคเชนทร์สวนาน ฝ่ายพระครูพรหมณ์พดณิภาคก็เบิก
โขนทวารเดินขบวนแห่งขาง ...งามทหารเดินแห่ล้วนแต่ใส่เสื้อหลากสีต่าง ๆ ถือธงฉาน
ธงชายไม้เส้าส้มชูคร...อันนายจ่านำประจำซึ่งคชพลายทั้งมวลท่อมเสื้อสีแดงแต่งตัวสง่างาม
อ่าโถง ถือขอเกวาระงัว ขอไม้เท้า ขอกละเม็ด... แล้วก็เดินขบวนแห่มากระวางต้นเป็น
ชนิด... มีจ่านำประจำจูงประจำซึ่ง แต่งตัวสะใส่เสื้อสีแดง โปกผ้าขลิบถือทวนทองเกาทันท์
แล้วออกซัด...

* พิธีคเชนทร์สวนาน คือ เป็นพิธีสร้างความมีสวัสดิมงคลแก่ขาง ซึ่งเป็นพาหนะสำคัญของพระมหากษัตริย์และเหล่าทหาร รวมทั้งเป็นพิธีประมุขหมู่ขุนมาตยาฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน ผู้ครองเมืองรชนนอกพระนคร และบรรดาเมืองชั้น เพื่อทำพิธีถวายเครื่องราชบรรณาการแสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินอีกทั้งเป็นการแสดงกำลังของกองทัพด้วย

จากความต่อนี้จะเห็นว่าการใช้ช่าง ไม้ และอาวุธในการรบเป็นความสำคัญและแสดงความยิ่งใหญ่ของ ประเทศให้ปรากฏ นอกจากนี้ในกฎมณเฑียรบาลก็ได้กล่าวถึงกระบวนการในพิธีคเชนทร์ศิวสถาน ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2521: 136-137)

...เมื่อแรกเสด็จออกพ้อข้าง วันแหะวัชชน กระบือชน ชุมพาศนข้าง ชนคนชนทรวโก่ คลีง โคนปล้ำมวย ตีตั้งพันแย่งเชิงแวงเล่นกลคลีม้า... เสด็จออกเบ็กราชกุลถวายบังคม ตี ๗ ลาเรียกม้าพ้อข้างระเบงซ้ายขวา ำดาบซ้ายขวา ระบ่าออกหม่งครุ่มพันพาน นำหม่งครุ่ม หน้ากลองตีไม้พุงหอก...

แสดงให้เห็นลักษณะของการแสดงความสามารถในการขี่ช้างม้า และการต่อสู้ของทหารในสมัยนั้น มีการขี่ช้าง ชน ชีม้าคลีโล่กัน มีการชกมวย ำดาบ เป็นต้น

สถานที่ในการให้ศึกษาเรื่องของการต่อสู้ป้องกันตัวในสมัยกรุงสุโขทัย น่าจะเป็นการศึกษาจาก สถานศึกษาหลัก 3 แห่ง สมัยนั้นได้แก่ วัด วัด และบ้าน โดยวังจะเป็นสถานที่ให้การศึกษาของพระโอรส ราชวงศ์ และข้าราชการ วัดเป็นสถานที่กลางสำหรับคนธรรมดา ข้าราชการ รวมทั้งเชื้อพระวงศ์ และบ้าน จะเป็นสถานที่สอนวิชาการต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั่วไป วิธีการเรียนและรายละเอียดด้านอื่น ๆ ไม่ปรากฏ หลักฐานชัดเจนในสมัยนี้

4.2.2 สมัยกรุงศรีอยุธยา

...กรุงศรีอยุธยา...	ราชธานีไทย
ถึงเคยแตกแหลกไป	ก็ไม่สิ้นคนดี
เราจะรบศัตรู	ต่อสู้ไพร่
เราจะกู้เกียรติศรี-	อยุธยาไว้เอย
.....	
ชาวศรีอยุธยามาด้วยกัน	เลือดไทยใจมั่นไม่พริ้นหนี
ชีวิตเราอ่อนมอมยอพลิ	ไว้เกียรติศรีอยุธยาคู่ฟ้าดิน...

(กรมศิลปากร, 2481: 5)

อยุธยาเป็นอาณาจักรที่เจริญขึ้นมาแทนที่อาณาจักรสุโขทัย อยู่ระหว่าง พ.ศ. 1983 - 2310 รวมเวลาได้ 417 ปี เนื่องจากเป็นสมัยที่มีระยะเวลายาวนานมาก สรรพวิทยาทั้งหลายได้เกิดขึ้นมากมายและ

มีหลักฐานปรากฏให้สามารถศึกษาได้มากขึ้น ทั้งในรูปของพงศาวดารและวรรณคดี ในระยะนี้สภาพสังคมยังคงเป็นสิ่งคมเกษตรมีพอยู่พอกิน แต่ได้เริ่มมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและติดต่อกับต่างประเทศด้วย ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีชาวต่างชาติเข้ามาอาศัยในประเทศไทยหลายชาติมากขึ้น เช่น อังกฤษ ฮอลันดา ญี่ปุ่น และโปรตุเกส การสู้รบและการทำสงครามกับประเทศรอบข้างยังคงมีอยู่เป็นระยะ ๆ และมีสงครามรุนแรง จนถึงทำให้สูญเสียกรุงถึง 2 ครั้ง

ในสมัยอยุธยาที่ ฐานะของพระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยนคตินิยมไปตามคติพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ โดยถือพระเจ้าแผ่นดินเป็นสมมติเทพ เปลี่ยนจากการขนานนามผู้นำประเทศจาก "พ่อขุน" มาเป็น "พระมหากษัตริย์" ซึ่งเมื่อแปลตามรูปศัพท์ "กษัตริย์" หมายถึง "นักรบ" "มหา" หมายถึง "ยิ่งใหญ่" จึงรวมความหมายว่า "นักรบผู้ยิ่งใหญ่" (คึกฤทธิ์ ปราโมช อังใน กรมศิลปากร, 2539: 1) ในสมัยอยุธยาจะพบว่าในเมื่อใดที่พระมหากษัตริย์ทรงมีความสามารถในด้านการรบสูง สมัยนั้นบ้านเมืองจะสงบสุขและมีความเจริญ แต่หากเมื่อใดกษัตริย์มีความอ่อนแอ ไม่มีความสามารถทางด้านการรบ ไม่มีใจเป็นนักรบ บ้านเมืองก็จะถูกรุกรานจนเสียเอกราช พระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถในด้านการต่อสู้สมัยกรุงศรีอยุธยามีหลายพระองค์ แต่พระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถอย่างยิ่งในการต่อสู้ทุกประเภท มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน และเป็นผู้ออกบงกัความเป็นเอกราชของกรุงศรีอยุธยาไว้ได้อีกครั้งหนึ่ง ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังปรากฏในพงศาวดารอยุธยา แสดงถึงพระปรีชาสามารถ ดังนี้

...สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงพระแสงนกลับ ยิงถูกนายม้าดีผู้ห่มเสื้อสักทลาดแดง
ซัดดาบบังทองตกลงจาก

(มนตรี อมาตยกุล, 2507: 175)

...สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระอนุชาธิราชทรงพระแสงดาบ 2 พระหัตถ์...
ตอนพลทะลวงไล่พันข้าศึก ๆ ก็แตกฉานตาย...

(พันจันทุมภค, 2507: 180 - 181)

...สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงม้าทวนไล่ข้าศึกเข้าไป... ลักไวทำมูถือดาบตั้งเข้ามาจะกุม
พระองค์ ๆ ทรงแทงด้วยพระแสงทวน ถูกลักไวทำมู ๆ บันตองพระแสงทวนเป็นแผล แต่
ลักไวทำมูตาย ทหารทศถือโตมรและทอกใหญ่ตรงเข้ามา ทรงฟันด้วยพระแสงดาบถูก
สะพายแล่งล้มลงตาย...

(พันจันทุมภค, 2507: 185)

จากพงศาวดารดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระปรีชาสามารถในการใช้อาวุธทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นพระแสงปืน พระแสงดาบ พระแสงทวน นอกจากพระปรีชาสามารถในการใช้อาวุธแล้ว พระองค์ยังทรงมีพระทัยที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยวเป็นอย่างยิ่ง ดังความในพงศาวดารบางตอนต่อไปนี้

...สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ทรงคาบพระแสงดาบกับทหารปืนค่ายขึ้นไป ข้าศึกในค่าย เอาทวนแทงพลตกกลงมาเป็นหลายครั้ง ขึ้นมาได้... สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่งว่า พระนเรศวรทำศึกอาจหาญนัก...

(พันจันทุมาศ, 2507: 184-185)

...สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จึงตรัสร้องเรียกด้วยพระสุรเสียงอันดังว่า พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่โยในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกัน ให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้กระทำยุทธหัตถีแล้ว...

(พันจันทุมาศ, 2507: 202)

จากข้อความในพงศาวดารแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นนักรบผู้กล้าหาญเด็ดเดี่ยว มิได้กังวลถึงภัยอันตรายที่จะเกิดกับพระองค์แต่อย่างใด พระองค์ทรงออกหน้านำพลเข้ารบประจัญบานเอง ซึ่งไม่เคยมีประเพณีมาก่อน จึงเป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างให้ประชาชนทุกคนยอมถวายชีวิตเพื่อปกป้องรักษาแผ่นดินให้พ้นจากภัยสงคราม นอกจากความสามารถด้านการต่อสู้แล้ว พระองค์ยังทรงพระปรีชาสามารถในตำรับพิชัยสงคราม และยังได้ทรงรวบรวมบุตรหลานข้าราชการรุ่นราวคราวเดียวกับพระองค์ ฝึกสอนให้มีความสามารถในด้านการรบเพื่อเป็นทหารในคราวสงครามอีกด้วย

กษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถทางการต่อสู้อีกพระองค์หนึ่งในสมัยอยุธยาที่มีผู้กล่าวถึงเสมอคือ ขุนหลวงสรศักดิ์ หรือสมเด็จพระเจ้าเสือ พระองค์ทรงโปรดการชกมวยมาก และทรงมีพระปรีชาสามารถในการต่อสู้เชิงมวยอย่างยิ่ง ทรงเคยปลอมพระองค์ไปชกมวยกับชาวบ้าน ดังความตอนหนึ่งว่า (ประยูรพิศนาคะ, 2520: 300-301)

...สมเด็จพระเจ้าเสือชอบเสด็จประพาสตามพระราชอัธยาศัย ครั้งหนึ่งที่เมืองวิเศษไชยชาญ มีการฉลองพระอารามที่สร้างใหม่หลายวันหลายคืน มีมหรสพหลายอย่าง มีการเปรียบชกมวยด้วย ผู้คนล้นหลาม สมเด็จพระเจ้าเสือได้เสด็จโดยเรือพระที่นั่งกับข้าราชการบริวารไปทอดพระเนตรด้วย โดยปลอมพระองค์เป็นคนสามัญ ครั้นทรงทราบว่ามีการชกมวยซึ่งทรงโปรดมาก ก็ขอเข้าเปรียบมวยด้วย ชาววิเศษไชยชาญรู้ว่ามิใช่มวยชาวกรุงอาจหาญมาขอเปรียบชกต่างก็ให้ร้องกันอื้ออึง ใครจะได้ชมฝีมือ และเมื่อขึ้นชกยังไม่ทันออกเชิงก็

มีอันเป็นพ่ายแพ้อย่าง คนหนึ่งก็แล้ว สองคนก็แล้ว จนหาคู่ชกไม่ได้อีก ต่างเกรงกลัว
ผีพระหัตถ์ และเป็นທີ່ทิ้งของชาววิเศษไชยชาญนักกว่าชาวกรุงผู้ไม่มีมือมวยดังเทวดา.....
ทั้งนี้ก็เพราะสมเด็จพระเจ้าเสือทรงมีผีพระหัตถ์ในวิชามวยเป็นยอดเยี่ยม พระองค์มิได้อา
พระเกียรติยศไปแลกกับเงินหนึ่งบาท (ชนะได้หนึ่งบาท แพ้ได้สองสลึง) หากแต่เพื่อทรง
พระสำราญตามพระราชอัธยาศัย...

นอกจากพระเจ้าเสือจะทรงมีพระปรีชาสามารถแล้วยังทรงฝึกเจ้าฟ้าเพชร เจ้าฟ้าพร พระราชโอรสให้มีความ
สามารถด้านกระบี่กระบองและมวยปล้ำอีกด้วย จากตัวอย่างพระมหากษัตริย์เพียง 2 พระองค์ ในสมัยกรุง
ศรีอยุธยาได้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านการรบ และมีพระทัยเป็น
นักรบเพื่อแผ่นดิน จึงจะสามารถดำรงความเป็นเอกราชของชาติไว้ได้ วิชาการต่อสู้จึงเป็นวิชาที่ถือว่าเป็น
พระราชภารกิจ และพระราชประเพณีสำหรับพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์

สำหรับประชาชนเองนั้น เนื่องจากภาวะสงครามเกิดขึ้นได้เสมอ การเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับ
การเป็นนักรบให้ประเทศจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาบรรดาชายไทยไม่ว่ายศศักดิ์หรือ
สกุลอย่างใดต้องเป็นทหารทั้งนั้น (กรมศิลปากร, 2507: 132) การเป็นทหารจะมีกำหนดเวลาในการเข้ารับ
ราชการ ผู้ที่เข้ารับราชการทหารจะถือสังกัดตามบิดา บิดาสังกัดอยู่กรมไหนบุตรหลานจะอยู่กรมนั้น (กรม
ศิลปากร, 2507: 136) ดังนั้นการเรียนวิชาการต่อสู้จึงมีความจำเป็นสำหรับชายไทยทุกคน วันวลิตได้บันทึก
ไว้ในจดหมายเหตุ ความว่า (สังข์ พัทธโนทัย, 2516: 245)

...ชนชาวสยามรักสงบ ชอบทำการค้าขายและกสิกรรม ในปัจจุบันชาวสยามอ่อนทางทหาร
แต่เมื่อมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นนักรบ พวกเขา ก็พิสูจน์ตนเองว่า เป็นนักรูที่นำดูพอตัวทีเดียว
เวลาออกสงคราม พวกเขาใช้อาวุธต่าง ๆ แบบอินเดีย รวมทั้งปืนคาบศิลา และทอกยาว
ทอกสั้น...

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการจัดกองทัพอย่างมีระเบียบแบบแผนมากขึ้น ทหารบกนี้จัดตาม
ธรรมเนียมพราหมณ์ กำหนดเป็น 4 เหล่า เรียกกจตุรงค์เสนา ได้แก่ ทหารราบ ทหารม้า ทหารช้าง และ
ทหารช้าง กรมทหารจะแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายทหารขึ้นกับกลาโหม ฝ่ายพลเรือนขึ้นกับมหาดไทย กรม
ทหารนี้ได้จัดเป็นทหารสำหรับรักษาพระองค์ อันประกอบด้วย กรมช้างต้น กรมม้าต้น กรมตำรวจ และ
กรมช่างทหารใน และทหารสำหรับราชการสามัญ เช่น กรมคชบาล กรมอัครราช กรมอาสาหกเหล่า และ
กรมช่างสิบหมู่ เป็นต้น รายละเอียดของกรมพระตำรวจและกรมอาสาหกเหล่ามีดังนี้ (กรมการหนังสือ
เทอดพระเกียรติเพื่อการศึกษา, 2535: 225-230)

1. **กรมพระตำรวจหลวง** แบ่งออกเป็น 8 เหล่า หรือเรียกย่อว่า 8 ตำรวจ แบ่งเป็นชายชาวผู้ที่จะทำงานในกรมพระตำรวจจะต้องมีความสามารถด้านการต่อสู้ชนิดต่าง ๆ เป็นอย่างดี เพราะเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยในเขตพระราชฐาน และให้การพิทักษ์ความปลอดภัยแก่พระมหากษัตริย์ หน้าที่ตำรวจหลวงได้มีกำหนดไว้ในตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนัก โดยได้กำหนดแยกตามภารกิจที่ปฏิบัติ เช่น ในยามเฝ้าแทนปกติ ในยามเสด็จออกประพาสตามที่ต่าง ๆ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น (กรมศิลปากร, 2515: 70-73)

...อย่างธรรมเนียมแต่ก่อน ขนบราชการกรมตำรวจในชายชาว กรมตำรวจนอกชายชาว ได้ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวรประจำของ รับราชการตามพนักงาน ถ้ามีการสงครามชาติภักย์กลางเข้ามาขอบขัณฑสีมา และเสด็จไปประทับแรมดุจหนึ่งพระบาท เมืองลพบุรีนั้น เพลาคำให้เข้ามานอนประจำของทั้งสี่เวร และ (บรรดา) ประตูปิดรอบพระราชวังนั้น ชาววังได้เกณฑ์ ทนายตำรวจไปกำกับรักษาประตูตามชายชาว และประตูหน้าด้านนั้น ให้หัวหมื่นพันทนายกำกับทุก ๆ เวร และตำรวจในชายชาวได้กำกับชาววังเวรบาญชีผู้นอนเวรประจำของ...

...ถ้าเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรการมหรสพนั้น... ครั้นถึงพลับพลาทอดพระเนตรการมหรสพนั้น เจ้ากรมปลัดกรมเฝ้าอยู่หน้าพระที่นั่ง และหัวหมื่น ตัวสี พันทนายนั้น เฝ้าล้อมวงอยู่หน้าด้านตามชาย ตามชาว...

...ถ้าเสด็จไปวัดพระศรีสรรเพชญ์...ครั้นถึงวัดพระศรีสรรเพชญ์แล้ว จึงเกณฑ์ให้หัวหมื่น ตัวสี พันทนาย ตำรวจเลวล้อมวงตามชายชาว...

จากหน้าที่ดังกล่าวผู้ที่จะเข้ารับราชการในกรมพระตำรวจจะต้องมีความรู้ความสามารถในการต่อสู้เป็นอย่างยิ่ง ทั้งการต่อสู้ในระยะประชิดตัวคือ มวย และการต่อสู้โดยใช้อาวุธ เหตุที่การต่อสู้ด้วยมือเปล่ามีความจำเป็น เพราะในสมัยนั้นบุคคลจะพกอาวุธเข้าไปในพระราชวังไม่ได้ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ ดังนั้นเวลาเกิดเรื่องราวหรือเกิดการต่อสู้กันในพระราชวัง มักจะใช้ฝีมือมวยไทยเข้าต่อสู้กัน (พระบริหารเทพธานี, 2508: 541) สำหรับความสามารถในการใช้อาวุธประเภทต่าง ๆ นั้น มีความจำเป็นเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จออกนอกพระราชฐาน หรือการเฝ้าเวรยามรอบพระราชฐานในเวลากลางคืน

2. **กรมอาสาใหญ่** แบ่งออกเป็น 2 เหล่า คือ เตโช และท้ายน้ำ มี 3 กอง รวมเรียกว่า "อาสาหกเหล่า" อาสาหกเหล่า นี้ ส่วนมากเป็นกำลังที่มาจากบุคคลที่ไม่ใช่เชื้อชาติไทย

แต่เข้ามาสวามิภักดิ์ หรือเข้ารับราชการอยู่ในพระมหากษัตริย์ เช่น ญวน มอญ เขมร จาม
 แชกเทศ ญี่ปุ่น โปรตุเกส และวิลันดา ทหารอาสาเหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระ
 เอกาทศรถ (กรมศิลป์ากร, 2507: 125)

นอกจากนี้ยังมีทหารราบอีกกองหนึ่ง ซึ่งเป็นทหารร่วมพระราชหฤทัย แบ่งออกเป็น 6 กองย่อย
 คือ ทหารฝ่ายไทยมี 4 กอง คือ ทหารดาบ ทหารการ องค์กรักษ์ และจักรนารายณ์ ทหารฝ่ายรามัญมี 2 กอง
 คือ กรมอาทมาต และกรมดาบสองมือ และมีเพิ่มเติมกองปลีกล้วยอีก 2 กอง คือ กองเกณฑ์หัตถ์อย่างฝรั่ง
 และกองแม่นปืนแบบฝรั่ง

เมื่อเวลาสงครามการจัดทัพจะใช้ทั้งกรมฝ่ายทหารและกรมฝ่ายพลเรือน แบ่งกองทัพเป็น 4
 เหล่า คือ (กรมศิลป์ากร, 2507: 140)

1) พลเท้า หรือทหารราบ หรือพลานึก

ทหารราบ หรือพลเดินเท้า เป็นกำลังหลักสำคัญของกองทัพ ซึ่งคัดเลือกมาจากชายไทย
 ทุกคนที่มีร่างกายสมบูรณ์ ในยามเกิดศึกสงครามทหารราบจะมีจำนวนมากกว่าเหล่าอื่นเสมอ เพราะมีหน้าที่
 หลักคือ การเข้ารบแบบตะลุมบอน ชายไทยทุกคนจึงต้องรู้จักการใช้อาวุธ และวิธีการรบแบบประชิดตัว
 เมื่อเกิดยามสงครามบุคคลเหล่านี้จะได้เข้าประจำการเป็นพลเท้า ในการเข้าสังกัดกองทัพในการรบนั้น จะแยก
 กลุ่มทหารตามอาวุธเป็นหมวดหมู่ คือ ทหารเดินเท้าถือหอกพวกหนึ่ง ถือดาบสองมือพวกหนึ่ง ดาบเขน
 ดาบตั้ง ดาบโล่ และปืนคาบศิลา ตามหมวดหมู่ โดยมีนายหมู่และนายหมวดเป็นผู้ควบคุม ตัวอย่างของทัพ
 ทหารราบตั้งปรากฏในลิลิตเตล่งพ่าย กล่าวถึงอาวุธต่าง ๆ ในกองทัพทหารราบของสมเด็จพระนเรศวร ความว่า
 (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2515: 25-26)

...เมอลหมูพลบทจร

พิศหลายเพศหลายพวก

ศรีทมนหมีกม่วงเมฆ

ชาวเขี้ยวแดงดูดาษ

เครื่องพิชยุทธยรรยง

พิศพลทวนมากหมู

พลหอกซัดสามารต

สรพร้อมพลตั้งดูสลอน

สรวมอาภรณ์ไพโรจิตร

ใส่เสื้อหมวกพรวรฤก

ชมพู่เจกแดดแสง

ถือสรรพสาตราวุธ

พิศพลธงมากมวญ

พลดาบคู่สามรรต

ดาษพลโล่แลสรพั้ง

พลกุมสรเนื่องนรรต

ผลกุ่มกุ่มคั้นเนืองนอง
 ผลกั้นหยันเป็นเหล่า
 ผลกฤษกรายเหลือหลาก
 ดูเดกองเกรอกฤทธิ
 สรรพพวกใจผลา
 ผลคาบชูดยั่วศึก
 ร่ายจ่ารงมนทก
 ลางป็นหลักหามแล่น

ผลเชนทองเป็นหลั่น
 ผลเสน่าเหลือหลาย
 มากผลแสงศรเพลิง
 ดูจอาจปลิดเดือนตะวัน
 ผลคาบสิลาญ์ยุทธ
 พิภกเหล่าทองปราย
 นกคุ่มชานกยาง
 แกว่นตามทวมวดตามหมู่...

จากบทประพันธ์แสดงให้เห็นว่า กองทหารราบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น จัดเป็นหมวดหมู่ตามอาวุธที่ใช้ในการรบ ซึ่งประกอบด้วยอาวุธกระบี่กระบองคือ ทวน หอกซัด ดาบคู่ กฤษ โล่ห์ ดั้ง เชน กั้นหยัน เสน่า นอกจากนี้ยังมีปืนต่าง ๆ ได้แก่ ปืนคาบชูด ปืนคาบศิลา จ่ารง มนทก ปืนนกคุ่มชานกยาง เป็นต้น อีกตัวอย่างหนึ่งได้แก่ลักษณะการจัดกองทัพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ปรากฏดังนี้ (พระบริหารเทพธานี, 2514: 100)

...รู้ผลสามหมื่น แต่ความเข้มแข็งประดุจไขผลสามแสน มีทหารสามเกาะ เกือทวน หน้าไม้ เชนแพน เชนทอง หอก ดาบ โดมร ปืน ธนุยศ ธนุชัย ง้าว แหลน หลาว เป็นหมู่ ๆ...

กองทัพนี้จะประกอบด้วยอาวุธกระบี่กระบองคือ หอก ดาบ โดมร เชนแพน เชนทอง ง้าว แหลน หลาว จากนั้นมีปืน ธนุ และหน้าไม้ โดยทหารราบเหล่านี้จะจัดจำแนกเป็นกองหมวดหมู่ตามอาวุธดังกล่าว จะเห็นว่าอาวุธที่ใช้ในการรบมีอาวุธบางประเภทที่เป็นอาวุธประจำบ้าน เช่น หน้าไม้ แหลน หลาว เมื่อเกิดศึกสงครามชาวบ้านได้นำอาวุธประจำบ้านเหล่านี้มาเป็นอาวุธที่ใช้ในการรบด้วย นอกจากนี้ลักษณะของการจัดทัพที่แสดงให้เห็นว่าได้ใช้ทหารหน่วยต่าง ๆ ได้แก่ กระบวนทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงทำการรบกับพระมหาอุปราชา ดังความต่อไปนี้ (พันจันทรุมต, 2507: 197)

...ขุนโจมจตุรงค์ศิขิงพลายหัสดินพิชัย เกือพลปักล่องชนะชัยชาวข้างละ ๕๐๐ ...เกือพลดาบโล่ดาบดั่งข้างละ ๕๐๐...เกือพลอาสาจาม ๕๐๐ ...เกือพลอาสาญี่ปุ่น ๕๐๐ ถัดนั้นทหารทะเลวงพันอุพระทัย ๑๓๖ คน เกือดาบเสน ๒๒ คน เกือดาบโล่ ๔๒ คน เกือดาบสองมือ ๗๒ คน หน้าพระคชาธารนั้นหัวหมื่นพันทะนาย สี่พระตำราจลั่นดาบสะพายแล่ง เกือทวนทอง ๕๐๐...

ทหารที่ใช้มีทั้งพลช้าง พลเท้า ซึ่งมีกองต่าง ๆ จัดเป็นหมวดหมู่เข้าทำการสงคราม โดยเฉพาะทหารทะเลหลวงพื้น ทหารกองนี้เป็นทหารที่ต้องมีความเข้มแข็งและมีความสามารถในการรบระยะประชิดตัวเป็นอย่างมาก อาวุธที่ใช้จะเป็นดาบ และเครื่องป้องกันประเภทโล่ เช่น

การแต่งกายสำหรับทหารราบหรือพลเท้าในสมัยอยุธยา นั้น มักปรากฏว่าพลเท้าสวมกางเกงไทย ขาลีบ เลือทรวงกระบอกแขนยาว สวมหมวก เครื่องแบบมีสีต่าง ๆ กำหนด เช่น สีดำ สีเหลือง สีแดง สีเขียว และชมพู จัดแยกเป็นหมวดหมู่ ดังทัพของเจ้าพระยามหาเสนาที่ตั้งรับทัพพม่า ความดังนี้ (พันจันทุมาศ, 2507: 42)

...เจ้าพระยามหาเสนาถือพล ๑๐๐๐๐ ออกตั้งค่ายบ้านดอกไม้ ป้อมท้องนาทันตรา พลใส่ เลือเขียวหมวกเขียว พระยาพระคลังถือพล ๑๐๐๐๐ ตั้งป้อมค่ายคู พลใส่เลือเหลือง หมวกเหลือง พระสงครามถือพล ๑๐๐๐๐ ตั้งค่ายป้อมจำปา พลใส่เลือดำหมวกดำ...

2) พลม้า หรือทหารม้า เรียกว่า หัตย์นิย

ทหารม้า หรือพลม้า เป็นหน่วยรบสำคัญอีกหน่วยหนึ่งของกองทัพสมัยโบราณ หน่วยรบนี้ คัดเลือกจากผู้ที่มีชำนาญในการขี่ม้า และการใช้อาวุธบนหลังม้า หน้าที่สำคัญของทหารม้าคือ ป้องกันรักษาปีก ของทหารราบ ทหารม้ามักใช้อาวุธ เช่น ดาบ หอก ทวน ปืน หรือธนู ดังคำประพันธ์ในลิลิตเตล่งพ่ายที่กล่าว ถึงกองทัพพม่าในทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความว่า (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต ชิโนรส, 2515: 23-24)

...สำส่ำหาญหัวฮึก	ล้วนสะตึกสะทรง
พงษ์ลินธพพาชี	ศรีแดงดำชำเขียว
ลางกระเลียวหลายหลาก	มากม้าผ่านมักแซรม
แถมม้าขาวม้าฝ่าย	รายเรียงเคียงแข่งคู
ควรบเจดหมูเจดพงษ์	อลงกฎเครื่องม้า
....	
เพียงม้าแมนม้าเมษ	พิศฉายแจกอารณ
ผูกแลงศรแกวงกวัด	ทางมยุรบัดปลิวปลาย
นายม้าขี่ควบขับ	ล้วนประดับตนต่าง
ดูหลายอย่างหลายพวก	สวมใส่หมวกโพกผ้า

....

พิเศศสรรพ้ออาตม์
ทวนธนูเหนียวน้าว
ง้างวางอนเหนแสยง
เชี่ยวชาญไชโยในรงค์
ต่อสู้ศึกบมีย่น
เกลื่อนน้ากรรมัง

ถือทวนมาศพ้อนพ่าย
เงือกทอกท้าวเทนสยอน
พลอัสวแรงเรืองเรีย
ตรงศึกสู้บมีย่อ
กลน่มารอยม้าพัน
กลาดม้าธงม้าทวน...

จากบทลิลิตแสดงให้เห็นว่าพลม้าในกองทัพไทยนั้น ใช้ม้าหลายประเภท หลายสี เช่น ม้าสีกระเสี้ยว ม้าขาว เป็นต้น ทหารม้าใช้อาวุธหลายประเภท เช่น ทวน ธนู หอก เป็นต้น พลม้าจัดเป็นทัพที่ยิ่งใหญ่ และเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งของกองทัพ

3. พลช้าง หรือทหารช้าง เรียกว่า คชนิก

ทหารช้าง หรือพลช้าง เป็นทหารที่ใช้ช้างเป็นพาหนะสำคัญ ช้างเป็นสัตว์ที่ใช้ขับชี่และบรรทุกสินค้าไปยังท้องถิ่นทั่วกันดารห่างไกล ในยามสงครามช้างนอกจากจะบรรทุกเสบียงอาหารและอาวุธยุทธโศปกรณ์แล้ว ช้างยังได้รับการฝึกฝนไว้ให้ทำการรบ ผู้ที่ใช้ช้างเป็นพาหนะในการรบได้แก่ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และแม่ทัพนายกอง เช่น ทัพของพระมหาจักรพรรดิ ครั้งทำการรบกับพระเจ้าหงสาวดี มีผู้ใช้ช้างเป็นพาหนะดังนี้ (พันจันทุมาศ, 2504: 43)

...สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า...เสด็จทรงช้างต้นพลายแก้วจักรวรรดิ...
พระสุริโยทัย...เสด็จทรงช้างพลายทรงสุริยกษัตริย์...พระราเมศวร...เสด็จทรงช้างต้น
พลายมงคลจักรพาฬ...พระมหินทราธิราช...เสด็จทรงช้างต้นพลายพิฆานจักรพรรดิ...

และกองทัพช้างที่ปรากฏในพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน (2507: 205) กล่าวถึงกองทัพช้างของสมเด็จพระนเรศวรเมื่อครั้งทำสงครามกับพระมหาอุปราชา ความว่า

...พระยาศรีราชเดโชชัยชี่ช้างพลายโจอมไตรภพ ถือพล ๑๐,๐๐๐ เป็นกองหน้า พระยาพิชัย
รณฤทธิ์ชี่ช้างพลายจบไตรจักรถือพล ๕,๐๐๐ เป็นปีกขวา พระยาพิชิตณรงค์ชี่ช้างพลาย
จูโจอมทัพถือพล ๕,๐๐๐ เป็นปีกซ้าย พระยาเทพอรชุนชี่ช้างพลายจับโจอมยุทธถือพล
๑๐,๐๐๐ เป็นเกียกกาย...

จะเห็นว่าผู้ที่มีหน้าที่เป็นแม่ทัพจะชี้ข้างเพื่อควบคุมไพร่พลต่าง ๆ สำหรับพระมหากษัตริย์นั้นการรบโดยการกระทำยุทธหัตถี หรือการชนข้างถือเป็นการต่อสู้ของพระมหากษัตริย์ที่มีเกียรติอย่างยิ่ง เป็นความสามารถของยอดนักรบเพราะเป็นการต่อสู้กันตัวต่อตัวชนะกันด้วยดีดเดี่ยว กล้าหาญ ความสามารถ คล่องแคล่ว ความชำนาญในการรบ โดยไม่อาศัยกำลังรีพลหรือกลอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ถ้ากษัตริย์พระองค์ใดกระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะก็นับถือว่ามีพระเกียรติอย่างสูงสุด ดังพระเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงกระทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระมหาอุปราช ปรากฏถึงความในพงศาวดารว่า (พันจันทุมาศ, 2507: 202-203)

...พระมหาอุปราชจ้วงพันด้วยพระแสงของ้าวสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเบี่ยงพระมาลาไว้
พระแสงของ้าวมิได้ต้องพระองค์... สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้จ้วงพันด้วยพระแสง
พลพ่ายต้องพระอัสสาเมืองขวาพระมหาอุปราช ...สมเด็จพระเอกาทศทรงจ้วงพันด้วย
พระแสงของ้าวต้องคอมังจาชะโรขาดใจตายกับคอข้าง...

พระมหากษัตริย์และผู้ที่ใช้ข้างเป็นพาหนะในการรบจำเป็นต้องฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถในการใช้ “ขอ
ง้าว” เพื่อใช้ในการรบบนหลังช้างให้ชำนาญ จึงจะกระทำการศึกได้ชัยชนะ นอกจากนี้วิชาศกขรรคมก็เป็นวิชา
ที่สำคัญสำหรับการเป็นนักรบ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์

4) ทหารช่าง หรือพลช่าง

มีหน้าที่ดูแลทหารส่วนอื่น ๆ ในกองทัพ

จากการที่มีการจัดตั้งกองทัพเป็นระบบระเบียบ มีการจัดตั้งตำแหน่งหน้าที่เฉพาะส่วนนี้เอง
ทำให้ชาวบ้านผู้ที่เข้ารับราชการและต้องการมีบรรดาศักดิ์จะพยายามฝึกฝนและศึกษาหาวิชาความรู้ด้านการ
ต่อสู้ให้เชี่ยวชาญเพื่อเข้ารับราชการ โดยเฉพาะในส่วนของพลเท้าในกองทัพ ซึ่งเป็นส่วนของกองทัพที่ต้องใช้
กำลังพลเป็นอย่างมาก ถ้ามีความชำนาญในหลาย ๆ ด้าน และแสดงความสามารถให้ปรากฏจะสามารถเลื่อน
ยศถาบรรดาศักดิ์ขึ้นไปได้เรื่อย ๆ ดังนั้น การฝึกมวยไทยและกระบี่กระบอง นอกจากจะมีประโยชน์เพื่อ
ป้องกันตนเอง ป้องกันประเทศชาติยามศึกสงครามแล้ว หากเป็นผู้มีความสามารถยังจะช่วยเพิ่มสถานะภาพ
ทางสังคมของบุคคลนั้นให้สูงขึ้นได้อีกด้วย ตัวอย่างศักดิ์นาของผู้ที่มีความสามารถและเข้ารับราชการใน
ตำแหน่งนายเลือก อันเป็นตำแหน่งหนึ่งในกรมพระตำรวจ มีปรากฏในกฎหมายตราสามดวง เรื่องตำแหน่ง
นาพลเรือนพบว่า มีการกำหนดจำนวนนายเลือกในตำแหน่งต่าง ๆ และการครอบครองที่ดินในแต่ละ
ตำแหน่ง ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2521: 123)

...ขุนนายเลือกป็น 2 คน นาคล 400 หมื่นนายเลือกป็น 16 คน นาคล 200
พันนายเลือกป็น 98 คน นาคล 100...

ดังกล่าวมาแต่ต้นแล้วว่า การที่ผู้ใดจะได้ทำหน้าที่นายเลือกจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถด้านการต่อสู้
มวยไทย กระบี่กระบองอย่างยอดเยี่ยม มีร่างกายแข็งแรง ลำสัน ทรวด อดทน มีไหวพริบ สติปัญญา
เพราะจะต้องเป็นผู้รักษาพระมหากษัตริย์ และที่สำคัญจะต้องมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อย่าง
ที่สุด เมื่อได้ทำหน้าที่รับราชการมีตำแหน่งก็ย่อมได้รับบรรดาศักดิ์เป็น พัน หมื่น ขุน และได้รับพระราชทาน
ที่นาให้ครอบครัว ครั้นการฝึกมวยไทย กระบี่กระบอง จะสามารถทำให้บุคคลธรรมดาได้เข้ารับราชการ
กลายเป็นขุนนางได้ อันเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคมได้ประการหนึ่ง ตัวอย่างของบุคคลธรรมดาที่ใช้ความ
สามารถด้านการต่อสู้จนได้รับบรรดาศักดิ์ เช่น พระยาพิชัยดาบหัก

...พระยาพิชัยดาบหัก เดิมชื่อ จ้อย เป็นคนเมืองพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ มีความรู้และ
ความสามารถในการชกมวยเป็นอย่างมาก และจากความเป็นคนช่างสังเกต ได้นำความรู้
ด้านกายกรรมและมวยจีนเข้ามาผสมผสานกับการชกมวยไทย นอกจากมีฝีมือด้านการ
ชกมวยแล้ว ยังมีความสามารถด้านการฟันดาบ พระเจ้าตากทรงเห็นฝีมืออันเป็นเลิศนี้
จึงได้เรียกตัวเข้ารับราชการ และตั้งให้เป็นหลวงพิไชยอาษา และโปรดให้เป็นราของครักษ์
ตามเสด็จโดยใกล้ชิดตลอดมา จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาพิชัย และจาก
การต่อสู้ป้องกันเมืองพิชัยให้พ้นจากภัยพม่าจนดาบหัก จึงได้รับชื่อว่า พระยาพิชัยดาบหัก...

นอกจากนี้ในกฎหมายเต็ยบาลที่กำหนดไว้ในกฎหมายตราสามดวงได้มีระบุไว้ว่า ผู้ใดที่เข้า
รับราชการทหารและทำการสู้รบโดยสามารถ จะได้รับพระราชทานรางวัลในลำดับต่าง ๆ กัน ดังนี้

...ไอยการพระราชสงคราม ยกไปศึกก็ตี ชาติก็มาถึงเมืองก็ตี และท้าวพญาหัวเมือง
มนตรีมุขเสนาโยชามาต ผู้เป็นนายทัพ นายกองยกช้างม้าวัล พลตั้งดาบเสนเสโล
โตมรปืนไฟ นำไม้ฆนุทอกทวนเบนปีกออกไป ณ กลางแปลงแลเปน นายกองออกไปก็ตี
ได้รับแลมีไชยชานะแก่ข้าศึกแลให้ยกกระบัดทับกฎหมายความชอบมาได้รางวัลเจียดทอง
เลื่อนสนอบแลเปลี่ยนที่อื่นฝ่ายลูกหลานให้เลี้ยงตามบำเหน็จ...

(กรมศิลปากร, 2521: 43)

...ถ้าผู้ใดชนช้างชนะบำเหน็จหมวกทองเลื่อนสนอบทอง ปลายแขนยกที่ขึ้นถึงนา ๑๐๐๐๐
ถ้านา ๑๐๐๐๐ แล้ว ให้รมคันทอง คานหามทอง...

...ถ้าพลหอกดาบตั้งเสโลพลตั้นได้ช่วยด้วยข้าง แลผู้ชนข้างนั้นมิใช่เพราะพลตั้นไซ้ ให่ยกพลนั้นขึ้นเปนขุนรางวัลเงินลาภทองลาภ ลูกหลานให้เลี้ยงสืบไป ฝ่ายผู้ชนข้างนั้นรางวัลจตุจเดียว...

(กรมศิลปากร, 2521: 44)

ผู้ที่อาสาทำศึกจนเมื่อยขนะจะได้รับความชอบต่าง ๆ เช่น ที่นา เงิน คานทามทอง ร่มทองประดับยศ เป็นต้น แต่สำหรับผู้ที่ถอยหนีจากสงครามจะถูกทำโทษ ดังมีบัญญัติไว้ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2521: 43)

...ถ้าผู้ใดถอย แต่ชั่วเส้าหนึ่งลงอาชญาตัดหัวตัดเท้าทเวน รอบทับลูกหลานอย่าเลี้ยงเมื่อหน้า...

ด้วยเหตุผลนี้ อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่เขาเป็นทหารทำการรบจะต้องมีความกล้าที่จะต่อสู้ไปตายดาบหน้าดีกว่าจะถูกลงโทษในภายหลัง กฎหมายตราสามดวง แม้จะเป็นกฎหมายที่ชำระขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่เนื่องจากการชำระกฎหมายเก่าที่มีมาแต่โบราณ จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่ากรรณำเนาในผู้ที่เขาสงครามคงมีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา และสืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากการเป็นทหารจะต้องมีความชำนาญในด้านกรรณำเนาแล้ว ยังต้องมีความกล้าหาญด้วย ซึ่งครุฑทั้งหลายที่สอนวิชาการต่อสู้ จะต้องสอนถึงความสามารถทางด้านจิตใจในการต่อสู้ด้วย ดังปรากฏให้เห็นในโคลงกาษิต เรื่อง พาลีสอนน้อง พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยอยุธยาตอนกลาง (กรมศิลปากร, 2530: 305) สอนหน้าที่ของทหารความว่า

...อาสาวิชญ์เมื่อ	มีศึก
อย่างเกรงมะเสงเกรงศึก	เช่นเขี้ยว
รบแรงตะเบงตะบิงสะอึก	ถลุนโล
จะได้ในหลังเหลี่ยม	หักให้สยบแสง ๆ
สงครามยุทธแย่งอย่า	คิดงาม
บุกบันประจัญบานตาม	ต่อด้วย
เช่นฆ่าอย่างกลัวความ	มรณาค
รุกรันจนชีพม้วย	จึงอ้างอาจองค์ ๆ...

แสดงให้เห็นว่า การเป็นทหารนั้นต้องมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ต่อสู้เพื่อแผ่นดินโดยไม่กลัวต่อความตาย และสำหรับพระมหากษัตริย์ทั้งหลายก็ทรงมีหลักธรรมในการปฏิบัติพระองค์ เพื่อปกครองอาณาประชาราษฎร์

ได้อย่างสงบสุข ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรื่องทรงรสอนพระวราม
(กรมศิลปากร, 2130: 306) ตอนหนึ่ง ความว่า

...เจ้าจักรรักราษฎร์เลี้ยง	บุรีรัมย์
ให้สุขศรีบริดิชม	ชอบใจ
เสมอบูรินทรอินทร์อุดม	พรทเมศ
เอาสัจธรรมถลันให้	เทียบแท้ประมุขมูล...

และปรากฏในโคลงเรื่องราชสวัสดิ์ อันเป็นการสอนในเรื่องของการดูแลข้าราชการทั่วไป ดังนั้นในความ
เป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ จะเห็นว่าได้ประกอบด้วยคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ด้วยเช่นกัน

มวยไทยและกระบี่กระบองในสมัยอยุธยา นอกจากจะเป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่ใช้ในยาม
สงครามแล้ว ยังจัดเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งในยามบ้านเมืองสงบสุข ดังปรากฏในหนังสือสมุทรโฆษคำฉันท์
ซึ่งแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวถึงการเล่น "ลาวไทยพันดาบ" ในงานเฉลิมฉลองสมโภช
ความบางตอนว่า (กรมศิลปากร, 2530: 126-127)

...ตำนานหนึ่งมา	ลาวไทยอาสา
พันแยงระบับ	ใครดีใครได้
กระชั้นโดยถวิล	ค้ำเอาดิน
ทั้งสองบนาน	
....	
ไกรทัญหาญจริง	ครั้นฟังวางว้าง
ออกมาทะทาย	ว่ากูนี้แล
เลิศล้ำเลอชาย	ดาบเขนพ้อนพาย
กระลิ่งกลางสนามฯ	
....	
สองสู้พันกันไปมา	ดูสองสหสา
สรแสกรสรเลื่องกลางแปลง	
สองพันสองกันสองแทง	สองเที่ยวพอแรง
แลใจมิคลายสักอัน	
ฉาดฉานเสียงดาวผินพัน	สองสู้ต่อกัน
ทั้งเขนก็แหลกบินบน	

....
 สู้กันผกผันผันผาย
 จะเข้ามาโสรภกเดียว...

ฤาเพื่อนมิ่งหลาย

การเล่นลาวไทยพื้นตาดานนี้ เป็นการละเล่นที่เล่นเบิกโรงก่อนการแสดง อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเล่นกระบี่กระบองที่มีในงานมหรสพ และเป็นที่นิยมในพิพิธหลวงและพิพิธราษฎรในสมัยกรุงศรีอยุธยา การแสดงดังกล่าวมีทั้งการต่อสู้แบบตัวต่อตัว และแบบสามบาน (ฝ่ายหนึ่งคนเดียวอีกฝ่ายมีตั้งแต่สองคนขึ้นไป) การแสดงอีกประเภทหนึ่งของการแสดงเบิกโรง คือ เล่นชาวแหงหอก อันแสดงถึงการต่อสู้ด้วยหอก (กรมศิลปากร, 2530: 128-129) ดังความว่า

...อุปราวขาวขาวเลื่องใน	คินมาเมืองไทย
เพื่อจักสำแดงฝีมือ	
แม้ว่ามิ่งอ้างอวดคือ	คนหาญจริงฤา
มาเราจะแหงกันเรา	
บัดออกกลางสนามสองรา	สองแขนขันหา
ก็กุมจรีแกว่งไกว	
กุมจรีควรวีกับได	ดูสองชิงชัย
แลเข้าประสพทบแหง...	

จากบทประพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การฟันดาบ การแหงหอก ล้วนเป็นการต่อสู้สำหรับการแสดงความเป็นชาย ที่มีความกล้าหาญในการต่อสู้ และการต่อสู้แม้เป็นการแสดงก็เป็นการแสดงการต่อสู้อย่างสมจริงสมจัง

สำหรับมวยก็มีลักษณะเช่นเดียวกับกระบี่กระบอง คือ การชกมวยจะจัดชกในวันเทศกาลสำคัญ เพราะคนไทยเชื่อว่ามวยเป็นศิลปะป้องกันตัวชั้นสูง เทศกาลที่มีการชกมวย เช่น วันเฉลิมฉลองวัดงานสมโภชเจดีย์ วันบวชนาค เป็นต้น (โพธิ์สวัสดิ์ แสงสว่าง, 2526) จดหมายเหตุลาลูแบร์ได้กล่าวถึงมวยไทยและกระบี่กระบองที่จัดในงานเทศกาลของคนไทยว่า เป็นการเล่นและกีฬาของคนไทยชนิดหนึ่ง ดังความต่อไปนี้ (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2505: 11)

...มทกรรมฉลองวัดนี้มักมีการวิ่งวัว และเล่นกีฬา เครื่องสนุกสนานอย่างอื่น ๆ เช่น มีมวยปล้ำ คนที่เข้าชกมักใช้ตาตอกถอง กำหมัดต่อย (และเท้าปะเตะ)...

มวยปล้ำตามความเข้าใจของลาลูแบร์ คือ การชกมวยไทย เพราะมีการใช้หมัด คอก เท้า ซึ่งจากข้อความที่บันทึกไว้จะพบว่า ในงานมหกรรมฉลองที่จัดในวัดจะมีการชกมวยให้ประชาชนชม และยังมีความอีกตอนหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นในเรื่องการเล่นกีฬาของคนไทยในสมัยอยุธยา ดังนี้ (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2505: 306)

...ความร่อนของอากาศทำให้เหงื่อไหลไคลย้อยรอนกำลังชาวสยามเสียเปลี่ยวร่อแร่ การชกมวยปล้ำและรำกระบี่กระบองบ้าง ก็เป็นสักแต่ว่าทางหากินเลี้ยงชีพ เพราะฉะนั้นการแจวเรือพายเรืออย่างเดียวกันนั้นเป็นข้อประลองกายกรรมของชาวสยาม...

ลาลูแบร์คงเห็นว่าคนไทยสมัยอยุธยามีการพนันชกมวยและกระบี่กระบอง จึงคิดว่าเป็นการทำเพื่อการเลี้ยงชีวิต จึงไม่ได้จัดในจำพวกกีฬา ยกเว้นการพายเรือ แต่จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า การต่อยมวยไทยและกระบี่กระบองเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของคนไทย โดยเฉพาะผู้ชายไทยในสมัยอยุธยาซึ่งพบว่าได้มีกฎบัญญัติไว้ในกฎหมายตราสามดวง บทเบ็ดเสร็จ มาตรา 117 เกี่ยวกับการชกมวย ความว่า (กรมศิลปากร, 2521: 408-409)

...ชนทั้งสองเปนเอกจิตรเอกฉันทิมวยด้วยกันก็ดี แลปล้ำกันก็ดี แลผู้หนึ่งต้องเจบปดก็ดี คนหักถึงแก่มรณภาพก็ดี ท่านว่าหาโทษมิได้...

แสดงให้เห็นว่า การต่อยมวยจัดเป็นกีฬาประเภทหนึ่งที่สามารถต่อสู้กันได้ด้วยความสมัครใจ ถ้าเป็นอันตรายถึงตายก็ไม่สามารถเอาโทษกันได้ นอกจากนี้มวยและกระบี่กระบองนี้มีปรากฏเป็นส่วนของการละเล่นต่าง ๆ ในงานพิธีกรรมสมัยอยุธยาที่พบว่า มีปล้ำมวย ตีตั้ง พันแย่ง รำดาบชายขวา พุ่งทอก ยิงธนู (สุจิตต์ วงษ์เทศ : 184-185) การนำการต่อสู้มาเป็นการเล่นและกีฬานี้ นอกจากจะเป็นกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินยามบ้านเมืองสงบสุขแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักต่อสู้ทั้งหลายได้มีโอกาสฝึกซ้อมฝีมืออยู่เสมอ ๆ ทำให้เกิดความชำนาญในการต่อสู้มากขึ้น

ในสมัยอยุธยาจะปรากฏรูปแบบการต่อสู้ของมวยและกระบี่กระบองชัดเจนขึ้นกว่าในสมัยสุโขทัย ดังที่ปรากฏคำว่า “รำกระบี่กระบอง” ในจดหมายเหตุลาลูแบร์ และ “รำดาบชายขวา” แสดงให้เห็นว่าในการต่อสู้กระบี่กระบองจะต้องมีขั้นตอนของการรำอาวุธเสมอ ซึ่งหลักฐานในเรื่องนี้พบได้ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทุมุศ (2507: 45) ตอนหนึ่งว่า

...สมเด็จพระเจ้าทรงสวดี ก็ยกพยุหโยธาห้วยหาญออกตั้งยังท้องทุ่ง ตรงหน้าทัพสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ห่างกันประมาณ ๑๐๐ เส้น เสด็จยืนพระคชาธารคอยฤกษ์ จึงตรัสให้พลมาร่ำทวนซึกซิงกลองกันไป...ฝ่ายพลดาบตั้งดาบ ๒ มือ ก็รำล่อเลี้ยวกันไปมา...

จะเห็นว่าในการสงคราม พลดาบตั้ง ดาบสองมือ ยังคงมีการรำดาบก่อนที่จะเข้าต่อสู้ตามฤกษ์ที่กำหนดไว้ ข้อความตอนนี้อสอดคล้องกับพระราชพงศาวดารกรุงสยาม เกี่ยวกับการรบระหว่างพระเจ้าทรงสวดีและพระมหาจักรพรรดิ (กรมศิลปากร, 2507: 61) ความว่า

...สมเด็จพระเจ้าทรงสวดี ก็ยกพยุหโยธาห้วยหาญออกตั้งยังท้องทุ่ง ตรงหน้าทัพสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ห่างกันประมาณ ๑๐๐ เส้น เสด็จยืนพระคชาธารคอยฤกษ์ จึงตรัสให้พลมาร่ำทวนซึกซิงกลองกันไป...ฝ่ายพลดาบตั้งดาบ ๒ มือ ก็รำล่อเลี้ยวกันไปมา...

นอกจากนี้บันทึกของนิโกลาส แชรว์แวล (สันต์ ท.โกมลบุตร, 2506: 119) กล่าวถึงเรื่องการรำอาวุธไว้ความว่า

...เมื่อร้องเพลงหรือเล่นดนตรีเหนื่อยแล้ว เขาก็จะพากันไปดื่มน้ำ... หรือไม่ก็รำอาวุธ เข้าสู่รบประกอบดนตรี ตีกันแต่ละทีเหมือนจะทุบให้ตาย แต่เมื่อเสร็จการแสดงแล้วก็ไม่มีผู้ใดได้รับบาดเจ็บเลย...

จากบันทึกของนิโกลาส แชรว์แวล ได้แสดงให้เห็นว่า การต่อสู้ด้วยกระบี่กระบองจะมีการรำอาวุธ ซึ่งทั้งการรำอาวุธและการต่อสู้จะมีดนตรีประกอบ อีกทั้งการต่อสู้ก็เป็นการแสดงที่สมจริงสมจังเหมือนการต่อสู้จริง

ดนตรีที่ใช้ประกอบกระบี่กระบองนี้มีหลักฐานว่า ดนตรีชิ้นหนึ่งคือ กลองแขก ดังเสภาขุนช้างขุนแผน (กรมศิลปากร, 2505: 562) ความว่า

...เจ้าพลายงามขอกภัยพ้อขุนแผน	แล้วจับทวนทอดแขนดูขานขัน
ขุนแผนดาบสองมือถือยืนยัน	ซึกหาทางทางหันเข้าสู่ทวน
กลองแขกตึงตึงตั้งเพลงว่า	ไม่เพลิงพล้ำถ้อยที่ถีด่วน
ขันเชิงกริดกรายหลายกระบวน	สืบสวนหาทางสันหัดกัน...

จากเสภาแสดงให้เห็นว่า มีการรำอาวุธก่อนการต่อสู้ และมีดนตรีประกอบโดยมีกลองแขกเป็นเครื่องกำกับจังหวะ แต่ในความเป็นจริงน่าจะมีประชาชนประกอบด้วย เพราะมีหลักฐานว่าในสมัยอยุธยามีการใช้วงปี่ซำ

กลองแขก ในขบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค มีกรมกลองชนะ และกรมแตร ใช้ประกอบการสงคราม (ศุภกิจ จารุจรณ, 2539: 55)

นอกจากนี้ประเพณีการรำอาวูรมิใช่มีเฉพาะคนธรรมดาสามัญเท่านั้น ผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการใช้อาวุธอย่างยิ่ง ก็จะต้องมีความสามารถและความชำนาญในการรำอาวูรตามคู่กันไปด้วย ดังมีประเพณีว่า ใครหัดซึ่งช่างฆ้องฆ้องก็ต้องหัดพ้องรำให้เป็นสง่าราศี แม้พระเจ้าแผ่นดินก็ต้องฝึกหัด (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535: 148)

สำหรับการชกมวยนั้น ก่อนชกก็ต้องการรำว่าอันถือว่าเป็นท่าไหว้ครู ดังประวัติของพระยาพิชัยดาบหักตอนหนึ่ง ความว่า (พระยาศรีสุนทรลัทธิ, เอกสารอัดสำเนา: 15)

...นายทองดีพินขาวถวายบังคมพระเจ้าตาก ๓ ครั้ง แล้วลุกขึ้นรำท่ามวยคนดูตบมือสรรเสริญว่า รำท่างามแลดูสง่าอำนาจประดุจพระยาราชนิกูลกำลังจะเข้าจับสัตว์เป็นนักวิชาการ...

แสดงให้เห็นว่า นักมวยจะต้องทำการรำไหว้ครูก่อนการต่อสู้ และต้องเป็นท่าที่สง่ามมาแกร่งขาม นอกจากนายทองดีแล้วยังมีปรากฏให้เห็นจากตำนานการชกมวยของนายชนมแต้มกับนักมวยพม่า ความว่า

...ก่อนชกทำพิธีไหว้ครูตามธรรมเนียมมวยไทย วาดลวดลายต่าง ๆ ทำจรเข้พาดทางหนุมานท้าวเป็นดาวเป็นเดือน ดูชกดูเพลินจนมิได้ระวังตัว พอเริ่มชกมวย นายชนมแต้มก็ปราบเข้าหาคู่ต่อสู้...

(จารุสินทร์ มุลิกพงษ์, 2511: 30)

การรำมวยและการรำกระบี่กระบองจะเป็นท่าเริ่มต้นก่อนที่จะทำการต่อสู้จริง และจะมีการใช้ดนตรีประกอบทั้งในการไหว้ครูและการแสดง อย่างไรก็ตามในสมัยอยุธยาที่มีการรำมวยและรำอาวูร ได้ลดความสำคัญจากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์มาเป็นพิธีกรรมกึ่งมหรสพ และมหรสพ (ศุภกิจ จารุจรณ, 2539)

รูปแบบของการต่อสู้ที่ปรากฏชัดอีกประการหนึ่งคือ วิธีการชกมวย การชกมวยในสมัยอยุธยาจะชกตามความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย ไม่จำกัดน้ำหนักอายุ เรียกว่า การเปรียบมวย ถ้าพอใจก็ชกกันได้ดังเช่น พระเจ้าเสือปลอมมอญเป็นชาวบ้านไปชกมวยในนางวัด ความว่า (ประยูร พิศนาคะ, 2520)

...ขณะนั้นพอเข้านานได้เปรียบมวย จึงมีพระราชดำรัสให้ข้าหลวงไปว่าแก่ผู้เป็นนายสนามว่า บัดนี้มวยในกรุงออกมากคนหนึ่ง จะเข้าเปรียบคู่ชกมวยในสนามท่าน...

และในประวัติพระยาพิชัยดาบหัก ตอนหนึ่งมีความว่า (พระยาศรีสุรนาลัย, เอกสารอัดสำเนา: 14)

...นายทองดีฟันขาวเข้าไปในสนาม...พูดว่า "ฉันอยากจะเปรียบกับครู...นายสนามและพวก
ที่อยู่ในสนามพากันพิศวง ที่นายทองดีฟันขาวชั้นสู้กับนายหัวครุมวย... ทั้งร่างกายหรือก็
เสียเปรียบ...นายหัวก็มีอายุถึง ๓๖ ปี นายทองดีฟันขาวมีอายุเพียงย่างเข้า ๒๑ ปี เท่านั้น..."

แสดงให้เห็นว่า การชกมวยในสมัยนั้นอยู่ที่ความสมัครใจของคู่ชกทั้งสองฝ่าย โดยไม่จำกัดน้ำหนัก ไม่จำกัด
อายุ การชกทุกครั้งจะมีนายสนามเป็นผู้คอยควบคุมการชกให้เป็นไปตามกติกา สำหรับด้านการแต่งกายที่มี
บันทึกไว้ชัดเจนคือ การแต่งกายของการชกมวยไทยที่สาธิตแบร์ได้บันทึกในจดหมายเหตุ ความว่า (กรมพระ
นราธิปประพันธ์พงศ์, 2506: 11)

...ในการชกมวยนั้น ชาวสยามใช้ระวังมือด้วยการกำพันด้วยด้ายดิบ ๓ หรือ ๔ รอบ แทน
สวมแหวนทองแดง เช่น พวกลาวใช้ในเวลาชกมวยฉะนั้น...

การพันมือนี้เป็นการป้องกันการบาดเจ็บของข้อมือ นิ้วมือ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของคนไทยแตกต่างจาก
ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศลาว

ดังนั้นพอสรุปได้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแบบของการต่อสู้ที่พบได้แก่ มีการรำไหว้ครูมวย
ก่อนการชกมวยไทยและมีการรำอาวุธก่อนการต่อสู้ด้วยอาวุธ และมีการใช้เพลงประกอบการต่อสู้ สำหรับ
เครื่องแต่งกายของนักรบจะสวมกางเกง สวมเสื้อ มีหมวก แบนสีเป็นหมวดหมู่ สำหรับมวยไทยการแต่งกาย
ที่ปรากฏชัดเจนคือ การใช้ด้ายดิบพันมือในการชกมวย

ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีหลักฐานของการใช้พลังจิตในการต่อสู้เป็นอย่างมาก การใช้พลังจิตนี้
กระทำโดยได้ผ่านพิธีกรรมทางศาสนาในเรื่องของคาถาอาคม และความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากใน
สมัยนี้คนไทยจะมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการเวียนการต่อสู้ป้องกันตัวจะผูกพัน
กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ลัทธิพุทธตันตระ* (พิชิต ชัยเสรี,

* ลัทธิพุทธตันตระ เป็นลัทธิที่ได้เข้าสู่ดินแดนเอเชียอาคเนย์ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 บางครั้งเรียกว่า
ลัทธิมนตรยาน ซึ่งเชื่อถือในเรื่องของการท่องมนตรา อันจะทำให้เกิดความรู้สึกดีลึกลับถาวรน้อย ๆ การทำน้มนตร์ การเสก
คาถาบทต่าง ๆ รวมทั้งการทำพิธีมีอาคมจัดเป็นส่วนหนึ่งของมนตรยาน

ลัทธิตันตระ จะยึดถือการภาวนาและการกำหนดจิตตามฐานต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้พลังอำนาจจิต
มีฤทธิ์มากขึ้น กระทำสิ่งใดก็ประสบความสำเร็จ และจะใช้ร่วมกับคาถาต่าง ๆ

อ้างใน ศุภกิจ จารุจรณ, 2539) ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลในประเทศไทยมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 (น.ณ. ปากน้ำ, 2526) ลัทธินี้มีความเชื่อในเรื่อง โชคลาง การภาวนาและการกำหนดจิตตามฐานต่าง ๆ จนเกิดพลังในตนเอง โดยเชื่อว่าสุขภาพร่างกายย่อมมีผลต่อสุขภาพจิต สุขภาพจิตย่อมมีผลต่อพลังปัญญา และพลังปัญญา่อมมีผลต่อสุขภาพกายหมุนเวียนกันไป การศึกษาให้ถึงพลังจิตจึงเป็นสิ่งสำคัญต้องฝึกฝนควบคู่กับการพัฒนาร่างกาย (นายชยะ, 2537) โดยผ่านการศึกษาจากคัมภีร์ทางศาสนา ซึ่งผู้เรียนจะต้องศึกษาด้วยความเคารพ อ่อนน้อม ศรัทธา เรื่องนี้รวมถึงเรื่องของมนตรา การทำน้มนต์ เสกคาถาอาคม การสวดเลขยันต์ และพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการต่อสู้ (น.ณ.ปากน้ำ, 2526 และเทพย์ สาริกบุตร, 2526) ตัวพิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้ทำให้เกิดลักษณะของการแต่งกายของมวยไทยและกระบี่กระบอง การใช้เครื่องรางของขลัง รูปแบบการแสดง ตลอดจนการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมของการต่อสู้ป้องกันตัวเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีครอบครู พิธีไหว้ครู เป็นต้น ตัวอย่างการแต่งกายที่แสดงถึงความเชื่อของนิกาย พุทธตันตระในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย ได้แก่

1. **การสวมมงคล** มงคลเป็นเครื่องสวมศีรษะ มงคลมาจากคำว่า "มังคละ" ในภาษาโบราณ แปลว่า มีลาภ เคาระหัตถิ ความสุข ความระมัดระวัง (นายชยะ, 2537)

มงคลมักทำด้วยด้ายสายสิญจน์ แต่บางอันทำด้วยเชือก หรือหนังอ่อน ลงด้วยคาถา อาคม หรือทำด้วยผ้าลงเลขยันต์ม้วน หุ้มด้วยผ้าสีสันสะดุดตา หรือชุบรักปิดทอง ทำเป็นวงสำหรับสวมหัวโดยรวบเป็นหางยาวพองาม (ลือชา สุบรรณพงษ์, ม.ป.ป. และปัญญา ไกรทัศน์, 2530) มงคลนี้จะใช้สวมศีรษะตลอดเวลาขณะที่รำไหว้ครู และขณะทำการต่อสู้ ผู้ที่จะสวมมงคลหรือถอดมงคลจะต้องเป็นครู หัวหน้าสำนัก หรือผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพนับถือ ก่อนการสวมมงคลหรือถอดมงคล จะต้องมีการท่องคาถา อาคมกำกับเพื่อความคลาดแคล้ว ปลอดภัย และประสพชัยชนะ (ลือชา สุบรรณพงษ์, ม.ป.ป.)

2. **การผูกผ้าประเจียด** ประเจียดเป็นผ้าลงเลขยันต์ (ปัญญา ไกรทัศน์, 2530) เป็นวิชาคงกระพัน สามารถทำให้ผู้ใช้มีความคงทนต่ออาวุธทั้งปวงได้ (เทพย์ สาริกบุตร, 2526: 36) ประเจียด มักทำจากผ้าสาธู หรือผ้าสีแดง โบราณทำจากผ้าบังสกุลโดยผ่านพิธีกรรมหลายประการ ส่วนมากใช้ผูกทับท่อน แขนด้านบน หรือ ผูกคอ บางครั้งทำแบบเสื้อกั๊ก เรียกว่าเสื้อยันต์ (ลือชา สุบรรณพงษ์, ม.ป.ป. และนายชยะ, 2537)

3. **ตะกรุด** เป็นโลหะแผ่นบาง ๆ รูปสี่เหลี่ยม โลหะที่ใช้เช่น นาค ทองแดง เงิน ทอง ตะกั่ว ไบลาณ หรือกระดาดสา ลงเลขยันต์ ทำนองเดียวกับประเจียด ม้วนให้กลม มีสายร้อยคาดเอว คล้องคอ หรือคาดไว้ที่ต้นแขน (สารคดี, 2530) ใช้เพื่อคงกระพันเช่นเดียวกับผ้าประเจียด แต่บางครั้งก็ลงอาคมในวิชาแคล้วคลาด (เทพย์ สาริกบุตร, 2526: 41)

4 **พิสมร** เป็นแผ่นโลหะเช่นเดียวกับตะกรุดหรือใบลานรูปสี่เหลี่ยมลงเลขยันต์ มีที่ร้อยสาย โดยมากไม่ม้วน (สารคดี, 2530)

5 **พิรอด** เป็นเครื่องรางของขลังที่ทำด้วยกระดาษสาผ่านพิธีกรรมลงคาถาอาคม แล้วลวกปิดทอง ถ้าใช้สวมต้นแขนเรียกว่า กำไลพิรอด ทำให้สวมนิ้วเรียกว่า แหวนพิรอด (ลือชา สุวรรณพงษ์, ม.ป.ป. และสารคดี, 2530)

ความเชื่อเกี่ยวกับพลังจิตผ่านการใช้คาถาอาคมนั้น ปรากฏให้เห็นได้ในพงศาวดาร ดังนี้

...สมเด็จพระเจ้าทรงสวดอิทธิคาถาเครื่องพิชัยยุทธ ย่อมหัตถ์ถมด้วยวิชาสาตราเวทคาถา แล้วสอดพระมหาสุวรรณสังวาลประดับเพชรพื้นถมสรรพคุณเวทคาถาต่าง ๆ ทรงพระมหาสุวรรณลงเลขยันต์กันสรรพศาสตราวุธภัยอันตราย สำหรับราชชนนวงศ์ยุทเธเสร็จ...

(มนตรี อมาตยกุล, 2507: 60)

...พระยาศรีราชเดโชยะทิปคนนี้มีวิชาหายตัวได้อึดใจหนึ่ง...ด้วยกำลังเหนียว พม่าแลเห็นตัวถนัดก็เข้าล้อมกลุ่มมัจฉาตัวได้พันหน้าไว้ แล้วชวนกันฟันแทง มิได้เข้าด้วยมีวิชาคงทนอาวุธ และพวกพลทหารไทย ๕๐๐ ก็ล้วนคงกระพันทั้งสิ้น...

(มนตรี อมาตยกุล, 2507: 423)

นอกจากหลักฐานในพงศาวดารแล้วพบว่า มีปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยาด้วย เช่น ในเสภาขุนช้างขุนแผน มีความตอนหนึ่งว่า (2461: 27 และ 33)

...นายบัวหวัทกะโหลกบ้านโคกขาม
นอนหงายรำยมนตร์ภาวนา
ไปก็ไปขวานกระดอนนอนพโยก
นายคงเวรเข้านั่งบริกรรม
ถูกตรงยอดดอกไม้พักช้า
เสียงอ๊กอ๊กพะยักหน้านั่งหัวเราะ

....

ขออัญเชิญช่วยมาอวยพร
แล้วรำยคาถาตามหาเวทย์
ว่านยาผ้าประเจียดมงคลนั้น

ถวายบังคมกราบแล้วออกหน้า
ให้เอาขานผ้าเป็นหลายชิ้น
ไม่แตกหักถูกมาหน้าแดงกำ
ให้เอาหอกกรอกตำเข้าจำเพาะ
แทงเข้าหลายทีที่เหมาะเหมาะ
จนด้ามหอกหักเดาะไม้ทันทาน...

ให้เรื่องฤทธิ์จรทุกสิ่งอัน
ปลุกเครื่องวิเศษทุกสิ่งสรรพ
ตะกรุดโทนน้ำมันอันเรื่องฤทธิ์...

แสดงให้เห็นว่าการคัดเลือกทหารของขุนแผนที่ออกสงครามจะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการทดสอบว่าเป็นผู้มีความสามารถในทางคาถาอาคมทั้งสิ้น นอกจากคาถาอาคม เครื่องราง ของขลังต่าง ๆ แล้ว ท่าของการต่อสู้มวยไทยและกระบี่กระบองเป็นท่าที่ประดิษฐ์ขึ้น โดยมีเรื่องของความเชื่อในการใช้พลังจิตด้วยเช่นกัน เช่น ท่าของพรหมสีหน้า เชื่อว่าเป็นกิงวิชาว่าด้วยการสะกดจิต ทำให้เห็นเป็นหลายหน้า (แพทย์ สาริกบุตร, 2526: 41) เป็นการควบคุมแรงพยายามของคู่แข่งชั้น และการกำบังตัว ท่านารายณ์น้าวครเป็นกิงวิชาว่าด้วยการนำพลังจิตมาใช้โดยมือ และทำอย่างสามชুমเป็นกิงวิชาว่าด้วยการนำพลังจิตมาใช้ขณะเดินเท้า (นายชยะ, 2537: 29) เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้นอกจากจะเป็นรากฐานของการคิดประดิษฐ์ท่าในการต่อสู้แล้ว ยังอาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ที่ออกศึกสงครามได้เป็นอย่างดี

สถานที่ในการให้การศึกษาด้านการต่อสู้คงเป็นสถานที่ลักษณะเดียวกับในสมัยกรุงสุโขทัยคือ ในวัง วัด และบ้าน การเรียนที่วัดและที่บ้านนั้น ผู้เรียนต้องแสวงหาครูผู้สอนเอง พระครูและครูบางท่านที่มีชื่อเสียง มีความสามารถอาจอยู่ห่างไกล ผู้เรียนจำเป็นต้องไปฝากตัวอยู่กับพระครูที่วัด โดยการบวชหรือการเป็นเด็กวัด ดังเช่น พลายแก้วขอให้นางทองประศรีพาตนไปฝากเรียนวิชากับหลวงตา ความว่า (กรมศิลปากร, 2505: 42)

...จะกล่าวถึงพลายแก้วแววไว	เมื่อบิดาบรรลีย์แม่พาทนี
ไปอาศัยอยู่ในกาญจนบุรี	กับนางทองประศรีผู้มารดา
อยู่มาจนเจ้าเจริญวัย	อายุนั้นได้ถึงสิบห้า
ไม่วายคิดถึงพ่อที่มรณา	แต่นั่งนึกตรึกตรามากว่าปี
อยากจะเป็นทหารชาญชัย	ให้เหมือนพ่อขุนไกรที่เป็นผี
จึงอ้อนวอนมารดาได้ปรานี	ลูกนี้จะใคร่รู้วิชาการ
พระสงฆ์องค์ใดวิชาดี	แม่จงพาลูกนี้ไปฝากท่าน
ให้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์	อิฐฐานบวชลูกเป็นแฉะไว้ ฯ...

หรือถ้าเป็นครูชาวบ้าน ผู้เรียนจะต้องไปฝากตัวเป็นศิษย์ที่บ้านท่าน และอาสาปรนนิบัติรับใช้งานต่าง ๆ ของครู เป็นการตอบแทนบุญคุณ ดังตัวอย่างประวัติพระยาพิชัยดาบหัก ที่พระยาศรีสุนทรลัษยบดีได้บันทึกไว้ ในปี พ.ศ.2466 ความตอนหนึ่งว่า (พระยาศรีสุนทรลัษยบดี, เอกสารอัดสำเนา: 7)

...ฉันขอไปอยู่บ้านครูด้วย วางการฝึกหัดมวยแล้วจะช่วยครูตักน้ำ ตำข้าวไปตามกำลังเท่าที่จะทำได้...

สำหรับลูกหลานข้าราชการและเชื้อพระวงศ์จะเรียนการต่อสู้ภายในพระราชวัง
ทนายเลือกเป็นผู้ฝึกสอน (พระบริหารเทพธานี, 2508: 54)

โดยมีข้าราชการในกรม

4.2.3 สมัยกรุงธนบุรี

...กรุงธนแทนที่
เมื่อครั้งศึกพะม่า
ผู้คนล้มตาย
เจ้าตากมากู้
คุมจันไทย
เทียบหาญสู้รบ
กรุงธนก็สร้าง
ปราบก๊กน้อยใหญ่
เกียรติไทยเชิดชู
ผู้พื้นซวี

กรุงศรีอยุธยา
อยุธยาอับปาง
ถูกทำลายทุกทาง
เชิดชูชาติไว้
ออกรบรอบข้าง
สังหารศัตรูวาววาม
ขึ้นเป็นราชธานี
ขับไล่พวกศัตรู
เพราะเจ้ากรุงธนบุรี
สยามเราไว้ได้เคย...

(กรมศิลปากร, 2481: 5-6)

สมัยนี้อยู่ระหว่าง พ.ศ.2312-2324 รวมระยะเวลา 14 ปี บ้านเมืองอยู่ในระหว่างการทำสงครามและการฟื้นฟูประเทศหลังจากการกู้เอกราช พระมหากษัตริย์ยังคงต้องมีลักษณะของการเป็นนักรบที่มีความเก่งกล้าสามารถ จึงจะรักษาบ้านเมืองให้พ้นจากข้าศึกได้ ดังจะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นผู้มีพระทัยเด็ดเดี่ยว และมีความสามารถในการรบเป็นอย่างยิ่ง จนทำให้สามารถรวบรวมผู้คนมาตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรี นอกจากพระมหากษัตริย์จะทรงพระปรีชาสามารถด้านการรบแล้วประชาชนก็ต้องมีความสามารถในการรบด้วยเช่นกัน เพื่อจะได้เป็นกำลังที่เข้มแข็งของกองทัพ ลักษณะของนักรบและกองทัพสมัยกรุงธนบุรี จะเห็นได้จากบทประพันธ์ของนายสวนมหาตเล็กที่ได้ประพันธ์โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี ความตอนหนึ่งได้กล่าวถึงความเข้มแข็งและความสามารถของทหารในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีว่า (กรมศิลปากร, 2532: 283-284)

...ล้วนหมู่พยุหยศทย่อม
ทุกหมวดตู่ทุกกระทรวงทรง
คุณวุฒิวินัยคม
ย่อมชนะนคราเมือง

ยืนรงค์
ฤทธิเรือง
ทนศาสตร์
ต่ำได้ฤาเสมอ ฯ

พลาญพลาญมหิททิว	รณรงค์
ชัยสิทธิฤทธาตรง	ต่อไท้
ปราบเพียรชีวิตวงศ์	อริราช
พระเกียรติยศได้	ทวมฟ้าดินเสทือน ฯ...

จากบทประพันธ์แสดงให้เห็นว่า ทหารจะต้องมีความสามารถในการรบ และมีความรู้ทางด้านดาตาอากาศด้วย นอกจากนี้มีการกล่าวถึงการประลองอาวุธ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเดียวกับการซ้อมรบและเป็นการแสดงความสามารถของทหาร ในโอกาสเฉลิมฉลองพระนคร ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2532: 289-291)

พระยลพลหนักแน่น	พสุธา
ขยายยันนครามา	ใหม่สร้าง
เทียมสรวงบุรีสถา-	พรหวั สทานแฮย
มทรสพครบสิ่งสร้าง	หลากเหล่งงานฉลองฯ
แล้วให้ประลองศาสตรถ้วน	ชบวนหาญ
สารคชคชสารมสาน	แก้วนกล้า
ม้าทวนต่อทวนทาน	แทงร่อ ร้าแฮ
ม้าคลุบลคลีกระบี่มา	วิ่งม้าพั่นเร็วฯ
พลาญเป็นคู่เข้า	ผชัยหาญ
ใหม่เอ็กครึกโครมทะยาน	ซู้
เคยหักอริวาน	เร็วรวด
นี่สู้ต่อสู้	ไปแพ้วพ้อเสมอฯ
เสไลต่อโล่ห์เลี้ยว	ประลองเชิง
พลดาบสองมือเกกิง	ต่อสู้
ต่างมีฤทธิ์แรงเริง	สุรยั้ง ชัยนแฮ
โถมฟาดศาสตราสู้	ผลัดเล่นเป็นเฉลิมฯ
ดาบดั่งดิงโดดดัน	จับนแรง
แบกกระบี่กำแหงแข็ง	แข่งเหล่น
กระบี่ต่อกระบี่แทง	พัดฟาดกันนา
ทวนต่อทวนตี้นตัน	ต่อสู้ดูชัยนา

พลงาวกวดังง่า	งอนงาม
พิลึกแลควนขาม	พริ้นไส้
หมู่ตะบองต่อตะบองตาม	ขวนไล่ กันนา
เหล็กก็เหล็กนิไม้	ต่อไม้ กลางสนามา
สองมือพลฮอกงาว	ฮอกเซน
ฮอกบังอาตม์เงิน	จ้อจ้อง
ฮอกคู่ตะละคู่เกนซ์	กะดู กันนา
คู่กริชฤทธิป้องป้อง	บัดเหลนหลายกลา
สุดสิ้นอาวุธสิ้น	ขวนถือ
มวยหมัดจัดผจญมือ	หมัดหมั้น
มวยหญิงยิงหญิงธา	ชายเปรียบ เสมอแฮ
เคียนคาดคู่ถันกัน	แปลกเบื่อง ขวนชาย
มวยเตี้ยก็ต่อเตี้ย	ตุมรัตน์
เหมือนเตากับกบถัด	แก่งจ่าน
ฟิงเห็นฟิงอุบัต	บังเกิดมีแฮ
สิ้นฤทธิ์แรงโรยคร้าน	ชอบหน้าตาหมอง...

จากบทประพันธ์แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญของเหล่าทหารในกองทัพ และความสามารถในการใช้อาวุธประเภทต่าง ๆ เช่น เส่โลกับโล่ ดาบสองมือกับดาบสองมือ กระบี่กับกระบี่ ทวนกับทวน ง้าวกับง้าว พลองกับพลอง หอกง้าวและหอกเซน หอกกับหอก กฤษกับกฤษ เมื่อหมดขบวนของการต่อสู้ด้วยอาวุธ แล้วจึงเป็นเรื่องของการชกมวย ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ได้ปรากฏหลักฐานของการชกมวยหญิงด้วย แสดงให้เห็นว่าในภาวะของสงครามทั้งหญิงและชายได้ศึกษาวิชาการต่อสู้ไว้เพื่อป้องกันตัว

รูปแบบของการเล่นกระบี่กระบอง และการชกมวย จะไม่ต่างไปจากกรุงสุโขทัย หรือกรุงศรีอยุธยา คือ ต้องมีการรำรำก่อนการต่อสู้จริง มีดนตรีประกอบ การแต่งกายมวยไทยมีผ้าพันมือ สวมเครื่องกลางของขลุ่ย ดังมีปรากฏในประวัติพระยาพิชัยดาบหักว่า "พระเจ้าตากจะให้นายทองดี ฟันขาว รำมวย และรำดาบให้ทอดพระเนตรอยู่เป็นประจำทรงชมเชยว่ารำงามทุกท่าทุกทางทอดพระเนตรไม่จืดเลย" (พระยาศรีสัตนาลัยบดี, 2523)

สำหรับลักษณะของการเรียนการต่อสู้คงเป็นเช่นเดียวกับสุโขทัย และอยุธยา คือ ผู้ที่ต้องการเรียนจะต้องไปแสวงหาครูเอง เรียนที่บ้านครูหรือเรียนตามวัด และบุตรหลานข้าราชการ เชื่อพระวงศ์ ขุนนาง เรียนในสำนักราชบัณฑิตในวัง

4.2.4 สรุปรวิวัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวระหว่างสมัยกรุงสุโขทัย - สมัยกรุงธนบุรี

ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยถึงสมัยกรุงธนบุรี สามารถอธิบายถึงวิวัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยได้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจและความเชื่อทางศาสนาได้ ดังนี้

ทางด้านสังคม

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในระยะแรกนี้เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือประชาชน เพราะการรบและการสงครามเพื่อปกป้องดินแดน ขยายดินแดน จะเกิดขึ้น อยู่เสมอ พระเจ้าแผ่นดินจะต้องเรียนการสู้รบเพื่อไปปกป้องชีวิตประชาชนของตน และปกป้องผืนแผ่นดิน ให้แก่ประชาชนเพื่อประชาชนจะได้มีที่อยู่ที่ทำกินและสามารถดำรงความเป็นชาติไว้ได้ ดังจะเห็นได้ว่า วาระใด ที่ประเทศมีพระเจ้าแผ่นดินที่เข้มแข็ง มีความสามารถในการรบ ประเทศก็จะเจริญรุ่งเรือง วาระใดที่พระเจ้าแผ่นดินอ่อนแอ ประเทศก็จะถูกรุกราน พระเจ้าแผ่นดินจึงต้องฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถในด้านการ ต่อสู้ อีกทั้งจะต้องมีใจที่กล้าหาญ เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว จึงจะสามารถนำชาติให้พ้นภัยได้ สำหรับประชาชนวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวเป็นความสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม เพราะผู้ชายทุกคนจะต้องเป็นทหารในยาม สงคราม การเรียนการต่อสู้จึงเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชายไทย นอกจากการเป็นทหารเพื่อรักษา ประเทศแล้ว การรับราชการทหารจะทำให้ผู้ชายสามัญได้รับยศถาบรรดาศักดิ์ในตำแหน่งต่าง ๆ เป็นการเลื่อน ฐานะทางสังคมได้อีกประการหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ในระยะนี้มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงไทยก็มีความสามารถในการต่อสู้ เช่นเดียวกับผู้ชาย ดังจะเห็นได้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา วีรสตรีของไทยในสมัยนี้คือ สมเด็จพระสุริโยทัย และพระราชธิดา ที่ทรงช้างออกสงครามร่วมกับพระมหาจักรพรรดิ แสดงให้เห็นว่าทั้ง 2 พระองค์ จะต้องมีความรู้เรื่องการทรงช้างศึก และการใช้อาวุธในการรบเป็นอย่างดี จึงอาสาออกช่วยทำการรบเพื่อประเทศด้วย ต่อจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นสมัยกรุงธนบุรี มีหลักฐานในวรรณคดีว่า ผู้หญิงเรียนการต่อมวย และแสดง การชกมวยต่อหน้าฝูงชนเป็นการแสดงการต่อสู้ที่ได้รับความนิยมประเภทหนึ่ง การที่ผู้หญิงเรียนการต่อสู้ ป้องกันตัวนี้อาจเป็นเพราะต้องการเรียนเพื่อไปป้องกันตนเองจากศัตรูในยามสงคราม และใช้ในการปกป้อง แผ่นดิน ทั้ง ๆ ที่หน้าที่ของผู้หญิงในสมัยนั้นคือ การดูแลบ้าน เลี้ยงลูก ดังมีคำกล่าวที่ว่า "พอเสร็จหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก" และหน้าที่ของผู้ชายในสังคมคือ "ทำนา ล่าสัตว์ ทัตชกมวย" (จุลทัศน์

พยานานท์, 2529) แต่เนื่องจากเหตุผลของการป้องกันตนเองดังกล่าว จึงทำให้ผู้หญิงที่ต้องการช่วยตนเอง ช่วยครอบครัว จะเรียนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวเพิ่มเติมจากหน้าที่ประจำของตน

นอกจากนี้ในยามว่างจากศึกสงคราม มวยไทย และกระบี่กระบองจัดเป็นการละเล่นและกีฬาที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ดังนี้

...เป็นประเพณีของชาวบ้าน ถ้ามีการบุญการกุศลและการมหรสพที่ไหน ก็มักจะพร้อมเพรียงฉลองศรัทธา... มหรสพมีแทบทุกอย่างและที่ขาดมิได้ อันเป็นที่นิยมนับเป็นประเพณีก็คือการชกมวย ซึ่งถือว่าเป็นการละเล่นประเภทต่อสู้ที่ขึ้นหน้าขึ้นตาในสมัยนั้น... ตัวอย่างเช่น การถือน้ำพิพัฒน์สัตยาประจำปี ก็ต้องมีมวยฉลอง มีการทำชกกันถึงเป็นถึงตายจากสำนักมวยต่าง ๆ ที่จะมาเปรียบชกแข่งขันฝีมือ...

(ประยูร พิศนาคะ, 2513: 57-58)

สำหรับกระบี่กระบองได้มีบันทึกไว้ในจดหมายเหตุของลาลูแบร์ว่า เป็นการเล่นที่ชาวบ้านนิยมเช่นกัน

ทางด้านเศรษฐกิจ

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในระยะนี้ไม่ได้ผูกพันกับเรื่องของอาชีพหรือรายได้จากการใช้ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวเลี้ยงชีพโดยตรง แต่ผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการต่อสู้ป้องกันตัว และเข้ารับราชการ มีความดีความชอบจะได้รับพระราชทานยศ พร้อมทั้งที่นาสำหรับทำการเพาะปลูก ซึ่งที่นานี้จัดว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสังคมสมัยนั้นที่จะวัดความมีฐานะกันที่ที่นา ชายไทยที่ต้องการจะเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจของตนเอง จึงสามารถกระทำได้ โดยการฝึกตนเองให้มีความสามารถในด้านการต่อสู้และถวายเป็นตัวเข้ารับราชการ

สำหรับครูที่สอนการต่อสู้ป้องกันตัว เป็นการสอนโดยไม่ได้รับค่าจ้างที่แน่นอน ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดา และครูรับเป็นศิษย์ การสอนจะเป็นการสอนด้วยความสมัครใจ ศิษย์จะตอบแทนโดยการปรนนิบัติรับใช้ เชื้อเพลิง เคารพนับถือ และแสดงความกตัญญูรู้คุณ มากกว่าการมอบเงินทองให้ครู ครูศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวจึงไม่ได้สอนวิชาการต่อสู้เพื่อการดำรงชีพ แต่เป็นการสอนในลักษณะของวิทยาทาน

ด้านความเชื่อทางศาสนา

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยจะมีความผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในนิยายพุทธตันตระผูกพันกับเรื่องของคาถาอาคม เครื่องรางของขลัง ความเชื่อทางศาสนานี้มีอิทธิพล

ต่อท่าทางของการไหว้ครู การรำอาวุธ เช่น ท่าการย่างสามชুম แบบแผนของการแต่งกาย เช่น การสวมมงคล ผูกประเจียด แบบแผนของดนตรีประกอบการต่อสู้ เช่น การใช้เพลงสรรเสริญฯ อันเป็นเพลงในพิธีกรรม สำหรับบูชาครู เป็นต้น ความเชื่อในเรื่องของคาถาอาคม และเครื่องรางของขลังเหล่านี้เป็นการแสดงถึงการหาที่พึ่งทางใจของนักสู้ทั้งหลาย เพราะยามไปสงครามผู้ที่ออกรบทุกคนย่อมกลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น การท่องคาถา หรือใช้เครื่องราง เป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจที่ทำให้กล้าหาญ ไม่กลัวความตาย เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการต่อสู้ได้ประการหนึ่ง

นอกจากนี้คนไทยจะให้ความสำคัญกับจิตใจมากพอกับร่างกาย จึงเชื่อว่าการทำจิตใจให้สงบจะสร้างพลังในร่างกายได้ การท่องบ่นคาถาที่เป็นหัวใจของคำสอนของศาสนาเป็นอุบายหนึ่งที่จะทำให้จิตสงบ และก่อให้เกิดพลังในร่างกาย

สำหรับในด้านของพัฒนาการรูปแบบการต่อสู้ พอสรุปได้ดังนี้

1) อาวุธที่ใช้ในการต่อสู้

อาวุธที่ใช้ในการต่อสู้ที่จัดว่าเป็นอาวุธของกระบี่กระบองพบว่า ประกอบด้วย ดาบ ทวน หอกซัด กฤษ งาม หอก โคมร แหสน หลาว กระบี่ ตะบอง เสล็ด เครื่องป้องกันประกอบด้วย โล่ เช่น ดั้ง อาวุธดังกล่าวมีทั้งอาวุธที่สร้างขึ้นเพื่อการรบ และอาวุธที่ใช้ภายในครัวเรือน เมื่อมีสงครามอาวุธใดที่สามารถนำมาใช้ในการต่อสู้ได้นจะนำมารวมใช้ในกองทัพทั้งหมด

การต่อสู้ด้วยมวยไทย พบว่า ใช้อาวุธทุกส่วนของร่างกาย อันได้แก่ หมัด เท้า เข่า คอก ศีรษะ และเป็นการต่อสู้ที่ไร้รูปแบบคือ หังดินถีบ ปากกัด หัวซัด ต่อย ทุบ ถอง ฯลฯ หรือที่เรียกว่า "พันลำ" อันเป็นลักษณะของการต่อสู้ทุกวิถีทางเพื่อรักษาตัวรอด

2) รูปแบบของการต่อสู้ พอสรุปได้ว่า จะต้องมีการรำไหว้ครูก่อนการชกมวย และมีการรำอาวุธก่อนการใช้อาวุธต่อสู้ มีการใช้ดนตรีประกอบการต่อสู้ เครื่องแต่งกายมวยไทยที่เริ่มเห็นชัดเจนคือ การพันมือด้วยด้ายดิบ สำหรับกระบี่กระบองจะเป็นการแต่งกายชุดทหารคือ สวมกางเกงขาลีน สวมเสื้อหมวก แยกสีตามหมวดหมู่ทหาร

3) การใช้ดนตรีประกอบการต่อสู้ มีหลักฐานปรากฏชัดเจน โดยเฉพาะการใช้กลองแขก แต่คาดว่าควรมีการใช้ร่วมกับปี่ชวา เพราะมีหลักฐานปรากฏการใช้ปี่ชวา กลองแขก ฉิ่ง ในขบวนเสด็จ พยุหยาตราทางชลมารคในสมัยกรุงศรีอยุธยา

4) การเรียนและวิธีการสอน ยังไม่ปรากฏหลักฐาน ที่บันทึกไว้มีเพียงวิธีการแสวงหาที่เรียนในลักษณะต่าง ๆ เช่น การเรียนกับพระโดยการบวชเป็นเณร และฝากตัวเรียนที่บ้านครู แต่ไม่ได้อธิบายวิธีการเรียน การเรียนในลักษณะนี้เป็นการเรียนตามอัธยาศัย ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดหลักสูตรเองว่า ต้องการจะเรียนอะไรบ้าง กับครูคนไหน ครูเองก็ถ่ายทอดความรู้ให้ตามความสามารถของศิษย์แต่ละคน ดังนั้นแต่ละคนจึงได้รับความรู้ต่างกัน

พัฒนาการของแบบแผนการใช้อาวุธจะเริ่มจากอาวุธที่ทำได้ทุกประเภท และวิธีการต่อสู้ทุก รูปแบบที่สามารถใช้ในการช่วยตนเองให้พ้นภัย จึงมีอาวุธมากมาย และมีแบบแผนการต่อสู้ที่ไม่ต้องคำนึง ถึงกฎกติกามากนัก แต่ที่น่าสังเกตคือ แบบแผนของการว่าอาวุธ ร่มมวย และแบบแผนการใช้ดนตรีนั้น มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งน่าจะเป็นส่วนที่มาจากความเชื่อทางศาสนาดังกล่าวข้างต้น แต่ในระยะนี้ แบบแผนการเรียนรู้ยังไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน

4.2.5 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2411)

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 บ้านเมืองยังคงมีศึกสงคราม กับประเทศข้างเคียงเป็นระยะ ๆ ดังนั้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ยังคงต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถใน ด้านการรบเช่นเดียวกับในสมัยที่ผ่านมา เพื่อจะสามารถปกป้องประเทศให้พ้นจากภัยสงครามได้ สำหรับ ประชาชนก็ยังคงมีบทบาทในการเป็นทหารเพื่อป้องกันประเทศเช่นกัน การสู้รบและการทหารในสมัยกรุง รัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงกลางรัชกาลที่ 4 ยังคงเป็นแบบโบราณลักษณะเดียวกับสมัยกรุงธนบุรี รายละเอียด ของพัฒนาการศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในแต่ละรัชกาลมีดังนี้

4.2.5.1 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ.2325-2352)

ในระยะเวลา 25 ปี ในการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชนี้ สภาพบ้านเมืองยังคงมีสงครามอยู่เป็นระยะ ๆ และมีสงครามใหญ่ถึง 9 ครั้ง ดังนั้นพระมหา กษัตริย์จึงต้องทรงเป็นนักรบที่มีความสามารถ และต้องมีทหารที่มีความสามารถในด้านการรบด้วยเช่นกัน ในรัชกาลนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปวเรศวริยาลังกรณ์ (อ้างถึงใน นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, 2520: 20) มีรับสั่งว่า "ใครเป็นนักรบก็โปรด" เนื่องจากบ้านเมืองยังคงต้องการนักรบที่มีความสามารถในการทำศึก สงคราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเพื่อเป็นการสอน ให้ข้าราชการรู้จักหน้าที่ของการเป็นข้าแผ่นดินที่ดีอีกทั้งเป็นการสอนกลยุทธ์ในการรบให้แก่ทหารและ ประชาชนทางอ้อมไว้เรื่องหนึ่ง ได้แก่ บทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ อันเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงสร้าง ให้พระรามเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ฝ่ายธรรมะ มีบิรवारทหารได้แก่ลิงทั้งหลาย ลิงที่เป็นทหารเอก สำหรับพระรามคือหนุมาน เป็นทหารที่มีคุณลักษณะของความซื่อสัตย์ จงรักภักดี มีความสามารถเก่งกล้า ในเชิงการรบ ไม่มีทหารใดเทียบเท่า สงครามครั้งนี้ทำการรบกับยักษ์ ซึ่งมีทศกัณฐ์เป็นตัวแทนหัวหน้าฝ่าย อธรรม มีบิรवारฝ่ายอธรรมเป็นยักษ์ การรบกันเกิดขึ้นเพราะพระรามต้องการรักษาความเป็นธรรมในสังคม

ในบทพระราชนิพนธ์รวมเกียรติได้กล่าวถึงฐานะของพระมหากษัตริย์ไว้ว่า (พระพุทธชยอดฟ้าจุฬาโลก, 2507: 73)

...อันพระนครทั้งหลาย	ก็เหมือนกับกายสังขาร
กษัตริย์คือจิตวิญญาณ	เป็นประธานแกว่งอินทรีย์
มือเบื้องซ้ายขวาคือสามนต์	บาทาคือพลทั้งสี่
อาการพร้อมสามสิบสองมี	ดังนี้จึงเรียกว่าร่างกาย
ฝ่ายผู้อาณาจักรราชานุวัตร	คือศาสตราวุธทั้งหลาย
ถึงผู้นั้นประเสริฐเลิศชาย	แม้จิตจากกายก็บรรลัย
อาวุธไม่มีผู้ถือ	ควรฤจะวิ่งเข้ารบได้...

อันแสดงให้เห็นว่า การที่ประเทศชาติจะดำรงอยู่ได้เพราะมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ เป็นศูนย์รวมของประชาชนในประเทศ ดังนั้นพระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นผู้นำที่มีลักษณะของนักรบที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ เพื่อนำประเทศให้พ้นภัยทั้งหลาย โดยมีประชาชนที่เป็นข้าราชการบริพารในส่วนของประชาชนทั่วไปเป็นแรงสนับสนุนให้พระมหากษัตริย์ปกครองประเทศไปได้ด้วยดี

สำหรับการเป็นทหารที่ดีนั้น พระราชนิพนธ์รวมเกียรติได้กล่าวถึงในความตอนพาลี สอนสุครีพว่า (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2507: 38)

...อาสาเจ้าจนตัวตาย   จึงนับว่าเป็นชายหาญสนาม...

แสดงให้เห็นความเชื่อในสมัยนั้นว่าผู้ที่จะเป็นทหารของพระราชาได้จะต้องมีความกล้าหาญไม่กลัวความตาย สามารถอาสาออกสู้รบได้โดยไม่หวาดหวั่น ดังนั้นวิชาการต่อสู้จึงยังคงเป็นวิชาที่มีความจำเป็นสำหรับพระมหากษัตริย์และประชาชน แม้กระทั่งผู้หญิงไทยในสมัยนี้ก็ต้องรู้จักการสู้รบด้วย ดังเช่น วีรกรรมของท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร ที่ได้ป้องกันเมืองกลางให้พ้นจากทัพพม่า ในปี พ.ศ.2328 จนมีคำประพันธ์ที่ ยกย่องความสามารถในการต่อสู้ของวีรสตรีทั้งสอง ดังนี้ (อ้วน สุระกุล, 2510: 11-12)

...ปลกั้ไกว	ดาบก็แกว่ง	แรงหรือไม่
ไซ่ฮวดหยิ่ง	หญิงไทย	มิไซ่ช้า
โหนไถถาก	โหนตรากตรา	โหนท่าคร้ว
ไซ่จะดี	แต่เพียงยั่ว	ผิวเมื่อไทร...

...แรงเหมือนมด	อดเหมือนกา	กล้าเหมือนหญิง
ก็เห็นจริง	ตามโบราณ	ที่ชานไช
เมืองกลาง	ปางจะวอด	รอดเพราะใคร
เพราะหญิงไทย	โล่ฆ่า	พม่าแพ้...

ความสามารถในด้านการต่อสู้ของผู้หญิงนี้มีปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ที่พบว่าผู้หญิงเรียนการชกมวยเช่นเดียวกับผู้ชาย

ในด้านของลักษณะกองทัพและการใช้อาวุธยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏให้เห็นในวรรณคดีเรื่องราชาธิราช ที่เจ้าพระยาพระคลังทูลทวงแปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่กล่าวถึงลักษณะกองทัพของพระยาน้อย ความว่า

...พร้อมไปด้วยช้างตั้ง ช้างกันสารแทรกแซง ดับค้ำค่ายโลดแล่นหึ่งปร่งเป็นอันมาก
พร้อมด้วยหมู่พลทหารหน้าหลัง พลดาบตั้ง โล่ เช่น ทวนทอง เครื่องสรรพาวุธใหญ่น้อย...

(เจ้าพระยาพระคลัง, 2512: 174)

และตอนหนึ่ง ความว่า

...ขณะนั้นพระเจ้าราชาธิราชก็ให้ทแกล้วทหารยกเข้าต่อสู้ด้วยทแกล้วทหารพระเจ้าฝรั่งมังศรี-
ลขวา พลดาบตั้งต่อดาบตั้ง พลทวนต่อทวน พลง้าวต่อง้าว พลดาบสองมือต่อดาบสองมือ
เข้ารบพุ่งตะลุมบอนเป็นสามาร...

(เจ้าพระยาพระคลังท, 2512: 283)

อาวุธกระบี่กระบองที่พบในกองทัพได้แก่ ดาบตั้ง ดาบโล่ เช่น ทวน ง้าว นอกจากนี้มีการจัดกองทัพเป็นหมู่เหล่าเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตกระบี่กระบองมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำศึกสงคราม สำหรับการรับราชการทหารยังคงมีลักษณะคล้ายกรุงศรีอยุธยา ทหารที่ดูแลรับใช้ใกล้ชิดและคอยปกป้องรักษาความปลอดภัยให้แก่พระมหากษัตริย์ ได้แก่ ทหารในกรมทนายเลือก ในรัชกาลนี้ทรงโปรดให้มีสนามชกมวยหน้าพระที่นั่ง และโปรดให้มีการชกมวยเพื่อคัดเลือกนักมวยที่มีความสามารถเข้ามาอยู่ในกรมตำรวจหลวง สังกัดทนายเลือก ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่สมัยอยุธยา และพระองค์เองได้ ทรงสนพระทัยในการเสด็จทอดพระเนตรการแข่งขันชกมวยอยู่เสมอ" (ประยูร พิศานาคะ, 2508: 152) ความสามารถของทนายเลือกที่มีหน้าที่รักษาความปลอดภัยให้แก่พระมหากษัตริย์นั้น จะเห็นได้จากบันทึกในพงศาวดารรัชกาลที่ 1 ความตอนหนึ่งว่า (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2531: 53)

...จุลศักราช ๑๑๕๐ ปีวอก สัมฤทธิศก (พ.ศ.๒๓๓๑) มีกำปั่นฝรั่งเศสเข้ามาถึง พระนคร ๒ ลำ ฝรั่งเศสเป็นนายกำปั่นพี่น้อง ๒ คน และน้องชายนั้นเป็นคนมวยมีฝีมือ เทียวพระนั้นชกมวยชนะมาเป็นหลายเมืองแล้ว... ว่าจะชกมวยพระนั้นกับคนมวยใน พระนครนี้... กรมพระราชวังบวรฯ จัดได้หมื่นผลาญผู้หนึ่งเป็นนายเลือกใน พระราชวังหน้า รูปร่างล่ำสันมีฝีมือดีกว่าพวกมวยทั้งสิ้น...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพลับพลาทอดพระเนตร... จึงให้เอาเส้นเชือกขึงเป็นวงสนาม แล้วหมื่นผลาญ กับฝรั่งมวยก็เข้ามากราบถวายบังคมในกลางสนาม..."

การชกมวยครั้งนี้ ฝรั่งเศสผู้หนึ่งทำท่าจะหนี พี่เข้าไปช่วยในสนามถือว่าผิดกติกาจึงถูกนายเลือกที่ตามเสด็จ ชกต่อยจนยอมแพกลับใจ แสดงให้เห็นว่า นายเลือกจะต้องเป็นผู้ที่คัดจากผู้มีฝีมือในการต่อสู้ระยะ ประชิดตัวคือมวย จึงจะสามารถเข้ารับราชการรับใช้ใกล้ชิดและได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ เช่น หมื่นผลาญ เป็นต้น

ในยามที่บ้านเมืองว่างจากศึกสงครามมวยไทย และกระบี่กระบองก็กลายมาเป็น การละเล่นและกีฬาที่เป็นที่นิยมของชาวบ้าน และถือว่าเป็นการฝึกบรื้อมือไปด้วย โดยจะมีการจัดให้มีการชกมวย และเล่นกระบี่กระบองในงานพิธีหลวง และพิธีราษฎร์ ได้แก่ งานศพ งานแต่งงาน งานสมโภช ต่าง ๆ เป็นต้น โดยอาจจัดสถานที่สำหรับการต่อสู้ที่วัด บริเวณเจวนเจ้าเมือง หรือลานบ้าน เช่น ในปี พ.ศ. 2344 เมื่อรัชกาล ที่ 1 ทรงโปรดให้จัดการปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ตั้งการฉลอง พระอาราม ในการฉลองมีมหรสพสมโภช ดังนี้ "มีโชนอุโมงค์ โรงใหญ่ หุ่น ละคร มอญรำ ระบาย ...รำแพน นอนทอกนอนคาง สิงโตล่อแก้ว และมวย (กรมศิลปากร, 2505: 239) สำหรับในงานพระราชพิธี เครื่องอาวุธกระบี่กระบองได้อยู่ในขบวนประกาศแสนยานุภาพของกองทัพ ในพิธีศรท้าวสวนานหรือ พิธีสวนานใหญ่ อันเป็นพิธีที่ประชุมเหล่าเมืองออกและหัวเมืองทั้งน้อยใหญ่เป็นการแสดงความจงรักภักดี ถวายเครื่องราชูปการ และประกาศแสนยานุภาพของกองทัพ โดยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราชนี้ เครื่องอาวุธที่นำและตามขุนนางแห่งสวนานท้าวใช้เครื่องอาวุธจริง (เจ้าพระยา ทิพากรวงศ์, 2481: 94)

รูปแบบของการชกมวยและการฝึกกระบี่กระบอง ยังคงมีการร่ายรำก่อนการต่อสู้ อันเป็นลักษณะเฉพาะของการต่อสู้ของไทย สืบเนื่องมาแต่สมัยสุโขทัย มีความปรากฏในราชาธิราช ดังนี้

...อำมาตย์ที่นมัถ์มรอต แนะนำการตั้งค่ายหลวงของสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช "...ถ้า ขยับขยายค่ายเสียใหม่ ตั้งให้ไกลตลิ่งขึ้นไปอีกเส้นหนึ่งหรือสามสิบวาแล้ว จึงต้องตาม

ตำราดียิ่งนัก เพราะทหารทั้งปวงจะได้หัดช้างม้า เต็มว่าทำเพลงอาวุธเล่นตามสบาย ให้
เอิกเกริกรื่นเริงหน้าทัพ..."

(เจ้าพระยาพระคลัง, 2512: 346)

และความอีกตอนหนึ่งว่า

...สมิงนครอินทร์มั่งมหานรธาทรกันด้วยเพลงทวนเป็นหลายสิบเพลงยังหาแพ้นะไม่
สมิงนครอินทร์ ไม่สู้ชำนาญเพลงทวนนัก ถนัดแต่เพลงดาบ...

(เจ้าพระยาพระคลังทน, 2512: 353)

จะเห็นว่าการรำเพลงอาวุธเป็นลักษณะประจำของการใช้อาวุธในการต่อสู้ หรือกระบี่กระบอง และเรียกแบบ
ในการใช้อาวุธแต่ละชนิดว่า "เพลง" เช่น เพลงทวน เพลงดาบ เพลงกระบี่ เพลงกริช เรียกกระบวณ
ทำรบกันว่า ทำนั้นทำนี้เพลง ศิลปะแห่งใช้อาวุธนี้คงจะมีกำหนดเป็นแบบฉบับไว้เป็นตอน ๆ เช่น ตอน
แสดงชูชวัญศัตรู ตอนต่อสู้ทำร้ายศัตรู ตอนสังหารศัตรู ตอนแย่งศัตรู ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ เพลงอาวุธที่
ระบุไว้ในแต่ละตอนจึงระบุไว้เป็นเพลงรำ เพลงรบ เพลงกราย และเพลงสกัด เป็นต้น ขณะเดียวกันก็
กำหนดให้มีปี่กลอง เป่าและตีเข้าประกอบจังหวะในการฝึกหัดอาวุธด้วย ศิลปะแห่งการรำเพลงอาชุนั้นนับ
ว่าเป็นต้นแบบแห่งระบำชนิดที่เรียกว่า "วีรชัย" (War Dance) อย่างหนึ่งซึ่งเห็นได้ว่านำมาใช้ในการแสดง
โขนหลายตอน เช่น ตอนตรวจพลยกทัพ และตอนแสดงการรบ เป็นต้น (ชนิต อยุธยา, 2511) การรำ
เพลงอาวุธที่สวยงามได้ปรากฏให้เห็นในวรรณคดีเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามรบกับกามะณี ความว่า
(เจ้าพระยาพระคลังทน, 2512: 546)

...พระเจ้ากรุงตำฉิม และพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง หอดพระเนตรเห็นทหารเอกทั้งสองรำเยื้อง
กรายตามขบวนเพลงทวน ดูท่วงที่รับรองว่องไวนัก งามเป็นอัศจรรย์ด้วยกันทั้งสอง
ฝ่าย...

ข้อความนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความงดงามของท่ารำทวนของสมิงพระรามและกามะณี นอกจากนั้นท่วงท่า
ในการรำเพลงอาวุธทั้งงดงามและความสามารถเก่งกล้าในการต่อสู้ของทหารหาญ มีความหมายยิ่งกว่า
ความสามารถทางการรบสู้ฆ่าฟัน แต่เป็นความงามของการรบและการเป็นทหารที่เก่งกล้า มีชั้นเชิงในการ
สงครามที่นับวันคุณค่านี้จะสูญหายไปด้วยอาวุธที่รุนแรงในการทำลายมากขึ้น ดังความรู้สึกของพระเจ้า
มณฑ็ยรทอง ความว่า

...ฝ่ายฝรั่งเสสยกกำปั่นเห็นวุ่นวายขึ้นดังนั้น ก็จึงกำปั่น ทนายเรือพระที่นั่งพระเจ้า
มณฑ็ยรทอง และก็จุดปืนออกไป...ลูกปืนมิได้ต้องพระองค์ ต้องแต่เศวตฉัตรขาดปลิว

ไป พระเจ้ามณฑิยรทองทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็อัศจรรย์ยิ่งนัก ก็โหม่นสน้อยพระทัย
จนน้ำพระเนตรตก... พระเจ้ามณฑิยรทองจึงทรงตรัสว่า เป็นกษัตริย์มีการสนุกเพราะ
เล่นสงครามดงามเป็นขวัญตา แล้วได้เห็นทแกล้วทหาร พ้อนรำด้วยอาวุธต่าง ๆ ตาม
ชั้นเชิงสู้กันในกลางสนามรบ และบัดนี้เรามีอาวุธอันมหึมาสิ่งหนึ่ง ออกมาแต่ในเมือง
ต้องแควตัดตรปลิไป ฉะนั้นถ้าต้องทหารผู้ใด เห็นจะทานมิได้ อาวุธสิ่งนี้เกิดมีแล้ว
นานไปภายหน้า โทนเลยเราจะได้เห็นทหารอันมีฝีมือสืบไปอีกเล่า...

(เจ้าพระยาพระคลัง, 2512: 519)

สำหรับการชกมวยแบบแผนการชกจะเริ่มจากการรำไหว้ครูก่อนการชก เช่นเดียวกับ
สมัยอยุธยา การแต่งกายมีการพันมือ คาดมวงคล และมีเครื่องรางของขลังอื่น ๆ ดังปรากฏในคำกลอน
นิราศพระบาท (กรมศิลปากร, 2519: 145) ซึ่งสุนทรภู่แต่งในปลายปี พ.ศ.2350 อันเป็นปลายสมัย
รัชกาลที่ 1 ความว่า

...ละครหยุดอุตุลุดด้วยมวยปล้ำ
มวงคลใส่สวมหัวไม่กลัวกัน
ตีเข้าบับรับไปกสองมือปิด
กระหวัดหวัดหวิวผวาเสียงฮาฮือ

ยื่นประจำหมายสู้เป็นคู่กัน
ตัวประจัญจذبกระหยับมือ
ประจบติดเตะผางหมัดขวางหวือ
คนดูอือเออเอาสนั่นอึ้ง...

การชกมวยปล้ำที่สุนทรภู่เขียน คือมวยไทย มีตีเข้า เตะ ต่อย การแต่งกายที่เห็นได้ชัดเจนคือการสวม
มวงคล ซึ่งการสวมมวงคลนี้ก็เพื่อเป็นกำลังใจในการต่อสู้ ซึ่งเป็นความเชื่อในเรื่องของคุณพระรัตนตรัย และ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

4.2.5.2 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ.2352-2387)

ในสมัยรัชกาลที่ 2 ประเทศไทยยังคงมีภาวะสงครามกับประเทศข้างเคียงอยู่บ้าง
แม้จะไม่มากนัก ดังนั้นพระมหากษัตริย์ยังทรงต้องมีลักษณะของความเป็นนักรบ และต้องศึกษาวิชาการรบ
ซึ่งเป็นวิชาสำหรับพระมหากษัตริย์ตามพระราชประเพณีแต่โบราณ ดังบทพระราชนิพนธ์โอเหนา ที่กล่าวถึง
การเรียนวิชาสำหรับกษัตริย์ของโอเหนาไว้ว่า (กรมศิลปากร, 2510: 26)

...อันศิลปศาสตรสำหรับกษัตริย์
รำกริชว่ากระบี่ชื่อว่า

ทุกสิ่งสารพัดหัตถา
ศึกษาซ่อมเล่นไม่เว้นวัน...

จากบทละครแสดงให้เห็นว่า ศิลปศาสตร์สำหรับพระมหากษัตริย์ที่ต้องศึกษาตั้งแต่เด็ก ได้แก่ เรื่องของวิชาการต่อสู้ เช่น กรีซ กระบี่ การขี่ม้า เป็นต้น อิเหนาได้ศึกษาวิชาการต่อสู้ดังกล่าวตั้งแต่มียายุเพียง 15 ปี วรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความคิดวิชาที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ คือ วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 2 ความว่า (กรมศิลปากร, 2515: 1)

...จึงด่าสัตว์สเรียกโอรสราช
พอจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ
ย่อมพากเพียรเรียนไสยศาสตร์เวท
ได้ป้องกันอันตรายนัครา

มาริมอาสน์แทนสุวรรณแล้วบรรพการ
อันทนายชาญเชือกษัตริย์ชัตติยา
สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา
ตามกษัตริย์ชัตติยาอย่างโบราณ...

จากวรรณคดีเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์จะต้องเรียนวิชาที่สามารถใช้ในการเป็นผู้นำ และสามารถป้องกันประเทศจากภัยสงครามได้ แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 2 การสงครามจะห่างไกลจากบ้านเมืองไปบ้าง แต่การศึกษาวชิการต่อสู้ยังคงเป็นความจำเป็นสำหรับชายไทย

นอกจากเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการเป็นทหารแล้ว ในภาวะที่ว่างจากสงคราม มวยไทยและกระบี่กระบองยังคงเป็นการละเล่นและกีฬาที่ขาดไม่ได้ของสังคมไทย ทั้งในพิธีราชภัฏและพิธีหลวง ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากวรรณคดีเรื่องอิเหนา ในตอนที่กล่าวถึงงานฉลองการวิวาห์ระหว่างนางบุษบาและจรงกา ความว่า (กรมศิลปากร, 2510: 498-499)

...บัดนั้น
ถึงกำหนดวันงานการวิวาห์
บอกกล่าวเหล่าพวกโชนละคร
ให้เตรียมมวยซ้อมดูได้คู่ดี

บัดนั้น
ตะวันบ่ายชายบังปลายไม้

บัดนั้น
คู่แรกแพรวกวงเข้ามา

.....
กระบี่มีลายสู่แขกเทศ
ลอสวงท่วงที่เขาคู้กัน

ฝ่ายเสนาผู้ใหญ่ในดาหา

ก็ตรวจตราเตรียมกันทันที่

ให้มานอนโรงรำประจำที่

ถามได้ไล่บุญชีชื่อนาย

ตำมะทองเสนาผู้ใหญ่

ก็สั่งให้มีมวยหน้าพลับพลา

พวกมวยคาดหมัดอยู่พร้อมหน้า

ลุกขึ้นตั้งท่าตามท่านอง

ต่างเพศนำดูเป็นคู่ชั้น

ติดพันเลี้ยวไล้ไปมา...

จากข้อความในวรรณคดี สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไทยในยุคนั้นว่า ในงานฉลองใหญ่ ๆ ของประเทศ จะมีการจัดโขนละคร ชกมวย และกระบี่กระบอง ให้ประชาชนได้ชมกัน นอกจากนี้พบว่า การชกมวยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังคงมีการชกมวยหญิงเช่นเดียวกับในสมัยกรุงธนบุรี แสดงว่าการชกมวยหญิง คงมีต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ดังความในบทพระราชนิพนธ์โอเหนา ตอนนางพระบรมศพแม่ท้าวหมันทยา ว่า (กรมศิลปากร, 2510: 58)

...เมื่อนั้น	ระตูหมันทยาเป็นใหญ่
ทรงพระสรวลตรัสสั่งเสนาใน	จงไปเตรียมมวยผู้หญิงดู
เลือกล้างงามตามสมัศร	ที่ใจรักชกดีจะมีอยู่
ลูกเมียของใครก็ไม่ว่า	ได้คู่คาดหมัดมาบัดนี้
.....	
คู่แรกหัวไวจุกจับกระเทมา	หน้าเง้าเจ้าการมผมประบ่า
แต่งตัวผ้าเสกขมิ้นทา	หมผ้าแพรแดงตะแบงมาน
คาดหมัดขัดเชมรมงคลไส	แล้วไปยังสนามหน้าฉาน...

นอกจากในวรรณคดีเรื่องโอเหนาแล้ว การชกมวยหน้าพระที่นั่งยังปรากฏในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี (กรมศิลปากร, 2515: 947) ความว่า

...สมเด็จพระทศวงษ์องค์ษัตริย์	สั่งให้จัดมวยตีมาทีละคู่
พอมวยมาหน้าที่นั่งคนพรั้งพुरु	ชิงกันดูชูลมุนชวนชวนช
พวกตำรวจหวดไล่จะให้นั่ง	บ้างถอยหลังพัลลวดูทันแห
คอยหลบหวายชายชาวเสียดียาเส	ดูชวนแหแทรกเสียดียัดเยียดกัน...

แสดงให้เห็นว่า การชกมวยเป็นกีฬาที่ชื่นชอบของพระมหากษัตริย์และประชาชน เมื่อมีการชกมวยที่ได้ก็จะมีผู้คนไปชมเป็นจำนวนมาก

สำหรับงานพิธีหลวงนั้น ปรากฏหลักฐานว่า ในปี พ.ศ.2354 เมื่อครั้งรัชกาลที่ 2 ทรงจัดงานพระบรมศพรัชกาลที่ 1 ตามพระราชประเพณีครั้งกรุงเก่า มีความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดาร (กรมศิลปากร, 2505: 238) กล่าวว่า "ครั้นเวลาเย็นเสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในพระเมรุ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลแล้ว เสด็จออกพลับพลาสนามมวย" แสดงให้เห็นว่าได้มีการชกมวยในงานพระบรมศพเช่นเดียวกับที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องโอเหนาที่กล่าวมาแล้ว และงานลอยพระประทีปที่พระตำหนักแพในสมัยนั้นมีการแห่แห่นเป็นกระบวนเรือต่าง ๆ มีการเล่นต่าง ๆ มากมาย เช่น คุรละครแต่งเป็นขุนนาง สวมเสื้อเป็นชาย

ลงเรือกัญญา จำอวดพายคนละลำ เรือจำอวดแต่งเป็นพม่าเลี้ยงลิง พวกจำอวดเล็ก ๆ เป็นลิงตีกระบี่ กระบองสองลำ (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2504: 104-106) เป็นการแสดงให้เห็นถึงความนิยมในการเล่นกระบี่ กระบองในสมัยรัชกาลที่ 2

นอกจากจะเป็นการเล่นและกีฬาแล้วยังพบว่า การรำอาวุธหรือรำกระบี่กระบองนี้ ยังกระทำเพื่อการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย ดังปรากฏในบทละครอิเหนาความว่า

...เมื่อนั้น	ท้าวหมั่นหยาทรงเพริศเฉิดฉัน
ตรัสแกระเด็นมนตริวปลัน	วันนี้เราสุขสำราญ
จะรำเล่นให้เป็นสถาพร	ถวายกรเทวในสถาน
เข้าจัดกิดาหยันอันชำนาญ	กับทหารชวามาลายู
ให้รำโลห์ตั้งทวนตรี	ดาบกริชกระบี่เป็นคู่คู่...

จะเห็นว่ารูปแบบการชกมวยและการต่อสู้ด้วยกระบี่กระบองยังคงมีลักษณะเป็นเช่นเดียวกับสมัยที่ผ่านมา คือมีการรำไหว้ครู รำอาวุธก่อนการต่อสู้

ความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นพลังใจในการต่อสู้ยังมีปรากฏชัดเจน จะเห็นได้จากความในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น บทละครนอกเรื่องควาญี ตอนไวยหัตต์แต่งกายก่อนออกรบ กับควาญี (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2511: 133) ดังนี้

...ชำระสระสรงทรงเครื่อง	รุ่งเรื่องพรรณรายฉายฉัน
แล้วก็นำนายทาน้ำมัน	โพกพันผูกผ้าประเจียดรัด
คาดตะกรุดเครื่องรางอย่างยอด	แหวนพิรอดสอดใส่นิ้วพระหัตถ์
.....	
เสร็จสรรพจับกระบี่ลีลาศ	องอาจมิได้พรั่นหวั่นไหว
แผ่นชั้นหลังม้าอาชาไนย	รับวันพลไกรโคลคลลา...

จากบทประพันธ์นี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคาถาอาคมที่นักรบต้องใฝ่ยามออกศึก สงคราม ดังนั้น จะพบเครื่องรางที่เป็น ประคำ ผ้าประเจียด มงคล ตะกรุด แหวนพิรอด ที่ใช้เป็น เครื่องป้องกันตัวใฝ่ยามออกศึกสงคราม หรือปรากฏในวรรณคดีเรื่องอิเหนา ตอนอิเหนาแต่งทัพ ความว่า (กรมศิลปากร, 2510: 125)

...ตั้งตามกระบวนเบญจเสนา
ทัพหน้าทัพหลังทั้งปวง
บ้างแต่งตัวปลุกเสกเลขยันต์
เนื้อเหนืบนั่งเหนียวเชียวชาญ
บ้างขับพันชั้นขออาสา
ต่างต่างตัวดีมีเวทมนต์

ชายชาวปักษ์ป้องกองหลวง
เคยหักโหมโจมตีจวนประจัญบาน
ทาน้ำมันเคี้ยวขมกินหวาน
ท้าวหาญทรหดอดทน
รู้วิชาบังเลือนล่องหน
ใส่มงคลประจำคาดเครื่องราง...

กองทัพของอิเหนานั้นนอกจากมีการใช้เครื่องรางของขลังแล้วยังมีการทาน้ำมัน เคี้ยวขม กินหวาน ประกอบด้วยและ
ความในอิเหนาตอนที่พนีสารบันหนีสุกาหรา ความว่า (กรมศิลปากร, 2510: 129)

...บ้างรีบจัดแจงแต่งตน
โปกประเจียดเครื่องอาณาจารย์ให้

ใส่มงคลประจำสวมคอ
ทาน้ำมันสกลใส่ผงดินสอ...

แสดงให้เห็นว่า นักรบจะต้องมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคือ ครูอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เพื่อเป็นขวัญ
และกำลังใจในการต่อสู้

สำหรับการแต่งกายของมวยไทย คาดว่าน่าจะมีการสวมมงคลดังเช่นในสมัยกรุง
ธนบุรี เพราะมีความเชื่อในเรื่องของเครื่องรางของขลังอยู่ นอกจากนี้ก็มีการพันมือด้วยด้ายดิบเช่นเดียวกับ
สมัยที่ผ่านมา ดังปรากฏในบทละครอิเหนา ความว่า (กรมศิลปากร, 2510: 499)

...บัดนั้น
คู่แรกแทรกกองเข้ามา

พวกมวยคาดหมัดพร้อมหน้า
ลุกขึ้นตั้งท่าตามทำนอง...

การศึกษาศิลปะการต่อสู้หรือวิทยากรอื่น ๆ ยังคงเป็นชนสมัยอยุธยา ก็ต้อง
ออกไปแสวงหาครูและฝากตัวเป็นศิษย์เรียนกันที่บ้าน กินอยู่หลับนอนปรนนิบัติรับใช้อาจารย์แทนค่าเรียน
ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ความว่า (กรมศิลปากร, 2515: 2)

...พระสุรภักจกสิบวงศ์กษัตริย์
หาที่สถาปนาโฆกษัตริย์ชาญ

จงรีบรัดเสาะแสวงหาสถาน
เป็นอาจารย์พากเพียรเรียนวิชา...

เมื่อผู้เรียนพบสำนักที่ต้องการจะศึกษาแล้ว ก็จะอยู่ศึกษากับครูผู้นั้นจนครูไม่มีวิชาจะสอนให้แล้ว จึงถือว่า เป็นการจบหลักสูตร ดังที่ศรีสุวรรณไปขอเรียนวิชากระบี่กระบองกับพราหมณ์ในเรื่องพระอภัยมณี ความว่า (กรมศิลปากร, 2515: 7)

...ถึงยามดึกฝึกสอนในการยุทธ์ กระบองกระบี่ถึถวนทุกวิชา	เพลงอาวุธตามตั้งให้ตั้งท่า ค่อยศึกษาตั้งใจจะให้ดีฯ
.....	
ฝ่ายวานฤบดีศรีสุวรรณ มองโลเชนเจนหัดจัดประจัญ จนหมดสิ้นความรู้ท่านครูเฒ่า เลือกล้วนเหลือทะลุสี่ติกระบอง	ก็เข้มข้นกลศึกที่ฝึกฝน ในการกลอาวุธสุดทำนอง จึงเรียกเจ้าเขามา นั่งสองต่อสอง ให้เป็นของคู่ที่ตักศิลา...

4.2.5.3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394)

สมัยรัชกาลที่ 3 ปรากฏว่าประเทศข้างเคียงได้สูญเสียอิสรภาพไปหมด ประเทศไทย แม้จะไม่มีการศึกษาแบบนี้อีก แต่ก็มีการศึกษาด้านอื่น ๆ อยู่บ้าง ดังปรากฏในบทประพันธ์สามกรุง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2516: 250) ความว่า

...รัชกาลพระนั่งเกล้า แต่ด้านอื่นมี ฯ	ศึกพม่าไม่มาเย้า
เวียงจันทร์รบถต่อไท้	เรียบรบกำราบได้
หลาบด้วยเดชา	วุธแธ ฯ
ศึกญวนกวานอีกด้าน	สิงหาเสนาต้าน
ต่อไว้ไกลกรุง ฯ...	

ดังนั้น พระมหากษัตริย์ต้องมีความสามารถทางการรบ วิชาการต่อสู้จึงยังคงเป็นวิชาสำหรับพระมหากษัตริย์ และเป็นวิชาสำหรับการเข้ารับราชการทหาร ในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ ได้มีวีรกรรมของไทยที่มีความสามารถในการต่อสู้กันที่หนึ่งคือ คุณหญิงโม ภรรยาปลัดเมืองนครราชสีมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (พิมาน แจ่มจรัส, 2509: 81-82)

...เมื่อกลับไปถึงเวียงจันทน์แล้ว เจ้านางค์คิดเป็นกบฏ...ในที่สุดเจ้านางค์ก็ยึดโคราชได้
...ขณะนั้นเจ้าเมืองคือ พระยาราชสีมากับพระยาปลัดเมืองไม่อยู่...ได้กวาดต้อนคนไทยไป

คุณหญิงโมภรรยาพระยาปลัดเมือง...ได้ถูกกวาดต้อนไปด้วย   เมื่อไปถึงทุ่งสัมฤทธิ์
 คุณหญิงโมก็รวบรวมพรรคพวกเข้าไล่ฟันพวกลาวจนแตกกระจายไปด้วยอุบายหญิงอัน
 ชาญฉลาด แล้วตั้งกองรวบรวมคนไทยขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์...

จากผลของสงครามครั้งนี้ คุณหญิงโมจึงได้รับพระราชทานนามเป็นท้าวสุรนารี แสดงให้เห็นว่า วิชาการต่อสู้
 กระบี่กระบองเป็นวิชาที่ยังคงมีความจำเป็นสำหรับคนไทย และไม่เพียงแต่ผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงก็สามารถ
 เรียนการต่อสู้เพื่อป้องกันตัว ป้องกันประเทศได้ พระยาอุปกิตศิลปสารได้แต่งคำฉันท์ยอพระเกียรติชาว
 นครราชสีมาไว้ดังนี้ (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, 2520: 17)

...อาเพศก็เพศนุชอนงค์	อรองค์ก็บอบบาง
ควรรแต่ผดุงสิริสะอาด	ศุภลักษณ์ประโลมใจ
ยามเชิญก็เชิญศิริระอวย	พลช่วยผจญภัย
ไฉ่ควรรจะเอื้อนพจนไช	คุณเลิศมโหฬาร
อ้าหัตถ์ก็หัตถ์สุ่มชวน	มะหวลฤติดาล
ควรรแต่จะถือสุริยบาล	บประมุขมโนรม ฯ
ยามทุกข์ก็ถือวิริชอา	วุษผ่าระทมตรม
ไฉ่ควรรจะเอื้อนพจนชม	คุณช้วนรินกาลา...

เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความรักชาติ ความกตัญญูต่อแผ่นดินของคนไทยนั้นเมืงเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง

ในยามสงบมวยไทยและกระบี่กระบองยังคงจัดเป็นการละเล่นและการแสดงที่ได้รับความนิยมในสังคมไทย ปรากฏหลักฐานในงานพิพิธหลวง เช่น งานพระบรมศพกรมสมเด็จพระศรีสุลาลัยได้
 จัดให้มีการชกมวยให้ประชาชนชมในงานพิพิธพระบรมศพด้วย เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (2481: 184) บันทึกไว้
 ว่า "ครั้นเวลาบ่าย 5 โมง ก็เสด็จออกสู่พระเมรุ จุดเครื่องนมัสการธรรม ลักการบูชาเสร็จแล้ว ก็เสด็จไป
 ประทับพลับพลามวย" นอกจากนี้ในพิธีแห่สะพานใหญ่ในรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลง
 ไปจากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่ได้โปรดให้จัดทำอาวุธจริงเข้ากระบวนแห่ใน
 พิธี เพื่อจะได้นำไปใช้ได้ยามศึกสงคราม ดังนั้นเมื่อเสร็จจากการเข้ากระบวนแห่แล้ว ให้นำอาวุธทั้งหมดไป
 เก็บไว้ที่โรงแสง ทำให้ขุนนางที่เข้ากระบวนแห่ทั้งหมดต้องสร้างเครื่องอาวุธทุกคน (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์,
 2481: 14) อันแสดงให้เห็นว่าการใช้อาวุธลักษณะนี้ในการสงครามยังมีความจำเป็น

ลักษณะการเรียนการสอน รูปแบบการเล่น การแต่งกาย ยังคงเป็นเช่นเดียวกับสมัย รัชกาลที่ 2 แต่ในรัชกาลนี้ ปรากฏว่าได้มีการบันทึกทำการต่อสู้ของมวยไทยไว้เป็นหลักฐานในสมุดข่อย (ศุภกิจ จารุจรณ, 2539)

4.2.5.4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394-2411)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 บ้านเมืองเริ่มสงบสุข สงครามกับพม่าในรัชกาลนี้มีเพียงครั้งเดียว และเป็นการยุติสงครามไทยกับพม่าโดยสิ้นเชิง เพราะหลังจากนั้นพม่าก็เสียอิสรภาพให้แก่ประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ.2428 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ทรงส่งเสริมให้ไทยมีความเจริญหลายประการ โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมและอารยธรรม เนื่องจากสมัยนี้มีการติดต่อกับประเทศทางตะวันตก มากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงแก้ไขพระราชกำหนดกฎหมายที่ล้าหลัง ทรงทำนุบำรุง กาลังรบ ทรงสร้างความเจริญทางด้านการคมนาคม ทรงสร้างวัดหลายแห่ง และในต้นรัชกาลได้มีการปรับปรุง การฝึกหัดทหารอย่างยุโรป นับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของการใช้อาวุธ และการรบของประเทศไทย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ยังคงมีพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงต้องศึกษาวิชาการต่อสู้ต่าง ๆ ตามพระราชประเพณีที่เคยปฏิบัติมา โดยในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรงตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎก็ได้ทรงศึกษาวิชาการกระบี่กระบองอย่างแบบไทยเดิม และในสมัยพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสทรงรับการฝึกหัดกระบี่กระบองอย่างเต็มที่ครบวงจนสามารถแสดงในโอกาสพระราชพิธีและงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี (กรมสรรพาวุธทหารบก, 2513: 35) และในปี พ.ศ.2409 เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชสามเณร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอวราภรณ์ประบง อัมมีภรณ์ ปดอง งั่ว และดาบสองมือเป็นคู่ ๆ เป็นการสมโภชที่หน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ม.ป.ป.: 22) ซึ่งการเล่นอาวุธทั้งสี่ประเภทนี้ได้จัดเป็นอาวุธหลักของการเรียนกระบี่กระบองในระยะต่อมา นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2512: 7-8) ได้บันทึกไว้ว่า การเล่นครั้งนั้นประกอบด้วย

คู่ที่ 1	กระบี่	เจ้าฟ้าจาดุรรัตมี (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์) พระองค์เจ้ากัมลาศเลอสรร (กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร)
คู่ที่ 2	พลอง	พระองค์เจ้าดัดคนางคยุคล (กรมหลวงพิชิตปรีชากร) พระองค์เจ้าทวิถวัลยลาภ (กรมหมื่นนุชเรศธำรงศักดิ์)
คู่ที่ 3	ง้าว	พระองค์เจ้าสุชสวัสดิ์ (กรมหลวงอดิศรอุดมเดช) พระองค์เจ้าทองก้อนใหญ่ (กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม)

คู่มือ 4. ดาบสองมือ

พระองค์เจ้าอนุากรรณนันทนรัชย์

พระองค์เจ้าชุมพลวัชรสมโภช (กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์)

การเรียนรู้กระบี่กระบองจึงเป็นเสมือนพระราชประเพณีสำหรับความเป็นพระมหากษัตริย์ที่สืบทอดต่อกันมา

สำหรับประชาชนทั่วไปนั้น เนื่องจากในสมัยนี้การทหารได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากการทหารแบบโบราณให้เป็นแบบชาติตะวันตก โดยมีการจ้างครูชาวอังกฤษมาฝึกสอนทหารตั้งแต่ต้นรัชกาล และได้รวมกองทหารที่มีการจัดฝึกแบบยุโรปทั้งหมดขึ้น เป็น "กรมทหารหน้า" อย่างไรก็ตามการศึกษาวิชาการต่อสู้ป้องกันตัว มวยไทยและกระบี่กระบองยังคงเป็นวิชาหนึ่งที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับสำหรับชาวไทยอยู่ แต่ได้ลดบทบาทจากความสำคัญของการฝึกการต่อสู้เพื่อการสงครามเป็นการฝึกเพื่อใช้สำหรับการป้องกันตัวด้วยใจรักการต่อสู้ อย่างไรก็ตามสมัยนี้การแบ่งส่วนราชการยังคงมีตำรวจแปดเหล่า ซึ่งมีหน่วยงานที่รับราชการใกล้ชิดพระมหากษัตริย์เช่นในสมัยที่ผ่านมาคือ กรมทนายเลือก และตำแหน่งทนายเลือกยังคงเป็นตำแหน่งข้าราชการที่จะรับเฉพาะผู้ที่มีความสามารถในการต่อสู้ป้องกันตัว ดังปรากฏให้เห็นได้ในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาสที่ทรงนิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ที่ทรงกล่าวถึง "กระบวนเสด็จพยุหยาตราสถลมารคถวายผ้าพระกฐิน" ดังต่อไปนี้

...พลพันทนายเลือกล้วน	อาจอง
ปลัดจ่าเจ้ากรมยง	ยิ่งไธ
คูชักรักษาองค์	เก่าใหม่ เลิศแฮ
อีกทหารในไท้	แท้ย้ายรายเรียง
ตำรวจแปดเหล่าล้ำ	เลิศชาญ
ปลัดจ่าเจ้ากรมหาญ	ฮึกท้าว
เคลาคลองประกอบการ	กิจแท้ แทนแฮ
องค์รักษักรักษาท้าว	ธิดาชไท้เถลิงถวัลย์
.....	
อาสาญี่ปุ่นนั้น	ถือชวาน จีนเอย
ทำลุนูชาญ	เขี้ยวแกลัว
ตั้งทองดาบตั้งหาญ	เทิมฮึก เทียมแฮ
ทวนภูทวนทองแล้ว	โล่ห์ล้วนล้อมวัง

อาสาใหญ่ให้ดาบ
ตรีเหล้าอาสารอง
อาหามาตดาบถือสอง
อีกทหารในน้ำ

เฉลยลอง
ฤทธิ์ท้าว
มือมัน
ง่าเงื่อมงามหาญ...

(สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาเมลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์, 2509: 41)

จากกระบวนพิธีที่ปรากฏในพระนิพนธ์ แสดงให้เห็นว่าการแบ่งหน่วยงานทหารในราชสำนักยังคงเป็นแบบแผนเดียวกับในสมัยอยุธยา เพราะมีตำรวจแปดเหล่า และอาสาหกเหล่า เช่น ทนายเลือก อาสาญี่ปุ่น อาสาใหญ่ อาหามาต นอกจากนี้ยังมีความอีกตอนหนึ่งว่า

...มลอโยชานุโยคเจ้า
ไชยโชคชกชนะหลาย
โยธาธิบดีหมาย
ขุนนักดีอาสาตั้ง

กรมทนาย เลือกแฉ
สิบครึ่ง
นายเปรียบ มวยพอ
กูไว้ศักดิ์เสมอ...

(สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาเมลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์, 2509: 56)

จากบทประพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ตำแหน่งเจ้ากรมทนายเลือกทอกรขวาได้แก่ ขุนนักดีอาสา และเจ้ากรมทนายเลือกทอกรซ้าย ได้แก่ ขุนโยชานุโยค อันเป็นตำแหน่งเดิมแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นยังคงมีมาจนถึงรัชกาลที่ 4 โดยมีหลวงมลอโยชานุโยคเป็นเจ้ากรมทนายเลือกทอกรซ้าย และหลวงไชยโชคชกชนะเป็นเจ้ากรมทนายเลือกทอกรขวา ผู้ที่สังกัดในกรมทนายเลือกนี้จะต้องมีความสามารถทั้งการต่อสู้เชิงมวยและกระบี่กระบองเป็นอย่างดีเพราะมีหน้าที่ในการอารักขาพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างชื่อบรรดาศักดิ์ที่ทรงพระราชทานแก่หลวงไชยโชคชกชนะ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถเชิงมวยมาก มีการชกชนะมาหลายครั้ง จึงได้รับพระราชทานนามนี้ ดังนั้นความสำคัญของวิชามวยไทย กระบี่กระบองในสังคมไทยในด้านการเข้ารับราชการยังคงมีอยู่ แม้จะไม่ใช่เป็นการรับราชการเพื่อออกศึกสงครามเช่นในสมัยที่ผ่านมา

4.2.5.5 สรุปวิวัฒนาการศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวระหว่างรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และความเชื่อทางศาสนา ดังนี้

ทางด้านสังคม

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงมีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม เพราะการเป็นระยะของการก่อตั้งราชธานีใหม่ การสงครามกับเพื่อนบ้านข้างเคียงยังคงมีอยู่ประปราย การมีทหารที่มีความสามารถจึงเป็นความจำเป็น ดังนั้นพระมหากษัตริย์จะต้องทรงศึกษาการต่อสู้ป้องกันตัวตามแบบแผนโบราณ สำหรับประชาชนผู้ที่มีความสามารถด้านการต่อสู้ป้องกันตัวสามารถเข้ารับราชการเป็นทหาร และเป็นนายเลือกเช่นเดียวกับสมัยกรุงธนบุรี

ในระยนี้มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงเรียนการต่อสู้ป้องกันตัวมวยไทยและกระบี่กระบอง และได้มีวีรสตรีเกิดขึ้นคือ ท้าวสุรนารี ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร การเรียนการต่อสู้ป้องกันตัวของผู้หญิงคงมาจากเหตุผลเดียวกับในระยที่ผ่านมาก็คือ เรียนเพื่อใช้ป้องกันตัวเอง

ในยามสงบกระบี่กระบองและมวยไทยจัดเป็นการละเล่นและกีฬาที่ประชาชนนิยมจัดให้มีขึ้น สำหรับการชกมวยนั้นมีทั้งการชกมวยของผู้ชายและการชกมวยของผู้หญิง

ทางด้านเศรษฐกิจ

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในระยนี้ไม่ได้เป็นอาชีพถาวรมั่นคง อาจมีรายได้บ้างจากการแสดงการต่อสู้และการพั่น แต่ไม่ถึงว่าเป็นอาชีพประจำ การนำความรู้เพื่อเข้ารับราชการมีปรากฏอยู่บ้าง สำหรับครูที่สอนการต่อสู้ป้องกันตัวยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับระยที่ผ่านมาก็คือ สอนเป็นวิทยาทานมากกว่า การประกอบอาชีพเป็นครูสอนการต่อสู้ ผู้เป็นศิษย์จะใช้การปรนนิบัติรับใช้ครูแทนการจ่ายเงินค่าสอน

ด้านความเชื่อทางศาสนา

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในระยนี้มีความเชื่อทางด้านศาสนาในนิกายพุทธตันตระ เช่น การท่องคาถา การใช้เครื่องรางของขลัง เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ และความเชื่อในเรื่องของพลังจิตที่ใช้ในการควบคุมพลังกาย มีลักษณะเดียวกับระยที่ผ่านมาก

สำหรับพัฒนาการของรูปแบบการต่อสู้ พอสรุปได้ดังนี้

1) อาวุธที่ใช้ในการต่อสู้

อาวุธที่ใช้ในการต่อสู้ที่จัดว่าเป็นอาวุธของกระบี่กระบองลดลงมาจากเดิม จะพบว่าอาวุธส่วนใหญ่ประกอบด้วย กระบี่ ดาบ กริช ทวน ง้าว กระบอง อาวุธป้องกันมีโล่ ดัง เช่น

อาวุธเหล่านี้มีอาวุธบางประเภทหายไป อาจเนื่องมาจากไม่เหมาะกับการรบในสมัยนี้ เช่น โดมร แลสน หลาว ไม่พบว่ามีการใช้ในการต่อสู้ต่อไป รูปแบบการใช้อาวุธจะเป็นการใช้อาวุธหลักที่ใช้กันมากมี 4 ประเภท คือ กระบี่ ดาบสองมือ ฟลองและง้าว ที่ปรากฏชัดเจนในรัชกาลที่ 4 อาจเป็นเพราะมีการใช้ในการรบได้คล่องตัวมากกว่า และถ้าเป็นการแสดงจะเป็นอาวุธที่เหมาะสมกับการแสดงมากกว่าอาวุธประเภทอื่น

การต่อสู้ด้วยมวยไทยเป็นการใช้นาวอาวุธ และเป็นการต่อสู้แบบฟันฝ่า โดยไม่มีกติกาเข้มงวด เป็นการเปรียบมวยเช่นเดียวกับในระยະที่ผ่านมา

2) รูปแบบการต่อสู้ ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่คาดว่าควรจะมีลักษณะเดียวกับในสมัยที่ผ่านมา เพราะมีความเชื่อหลายอย่างที่สืบเนื่องมาจากสมัยโบราณ ดังนั้น คงจะต้องมีการถวายบังคม เพราะเป็นการแสดงต่อหน้าพระที่นั่ง และมีการรำไหว้ครูก่อนการต่อสู้ การแต่งกายที่มีหลักฐานชัดเจน คือ การสวมมงคล และการคาดหมัด ตามความเชื่อในสมัยโบราณ

3) การใช้ดนตรี ดนตรีประกอบการต่อสู้ควรจะเป็นปี่ชวา กลองแขก ตามแบบแผนเดิม

4) รูปแบบการเรียน การเรียนใช้วิธีการที่ศิษย์แสวงหาครูตามสำนักศิลาปาโมกข์ต่าง ๆ โดยการไปฝากตัวอยู่กับครูที่บ้านเพื่อเรียนวิชา เป็นการเรียนตามแบบโบราณที่เป็นการศึกษาตามความสนใจของตนเองเป็นหลัก

4.2.5.6 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453)

ในสมัยนี้เป็นสมัยที่ประเทศไทยมีการสงครามเกิดขึ้นบ้าง แต่ลักษณะของการรบและการใช้อาวุธได้เปลี่ยนไปเป็นใช้อาวุธสมัยใหม่มากขึ้น สืบเนื่องจากการฝึกทหารอย่างยุโรปในรัชกาลที่ 4 และในสมัยนี้พระองค์ทรงดำเนินการพัฒนาการทหารสืบเนื่องจากพระราชบิดา นอกจากนี้บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลายประการ ทั้งด้านการปกครอง การคมนาคม การเกษตร และการศึกษา โดยเฉพาะด้านการศึกษาได้เริ่มมีการศึกษาในระบบโรงเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก

เมื่อสภาพของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะทางด้านวิชาทหารและการรบ วิชากระบี่กระบองและมวยไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเปลี่ยนไปเรียนเพื่อใช้ในเชิงของกีฬา และการป้องกันตัวมากขึ้น อย่างไรก็ตาม มวยไทย และกระบี่กระบอง ยังคงเป็นวิชาสำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูง เช่น ในอดีตที่ผ่านมา ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2507: 33) ทรงบันทึกเกี่ยวกับการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งยังทรงพระเยาว์ว่า

...ส่วนการศึกษาวิชาทั้งปวงนั้น...ทรงศึกษาวิชาการต่าง ๆ ซึ่งนับถือกันในสมัยนั้นว่าสมควรแก่พระราชกุมารทุกอย่าง เช่น ....การยิงปืนไฟ ทรงศึกษาในสำนักพระยาอภัยศรีพลิง (ศรี) วิชามวยปล้ำ กระบี่กระบอง ทรงศึกษาต่อหลวงมลอโยธานุโยค (รุ่ง) วิชาอศฺวกรรม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครอบพระราชทาน...คชกรรมทรงศึกษาในสำนักสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระบำราบปรปักษ์...

จะเห็นได้ว่าวิชาที่จำเป็นสำหรับพระมหากษัตริย์ อันได้แก่ การยิงปืน มวยปล้ำ กระบี่กระบอง อศฺวกรรม และคชกรรม ยังคงเป็นวิชาสำหรับการเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ดังเช่นกษัตริย์ในสมัยก่อน แม้จะมีได้กระทำการสงครามแบบระบบประชิดตัวอีกแล้วก็ตาม หลวงมลอโยธานุโยคซึ่งทำการสอนวิชามวยปล้ำและกระบี่กระบองนั้น เป็นเจ้ากรมนายเลือกทอกชายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันแสดงให้เห็นว่านายเลือกที่เข้ารับราชการ นอกเหนือจากการกระทำหน้าที่เป็นองครักษ์พระเจ้าแผ่นดินแล้วยังมีหน้าที่สอนวิชามวยและกระบี่กระบอง ให้แก่เจ้าฟ้า รวมทั้งบุตรหลานขุนนาง ข้าราชการบริพารด้วย และการเรียนวิชามวยกับวิชากระบี่กระบองเป็นการเรียนควบคู่กันเช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สำหรับวิชาคชกรรมที่ทรงศึกษากับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์นั้น ได้มีบันทึกไว้ว่าทรงหัดการพ้อนรำอาวุธบนหลังช้างเช่นเดียวกับบุรพกษัตริย์ทุกพระองค์ และได้ทรงรำพระแสงของ้าวบนคอช้างพระที่นั่ง เพื่อเป็นพุทธานุชาในครั้งเสด็จพระพุทธบาทตามโบราณราชประเพณี เมื่อปีวอก พ.ศ.2415 ด้วย (พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, 2507: 10)

นอกจากจะทรงศึกษากระบี่กระบองด้วยพระองค์เองจนมีความชำนาญรำถวายพระพุทธรูปได้แล้ว พระองค์ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ หัดเพลงอาวุธต่าง ๆ ดังปรากฏในจดหมายเหตุการรำไหว้ครุอาวุธที่เกาะสีชัง เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2534 ดังนี้ (โสมทัต เทเวศร์, 2523: 14)

...ด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ทรงหัดเพลงอาวุธต่าง ๆ อย่างบูรณานั้น บัดนี้ต่างพระองค์ทรงได้ชำนาญด้วยกันแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการไหว้ครุต้นลัทธิสอนเพลงอาวุธตามธรรมเนียมในวันพฤหัสบดีที่ ๖ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ จัดการที่พลับพลารับแขกเมือง คือ ตั้งเชือกบาศเลขอย่างลงรักปิดทองแลอาวุธต่าง ๆ ซึ่งสำหรับทุก ๆ พระองค์คือ ดาบญี่ปุ่น ง้าว ดาบสองมือ

ที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงหัต * กระบี่ซึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์
ภูวนารถ^๑ พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร^๒ ทรงหัต ๑ กระบองพระเจ้าลูกยาเธอ
พระองค์เจ้าอากาศเกียรติวงศ์ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร^๓ ๑ ง้าว สมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์^๔ ๑ ดาบสองมือ พระเจ้าลูกเธอ
พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์^๕ พระองค์เจ้าดิlighนพวัฐ^๖ ๑...

จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้พระราชโอรสเรียนวิชาการกระบี่ทรงของเช่นเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวพระราชบิดาเคยทรงให้พระราชโอรสศึกษาเมื่อทรงพระเยาว์ โดยการศึกษาพระราชโอรสแต่ละ
พระองค์จะมีอาวุธประจำพระองค์แตกต่างกัน คือ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชซึ่งขณะนั้น ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ ทรงหัต
ดาบญี่ปุ่น ง้าว ดาบสองมือ

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ และพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ายุคล
ทิฆัมพร ทรงหัตกระบี่

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอากาศเกียรติวงศ์ และพระองค์เจ้าบุรฉัตร
ไชยากร ทรงหัตกระบอง (พลอง)

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ ทรงหัตง้าว
พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ และพระองค์เจ้าดิlighนพวัฐ ทรงหัต
ดาบสองมือ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงมี "กรมนักมวย" หรือ "กรม
ทนายเลือก" ตามแบบโบราณอยู่ และทรงพระราชทานคำอธิบาย "กรมทนายเลือก" ไว้ว่า "เป็นกรมที่คัดเลือก
เอาแต่คนที่ล่ำสัน มั่นคง ฝีมือชกมวยดี ให้เดินแห่ตามเสด็จไปในที่ไกล ๆ ได้ป้องกันอันตรายอันไม่พอที่จะ

-
- ๑ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ (2421-2437)
๒ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ต่อมาทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ (2425- 2463)
๓ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร ต่อมาทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ (2426-2475)
๔ พระองค์เจ้าอากาศเกียรติวงศ์ ต่อมาทรงสถาปนาเป็นกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (2423-2466)
๕ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร ต่อมาทรงสถาปนาเป็นกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
๖ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ ต่อมาทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นพิทยอดิศัย
๗ พระองค์เจ้าดิlighนพวัฐ ต่อมาทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นสรรควัฒน์

ต้องถึงให้ใช้อาวุธ เช่น จับคนบ้า เป็นต้น” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2436) นอกจากนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้มี “มวยหลวง” ขึ้นตามเมืองต่าง ๆ เพื่อทำการฝึกสอนกีฬามวยไทย จัดการแข่งขันชกมวยและควบคุมการจัดการแข่งขันชกมวยด้วย โดยที่คำว่ามวยหลวงนี้ หมายความรวมถึงกีฬามวยไทย และกระบี่กระบองด้วย ทรงโปรดให้ผู้มีฝีมือทางด้านนี้เป็นหัวหน้า ผู้ที่ได้เป็นมวยหลวงจะได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด เงินปี และไม่ต้องเสียส่วยอากรใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อมีงานหลวง งานพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น งานโสกันต์ งานผนวชนาคหลวง งานพระเมรุ หรืองานต้อนรับแขกเมืองก็จะออกหมายเรียกให้นำคณะนักมวย คณะกระบี่กระบองมาร่วมแสดงในงาน (ถวิลวงษ์ บุญหงษ์ อ้างใน ถนอมวงศ์ กฤษณ์พีช, 2538: 19) ดังนั้นแม้ว่าสถานะของมวยและกระบี่กระบองจะเปลี่ยนไปจากการรับราชการเพื่อทำสงคราม แต่ก็ยังคงเป็นวิชาที่สามารถทำให้บุคคลเข้ารับราชการ และเลื่อนฐานะทางสังคมได้ อีกทั้งเป็นวิชาชั้นสูงของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ดังนั้น ขุนนาง ข้าราชการบริวาร ประชาชนก็ยังคงให้ความนิยมในการเรียนวิชามวยไทย กระบี่กระบองอยู่เช่นเดิม รวมทั้งยังคงเป็นการละเล่นที่เป็นที่นิยมทั่วไปของประชาชน ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ลิลิตพ่ายพของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2448 ขณะทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และเสด็จประพาสหัวเมืองมณฑลพายัพ (กรมศิลปากร, 2511) ได้มีความเกี่ยวกับงานรับเสด็จว่ามีการชกมวย และการแสดงกระบี่กระบองดังนี้ เมื่อเสด็จถึงนครลำปางมีการแสดงต่อหน้าพระที่นั่ง คือ

...พิธียานี่เสร็จ	เสด็จประทับเสวยบิณฑก
ราชญาตือมาตย์ข้า	บาทเฝ้าเรียงสลอนฯ
ลูกกุย* เปรียบคู่เข้ม	หมัดแขง
คู่เปรียบเทียบเทียมแรง	เรียวไกล
ต่างคู่ต่างสำแดง	ผีตักถ
ปล้ำกอดสอดต้อยให้	เหมาะเบ่งยอมมลาฯ
คนทอกถือทอกข้า	กำยำ
คนดาบดาบคู่กำ	เหมาะหมั้น
เคียงคู่เชิดศูร่า	ชวนพิศ
กรายกริดเป็นเชิงชั้น	วิจิตรแท้แลเพลินฯ...

(กรมศิลปากร, 2511: 49)

* ลูกกุย เป็นภาษาเหนือ แปลว่ากำปั้น การใช้กำปั้นชกต่อยสมัยนั้นยังไม่มึนวมสวมมือ นักมวย เพียงใช้ผ้าดิบพันมือทั้งสองข้างแทนนวม

และเมื่อเสด็จถึงเมืองเชียงใหม่หลังจากการพิชิตยครีสุทวัญจะมีการแสดงมวย ดังนี้

...ครั้นอ่านสารเสร็จเจ้า	ครองนพี สينا
ดำเดิรดวนแหบบายศรี	ทยิบด้าย
มัดกรพระภูมิ	ตามแบบ
เพื่อบัดปางสิ่งร้าย	ชวดสิ้นไกลไผทา
อนึ่งในกาลละนี้	ตามธรรมเนียมแซ
มีลูกกุยกาย่า	ตอยเบ้ง
ดนตรีปี่กลองทำ	เพลงจะ โจ่งฮา
ตัวดถอดสอดหมัดเท่ง	ถูกหน้าฮาครีนา...

(กรมศิลปากร, 2511: 76)

แสดงให้เห็นธรรมเนียมของการแสดงต่อหน้าพระที่นั่ง ว่ามีการชกมวยและกระบี่กระบองเป็นการละเล่นที่มีความสำคัญจึงจัดไว้สำหรับพิธีการใหญ่ เช่น งานรับเสด็จ เป็นต้น และการชกมวยดังกล่าวมีการบรรเลงดนตรีจากปี่ชวากลองแขกด้วย

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการที่จะพัฒนาประชาชนในประเทศโดยใช้การศึกษา ทรงพิจารณาแล้วว่า วิชาหนังสือเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้เป็นใหญ่นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ตลอดจนพลเมืองสมควรและจำเป็นต้องรู้ ดังนั้นพระองค์จึงทรงดำเนินการจัดการศึกษาทั้งในฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร ทางฝ่ายทหารนั้นพระองค์ทรงดำเนินรอยตามพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงหัดทหารอย่างประเทศตะวันตก ทรงจัดให้มีกองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ไว้รับใช้ใกล้ชิด จึงทรงมีพระราชดำริจะฝึกหัดกรมทหารมหาดเล็กเหล่านี้ให้มีความรู้ทั้งในด้านการทหารและการหนังสือ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสอนหนังสือขึ้นในกรมทหารมหาดเล็ก ซึ่งได้พัฒนาเป็นโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในปี พ.ศ.2425 (กองทัพบก, 2530) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรับปรุงกิจการทหารมาโดยลำดับ ได้ทรงจัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาทหารสำหรับทหารบกทั่วไปขึ้น โดยให้ใช้พื้นที่บริเวณพระราชวังสราญรมย์ ดังนั้น “คะเด็ดสกุล” จึงได้ถือกำเนิดขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2430 (กองทัพบก, 2530: 14) และกิจการโรงเรียนทหารนี้ได้พัฒนาสืบต่อมาจนเป็นโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าในปัจจุบัน

สำหรับโรงเรียนหลวงสำหรับประชาชนแห่งแรกของประเทศไทยได้แก่โรงเรียนวัดมทรณพาราม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2427 นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถสร้างโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นอีกด้วย ในสมัยพระองค์ท่านได้มีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเพื่อดูแลจัดการ

ศึกษาของประชาชน และกรมศึกษาธิการโดยฐานะเป็นกระทรวงธรรมการ ใน พ.ศ.2435 (ร.ศ.111) จึงนับได้ว่าในยุคนี้การศึกษาของไทยได้จัดเข้าสู่ระบบโรงเรียนอย่างแท้จริง

เมื่อกิจการโรงเรียนมีความเจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการผลิตครูจึงมีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้น และในขณะนั้นเองที่กระทรวงธรรมการได้เริ่มจัดตั้งสถานศึกษาวิชาพลศึกษาสำหรับครูขึ้นเป็นครั้งแรกที่สามัคยาจารย์สมาคม ในบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบโดยใช้ชื่อว่า "สโมสรมวยปล้ำ"

จากกรที่มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบทั้งในส่วนของการทหการและพลเรือนนี้ วิชากระบี่กระบอง มวยไทย ซึ่งเป็นวิชาที่ยังคงได้รับความนิยมและเป็นความจำเป็นในการรับราชการส่วนหนึ่ง นั้นจึงได้รับการบรรจุเป็นวิชาหนึ่งของหลักสูตรการฝึกหัดครู นับว่าเป็นการเริ่มเรียนวิชากระบี่กระบอง และมวยไทย อย่างเป็นแบบแผนจากโรงเรียนเป็นครั้งแรก สำหรับโรงเรียนทหารนั้นนอกเหนือจากการฝึกทหารตามแบบตะวันตกแล้ว คาดว่าจะมีการฝึกทหารตามแบบโบราณอยู่ เพราะยังคงมีการมทนายเลือกคอยดูแลการฝึกหัดมวยไทย กระบี่กระบอง

การสอนมวยและกระบี่กระบองในหลักสูตรฝึกหัดครูได้มีปรากฏหลักฐานจากแจ้งความในสโมสรมวยปล้ำ เมื่อ พ.ศ.2449 (อิน สาริกบุตร, 2499 : 206) ตอนหนึ่งว่า

...สโมสรมวยปล้ำของสมาคมนี้ได้จัดตั้งมาหลายเดือนแล้ว...มาบัดนี้ ขุนยี่สารสรรพกรสามารถที่จะสอนเพลงอาวุธอย่างเก่าได้หลายอย่างคือ มวย กระบี่ สี่ตอก ดาบสองมือ ง้าว โล่ห์ ดั้ง ไม้สั้น เส่โล่ห์ ดาบชะเลย ชะเลยแขก หอกขัด กฤษ ฯลฯ ได้รับเป็นผู้สอน และได้ฝึกหัดสมาชิกในสโมสรมวยปล้ำนี้ ให้มีความรู้เป็นระเบียบแบบแผนขึ้น...

นอกจากนี้ยังมีครูคนอื่น ๆ มาช่วยสอนด้วยอีก คือ หลวงไชยโชคชกชนะ เจ้ากรมทนายเลือกทอททว สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และหลวงวิศาลดรุณการ (อิน สาริกบุตร) ซึ่งเป็นศิษย์ของขุนยี่สารสรรพกร (ครูแสงดาบ) และยังได้ศึกษาวิชามวยไทยจากสำนักหลวงไชยโชคชกชนะอีกด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.2452 มีการจัดตั้งสถานศึกษาวิชาพลศึกษาสำหรับครูขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่าสโมสรกายบริหาร ซึ่งมีการฝึกมวยไทย และยิมนาสติก (ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร, 2535: 39)

ดังกล่าวมาแต่ต้นแล้ววามวยไทย กระบี่กระบอง ยังคงเป็นการต่อสู้ป้องกันตัวและเป็นการเล่นและกีฬาที่เป็นที่นิยมของคนไทยที่จัดให้มีขึ้นในงานประเพณี งานบุญต่าง ๆ และงานศพ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดให้มี "มวยหลวง" ขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ ทำให้มีการ

คัดเลือกนักมวยที่มีความสามารถในเชิงมวยขึ้นชกถวายตัวหน้าพระที่นั่ง และผู้ที่ชกได้ดีเป็นที่ต้องพระราชหฤทัย จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นเกียรติประวัติ นักมวยที่มีชื่อเสียงมากในขณะนั้นมี 3 ท่าน คือ

1. หมิ่นซัดเซิงชก เป็นลูกศิษย์และหลานของเหมสมหาร เจ้าเมืองโคราช
2. หมิ่นมวยมีชื่อ ลูกศิษย์ของพระยาวิบูลย์เทศฤทธิ์ (ข้า ศรียาภัย) เจ้าเมืองไชยา
3. หมิ่นมือแมนหมัด มวยลพบุรี

การเรียนมวยไทย กระบี่กระบองในสมัยนี้ จึงมี 2 ลักษณะคือ เรียนในโรงเรียน และเรียนนอกโรงเรียน โดยเรียนกับครูตามบ้านเช่นโบราณเคยปฏิบัติ แต่การเรียนจากวัดกับพระไม่มีปรากฏอีก ลักษณะวิธีการเรียนของครูโบราณ เช่นตัวอย่างการเรียนมวยของหมิ่นซัดเซิงชก

หมิ่นซัดเซิงชก แห่งนครราชสีมา เป็นนักมวยมีชื่อเสียงที่ได้รับพระราชทานนามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีประวัติความเป็นมาของการเรียนศิลปะการต่อสู้และวิธีการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ของท่านต่อลูกศิษย์ดังนี้

...หมิ่นซัดฯ หัดมวยครั้งแรกกับจางวางพ่วง ซึ่งนอกจากจะถ่ายทอดวิชามวยแล้วยังถ่ายทอดวิชาอาวุธโบราณ (กระบี่กระบอง) ให้อีกด้วย การฝึกซ้อมมวยเหมือนนักมวยสมัยเก่าอื่น ๆ คือ ใช้ต้นกล้วยหอมเตะและใช้ลูกมะนาวแทนฝักการให้หมัดและศอกเพื่อความแม่นยำ เพื่อฝึกจนชินใจ และจัดเงินในลูกไม้แม่ไม้มวยต่าง ๆ จนเก่งกล้าสามารถสามารถทุกรูปแบบแล้วครูจึงอนุญาตให้ขึ้นชกได้...

...การชกในสมัยนั้นชกกันตามหมู่บ้าน หรือตามงานวัด... เมื่อท่านเข้ามากรุงเทพฯ ได้เข้ามาอยู่ในสังกัดของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ แห่งวังแปรมประชากร ...เข้ามาพร้อมกับนายทับ จับเกาะ...

แสดงให้เห็นว่าหมิ่นซัดเซิงชก นอกจากจะมีความสามารถด้านมวยไทยแล้ว ยังมีความสามารถในด้านกระบี่กระบองอีกด้วย ลักษณะของการเรียนมวยที่บันทึกไว้สะท้อนให้เห็นได้ว่า ในสมัยก่อนหน้านี้คงจะมีวิธีการเรียนในลักษณะเดียวกันคือ การใช้ธรรมชาติเป็นส่วนช่วยในการฝึกซ้อมจนผู้เรียนมีพื้นฐานของการต่อสู้ที่มั่นคง เมื่อครูมีความมั่นใจในความสามารถของศิษย์จริง ๆ จึงจะอนุญาตให้ขึ้นชกมวยได้ แต่วิธีการสอนที่หมิ่นซัดเซิงชกนำมาใช้สอนลูกศิษย์นั้น ท่านมีการปรับปรุงเพิ่มเติมโดยใช้วิธีการสมัยใหม่ เช่น การใช้กระสอบทราย และเมื่อเข้าสู่สมัยของการสวมหมวกในรัชกาลต่อมาท่านได้ปรับวิธีการของมวยคาดเชือกที่อาศัยขึ้นเชิงและไหวพริบมาผสมผสานกับมวยสวมหมวกที่ใช้พลังกำลังเป็นสำคัญ จนมีผู้กล่าวว่าลูกศิษย์ของท่านจะเป็นผู้มีขั้นเชิงรัดกุมดุจมวยโบราณ และมีพลังกำลังดุจมวยสากล

ในด้านรูปแบบของการเล่นกระบี่กระบองและมวยในรัชกาลที่ 5 พระยาเจริญราช
ไมตรีได้เรียบเรียงไว้ทั้งในเรื่องของดนตรีประกอบการไหว้ครูและการแสดง ดังปรากฏในหนังสือวิธาน
เล่ม 4 (2432: 314-358) ต่อไปนี้

...กล่าวถึงปฏชนที่มีใจนิยมยินดีรักใคร่ ริเริ่มฝึกหัดในวิชากระบี่กระบอง ดาบสองมือ ง้าว
ดาบมือตั้งมือ ดาบมือโล่มือ ดาบชะเลย ดาบมือเสโล่มือ ดาบชะเลยแขก หอกขัด กฤษ
ไม้สั้น มวยปล้ำ ...เมื่อจำรำเรียนฝึกหัดต้องหาครูอาจารย์ที่รอบรู้เชิงชำนาญในสรรพวิชา
ทั้งหลาย...

พระยาเจริญราชไมตรีได้ตีความหมายคำว่าการเล่นกระบี่กระบองนั้น รวมไปถึงการเรียนมวยไทยด้วย โดย
จัดวิชามวยเป็นส่วนหนึ่งของวิชากระบี่กระบอง และได้กล่าวถึงการใช้เพลง (ดนตรี) ในการเล่นกระบี่กระบอง
มีรายละเอียดเพลงประจำอาวุธต่าง ๆ ดังนี้

...กระบี่เมื่อขึ้นเรียก เพลงกระบี่ลีลา เพลงไทย ๕ มงคลจักรวาท เทพพนม พรหมสี่หน้า
เมฆขลา นราสีกร ผรั่ง ชักฝึก หองฝึก แขก มัตริ ยี่งัด เพลงขึ้นไทยฝรั่งแขก ๔
เพลงรำ ๘ คือ เทพว่าพ่อน กิณนร่า ระบายางวางเทลิยวหลัง เทพมาลา ปักษารอน
ซ้อนนางรำ ประจำโลก ลีนเพลง ขึ้นเพลงรำ ๑๗ ยุค ขึ้นเมืองกลอง ตีแปลง เพลงกราย
เพลงสกัด แล้วจึงได้รบ เพลงรบ ๓๒ กระทบนอกกระทบใน ประจบนอกประจบใน
ประทับนอกประทับใน รับนอกรับใน ังदनอกังดใน กระหวัดนอก กระหวัดใน กระตุกนอก
กระตุกใน โล้นอกโล่ใน ผงะ กระหวัด จับกต แหวก ตบ หลบ ผิด รวม ๓๒...

จะเห็นว่าถ้าใช้อาวุธกระบี่ เพลง (ดนตรี) ที่ใช้จะเป็นเพลงกระบี่ลีลา และมีเพลงสำหรับการขึ้นพรหม จากนั้น
จะเป็นรำที่เรียกว่า เพลงโดยจะเริ่มจากเพลงรำในระยะของการรำอาวุธ มีตีแปลง เพลงกราย เพลงสกัด และ
จึงขึ้นการต่อสู้ที่เรียกว่า เพลงรบ มี 32 เพลง หรือ 32 แบบของการต่อสู้ นอกจากเพลงกระบี่แล้ว ได้กล่าว
ถึงเพลงประจำของพลอง ดังนี้

...ไม้สี่ตอก ขึ้นได้ ๑๒ เพลง คือ ๑๒ ภาษา ตามแต่จะขึ้นภาษาใดภาษาหนึ่งเพลงรำ ๘...
หยุดว่า มีเพลงดวง ๑ เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ เท่ากันเหมือนกับเพลงกระบี่...

ไม้สี่ตอกในที่นี้คือพลอง ไม่ได้ระบุว่าใช้เพลงอะไร แต่บอกว่าใช้ได้ 12 ภาษา จากนั้นมีเพลงรำอาวุธ เพลง
ดวงพลอง เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ เท่ากันกับเพลงรบของกระบี่ สำหรับเพลงของดาบสองมือที่ระบุไว้
ตามแบบแผนมีรายละเอียดคือ

...ดาบสองมือทั้งสองฝ่าย เมื่อขึ้นเพลงสร้อยสน ถ้าดาบสองมือฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายหนึ่งดาบมือ
ตั้งมือ ขึ้นสมิงทองเทด ดาบสองมือขึ้น ๔ เพลง... เพลงขึ้นเพลงว่า ๑๖ เพลงกราย
เพลงสกัด เพลงรบ เท่ากันเหมือนกันกับเพลงกระบี่...

สำหรับดาบสองมือ ทั้งสองฝ่ายจะใช้เพลงสร้อยสน (ดนตรี) ถ้าดาบสองมือฝ่ายหนึ่งและดาบตั้งฝ่ายหนึ่ง ใช้
เพลงสมิงทองเทด ยังคงมีเพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ เช่นเดียวกับการใช้กระบี่ เพลงสำหรับง้าว
ประกอบด้วย

...ง้าวขึ้น ๔ เพลง พรหมสองหน้า พรหมสามหน้า พรหมสี่หน้า นราสีกร เพลงว่า ๘....
เพลงขึ้นเพลงว่า ๑๒ เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบเท่ากัน เหมือนกันกับเพลงกระบี่...

ง้าวจะขึ้นเพลงสำหรับว่าพรหมสี่หน้า จากนั้นมีเพลงว่า เพลงกราย เพลงสกัด และเพลงรบ เท่าการรบของ
กระบี่

นอกจากนั้นมีการกำหนดเพลงประจำอาวุธอื่น ๆ ที่เรียนกันในสมัยรัชกาลที่ 5 อีก
หลายประเภท ได้แก่

ดาบโล่และดาบตั้ง ใช้เพลงสมิงทองมอญ มีเพลงว่า เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ
เหมือนอาวุธกระบี่

ดาบเขลย เพลงขึ้น ๓ คือ พรหมสองหน้า พรหมสามหน้า พรหมสี่หน้า แล้วกลับออกไป
ไป ๓ จังหวะ แล้วกลับเข้ามาอยู่ที่ ำเพยมาย่อง เพลงว่า ๘ เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ เหมือนอาวุธ
กระบี่

ดาบมือเสโล่มือ ขึ้นเพลงเสียวาง แล้วพรหมสองหน้า พรหมสามหน้า เพลงบุษ
เพลงว่า ๘ เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ เท่ากันเหมือนกันกับเพลงกระบี่

ดาบเขลยแขก ขึ้นเพลงยันต์ ๓ ตา แล้วเลยไปสรรหม่า เพลงว่า ๘ เพลงขึ้น เพลงว่า ๔
เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ เท่ากันเหมือนกับเพลงกระบี่

หอกขัดเหน็บกฤษ ขึ้นหอกขัดฉายกฤษ ำหอก ๓ เพลง ำกฤษ ๓ สรรหม่า แขกแปลง
ในเนื้อทั้ง ๖ เพลง

เพลงว่าหอกขัด ๖

เพลงหอก ๖ กลับออกสรรหม่า เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ เหมือนกันกับเพลง
กระบี่

ไม้สั้นขึ้นนารายณ์ถือศรออกไปแล้ว กลับเข้ามาอยู่ที่ เพลงยุติ เพลงว่า ๔ คือ เพลง
ขึ้น เพลงว่า ๕ เพลงกราย เพลงสกัด เพลงรบ

จะเห็นว่าในแบบแผนของการเล่นกระบี่กระบอง เพลง (ดนตรี) ที่ใช้จะมีการใช้เพลงที่แตกต่างกันไปตามอาวุธ และจะมีกระบวนหรือขั้นตอนของกระบี่กระบอง อันประกอบด้วยการรำขึ้นต้น จากนั้นเป็นการรำอาวุธ (ที่เรียกว่า เพลงรำ) มีการกราย การสกัด และสุดท้ายคือการรบจริง ซึ่งจะใช้ว่า เพลง อันหมายถึง ชุดของการรำและการต่อสู้ในกระบี่กระบอง

สำหรับมวยนั้นไม่ได้บันทึกดนตรีที่ใช้ในการต่อสู้ แต่บันทึกลักษณะของวิธีการต่อสู้ที่เรียกว่า "เพลง" เช่นเดียวกับการต่อสู้ด้วยอาวุธ ดังข้อความที่ว่า

...มวย ๓๒ เพลง เพลงมวย เพลงไม้ก็คล้าย ๆ กัน ผิดกันบ้างก็นิดหน่อย เพลงประจบ ประทับ จับ ตัด บัด แหก กะแทก ถอง กูด ฉุด ต่อย สวม

ลักษณะศีรษะ ๓ สถาน คือ ขวิดควายซ้าย ขวิดควายขวา ขนควายกลาง

ลักษณะศอก ๔ สถาน คือ ชกด้วยศอก ตัดด้วยศอก ฆัดด้วยศอก ถองด้วยศอก

ลักษณะมือ ๕ สถาน คือ ชกข้าง ชกตรง ชกผิดฟาด กลับ ชกไม่ถึงล่อให้ตาม

ลักษณะเข่า ๒ สถาน คือ ตีเข่าฟาด เรียกว่า ตีเข่าลา ตีเข่าตรง เรียกว่า ตีเข่าโชน

ลักษณะเท้า ๓ สถาน เรียกจรเข่าฟาดหาง ฟาดไปถูก ฟาดผิดฟาดกลับมา เสือกไปตรงเรียกว่า เหน็บ

ลักษณะหลบ ๔ สถาน คือ หลบมือ หลบศอก หลบเข่า หลบเท้า

ปล้ำ ๑๘ สถาน คือ จิกศีรษะ กอดคอ กัดหู ถีบ บิดแขน บิดขา หักแขน หักขา ทุกคือ ทุกโครง กระทับหน้า กระทับหลัง กระทับอก หยิกหน่วยตา หยิกไหล่ปล้ำ หยิกคอหอย โดนด้วย ตัว โดนด้วยตะโพก...

ท่าการต่อสู้ทั้งหมดเหล่านี้เป็นท่าของการต่อสู้แบบมวยไทยที่แสดงให้เห็นว่าคนไทยสามารถใช้ทุกส่วนของร่างกายในการต่อสู้ได้รอบตัว

รูปแบบของการชกมวย และกระบี่กระบอง ลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นคงจะเป็นแบบแผนที่สืบเนื่องมาจากสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรืออยุธยา ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม การใช้ดนตรีประกอบอาวุธ และแบบแผนการต่อสู้ที่ประกอบด้วย การตีแปลง การกราย การสกัด และการรบ ที่เรียกว่า "เพลง" เช่นกัน เพียงแต่ในระยะต้นไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐานที่ชัดเจน จนมาถึงรัชกาลที่ 5 จึงได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ระหว่างครูกับศิษย์ยังไม่ชัดเจน แต่เริ่มมีการกล่าวถึงพิธีไหว้ครู ก่อนการเรียนวิชามวยไทยและกระบี่กระบอง ดังมีตัวอย่างของพิธีการ การไหว้ครูกระบี่กระบองใน

ราชสำนัก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้จัดขึ้นแก่พระราชโอรส ในวันพฤหัสบดีที่ 6 สิงหาคม ร.ศ.110 พิธีการต่าง ๆ ที่บันทึกไว้มีรายละเอียดดังนี้ (โสมทัต เทเวศร์, 2523: 14, 16)

...จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการไหว้ครุต้นลัทธิสอนเพลงอาวุธตามธรรมเนียม ในวันพฤหัสบดีที่ ๖ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ จัดการที่พลับพลาวิเศษแขวงเมือง คือ ตั้งเชือกบาตและขอข้างลวงรักปิดทองและอาวุธต่าง ๆ ซึ่งสำหรับทุก ๆ พระองค์... อาวุธเหล่านี้ พระแสงดาบญี่ปุ่นตั้งเหนือพานตรงเชือกบาต อาวุธอื่นพาดราวและผูกเสาบ้าง อยู่ตรงหน้าพระที่นั่งทั้งสิ้น แลต่อหน้าที่ตั้งดาบญี่ปุ่นนี้ตั้งบายศรียอดพุ่มซึ่งชั้นทองคำ ลงยารองของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเดชอยู่กลาง สองข้างตั้งบายศรีของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอพระองค์ละสำหรับหนึ่ง ข้างละ ๔ สำหรับบายศรียอดพุ่มนี้ ทำด้วยตาดพื้นเหลืองบ้าง ขาวบ้างของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้า บายศรี ๗ ชั้น สูง ๓ คอกคืบ ของพระเจ้าลูกเธอ ๕ ชั้น สูง ๓ คอกถ้วน

ที่ฐานบายศรีเหล่านี้ประดับด้วยเครื่องสด ซึ่งแกะเป็นภาพต่าง ๆ ไซกลได้ด้วย เฉพาะหน้าบายศรีเหล่านี้ตั้งเครื่องหอมแลบายศรีทอง ยอดปักฟองเบ็ดตามธรรมดา กับ ถาดศิระสุกร เบ็ด ไก่ ชนม เครื่องกระยาบวชต่าง ๆ พร้อม แลมีสำหรับคาวหวานด้วย...

พิธีการตั้งเครื่องสักการะไหว้ครุจะเห็นว่า มีการนำอาวุธประจำพระองค์ตั้งบูชา มีบายศรี และเครื่องสักการะ คาวหวาน เครื่องกระยาบวช ตามประเพณีการไหว้ครุ เมื่อได้เวลาไหว้ครุ ได้มีการถวายอาหารคาวหวานแด่ พระสงฆ์ และให้พระราชโอรสที่ทรงหัดกระบี่กระบองจุดเทียนบายศรี เครื่องสังเวद्य ทุกพระองค์ จากนั้น หลวงไชยโชคชกษณะ เจ้ากรมทนายเลือกหอขวา ซึ่งเป็นพระอาจารย์ผู้หัดเพลงอาวุธถวายกล่าวคำอธิษฐาน ไหว้ครุ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงกล่าวคำนมัสการบทไหว้ครุของพระองค์เฉพาะหน้าบายศรี ความ ว่า (โสมทัต เทเวศร์, 2523 : 17-18)

...ข้าขอค้ำบ้น้อม มนเพื่อจะบูชา ครูผู้ชำนานญา วุฒ่างทำนองผจญ เจนดาบญี่ปุ่นหัด มีดทั้งซัดไม่ผิดคน ง้าวอรอนกลางรณ โรมรุกข์ ได้ฉับเฉียว อีกดาบสองมือแมน ข้ายขวาแน่นประดงเคียว ฟาดฉะยอมประเบรียว ประทะสู้ไม่ผู้หยอน บอกศิษย์ได้ศึกษา สืบกันมนานันตร จนเข้าได้เข้าฝึกสอน พอทราบบางอย่างโบราณ

วันนี้ศรีสวัสดิไพศาล พร้อมกันสักการ เคารพตั้งใจไหว้ครุ บายศรีพุ่มพวงงามตรู เหล้าข้าวไก่หมู อีกทั้งเอมโอชนานา เครื่องหอมพร้อมชูปเทียน มาลัยเครื่องสักการ เครื่องประโคมครบครัน ปราโมทย์กรรมลเหตุทรรษ กล่าวคำรำพัน อัญเชิญให้รับเครื่องพลี ของข้าบูชาโดยมี ความมุ่งสวัสดิ จะให้เป็นการมงคล ผลเพื่อพลีการก้านน จงให้เจริญผล ทั้งพฤทธิปริชาชาญ ไว้วงคล้องว่าชำนัญ เริงประระราน อาวุธจงแน่นแมนย่า สันหัด

ฝึกหัดตริกจำ อย่างขยันพร่ำพำ องอาจอำนาจในสยาม พูนผลด้วยเดชประนาม
ครูทั้งปวงตาม จาริตโบราณสืบมา...

เมื่อทรงกล่าวจบแล้วสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอประทับเรียงกันตรงหน้า
บายศรี ผลัดกันกล่าวคำนมัสการ ซึ่งแต่งใหม่แปลก ๆ กันตามอาวุธที่ทรงหัด สำหรับคำนมัสการไหว้ครูง้าว
ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธนั้น ชุนบ้านภาณุรังษี (โต) (คณะกรรมการจัดงานพระบรม
ราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2515: 1) ได้แต่งถวายเป็นดังนี้

...ขอสิ่งประเสริฐคุณ ที่การุณบำรุงสอน ร่างาที่ราษฎรอน รณรงค์เข้าสงคราม ไวว่อง
ทำนองง้าว สักดัก้าวในสนาม ที่ทำสง่างาม ทั้งบัดป้องและจ้องแทง ทำรับไม่อ่อนหัด
ทำสลัดทำชันแซง อุกอาจไม่คลาดแคลง บ่แพลงพล้ำสักนาที ข้าคิดถึงคุณครู ได้เรียนรู้
สะดวกดี จึงจัดเครื่องพลี ทุกสิ่งตั้งมาสังเวย ศีรษะสุกรใหญ่ ครูไทยไหว้ไม่ละเลย
เปิดโกไธตามเคย ทั้งบายศรีมีครบครัน ได้ฤกษ์ประนมกร ครูให้พรประสิทธิสรรพ
จับง้าวรำทำพิน ดูกองอาจไม่เกรงขาม สรรพภัยสิ่งใดร้าย อย่างกล้ากรายมาติดตาม
ศิลปะสาตราดลางาม เจริญสุขทุกทิวา...

คำกล่าวนมัสการนั้นได้ผลัดกันกล่าวตามลำดับพระชนมายุที่ละพระองค์แล้วประโคม
พิณพาทย์พร้อมกันอีก หลังจากจบพิธีสักการะแล้วเป็นพิธีการเจิมอาวุธ ไหว้ครูผู้สอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้
(โลมัทธร์ เทวศร์, 2523: 20) "หลวงไชยโชคชกชนะเจิมอาวุธต่าง ๆ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอ ก็ทรงเจิมอาวุธเหล่านั้นด้วย แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลังน้ำ
มหาสังข์ ทรงเจิมพระราชทานทุกพระองค์ แลโปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระราชทานชั้นครอบลาง
หน้า ผ้าขาวเช็ดหน้า นุ่งห่ม เงินไหว้ครูแก่หลวงไชยโชคชกชนะ ๆ ถวายทรงเจิมพระหัตถ์พระบาท แลถวาย
ดาบญี่ปุ่น ง้าว ดาบ สองมือ ซึ่งทรงหัดอยู่แล้ว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอประทานของไหว้ครู
ดังที่กล่าวนี้แก่หลวงไชยโชคชกชนะอีกโดยลำดับกัน พระองค์ละสำหรับที่ละพระองค์ แลได้ถวายทรงเจิม
พระหัตถ์พระบาท แลถวายอาวุธที่ทรงหัดเหมือนกัน เสร็จแล้วหลวงไชยโชคชกชนะรำทำอาวุธต่าง ๆ พอ
สังเขปทุกอย่างมีกลองแขกตามธรรมเนียม แล้วสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอซึ่งทรงหัดกระบี่
กระบอง ง้าว ดาบสองมือ ทรงรำตลอดเพลงที่ละคู่ทั้ง ๔ คู่แล้ว เวลาเที่ยงเศษเสด็จขึ้น"

จากบันทึกจะเห็นว่าในการเรียนกระบี่กระบองจะต้องมีพิธีไหว้ครู แม้พระมหากษัตริย์
ก็ทรงกระทำพิธีเช่นกัน และในประเพณีการไหว้ครูจะมีการตั้งเครื่องสักการบูชาครูที่ถือว่าเป็นบรมครูที่มอง
ไม่เห็น และไหว้ครูที่สอนในปัจจุบัน การไหว้ครูมีการเจิมและมอบอาวุธให้แก่ผู้เรียน จากนั้นจะมีการรำอาวุธ
ถวายครูคล้ายการรำถวายมือของนาฏศิลป์ มีการใช้ดนตรี ปี่ชวา กลองแขกตามที่เคยปฏิบัติมา

สำหรับการเรียนมวยก็ต้องมีการไหว้ครูก่อนเรียนเช่นกัน ดั่งหมื่นซ่งดั่งเชิงชกที่ก่อนจะสอนลูกศิษย์นั้น ลูกศิษย์จะต้องทำพิธีเคารพครูก่อนเรียน การเรียนจะฝึกให้ตั้งท่าก่อน จากนั้นจึงฝึกท่า ร่ายว่าไหว้ครูจนซ้ำของชำนาญดีแล้ว จึงค่อยให้หัดมวย โดยเริ่มตั้งแต่ไม้ท่อนี่ .....เรื่องการร่ายว่าไหว้ครูนี้ จะต้องฝึกฝนกันให้จัดเจนจริง ๆ ตั้งแต่ท่าย่างสามชুম เทพพนม พรหมลีหน้า ม้าย่อง คนองคึก คชสารชูงวง หนุมานครองเมือง หนุมานนั่งแท่น ฯลฯ ต้องใช้เวลาฝึกหัดนาน 8-9 เดือน...." จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า ครูจะพิถีพิถันในการสอนมาก จะให้เรียนไปที่ละชั้นจนกว่าจะชำนาญ ผู้เรียนจึงต้องมีความอดทนเป็นอย่าง มาก ในการจะผ่านการฝึกแต่ละท่า อันเป็นการทดสอบความมั่นคง และ อดทนของศิษย์ไปในตัว นอกจากนี้ การสอนทักษะเชิงมวยแล้ว หมื่นซ่งดั่งเชิงชกยังได้อบรมทางด้านคุณธรรมแก่ลูกศิษย์ด้วย

...ท่านให้อวาทแก่ศิษย์ว่า "การขึ้นชกมวยบนเวทีไม่ใช่ขึ้นไปฆ่ากัน การแพ้ชนะเป็นการ กีฬา ต้องเอาชนะด้วยศิลปะมวยไทยให้สวยงาม และไม่มีอาฆาตพยาบาทกัน เมื่อคู่ต่อสู้ เขาอ่อนแอกว่าเราก็ไม่ควรรุนแรงกับคู่ต่อสู้มากนัก ควรเอาชนะแค่ขั้นเชิงก็พอ ถ้าเขาหนัก เราก็นหนัก ถ้าเขาอ่อนเราก็ผ่อนให้เขาบ้าง อย่าไปฆ่าเขา..."

การอบรมนี้เป็นการสอนทางด้านจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนให้รู้จักการให้อภัยและการเคารพซึ่งกันและกัน จาก คำสอนจะสังเกตได้อีกประการหนึ่งคือ การชกมวยไทยต้องมีศิลปะสวยงาม อันจะหมายถึงท่าทางของการรำ ไหว้ครู และท่าทางการต่อสู้ที่มวยไทยมีแบบแผนเฉพาะตัวที่ต้องฝึกฝนให้ชำนาญ ทางด้านกระบี่กระบองไม่มี หลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับวิธีการเรียน แต่น่าจะมีส่วนคล้ายคลึงกัน เพราะการเรียนมักจะมาจากครูคนเดียวกัน ดั่งเช่น หมื่นหนึ่งดั่งเชิงชกเองก็มีความสามารถทั้งมวยไทย และกระบี่กระบอง ก็น่าจะทำการสอนการต่อสู้ทั้งสอง ประเภท

4.2.5.7 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468)

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการพัฒนาประเทศต่อเนื่อง จากสมเด็จพระราชบิดาทั้งในด้านการทหาร การเมือง การคมนาคม การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ในด้านการ ศึกษาได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ ได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 บังคับให้เด็กทุกคน ที่มีอายุ 7 ปีบริบูรณ์ เรียนหนังสือในโรงเรียน โรงเรียนในระยะนี้แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนเอกชน ดังนั้นการศึกษาในแบบเดิมคือ เรียนในวัด วัง บ้าน จึงหมดไป เพราะเด็กทุกคนจะต้องเข้าสู่ระบบโรงเรียนเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

วิชากระบี่กระบอง และมวยไทย ในสมัยนี้ลดบทบาทจากวิชาที่ใช้เพื่อการสงครามลง แต่ยังคงเป็นวิชาที่พระมหากษัตริย์ และผู้ที่เข้าเรียนในโรงเรียนทหารจำเป็นต้องเรียน ดั่งเช่นปรากฏใน

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า พระองค์เองเคยทรงฝึกหัดง้าวมาในขณะทรงพระเยาว์

โรงเรียนทหารในขณะนั้นเป็นโรงเรียนที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากคณะเสนาธิการในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้ชื่อว่า โรงเรียนนายร้อยทหารบก (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าในปัจจุบัน) โรงเรียนทหารนี้มีการสอนวิชาพลศึกษาให้กับนักเรียนนายร้อยทุกคนเพื่อฝึกสมรรถภาพทางกาย วิชาพลศึกษาที่จัดให้แก่แก่นักเรียนนายร้อยมีกีฬาหลายประเภท และจัดให้มีวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวอาวุธโบราณ (กระบี่กระบอง) และมวยไทย ให้แก่นักเรียนนายร้อยด้วย โดยถือว่าเป็นวิชาที่มีความจำเป็นแก่ผู้ที่จะเป็นทหารในอนาคต ดังที่ครูบัว วัดอิม ได้กล่าวไว้ว่า "ทุกคนจึงควรจะต้องฝึกฝน...ยิ่งเป็นทหารด้วยแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกหัดตนเองให้ชำนาญ เพื่อได้ใช้ในการต่อสู้ในสนามรบครั้งสุดท้ายคือ "ตะลุมบอน"

เนื่องจากมีการศึกษาภาคบังคับทำให้การผลิตครูเพื่อทำการสอนในโรงเรียนต่าง ๆ มีความจำเป็นมากขึ้น ทางด้านการฝึกหัดครูพลศึกษาได้เริ่มในปี พ.ศ.2452 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เรียกว่า สโมสรกายบริหาร จากนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2456 ได้มีการปรับปรุงสโมสรกายบริหารเป็นโรงเรียนเอกเทศขึ้น เรียกว่า "ห้องพลศึกษากลาง" (ถนนอมวงศ์ ถนนสุขุมวิท, 2538) หลักสูตรของห้องพลศึกษากลางในครั้งนั้นมีการสอนมวยไทย และยิมนาสติก ซึ่งมีหลวงวิศาลดรุณกร (อ้น สาริกบุตร) เป็นอาจารย์สอนมวยไทย และเป็นคนแรก เนื่องจากในสมัยนั้น "ห้องพลศึกษากลาง" ตั้งอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบ ในปี พ.ศ.2465 หลวงวิศาลดรุณกรก็ได้ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ผู้ปกครองโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยด้วย (ประวัติครู, 2505)

หลวงวิศาลดรุณกร (อ้น สาริกบุตร) นี้เป็นศิษย์ของขุนยี่สารสรรพกร (ครูแสงดาบ) และศึกษาวิชามวยไทยจากสำนักพระไชยโชคชกชนะ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย ท่านมักจะใช้เวลารว่างสอนมวยไทยและกระบี่กระบองให้แก่แก่นักเรียน เมื่อเข้ามาเป็นอาจารย์ผู้ปกครองของโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ท่านก็ได้ใช้เวลาตอนเย็นหลังเลิกเรียนฝึกสอนวิชากระบี่กระบองและมวยไทยให้แก่แก่นักเรียน ดังมีบันทึกไว้ว่า "...พ.ศ.2465 อาจารย์ผู้ปกครองโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เปลี่ยนเป็นหลวงวิศาลดรุณกร...ในตอนเย็นเลิกเรียนแล้ว ท่านเปิดรับนักเรียนที่สนใจในวิชามวยไทยและกระบี่กระบองมาทำการฝึกสอน..." (เจดีย์ ปริธานนท์, 2505) ดังนั้นการเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาจะมีการเรียนวิชามวยไทยกำหนดไว้ในหลักสูตร และในโรงเรียนสามัญเฉพาะในสวนกุหลาบจะมีการเรียนมวยไทยบังคับในวิชาพลศึกษา สำหรับวิชากระบี่กระบองเรียนตามความสนใจ ดังที่มีบันทึกไว้ว่า "ในสมัยนั้นนักมวยซึ่งกำลังเป็นนักเรียนและศึกษาวิชาพลศึกษาประเภทอื่น ๆ เช่น ฟันดาบ หรือยิมนาสติกแล้ว วิชายูโด มวยไทย มวยสากล เป็นวิชาบังคับต้องผ่านการสอบ..." (ชาวไทย, 2501)

นอกจากจะเป็นวิชาที่ต้องเรียนแล้ว มวยไทยและกระบี่กระบองยังคงเป็นการละเล่น และเป็นกีฬาที่ชื่นชอบของประชาชน โดยเฉพาะมวยไทยได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จนเกิดมีสนามมวยเกิดขึ้นหลายแห่งในสมัยนี้ ตัวอย่างของงานที่มีมวยและกระบี่กระบองเป็นการละเล่นและกีฬา เช่น ข้อความในจดหมายเหตุการเสด็จประพาสมณฑลพิษณุโลก เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2454 ว่าทรงเสด็จพระราชดำเนินถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการแสดงการชกมวยของชาวนครศรีธรรมราชให้ทอดพระเนตร 4 คู่ (ลักซี, 2454: 312) และในปี พ.ศ.2458 เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2458 เสด็จถึงจังหวัดตรังได้มีการจัดการแสดงถวายหน้าพระที่นั่ง ซึ่งในรายการแสดงนั้นได้มีการแสดงกระบี่กระบองถวายด้วย เป็นการแสดงของกองลูกเสือที่ 1 เมืองภูเก็ต มีการแสดงอาวุธ 6 ประเภท คือ กระบี่ พลอง ง้าว ดาบเขลยเขมร พลองกับไม้สั้น และดาบสองมือ (ลักซี, 2458: 185 - 186) เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2458 เมื่อประทับอยู่ที่จังหวัดชุมพร มีมวยบนพลับพลาที่ประทับ (ลักซี, 2458: 777) นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าให้มีการชกมวยประจำปีในงานฤดูหนาวที่สวนจิตรลดา และมีการจัดงานยุทธกีฬาขึ้นโดยมณฑลทหารบกกรุงเทพฯ อันเป็นกีฬาที่จัดขึ้นเพื่อประลองกำลังและแสดงวิชาต่าง ๆ ของฝ่ายทหารบกในงานนี้ มีการแสดงมวยไทย พันดาบ กระบี่กระบอง ตะลุมบอน แทงปิ่น และกายบริหาร (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2464) นอกจากงานแสดงหน้าพระที่นั่ง และงานประจำปีใหญ่ ๆ แล้ว มวยไทย กระบี่กระบอง ยังเป็นการละเล่นและกีฬาสำหรับชาวบ้านทั่วไปที่จัดในงานบุญประจำปี งานวัดตามที่ต่าง ๆ เช่น งานนมัสการพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ที่จัดให้มีขึ้นทุกปี มีบันทึกไว้ว่า (พันเมือง, 2507: 11)

...นอกจากจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ในงานนี้ยังได้จัดให้มีมหรสพ และการละเล่นต่าง ๆ อีกนานาชนิด แต่จะเว้นเสียมิได้ คือ การแข่งขันชกมวย ซึ่งเป็นกีฬาของคนไทยนิยมและโปรดปรานกันมาก หากปีใดขาดเสียโดยไม่จัดให้มีการแข่งขันชกมวยเป็นปกติ งานปีนั้นจะกร่อย ผู้คนพากันน้อยลงถนัด งานไหว้องค์พระปฐมเจดีย์ ปี 2467 จึงมีการแข่งขันชกมวยด้วย...

ดังที่กล่าวแล้วว่า ในระยะนี้มวยเป็นกีฬาที่ประชาชนนิยมมาก และน่าจะนิยมมากกว่า กระบี่กระบองจึงมักมีการจัดแข่งขันกันเป็นประจำ ในรัชกาลนี้ได้มีการแข่งขันชกมวยไทยอย่างมีรูปแบบเป็นครั้งแรกในกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2464 ซึ่งมีบันทึกไว้ว่า

...ก่อนนั้นไม่มีใครเคยได้ชมการชกมวยไทยในกรุงเทพมหานครเลย เพราะการแข่งขันชกมวยไทยในขณะนั้นคงมีแต่ต่างจังหวัดบางจังหวัดเท่านั้น และถึงแม้ว่าศิลปะการชกมวยไทยจะได้มีการฝึกสอนกันบ้าง ตามโรงเรียนรัฐบาลบางโรงเรียนก็ดี การแข่งขันก็คงมีแต่เฉพาะมวยสากล ส่วนมวยไทยไม่มีการแข่งขัน แม้แต่การแข่งขันระหว่างโรงเรียนทั้งนี้อาจจะเป็นด้วยเห็นกันว่ามวยไทยนั้นทรูณเกินไป อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่คู่แข่ง

ได้มากกว่ามวยประเภทอื่น ๆ เพียงแต่การเรียนรู้ศิลปะของมวยไทย ก็นับว่าได้วิชา ในการ
ป้องกันตัวเองดีอยู่แล้ว...

(ชาวไทย, 2501)

จะเห็นว่าในระยะนั้นมีการสอนมวยไทยในโรงเรียนแล้ว เพียงแต่ยังไม่ได้มีการจัดการแข่งขันระหว่างโรงเรียน
แต่การชกตามงานวัดในหมู่บ้านต่างจังหวัดในงานเทศกาลยังคงมีอยู่เป็นปกติ ซึ่งต่างจากการชกมวยแข่งขัน
ที่กล่าวถึงนี้เพราะเป็นการแข่งขันชกมวยที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานเทศกาลใด ๆ ข้อความที่กล่าวมาข้างต้น
สอดคล้องกับบันทึกของขุนวิจิตรมาตรา ที่ได้บันทึกเล่าชีวิตของท่านสมัยเรียนในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
ว่า (2523: 147-148)

...ในระหว่างที่ข้าพเจ้าอยู่ในโรงเรียนสวนกุหลาบ มีกีฬาเกิดขึ้นใหม่อย่างหนึ่งคือ การชก
มวยไทย ซึ่งมีขึ้นจากพระยานนทิสเสน (แม็ก เคียรเสวี) เป็นต้น เกิดให้มีขึ้น ซึ่งเข้าใจว่า
จะเป็นการเริ่มแรกให้มีการแข่งขันชกมวยในกรุงเทพฯ อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้...

และ ...พระยานนทิสเสนเป็นคนโปรดคนหนึ่งในรัชกาลที่ 6 จัดให้มีมวยครึกครื้นมาก แต่เมื่อ
เริ่มชกมวยครั้งแรกไม่มีเวที เป็นแต่เอาเสาบักลงดินกลางสนาม 4 เส้า เอาเชือกใหญ่ซึ่ง
เป็น 4 ด้าน ด้านละประมาณ 6 หรือ 7 ศอกเท่านั้น การชกมวยทำตามแบบโบราณ คือ
คู่มวยใช้เชือกด้ายดิบพันมือให้แข็ง... วิธีเอาเชือกด้ายดิบพันมือเข้าชกนี้โบราณเรียกว่า
"คาดเชือก" ต่อมาภายหลังเรียก "คาดหมัด"...

จะเห็นได้ว่า การชกมวยในสนามสวนกุหลาบในระยะแรกนั้น ยังคงเป็นการชกมวยคาดเชือกตามแบบโบราณ
ทั้งสิ้น สนามมวยสวนกุหลาบที่พระยานนทิสเสนจัดขึ้นนี้ นับว่าเป็นสนามมวยแห่งแรกของประเทศไทย ตั้งแต่
พระยานนทิสเสนได้จัดให้มีการชกมวยขึ้นครั้งนั้นแล้ว ทางโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยก็เริ่มหัดนักเรียน
สวนกุหลาบชั้นใหญ่ให้เป็นมวยขึ้นหลายคน โดยที่นักเรียนเหล่านี้ต้องเรียนวิชามวยไทยเป็นวิชาบังคับและ
ต้องสอบให้ผ่าน ซึ่งในสมัยนี้ได้มีการวางระเบียบไว้ว่า นักเรียนที่ขึ้นชกขณะบนเวทีมวยสนามสวนกุหลาบ
เท่ากับเป็นการสอบไล่ได้วิชามวยไทยโดยไม่ต้องทำการสอบต่อหน้ากรรมการอีก (ชาวไทย, 2501) ส่วนมาก
นักเรียนของโรงเรียนสวนกุหลาบที่ขึ้นชกมักจะเป็นฝ่ายชนะ ดังปรากฏหลักฐานเอกสารกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง ตั้งผู้กำกับการแข่งขันชกมวย ซึ่งพระยาโอวาทวรภิกษุเขียนถึงหลวงเชษฐพลศิลป ครูโรงเรียนสวนกุหลาบ
วิทยาลัย ลงวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2464 (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2464) ความตอนหนึ่งว่า

...การแข่งขันชกมวยของเสนาธิการทหารเลอบ่า ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ตั้งแต่แรกมาจนบัดนี้ สังเกตดูมีคณะมวยนักเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการแข่งขันอยู่ด้วยแทบทุกคราว และคณะนักเรียนยังมิได้มีความมกพร่องในการอย่างใด ตลอดจนการแพ้กียังไม่มี นักเรียนทั้งหลายจึงรู้สึกทั่วกันว่าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดการสอนแผนกวิชาพลศึกษา มีการท้อยโทน ญูญิตสุ มวยฝรั่ง มวยไทย ฟุตบอล และกีฬาต่าง ๆ นั้น ได้ฝึกหัดโดยครูมีหลักที่จะสั่งสอนบรรดาผู้เรียนได้เห็นผลประจักษ์ กล่าวคือ เมื่อได้เข้าแข่งขันแก่อื่นที่มิได้มีการหัดโดยมีแบบตำราอันเป็นหลักฐานดีแล้ว ย่อมต้องแพแก่ฝ่ายเรา ยกตัวอย่างที่แลเห็นอยู่ทุกสัปดาห์ก็คือ การชกมวย เป็นต้น ...การสู้ไม่ได้ที่พอจะเทียบยกขึ้นเทียบก็คือ กำลัง ความซำนซำนาญ การชกโดยใช้วิธีเลือกหาที่สำคัญ และใช้น้ำหนักของหมัดที่ดีกว่า เป็นต้น ไม่เป็นปัญหาเลยที่ฝ่ายนักเรียนจะเป็นผู้มีโชค เป็นธรรมดาที่ฝ่ายใดได้รับความฝึกหัดดีดีกว่า ฝ่ายนั้นย่อมได้เปรียบ นี่แหละเป็นตัวอย่างที่นักเรียนทั้งหลายจะได้ไม่มีความสงสัย ก่อนเมื่อยังไม่มีการแข่งขัน และยังต่างคณะกันอยู่ที่ยังมีความสงสัยกันอยู่บ้าง การชกมวยหัดวิธีใดจึงจะดี เดียวนี้ชาวกรุงเทพฯ และผู้ที่มีความสังเกตโดยมากรับรองว่า การหัดอย่างนักเรียนนั้นดีจริง...

ในระยนี้การชกมวยไทยได้มีการปรับปรุงระเบียบและกติกายู่ตลอดเวลา จากกาที่ไม่มีการกติกายั้งคับมากนักมาเป็นการใช้ข้อบังคับการชกมวยฉบับนายพลเรือเอกพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ใน พ.ศ.2464 (สยามออบเซอร์เวอร์, 2464: 2) ตัวอย่างเช่น เรื่องการแต่งกายของนักมวยต้องไม่มีสิ่งทีก่อให้เกิดอันตราย การคาดเชือกให้ใช้ด้ายดิบล้วน ห้ามใช้เล็บจิก ชวน ห้ามดึงใบหูและจิกผม... ห้ามใช้จากาหยาบคายขณะชกกัน... การเตะต้องเตะด้วยเท้าเปล่า...สัญญาณการแข่งขันหมัดพักหรือหมดยกจะใช้เสียงกลอง... เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการชกมวยเริ่มมีการปรับระเบียบแบบแผนขึ้นจากเดิม

สำหรับกระบี่กระบองยังคงมีสอนไปพร้อมกับมวย แต่ไม่มีการแข่งขันแพ้ชนะ เป็นเพียงการแสดงโชว์มากกว่า เช่น การสอนในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยของหลวงวิศาลดรุณกร ได้มีการจัดตั้งคณะกระบี่กระบองออกแสดงในงานต่าง ๆ ดังที่ขุนวิรุฬหจรรยาได้เล่าไว้ว่า (เจตน์ ปรีชานนท์, 2505: 105) "...ในครั้งนั้นท่านได้นำนักเรียนถวายตัว และตีกระบี่กระบองถวายหน้าพระที่นั่งในงานศิลปะหัตถกรรมนักเรียนจนปรากฏเป็นที่เชิดหน้าชูตาตั้งแต่นั้นมา" ดังกลอนที่ว่า (เจตน์ ปรีชานนท์, 2505: 94)

...กระบี่กระบองง้าว	ดาบมวย
ขุนวิศาลอำนาจ	ฝึกซ้อม
นักเรียนที่รำสวย	อายุยุทธ์
จัดเสร็จเป็นวงพร้อม	เพื่อใช้เฉลิมการ...

นอกจากนี้ในงานนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ก็ยังคงมีการแสดงกระบี่กระบอง เช่น งานสงกรานต์ของ ชาวกรุงเก่าได้เขียนไว้ในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ (2458: 2) ว่า

...ท่านสมุหเทศาภิบาล ได้สั่งให้เจ้าพนักงานจัดสนามในพระราชวังสนามจันทร์ และสนามหน้าวัง ให้เป็นที่ประชุมราษฎรเล่นการกีฬา... ครั้นถึงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2457 ผู้ประชาชนทุกเหล่าก็พากันมาประชุมเล่นกีฬาเต็มหมดทุกสนาม... นักเรียนในกรุงเก่าได้แสดงการแข่งขันด้วยวิธีต่าง ๆ แล้วมีกระบี่กระบองต่อไปจนเวลาพระอาทิตย์ตกจึงเลิก...

นอกจากนี้ในการจัดงานกรีฑาประจำปี ในปี พ.ศ.2460 และ พ.ศ.2462 ที่หน้าสนามสามัคยาจารย์สมาคมได้มีการแสดงกระบี่กระบองด้วย ซึ่งการแสดงทั้งสองครั้งนั้นภาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ได้มีโอกาสแสดงถวายหน้าพระที่นั่งโดยครั้งแรกแสดงง้าว และครั้งหลังแสดงพลอง (ภาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 9)

ในด้านรูปแบบของการชกมวยและการแสดงกระบี่กระบอง ยังคงมีการรำไหว้ครูก่อนทำการต่อสู้และมีดนตรีปี่ชวากลองแขกประกอบการแสดงด้วย ครูเชตร ศรียาภัย (2515: 8, 10) บันทึกไว้ว่า "...เมื่อทุกฝ่ายตกลงกันจนเป็นที่เข้าใจแล้วกรรมการก็ยกมือให้สัญญาณการชก เสียงกลองดังตุง และเสียงปี่ก็เริ่มดังเป็นจังหวะซ่า ๆ กลองสองหน้าให้จังหวะตามเสียงฉิ่ง..." "พื้นเวทีปูด้วยเสื่อจันทรมุนเย็บติดกัน มีวงปี่กลองของสมัคร เสียงประจิดร บรรเลงอยู่ข้างกลางของเวที"

การแต่งกายสำหรับมวยในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการสวมมงคล และคาดเชือกอยู่เหมือนสมัยก่อน มงคลที่สวมนี้ นักมวยจะสวมตลอดระยะเวลาของการชก ดังที่หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ (2464: 2-3) เขียนไว้ความว่า "มีผู้บันทึกในสนามว่า มงคลสวมศีรษะนักมวย เป็นเครื่องทำให้เสียเวลาอยู่อย่างหนึ่ง เพราะเป็นการทำให้ต้องหยิบสวมใส่บ่อย ๆ ...มักต้องจัดมงคลหลายครั้งหลายหน"

ในระยะนี้การเรียนมวยไทยและกระบี่กระบองเรียนได้ 2 ลักษณะ คือ เรียนกับครูที่เป็นชาวบ้าน และเรียนจากสถานศึกษาต่าง ๆ การเรียนในระยะนี้เป็นความสมัครใจของผู้ที่ชอบการต่อสู้เป็นการเรียนเพื่อการป้องกันตัวมากกว่าเรียนเพื่อเข้ารับราชการหรือเป็นทหาร ครูมวย ครูกระบี่กระบอง ที่ได้มีการบันทึกแนวทางการสอนไว้มีดังนี้

ครูบัว นิลอาษา เป็นนักมวย และเป็นครูสอนมวยไทยและอาวุธโบราณ (กระบี่กระบอง) ให้กับนักเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกในสมัยนั้น ท่านได้บันทึกวิธีการเรียนมวยไทยของท่านไว้ว่า (บัว รัตอิม, 2532: 8)

...การฝึกมวยในสมัยโบราณเป็นแบบฉบับของลูกผู้ชายทุกคน จำเป็นต้องเรียนรู้ไว้ ครูบาอาจารย์ก็เอาใจใส่ สอนกันตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ไม่มีการเรียนลัด เพราะเล็งเห็นวาระห่างฝึก หากพลาดพลั้งยอมเป็นอันตรายได้... จึงต้องแบ่งการออกกำลังกายของกล้ามเนื้อ และสรีระส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้แข็งแรงทุกสัดส่วน ไม่คล่องจริงแล้ว ไม่มีหวังได้เรียนต่อหรือได้ทดสอบกับคู่ซ้อมเด็ดขาด...

การสอนสมัยก่อนครูจะดูแลวางรากฐานจนกว่าลูกศิษย์จะมีความพร้อมจึงจะสอนท่าทางของแม่ไม้ให้ การฝึกรากฐานของร่างกายนั้นใช้วิธีฝึกตามธรรมชาติจากกิจวัตรประจำวัน เช่น ทาน้ำ แยกฟัน ตำข้าว ดังนี้ (บัวนิลอาษา, 2532: 9-13).

การกระเดียน้ำ เนื่องจากสมัยโบราณยังไม่มีน้ำประปาใช้กันเช่นในทุกวันนี้ ชาวบ้านได้อาศัยน้ำสำหรับอาบ กิน จากน้ำฝน น้ำบ่อ ห้วยหนอง คลองบึง ซึ่งจะต้องหาแหล่งน้ำที่ไม่ไกลจากที่อยู่อาศัยมากนัก ภาชนะที่ใช้ก็ไม่ถึงพลาสติกหรือปืบนเช่นในปัจจุบัน แต่จะใช้กระบอกไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ปล้องยาว ผิวนาง ทะลวงข้อขึ้นไป แต่ละกระบอกยาว 1.50 เมตร ตักน้ำและใช้แขนหนีบไว้กับชายโครงด้านข้าง เรียก "กระเดียน้ำ" ใช้วิธีนี้ตักน้ำใส่ภาชนะบนบ้าน การกิจเช่นนี้เมื่อทำเป็นประจำทุกวัน ก่อให้เกิดกล้ามเนื้อตอนไหล่และตรงชายโครงได้พัฒนา ถือเป็นต้นกำเนิดของวิชาว่าด้วยการกระเดียน้ำ ช่วยทำให้กล้ามเนื้อตรงชายโครงนั้นแข็งแรง

การตำข้าว ตำข้าวเป็นการบริหารข้อมือ เป็นการพัฒนากล้ามเนื้อข้อมือ หลังแขน ช่วงไหล่ หน้าที่อง ลักษณะของสากตำข้าวของไทยนั้น ใช้ไม้เนื้อแข็งมีน้ำหนักประมาณ 5-6 กิโลกรัม คอดกึ่งตรงกลาง คนตำจะต้องจับสากตรงกลาง ยกขึ้นสุดแขน ประคองตำให้ตรงกึ่งกลางครก การยกสากขึ้น ๆ ลง ๆ นับชั่วโมงเป็นประจำทุกวัน เป็นการบริหารร่างกายคล้ายพวกนักกล้ามยกดัมเบลล์ในปัจจุบัน

การฆ่าฟัน กิจวัตรในการยังชีพของคนไทยในสมัยโบราณอีกอย่างก็คือ การใช้ฟันหุงหาอาหาร คนโบราณจะต้องหาฟันในป่า ถ้าเป็นไม้ท่อนก็ต้องใช้ขวานโยน จะต้องใช้สองมือจับที่ตามขวาน บันทอนไม้ท่อนลงมาให้ได้ขนาด แล้วมัดแบกกลับบ้าน การตัดไม้และบันทอนลงมา ทำให้ต้องใช้กำลังข้อมือ ไหล่ สันหลัง ขา หน้าอก และหน้าท้องแข็งแรงขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการใช้อุปกรณ์การช่วยฝึกอย่างง่าย ๆ ตามธรรมชาติ เช่น ต้นกล้วย และลูกมะนาว โบราณนั้นไม่มีกระสอบทราย ครูผู้ฝึกมวยก็จะใช้ให้ลูกศิษย์ไปตัดต้นกล้วย ซึ่งเป็นวัตถุที่หาได้ง่าย ขนาดศูนย์กลาง 5-6 นิ้ว ยาวประมาณ 3 คอก ตั้งให้ตรงกับพื้น ผู้ฝึกจะเตะโดยประคองเตะทั้งเท้าซ้ายและเท้าขวาไม่ให้ต้นกล้วยล้ม และต้องผลัดเปลี่ยนการเตะตั้งแต่วัดระดับต่ำ ถึงระดับสูง (เรียกว่าเตะบน

เตะล่างสลัดกัน) ถ้าเตะได้คล่องแล้วต้นกล้วยไม่ล้ม ก็จะค่อย ๆ ผลัดเปลี่ยนเป็นเตะต้นกล้วยที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ๆ เรื่อย ๆ

การฝึกป้องกันบริเวณที่สำคัญคือ ใบหน้า โดยใช้ลูกมะนาวผูกติดกับด้าย แขนห้อยไว้กับไม้รวก ห่างกันพอประมาณ 4-5 ลูก ระดับเสมอกอ ผู้ฝึกจะไข่มัด ไข้คอก และแขนรับ โดยมีข้อกำหนดไม่ให้ลูกมะนาวแกว่งถูกหน้า อย่าให้ตกที่แขนลูกมะนาวพันกัน อย่าให้ขั้วมะนาวหลุด ผู้ฝึกจะต้องใช้สมอง ต้องค่อย ๆ ต่อย เมื่อปรากฏว่าฝึกหัดหลบรอดได้คล่องตัวดีพอแล้ว ค่อยเพิ่มลูกมะนาวขึ้นอีก ฝึกแบบนี้นอกจากการฝึกเพื่อความคล่องในการหลบหลีกและฝึกสายตาแล้ว ยังเป็นการฝึกหัดความหนักแน่น อดทน และมี จิตใจที่เยือกเย็น ไม่วู่วาม บางคนฝึกปรียังไม่ทันเท่าไร ก็เกิดความเบื่อหน่าย และพลอยทอดทิ้งไปในที่สุด มักเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งของครูที่ต้องการทราบอุปนิสัยใจคอของศิษย์ว่าศิษย์คนใดมีสมาธิ มีความแน่วแน่แค่ไหน ควรแก่การรับการถ่ายทอดวิชามากน้อยเพียงไร

แต่ในการสอนของครูบัวในขณะที่สอนในโรงเรียนนายร้อย ท่านไม่ได้ใช้วิธีการสอนแบบที่ท่านเรียนมา วิธีการสอนคงเป็นแบบสมัยใหม่เพราะอยู่ในระบบโรงเรียน ครูบัวได้ให้คำแนะนำแก่ลูกศิษย์ของท่านไว้ในเอกสารการฝึกมวยไทยไว้ว่า (บัว วัดอัม, ม.ป.ป.)

...ผู้ที่จะเป็นนักมวยที่ดีจนสามารถป้องกันตนเองได้ โดยไม่ต้องอาศัยอาวุธอย่างใดช่วยเหลือแล้ว ต้องเป็นผู้ซึ่งมีภูมิความรู้คงแก่เรียน โดยชำนาญคล่องแคล่ว รู้จักทางหลบหลีกผ่อนหนักให้เป็นเบา ตัดรอนกำลังคู่ปรับพิษให้อ่อนลงจนต้องปราชัยจนได้... ทุกคนจึงควรจะต้องฝึกฝน...ยังเป็นทหารด้วยแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกหัดตนเองให้ชำนาญ เพื่อได้ใช้ในการต่อสู้ ในสนามรบครั้งสุดท้ายคือ ตอนตะลุมบอน...

ท่านมีความเห็นว่าวิชานี้มีความจำเป็นสำหรับทหารในยามรบประชิดตัว ทุกคนที่เป็นทหารจึงควรจะต้องศึกษาไว้ นอกจากท่านจะสอนเรื่องของทักษะ วิธีการในการต่อสู้แล้ว ท่านยังได้สอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนไว้ว่า (บัว วัดอัม, ม.ป.ป.)

...ต่อไปนี้จะขอตั้งเตือนไว้บ้างสักเล็กน้อย เพื่อเป็นการเตือนสติในการต่อสู้กันต่อไปคือ

1. ในเวลาต่อสู้ยาประมาท ถือว่าตัวมีความชำนาญดีกว่าเขามุงทำร้ายเขาฝ่ายเดียว เข้าหักโหมเอาด้วยกำลัง อาจทำให้พลาดได้ง่าย
2. อย่ามีความหวาดหวั่นในการต่อสู้กันนี้ว่า เขาเป็นผู้วิเศษเลืหาตัวจับไม่ได้... เมื่อใจเราแพ้วร่างกายเราก็แพ้วด้วยเท่านั้น

3. อย่ามีโกรธในการที่ถูกเตะต๋อยเจ็บซ้ำบ้างนั้น ถ้าโกรธเขาแล้ว ย่อมทำลายความคิดของเราเอง หมดหนทางต่อสู้เขาได้อีก...
4. ต้องมั่นในคุณพระรัตนตรัย บิิตามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่งป้องกันเราได้แน่เสมอ จะได้เป็นการบำรุงขวัญของเราให้ดีขึ้น
5. เวลาเราต่อสู้ต้องพิจารณาชั้นเชิงของเขาให้ดี...

คำสอนดังกล่าวของครูบัวเป็นการสอนเรื่องทางด้านจิตใจและการควบคุมจิตใจซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญมากในเรื่องการต่อสู้ ครูบัวสอนให้ต่อสู้โดยไม่ประมาท ไม่มีความโกรธ ให้ความกล้า และมั่นคงในสิ่งยึดเหนี่ยว เช่น พ่อ แม่ ครู เพราะในการต่อสู้หากคนใดเกิดความโกรธจะทำให้ขาดสติ ผลิผลลามเข้าต่อสู้กันจะเป็นเหตุแห่งความพ่ายแพ้ ถ้าประมาทต่อสู้ถือว่าตนเองเก่งกว่าก็จะขาดความระมัดระวังเป็นเหตุให้แพ้ก็เช่นกัน ดังนั้นการดำรงสติตลอดเวลาจึงเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ในการต่อสู้ต้องมีความกล้าหาญเป็นสำคัญ ถ้าขึ้นต่อสู้แล้วใจไม่สู้หมายความว่า การต่อสู้ครั้งนั้นเป็นผู้แพ้ไปแล้วครั้งหนึ่ง สำหรับกำลังใจนั้น ครูบัวสอนให้มีความยึดมั่นในคุณพระ พ่อ แม่ ครู รวมทั้งองค์พระมหากษัตริย์อันที่จะเป็นเครื่องช่วยด้านกำลังใจในการต่อสู้ ข้อความดังกล่าวนอกจากจะเขียนเป็นความเรียงแล้ว ท่านยังได้แต่งเป็นกลอนไว้ดังนี้ (บัว วัดอ้อม, ม.ป.ป.)

...เมื่อเวลาราบลงกับชนดิ	อย่าได้มีน้ำจิตคิดกังขา
ให้ระฤกถึงพระพุทธร	พระธรรมมา สั่งมาเป็นอาจิณ
คุณเบิดรมารดาพางเกิด	สุดประเสริฐตรองตรีระฤกถวิล
อีกครูบอาจารย์ประทานพิน	ขอให้ภิญโญยิ่งทุกสิ่งไป
ระฤกถึงคุณพระมหากษัตริย์	ช่วยบำบักอย่าให้ปราชัย
แล้วลุกขึ้นตั้งตัวตรงดำรงใจ	ห้ามอย่าให้โมโหและโกรธา...

ต่อมาคือครูที่สอนในโรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนสามัญ ได้แก่ หลวงวิศาลดรุณกร (อ้น สารีบุตร) ท่านศึกษาวิชาการมีกระบองจากสำนักขุนยี่สารสรรพพยากร (ครูแสงดาบ) ศึกษาวิชามวยไทยจากสำนักพระไชยไชยคชชนะ (ประวัตติครู, 2505) ในการสอนวิชาการต่อสู้ของท่าน ท่านได้กล่าวไว้ว่า "ผู้หัดมวย กิติหรือแม่กระทั่งเพลงอาวุธใด ๆ ก็ต้องตั้งใจที่จะหัดเอาไว้ เพื่อปราบหมู่พาลและป้องกันตัวที่มำทำลาย ความสุข หาได้ฝึกไว้เพื่อจะใช้ในกาที่ผิดไม่" (ปัญญา โกรทศน์, 2530 : 26) การสอนของหลวงวิศาลดรุณกรจะเริ่มจากการคัดผู้ที่จะเป็นศิษย์อย่างพิถีพิถัน โดยจะต้องเป็นผู้มีรูปร่างแข็งแรง หน้วยก้านดี มีการประพฤติดีมีคุณธรรม การสอนจะทำตามแบบโบราณ คือ ต้องทำพิธีไหว้ครู ปลุกตัว เจิมตามประเพณี (ประวัตติครู, 2505) สิ่งที่ท่านสอนนั้น "ครั้งแรกท่านสอนไม้ตัน ๆ ไม้ โท่ แล้วก็สอนลูกไม้ วิธีขึ้นเชิง ไม้พลิก

เพลงทลกลวง.." (เจตน์ ปรีชานนท์, 2504: 104) หลวงวิศาลดรุณกรได้สรุปขั้นตอนการฝึกมวย (หลวงวิศาลดรุณกร, ม.ป.ป.: 133 - 134) ไว้ดังนี้

- ...1. หัดท่าทาง ในขั้นแรกให้หัดถวายเป็นมงคล เดินชวยเท้า วางน้ำหนักตัว ทรงตัว กระโดด รำ ...ต่อไปจึงให้มีคู่หัดในท่าชก เตะ ถีบ ถอง ฯลฯ
2. ให้อูฐหลัก คือ สอนให้รู้จักกับความเคลื่อนไหวของร่างกายนั้นต้องมีระเบียบบังคับกันอยู่ในตัวเป็นอย่างไร ส่วนไหนต้องปิดป้อง ส่วนไหนต้องใช้ต่อสู้...
3. หัดความชำนาญ คือหัดให้ทรงตัว ชก ต่อย เตะ ถีบ ถอง รับ ปิด ไม่ผิดพลาดที่หมาย เวลาหลบ หรือถอยก็กลับมาอยู่ในท่าทรงตัวได้ ไม่เสียหลัก เวลาจะชก จะรับก็อ่อนไหว...
4. หัดให้มีความอดทน และรู้จักถนอมกำลัง คือถ้าเป็นฝ่ายรุกต้องใช้กำลัง เป็นฝ่ายรับต้องถนอมกำลัง...
5. หัดความสังเกตและความไหวพริบ เวลาฝึกหัดในข้อ 4 ที่กล่าวมา จำเป็นต้องหัดความสังเกตและความไหวพริบไปด้วยเสมอ...

การสอนของหลวงวิศาลดรุณกรจะคล้ายคลึงกับครูบัว คือ ต้องมีการวางรากฐานให้แน่นก่อน แล้วจึงสอนกลวิธีการต่อสู้ต่าง ๆ ให้ ที่น่าสังเกตคือท่านเลือกลูกศิษย์ที่จะมาเรียน นอกเหนือจากรูปร่างหน่วยก้านความสามารถแล้ว ท่านจะเลือกคนที่มีความประพฤติดีมีคุณธรรมด้วย

ในการเรียนมวยไทยและกระบี่กระบองจะต้องมีการขึ้นครูหรือยกครูก่อนเรียน ดังที่หลวงวิศาลดรุณกร (อ้างใน ปัญญา ไกรทัศน์, 2530 : 26) กล่าวว่า

...มวยมีที่มาจากวิศนุแหงษ์ หรือวิชาของพระนารายณ์ ซึ่งโบราณถือกันว่าพระนารายณ์เป็นผู้ปราบหุม่มารที่มากิตเบียดเบียนโลกให้เดือดร้อน ผู้ฝึกหัดมวยหรือแม่กระทั้งเพลงอาวุธใด ๆ จึงต้องตั้งใจหัดเอาไว้เพื่อปราบหุม่มพาลและป้องกันตัว หาได้ฝึกไว้เพื่อใช้ในการที่ผิด ฉะนั้นผู้ที่เรียนวิชามวยและเพลงอาวุธต่าง ๆ จึงต้องถวายเป็นศิษย์พระนารายณ์ทั้งสิ้น เมื่อศิษย์คนใดจะเรียนวิชามวยต้องจัดหาเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูปเทียน มาเคารพครู และพระนารายณ์เป็นเจ้า เราเรียกว่า การขึ้นครู หรือการยกครู...

พระยาปริยัติธรรมธาดา (2439: 2438-2447) ได้บันทึกไว้ว่า การขึ้นครู หรือการยกครูนี้เป็นการตกลงกันระหว่างครูกับศิษย์ว่าจะเริ่มเป็นครูเป็นศิษย์กัน ก่อนที่จะทำการศึกษาเล่าเรียนวิชาการ หรือก่อนที่จะทำการฝึกหัดศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ ทุกวิชา

ตัวอย่างการขึ้นครูหรือยกครูมวยของหลวงวิศาลดรุณกรที่บ้านทีกัว มีดังรายละเอียดต่อไปนี้
(ปัญญา ไกรทัศน์, 2530)

...พิธีการขึ้นครูทำโดยให้นักมวยนำดอกไม้ ธูป เทียน และเงินค่าขึ้นครูมาให้ครูมวย ครูมวยจะพานักมวยไปที่วัดให้นักมวยจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วกล่าวคำปฏิญาณตนว่าจะเคารพนับถือ เชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสอนของครูมวย จะประพฤติตนเป็นคนดี ทั้งกายวาจาและจิตใจ จะมานะอดทนฝึกฝนศิลปะมวยไทยให้สำเร็จและจะนำศิลปะมวยไทยไปใช้ในทางที่ถูกที่ควร ต่อจากนั้นครูมวยก็จะให้โอวาทแนะนำในการปฏิบัติตน ในการฝึกหัดมวยไทย กำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน และโปรแกรมการฝึกจนนักมวยเข้าใจดีแล้ว ครูมวยจะให้นักมวยฟังเทศน์เพื่ออบรมจิตใจ การขึ้นครูดังกล่าวอาจจะทำคนเดียว หรือทำพร้อมกันหลายคนก็ได้ เมื่อนักมวยขึ้นครูหรือยกครูแล้ว ครูมวยจะเริ่มสอนท่าไหว้ครูให้ ท่าไหว้ครูนี้จะเบ่งทำหนึ่ง ท่ายืน และก้าวอย่างด้วยลีลาอ่อนช้อยสวยงาม เมื่อฝึกหัดท่าไหว้ครูได้ชำนาญดีแล้ว ครูมวยก็จะเริ่มสอนวิธีการใช้อาวุธของมวยไทยชนิดต่าง ๆ เช่น กลมวยจูโจม กลมวยแก้หมัด กลมวยแก้เข่า เป็นต้น...

การขึ้นครู หรือยกครูของหลวงวิศาลดรุณกร ท่านได้พาศิษย์ไปกระทำที่วัด โดยให้กล่าวคำปฏิญาณตนต่อหน้าพระรัตนตรัยว่าจะเป็นคนดีจึงจะรับเป็นศิษย์ อันเป็นอุบายในการกำกับให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติตนตามที่ได้กล่าวคำปฏิญาณตนไว้ สำหรับครูบัว นิลอาษา หรือครูบัว วัดอ้อม มีลักษณะการไหว้ครูดังนี้ (บัว วัดอ้อม, ม.ป.ป.)

...ท่านครูเฒ่าเจ้าตำราเห็นท่าศิษย์	แนบสนิทสับัดไม้ขัดขวาง
ทั้งแคลวคล่องว่องไวจะได้วาง	ไม้ระคางขัดตาเวลาแล
จึงให้จัดเครื่องบูชาคารวะ	บูชาพระครูยามตามกระแส
เงินบาทสามสิบสองอัฐไว้ช้ชแน่	ไม่เชื่อนแซกรวยทกไทยยกครู
อีกผ้าขาวทกตอกท่านบอกไว้	เทียนดอกไม้ธูปเสร็จสำเร็จอู่
ยกขึ้นจบเกษามุขาคู	แล้วเทียบตุลุกขึ้นยืนตัวตรง
เท้าทั้งสองชิดแนบเอาแบบอย่าง	ท่าท่าทางครูสอนโดยประสงค์
ครูจึงจับมือทั้งสองขึ้นประจง	เอาขึ้นตรงจรดหน้าผากปากให้พร...

ครูบัวไม่ได้บอกว่าการทำพิธี ณ ที่ใด แต่ลักษณะของการทำพิธีเหมือนกันคือ มีดอกไม้ ธูปเทียน เงินขึ้นครู โดยศิษย์จะต้องนำมาไหว้เพื่อขอเรียนวิชา และขอยอมตัวเป็นศิษย์รับคำสั่งสอนต่าง ๆ ด้วยความเชื่อฟัง การเริ่มต้นเรียนจะเริ่มด้วยท่าทางการไหว้ครูเช่นเดียวกัน

4.2.5.8 สรุปวิวัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 6

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยมีวิวัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และ ความเชื่อทางศาสนา ดังนี้

ด้านสังคม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่บ้านเมืองเริ่มสงบสุข แม้จะมีการศึกสงครามบ้าง แต่ก็ห่างจากเมืองหลวงและรูปแบบของการต่อสู้เปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากมีการฝึกทหารและการรบแบบตะวันตกมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 4 สภาพสังคมทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะในส่วนของการศึกษา ได้เปลี่ยนแปลงจากการศึกษาที่เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย มาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน ทั้งโรงเรียนที่สอนเฉพาะด้าน เช่น โรงเรียนทหาร โรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนสามัญ และในสมัยนี้เริ่มมีโรงเรียนเพื่อการศึกษาสำหรับสตรี

เมื่อสภาพสังคมมีลักษณะดังกล่าว ความจำเป็นในเรื่องของวิชาการต่อสู้ระยะประชิดตัว ทั้งมวยไทยและกระบี่กระบองจึงลดความสำคัญในแง่ของความจำเป็นในการดำรงชีวิต หรือการเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตลง กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวิชาพลศึกษาสำหรับผู้เรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อเป็นการออกกำลังกาย และเพื่อรักษาวัฒนธรรมไทยด้านการต่อสู้ป้องกันตัว และเป็นวิชาสำหรับผู้รักการต่อสู้ป้องกันตัวเรียนไว้เพื่อความรู้อันมีค่า เพื่อขึ้นประลองฝีมือหรือเพื่อป้องกันตนเอง สำหรับผู้หญิงนั้น เมื่อไม่มีความจำเป็นต้องปกป้องตนเองให้พ้นจากภัยสงครามดังเช่นสมัยโบราณ วิชาการต่อสู้จึงไม่ใช่วิชาสำหรับผู้หญิงอีกต่อไป เพราะมีวิชาอื่น ๆ เฉพาะผู้หญิงที่จำเป็นมากกว่า เช่น การบ้านการเรือน และวิชาหนังสือ การนำความรู้ด้านการต่อสู้ป้องกันตัวไปใช้เพื่อเลื่อนฐานะทางสังคม เพียงสถาปนาบรรดาศักดิ์ก็เริ่มลดน้อยลง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า มวยไทย และกระบี่กระบอง ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 มีความผูกพัน หรือมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมน้อย สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในสังคมคือ มวยไทย และกระบี่กระบอง เป็นการละเล่น เป็นกีฬา และเป็นการแสดงที่ประชาชนนิยม และให้ความสนใจเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม มวยไทยและกระบี่กระบองยังคงเป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงศึกษาเช่นเดียวกับบูรพกษัตริย์องค์อื่น ๆ

ด้านเศรษฐกิจ

ผู้ที่มีความรู้ด้านมวยไทย และกระบี่กระบอง สามารถเข้ารับราชการในสังกัดกรม หนายเลือกได้ แต่คงจะมีไม่มากนัก สำนักต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นน่าจะเป็นในลักษณะของการสอนความรู้เป็น วิทยาทานมากกว่าการตั้งสำนักเป็นอาชีพ การดำรงชีพด้วยความรู้ทางมวยไทย และกระบี่กระบองจึงมีน้อย

ด้านความเชื่อทางศาสนา

ในระยนี้ความศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนาลัทธิพุทธตันตระพอปรากฏอยู่ บ้างในมวยไทย และกระบี่กระบอง สังเกตได้จากการแต่งกายยังคงสวมมงคล มีการใช้เครื่องรางของขลัง มีการท่องคาถาอาคม เนื่องจากการแสวงหาที่พึ่งทางใจ โดยยึดพระพุทธศาสนายังคงเป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญ ของคนไทยในระยนี้

สำหรับวิวัฒนาการรูปแบบของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว มีรายละเอียดดังนี้

1) อาวุธของการต่อสู้

อาวุธของกระบี่กระบองที่ปรากฏมีลักษณะใกล้เคียงกับระยะที่ผ่านมา คือ ประกอบด้วย กระบี่ ดาบสองมือ กฤษ ง้าว กระบอง เสือ หอกซัด ไม้สั้น และเครื่องป้องกันอาวุธ เช่น โลหิต ด้ง เช่น อาวุธที่เพิ่มจากเดิมคือ ไม้สั้น ซึ่งเป็นอาวุธที่ใช้ฝึกความคล่องแคล่ว และมักใช้ในการแสดงความ สามารถในการหลบหลีก โดยเลียนแบบมาจากท่าทางของลิง ทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน แสดงให้เห็นว่า มีทั้งการรักษาอาวุธแบบโบราณ และเสริมด้วยอาวุธที่ใช้เพื่อการแสดงเพิ่มขึ้น แนวโน้มของกระบี่กระบองจึง เป็นการแสดงการต่อสู้ให้สมจริงเพื่อความสนุกสนาน

สำหรับอาวุธของมวยไทย มีการใช้อาวุธครบอาวุธ แต่การชกมวยในระยนี้มี ระเบียบกฎกติกามากขึ้นกว่าเดิม เพื่อป้องกันอันตราย และเพื่อให้มีลักษณะของการเป็นกีฬาตามมวยสากล ที่เริ่มมีการชกในเมืองไทยขณะนั้น และอาจทำให้ชาวต่างชาติรู้สึกว่ามีโทษร้าย ป่าเถื่อน สามารถจัดเป็นกีฬา ได้ชนิดหนึ่ง

2) รูปแบบของการต่อสู้

รูปแบบของการชกมวยไทย และการแสดงกระบี่กระบองมีระบุไว้ชัดเจนว่าต้องมี การรำไหว้ครูก่อนชก สำหรับกระบี่กระบองมีรายละเอียดทั้งด้านการรำอาวุธ การเดินแปลง ท่ากราย ท่าสกิด แล้วจึงเข้าต่อสู้ อันเป็นแบบแผนการเล่นที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แบบแผนนี้อาจมีมาแต่โบราณ เพราะมี บางท่าที่มีส่วนสัมพันธ์กับการแสดงโขน เช่น การกราย การสกิด แต่ไม่มีบันทึกไว้ การบันทึกพบหลักฐานใน

รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 แบบแผนการแต่งกายยังคงมีการสวมมงคลทั้งมวยและกระบี่กระบอง และมีการคาดหมัดสำหรับการชกมวยไทยเช่นในสมัยที่ผ่านมา

3) ดนตรีในการต่อสู้

ดนตรีที่ใช้ในสมัยนี้ได้มีการบันทึกรายละเอียดของเพลงที่ใช้กับอาวุธแต่ละประเภทไว้อย่างชัดเจน เครื่องดนตรีที่ใช้ได้แก่ ปี่ชวา กลองแขก แสดงถึงแบบแผนที่ได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการแสดงการต่อสู้ด้วยอาวุธ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการต่อสู้เพื่อรักษาชีวิตมาเป็นการต่อสู้เพื่อการแสดงมากขึ้น

4) รูปแบบการเรียน

การเรียนการสอนเริ่มมีสถานที่สอนที่แน่นอน คือ สถานศึกษาในลักษณะต่าง ๆ มีการบันทึกวิธีการรับศิษย์ และวิธีการฝึกหัดเป็นหลักฐาน พบว่า ครูผู้สอนมีการพิจารณาลูกศิษย์ก่อนจะรับสอน มีการทำพิธีขึ้นครูหรือยกครู และมีการสอนทางด้านคุณธรรมบันทึกไว้ชัดเจนมากกว่าในระยะแรก การใช้สื่อการสอนเป็นการใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัว โดยครูไม่ได้สอนให้ต่อสู้เลียนแบบครู แต่ได้วางรากฐานที่ถูกต้องในเรื่องของการต่อสู้ และให้ผู้เรียนฝึกหัดจากประสบการณ์ที่ครูจัดให้ เช่น เตะตันกล้วย ชกลูกมะนาว ด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ จากนั้นจึงอนุญาตให้ชกกับคู่ต่อสู้ แนวคิดของการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับการสอนการต่อสู้เริ่มมีหลักฐานชัดเจนมากในระยะนี้ อาจเป็นเพราะเมื่อสังคมสงบสุข การมีความรู้ด้านการต่อสู้โดยปราศจากคุณธรรมจะทำให้เป็นอันตรายต่อสังคมได้ ครูจึงมีอุบายในการกำกับผู้เรียนผ่านวิธีการต่าง ๆ

4.2.5.9 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477)

ในสมัยนี้มีการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ก้าวหน้าไปมากขึ้น แต่มีเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างยิ่งคือ การที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก นอกจากนี้สำหรับประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในระยะนี้ไม่มีปรากฏพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงศึกษาวิชามวยและกระบี่กระบองอีกต่อไป สำหรับประชาชนทั่วไปวิชามวยไทยและกระบี่กระบอง เปลี่ยนจากวิชาการต่อสู้เพื่อประเทศชาติ เพื่อป้องกันตนเอง มาเป็นการต่อสู้เพื่อความสนุกสนาน การพนัน และเพื่อเป็นการออกกำลังกายมากยิ่งขึ้น โดยมีการจัดสอนทั้งในสถานศึกษาและสำนักต่าง ๆ

ในส่วนของการศึกษานั้น ได้มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการวางรากฐานการศึกษาแผนใหม่ขึ้นในประเทศไทย โดยมีการจัดตั้งกรมการศึกษา

ขึ้นเพื่อวางแผนการศึกษาชาติ มีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นประธานกรรมการ แผนการศึกษาชาติที่ประกาศใช้ในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2475 นี้ เป็นแผนการศึกษาที่ได้รับอนุญาตให้วิชาพลศึกษาเป็นองค์หนึ่งของการศึกษาอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก มีใจความว่า (กระทรวงศึกษาธิการ, 2500)

...เพื่อความสมบูรณ์แห่งพลกนิกรสยามท่านได้จัดการศึกษาทั้งสามส่วนล้วนพอเหมาะกัน คือ (1) จริยศึกษา อบรมให้มีศีลธรรมอันดีงาม (2) พุทธิศึกษาให้ปัญญาความรู้ (3) พลศึกษา ฝึกหัดให้เป็นผู้มีร่างกายบริบูรณ์...

ดังนั้นเพื่อเป็นการสนองเจตนารมณ์ของรัฐบาลในการที่จะให้การพลศึกษาเป็นสื่อทำให้เกิดวินัยในหมู่คณะ รัฐบาลจึงได้ประกาศตั้งกรมพลศึกษา สังกัดกระทรวงธรรมการขึ้น เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2476 ในส่วนของกรมพลศึกษานี้ได้มีกองกายบริหาร ทำหน้าที่ผลิตครูพลศึกษาออกไปสอนวิชาพลศึกษาตามโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งการสอนวิชาพลศึกษาสำหรับครูนั้นมีการสอนมวยไทย กระบี่กระบองด้วย สำหรับในโรงเรียนฝึกหัดครูทั่วไปคือ ครูมูล ครูประถม และครูมัธยม ได้กำหนดให้เรียนวิชาพลศึกษา ปรากฏว่ามีมวยไทยเป็นวิชาพลศึกษาวิชาหนึ่งของโรงเรียนฝึกหัดครูเหล่านั้นด้วยเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่ามวยไทยและกระบี่กระบองเริ่มเข้ามาสู่การศึกษาในรัชกาลที่ 6 ในภาพของวิชาพลศึกษา

ทางด้านอาหาร ทหาร กระบี่กระบองและมวยไทยยังคงจัดเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรของโรงเรียนนายร้อยทหารบก โดยจัดอยู่ในกิจกรรมของวิชาพลศึกษาในขณะนั้น ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรม 17 ประเภท คือ ตัดต้นไม้เปล้า ตัดต้นท้อยโหนด ตัดต้นยัดหญ่ ตัดต้นประกอบปืน ทุ่มน้ำหนัก พุ่งทอก (พุ่งแหลน) ร่อนจาน (ขว้างจักร) ขว้างลูกกระเบิด ว้ายน้ำ กระโดดน้ำ ตัดต้นสนาม มวยไทย มวยสากล ยูโด ฟันดาบ มวยปล้ำ และอาวุธโบราณ (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2510) ในขณะนั้น จ้านายสิบหม่อมหลวง พุฒิ สนิทวงศ์ เป็นผู้รับผิดชอบการฝึกพลศึกษาของโรงเรียน (กองทัพบก, 2539 : 312) ได้เป็นผู้เชิญ ครูบัว นิลอาษา เข้ามาเป็นครูพลศึกษาในโรงเรียนนายร้อย ในปี พ.ศ.2473 ครูบัวขณะนั้นมีความสามารถด้านมวยไทยเป็นอย่างมาก ได้เรียนมวยไทยจากครูหน ครูมวยของหมื่นซังัดเชิงชก นักมวยที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ 5 เมื่อเข้ามาสอนในโรงเรียนนายร้อยได้ทำหน้าที่สอนมวยให้กับนักเรียนนายร้อย ต่อมาท่านได้ไปศึกษากระบี่กระบองเพิ่มเติม และได้กลับมาสอนทั้งมวยไทยและกระบี่กระบองให้แก่นักเรียนโรงเรียนนายร้อยทหารบก จนเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ.2501 (บัว นิลอาษา, 2532) นอกจากนี้การแสดงกระบี่กระบองยังได้จัดให้เป็นกิจกรรมหนึ่งของยุทธกีฬาของโรงเรียนนายร้อย (ชัชชัย โกมารทัต, 2525)

สำหรับทางด้านการเล่นและกีฬานั้น มวยไทยได้รับความนิยมมากกว่ากระบี่กระบอง ในสมัยนี้มวยไทยมีการปรับปรุงด้านการฝึกสอน รูปแบบการชก การแต่งกาย เวทีมวย กฎกติกา

ชัดเจนและมีการจัดเวทีมวยถาวรขึ้น จึงเริ่มมีการชกมวยอาชีพขึ้นเป็นครั้งแรก โดยในปี พ.ศ.2471 พระยาเทพหัสดินได้ริเริ่มจัดการแข่งขันมวยไทยชิงตำแหน่งยอดมวยแห่งสยามขึ้น ณ สนามมวยหลักเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นสนามมวยอาชีพถาวรยุคแรก เพราะเป็นสนามที่จัดสร้างขึ้นในลักษณะถาวรมีที่นั่งและอัฒจันทร์พร้อม ไม่ต้องรื้อถอนออกเช่นครั้งสนามมวยสวนกุหลาบ ก่อนการชกมวยจะมีแถววงเฉลยศักดิ์บรรเลงเพื่อความครึกครื้น และขณะแข่งขันจะมีปี่กลองประกอบการชก (ศรีกรุง, 2471: 16) การชกมวยที่สนามหลักเมืองในครั้งนั้นมีการได้รับบาดเจ็บจนถึงตาย จึงได้มีการออกกฎข้อบังคับในการชกมวยใหม่เรียกว่า ข้อบังคับคุ้มครองการแข่งขันชกมวยมีใจความสำคัญคือ เป็นให้สวมหมวกแทนการคาดหมัด สวมถุงเท้าสันมีเครื่องป้องกันอวัยวะเพศ และห้ามการกระทำที่ไม่สมควร เช่น ช้ำขณะล้ม ต่อยโดยไม่กำหนด ชกต่อยบริเวณชายโครงตรงไต และท้องน้อย กัดคู่แข่งขัน ใช้ถ้อยคำหยาบคาย ชัดคำสั่งผู้ตัดสิน การร่ำว่าในยกแรกไม่ถึงเป็นเวลาในการชก เป็นต้น (ชัชชัย โกมารทัต, 2525: 21)

สำหรับกระบี่กระบองนั้น ความสนใจของประชาชนลดน้อยลง แม้จะให้มีการแข่งขันพร้อมกับมวย แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจมากนัก ดังเช่นในปี พ.ศ.2472 พระยาเทพหัสดินขณะนั้นเป็นนายสนามมวยหลักเมือง ได้พยายามจัดให้มีการแข่งขันชกมวยและกระบี่กระบองขึ้นพร้อมกัน ดังประกาศเรียกนักมวยและนักกระบี่กระบองในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ความตอนหนึ่งว่า (ศรีกรุง, 2472: 19)

...อนึ่งถ้าผู้ใดมีความรู้ในวิชากระบี่กระบอง และมีอายุตั้งแต่ 20 ถึง 30 ปี ทั้งนักมวยและนักกระบี่กระบองนั้น ผู้ใดมีความประสงค์จะเข้าแข่งขันแล้ว ขอให้ไปลงนาม ณ ที่สำนักงานรับสมัครมวย...

อย่างไรก็ตามได้มีหน่วยงานที่พยายามรักษากีฬาไทยต่าง ๆ ไว้ โดยในปี พ.ศ.2475 ได้มีการจัดตั้งสมาคมกีฬาสยามขึ้น สมาคมนี้ได้มีส่วนช่วยรักษาและเผยแพร่กีฬาวัฒนธรรมต่าง ๆ ของประเทศ เช่น วัว ตะกร้อ กระบี่กระบอง มวยไทย หมากฮุก และสกา โดยจัดให้มีการแข่งขันกีฬาไทยประจำปีขึ้น ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน และจัดปรับปรุงกฎกติกาให้เหมาะสม (ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร, 2538: 115)

4.2.5.10 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล (พ.ศ.2477 - 2489)

ในสมัยนี้ประเทศไทยได้เข้าสู่การเป็นประเทศสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกทุกด้าน ทางด้านการศึกษาได้มีการปรับปรุงการบริหารในกระทรวงธรรมการ การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วราชอาณาจักรทุกตำบล ในปี พ.ศ.2478 และในปี พ.ศ.2484 กระทรวงธรรมการได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบด้านการศึกษาของประเทศในทุกระดับ

ในสมัยนี้วิชากระบี่กระบองและมวยไทย ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาใน ฐานะวิชาพลศึกษาอย่างเต็มที่ ทั้งในโรงเรียนนายร้อยทหารบกที่มีการสอนกระบี่กระบองและมวยไทยเป็น ส่วนหนึ่งของวิชาพลศึกษา รวมทั้งการศึกษาในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการอันได้แก่ การจัด การศึกษาทั้งในส่วนของโรงเรียนสามัญและโรงเรียนฝึกหัดครู

ในโรงเรียนสามัญ กิจกรรมพลศึกษาได้จัดให้มีขึ้นตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงชั้น มัธยมศึกษา โดยมีความมุ่งหมาย “เพื่อบำรุงรักษาร่างกายและจิตใจให้ดีอยู่เสมอ และให้มีพัฒนาการ เหมาะสมกับเพศและวัย เพื่อให้เกิดระเบียบวินัย และมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ไม่เห็นแก่ตัว รักหมู่คณะ และทำตน ให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม” วิชากระบี่กระบองและมวยไทยได้ถูกจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาพลศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (กระทรวงธรรมการ, 2480)

1. ฝึกหัดกายบริหารท่ามือเปล่าและมีเครื่องมืออุปกรณ์ประกอบอีกด้วย เช่น ฟล่อง ฯลฯ
2. ฝึกหัดตัดต้นส่วนท่อยโหน มีราวเดี่ยว ราวคู่ ท่วง ฯลฯ
3. ฝึกหัดเป็นรายบุคคลสำหรับผู้มีนิสัย เช่น ตัดต้นส่วนท่อยโหน ญูญิตสู มวย กระบี่กระบอง ฯลฯ ในเวลาเลิกเรียนแล้ว
4. มีการฝึกหัดกรีฑาสำหรับรุ่นกลางและรุ่นใหญ่ เช่น วิ่งเร็ว วิ่งข้ามรั้ว พุ่งแหลน กระโดดไกล ฯลฯ ในเวลาเลิกเรียนแล้ว
5. ฝึกหัดเล่นกีฬาเป็นชุด เช่น ฟุตบอล บาสเกตบอล เนตบอล และให้มีวิชาลูกเสือสำหรับชาย และอนุสภากาชาดสำหรับหญิง

จะเห็นว่าวิชาพลศึกษาที่จัดขึ้นในโรงเรียนมีส่วนของกีฬาสากลและมิกกีฬาไทย คือ มวยและกระบี่กระบอง ซึ่ง จัดอยู่ในวิชาที่เป็นวิชารายบุคคลสำหรับผู้ที่มีความชอบ ความสนใจ โดยให้เรียนในเวลาเลิกเรียนแล้ว ดังนั้น แม้ว่าจะเป็นวิชาที่อยู่ในหลักสูตร แต่ก็ เป็นวิชาที่ขึ้นกับความสมัครใจที่จะเรียนมากกว่าเป็นการบังคับ

ในส่วน of โรงเรียนฝึกหัดครู เนื่องจากได้มีการตั้งโรงเรียนพลศึกษากลางขึ้น โดยม ีความมุ่งหมาย 2 ประการคือ “เพื่อเพาะครูพลศึกษาให้แก่ประเทศให้เพียงพอแก่ความต้องการ และเผยแพร่ ลักษณะนักกีฬาที่แท้ให้แก่ประเทศ” ในปี พ.ศ. 2479 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรของโรงเรียนพลศึกษากลาง 2 ลักษณะคือ มีการรับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุ 15 ปี เข้ามาเรียนและผู้ที่สามารถสอบวิชา บังคับได้ครบ 7 วิชา คือ กรีฑา กีฬา กายบริหาร วิชาจรรยาครู วิชาลูกเสือ สุขศึกษา และปฐมพยาบาล จะได้รับประกาศนียบัตรประโยคผู้สอนพลศึกษาตรี (พ.ต.) หากสอบได้วิชาเลือกได้อีก 2 ใน 4 ชุด จะได้รับ ประกาศนียบัตรประโยคผู้สอนพลศึกษาโท (พ.ท.) และถ้าสอบวิชาเลือกได้ครบ 4 ชุด จะได้รับ ประกาศนียบัตรประโยคผู้สอนพลศึกษาเอก (พ.อ.) วิชาเลือก 4 ชุดนี้ มี 6 วิชา คือ กระบี่กระบอง ยูโด

ดัดตนส่วนท่อยโหน ดาบสากล (พันดาบ) มวยไทย มวยสากล นอกจากนี้ยังมีการอบรมวิชาพลศึกษา ให้แก่นักเรียนที่มาจากต่างจังหวัด จังหวัดละ 1 คน เป็นเวลา 9 เดือน แล้วส่งกลับไปเป็นครูพลศึกษาของ จังหวัดนั้น ๆ

ในปี พ.ศ.2477 นี้เอง อาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2513: 10) ซึ่งดำรง ตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพลศึกษากลางเป็นคนแรก ได้ริเริ่มนำวิชากระบี่กระบองบรรจุไว้ในหลักสูตร ครุพลศึกษา โดยท่านได้บันทึกไว้ในหนังสือกระบี่กระบองของท่าน ความว่า

...ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งซึ่งได้เล่าเรียนวิชานี้มาตั้งแต่เมื่อยังเป็นเด็ก ยังรักใคร่ในศิลปะชนิดนี้ อยู่เสมอ เมื่อยังได้แลเห็นต่างชาติเขามากภูมิใจในศิลปะประจำชาติของเขา เช่น ชาติ เยอรมันและญี่ปุ่นชายกย่องการฟันดาบของเขาดีเลิศ พยายามสงวนและเผยแพร่ให้ เป็นที่ประจักษ์แก่โลกมากเพียงใด ก็ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าจะบูชาวิชากระบี่กระบองของไทยไว้ เหนือสิ่งใด ๆ มากขึ้นเพียงนั้น ในโอกาสที่ข้าพเจ้าเป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนพลศึกษา กลาง ข้าพเจ้าได้ลองเริ่มสั่งสอนนักเรียนพลศึกษากลางขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2478 ทดลองสอนอยู่ 1 ปี ได้ผลดีเป็นที่พึงพอใจของท่านผู้ใหญ่ จึงได้กำหนดวิชากระบี่ กระบองเข้าไว้ในหลักสูตรของประโยคผู้สอนพลศึกษา เมื่อปี พ.ศ.2479 นับแต่นั้นมาได้มี ผู้เล่าเรียนสำเร็จและสอบไล่ได้เป็นลำดับมาดังนี้คือ

พ.ศ.2479	สอบไล่ได้	10 คน
พ.ศ.2480	สอบไล่ได้	12 คน
พ.ศ.2481	สอบไล่ได้	15 คน
พ.ศ.2482	สอบไล่ได้	18 คน
พ.ศ.2484	สอบไล่ได้	13 คน
พ.ศ.2485	สอบไล่ได้	26 คน
พ.ศ.2486	สอบไล่ได้	23 คน

นักเรียนพลศึกษาทั้ง 117 คนนี้ เมื่อเล่าเรียนสำเร็จวิชาประโยคผู้สอนพลศึกษาแล้ว โดยมากก็ไปรับราชการเป็นครูสอนวิชาพลศึกษาอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้ พยายามนำวิชากระบี่กระบองไปเผยแพร่ได้มากต่อมากแล้ว รู้สึกว่าเป็นที่สนใจของ ประชาชนชาวไทยเป็นอันมากได้ประสบการต้อนรับเป็นอันดี ขณะนี้กำลังมีเพิ่มขึ้นอยู่ เรื่อย ๆ ซึ่งทำให้เต็มไปด้วยความหวังว่า ศิลปะของชาติชั้นนี้ นอกจากจะไม่สูญหายไปจาก โลกแล้ว คงจะเจริญก้าวหน้าเอาไว้อวดหรือแสดงความป็นมหาอำนาจได้อย่างหนึ่งใน อนาคต...

ดังนั้นการที่วิชาการกระบี่กระบองได้เข้ามาสู่หลักสูตรการผลิตครูพลศึกษาอย่างมีแบบแผนนี้จึงมาจากความคิดของอาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา โดยท่านได้ให้เหตุผลในการบรรจุวิชานี้ไว้ให้แก่ครูพลศึกษาว่า

1. กระบี่กระบองเป็นวิชาที่ใช้ต่อสู้และป้องกันตัวในยามคับขันได้
2. กระบี่กระบองเป็นวิชาพลศึกษาที่ต้ออย่างหนึ่ง เพราะเป็นการออกกำลังกายอย่างทั่วตัวทุกส่วนของร่างกาย ได้รับการฝึกอย่างทั่วถึงกันโดยตลอด นอกจากนี้ยังเป็นกีฬาที่ให้ความสนุกสนานตื่นเต้นแก่ผู้ชม ใช้อุปกรณ์น้อย สถานที่เล่นหาได้ง่าย
3. กระบี่กระบองเป็นกีฬาที่ฝึกน้ำใจอย่างดีเลิศ ก่อให้เกิดความกล้าหาญ ทรหดอดทน ไม่ท้อถอยกลัว หรือขลาดกลัวต่ออันตรายที่จะต้องต่อสู้ซึ่ง ๆ หน้า
4. การเล่นกระบี่กระบองเป็นการฝึกอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายให้มีสมรรถภาพเข้มแข็งและว่องไว ในอันที่จะปฏิบัติการตามหน้าที่ เช่น ฝึกสมองให้คิดโดยเร็วไว ตัดสินใจโดยด่วน สิ่งอวัยวะอื่น ๆ ให้ทำงาน
5. วิชาที่เกี่ยวกับการต่อสู้และป้องกันตัวนี้ เมื่อเป็นของชาติใดชาติหนึ่ง ก็ย่อมจะนิยมชมชอบ และยกย่องว่าเป็นศิลปะประจำชาติของเขา

(นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 11-14)

เหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ท่านต้องการใช้วิชาการกระบี่กระบองเป็นเครื่องมือในการฝึกผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย ทางด้านจิตใจ สามารถนำความรู้ไปใช้ป้องกันตนเองในยามคับขัน และเป็นการรักษาศิลปะประจำชาติไว้ด้วย ซึ่งอาจเป็นเพราะในระยะเวลาที่ผ่านมาผู้สนใจกระบี่กระบองน้อยลงไปทุกที การบรรจุไว้ในหลักสูตรฝึกหัดครูจึงเป็นหนทางหนึ่งในการทำให้วิชานี้ยังคงสืบทอดต่อไป

สำหรับในด้านของมวยไทยได้มีการกำหนดให้เรียนในหลักสูตรของโรงเรียนสามัญและโรงเรียนฝึกหัดครูเช่นกัน และนอกเหนือจากเรื่องของการเรียนในหลักสูตรในวิชาพลศึกษาแล้วมวยไทยในยุคนี้ได้จัดเป็นอาชีพหนึ่งอย่างชัดเจน เนื่องจากการแข่งขันชกมวยได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการจัดชกเป็นประจำ ผู้จัดมวยได้รับเงินมากและมีการเล่นการพนันในสนามมวยมากขึ้น จนในสมัยนี้ได้มีพระราชบัญญัติการพนันขึ้นเป็นครั้งแรก ในวันที่ 31 มกราคม 2487 เรียกว่า "พระราชบัญญัติการพนันพุทธศักราช 2487" (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540: 50) และในปี พ.ศ.2480 กรมพลศึกษาได้ร่างกติกามวยไทยสมัครเล่นขึ้น โดยให้การแข่งขันมวยไทยในสนามแข่งขันต่าง ๆ ยึดกติกาของกรมพลศึกษาเป็นแนวปฏิบัติ สำระสำคัญที่แตกต่างจากข้อบังคับคุ้มครองการแข่งขันชกมวยไทย พ.ศ.2472 คือ ไม่กำหนดให้สวมถุงเท้าในการชก ให้ใช้ผ้าพันมือได้ ผู้แข่งต้องสวมกระชับ มีการแบ่งรุ่นนักมวย กำหนดยกการแข่งขัน กำหนดรายละเอียดเวที เป็นต้น ในปี พ.ศ.2488 มีการเปิดเวทีมวยราชดำเนิน (ไทยใหม่,

2488: 2) อันจัดว่าเป็นสนามมวยมาตรฐานถาวรและทันสมัยที่สุด และมีการจัดแบ่งบริหารงานเป็นรูปธุรกิจ มวยอย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้นกีฬามวยไทยนอกจากจะมีการสอนในหลักสูตรฝึกหัดครู หรือในโรงเรียนต่าง ๆ แล้วยังมีคนกลุ่มหนึ่งที่สนใจฝึกหัดเพื่อการอาชีพ

ในปี พ.ศ.2482 ได้มีการจัดแสดงกีฬาพื้นเมืองไทยที่ท้องสนามหลวงในงานนี้มีการแสดงกระบี่กระบองของนักเรียนโรงเรียนพลศึกษากลางด้วย การแสดงดังกล่าวผู้คนสนใจไปดูอย่างเนืองแน่น ดังนั้นในปี พ.ศ.2484 จึงได้มีการฟื้นฟูกีฬากระบี่กระบองขึ้น โดยมีการประกาศขอความร่วมมือให้คณะกระบี่กระบอง ทุกคณะไปร่วมแสดงเป็นเวลา 2 วัน มีคณะต่าง ๆ ไปร่วมแสดงหลายคณะและมีคนไปชมเป็นจำนวนมากเช่นปีที่ผ่านมา การจัดแสดงครั้งนี้ทำให้มีคณะกระบี่กระบองเพิ่มขึ้นอีกหลายคณะ (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 10)

ในปี พ.ศ.2485 รัฐบาลได้มีนโยบายให้มีการแข่งขันกีฬาระหว่างอำเภอและจังหวัด เพื่อฟื้นฟูกีฬาไทยและกีฬาพื้นเมือง โดยมีความมุ่งหมายที่จะสร้างความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ สร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชน ข้าราชการ ตลอดจนนักเรียน นิสิต นักศึกษา โดยมีกรมพลศึกษาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ (ไพฑูริย์ เจ๊ะแซ อ่างถึงใน ประมวล บัวทอง, 2537: 86-87)

กีฬาไทยที่ได้รับการสนับสนุนระหว่าง พ.ศ.2484 - 2487 ได้แก่

กีฬาชาย ประกอบด้วย หมากรูกไทย ตะกร้อวง ตะกร้อเตहन กระบี่กระบอง ฟันดาบ และมวยไทย

กีฬาหญิง ประกอบด้วย การเล่นเบ็ดเตล็ด การเล่นพื้นเมือง กีฬาโยนหมอน ทูนของ

รูปแบบของการชกมวยไทย และกระบี่กระบองมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ยังคงมีการรำไหว้ครูมวย รำไหว้ครูกระบี่กระบอง ก่อนจะทำการต่อสู้ ซึ่งการรำไหว้ครูนี้ครูเชตร ศรียาภัย กล่าวไว้ว่า (2515: 98)

...การรำมวยไทย เป็นการแสดงถึงการมีวัฒนธรรมประจำใจอย่างหนึ่ง คือ ความซาบซึ้งกตัญญูรู้คุณครู อาจารย์ ผู้มีบุญคุณ และประสิทธิประสาทวิชาศิลปะมวยไทย รวมทั้งอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี...

รำมวยยังเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดีต่อพ่อเมือง หรือพระมหากษัตริย์ โดยต้องหันหน้าไปทางทิศที่ประทับ ราลิกถึงพระบารมี ตลอดจนคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ เพื่อเป็นสิริมงคลและกำลังใจ...

สำหรับการแต่งกายของมวยไทยในสมัยนี้เปลี่ยนไปจากเดิมคือ มีการสวมหมวกแทนการคาดหมัด มีการสวมมงคล แต่เครื่องรางอื่น ๆ เช่น ประเจียดไม่มีการสวมอีกต่อไป มงคลก็ลดความสำคัญในด้านการเป็นเครื่องรางป้องกันตัวลงเป็นประหนึ่งเครื่องแต่งกายปกติของนักมวย การแต่งกายของกระบี่กระบองในการแสดง ยังคงเป็นการสวมชุดแบบนักรบโบราณ และมีการสวมมงคล มีการใช้ดนตรีประกอบการแสดง เช่นเดียวกับยุคสมัยที่ผ่านมาคือ การใช้ปี่ชวา กลองแขก สำหรับกระบี่กระบองยังคงมีการเล่นเพลงเฉพาะอาวุธตามแบบแผนเดิมที่เคยปฏิบัติมา

การเรียนในสมัยนี้มีทั้งการเรียนตามสำนัก และการเรียนจากสถานศึกษา ครูมวยและครูกระบี่กระบองที่ทำการสอนในระยะนี้จะเป็นครูที่สอนต่อเนื่องมาจากยุคที่แล้ว เช่น ครูที่ทำการสอนมวยและอาวุธโบราณในโรงเรียนทหาร ได้แก่ ครูบัว วัดอ้อม สำหรับครูมวยที่มีชื่อเสียงคนอื่น ๆ ได้แก่ ครูสุนทร (กิมเส็ง) ทวีสิทธิ์ และ ครูเขตร ศรียาภัย ครูแต่ละท่านมีประวัติและแนวทางในการสอนลูกศิษย์ดังนี้

ครูสุนทร (กิมเส็ง) ทวีสิทธิ์ ศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ประเทศสิงคโปร์ มีความสนใจด้านกีฬา ได้รับการถ่ายทอดวิชามวยสากลจากครูที่มีชื่อเสียงในประเทศสิงคโปร์ จนมีความสามารถทางมวยสากลทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ และได้เรียนศิลปะป้องกันตัวของอินโดนีเซีย จีน และวิชาการจับเส้น การนวด เมื่อเดินทางกลับมาประเทศไทยได้มาศึกษาวิชามวยไทย และแพทย์แผนโบราณ รวมทั้งคาถาอาคมต่าง ๆ จากครูเขียว ในการฝึกมวยกับครูเขียวสมัยนั้น ใช้กระบี่กระบาวแทนหมวก อุปกรณ์การฝึกอื่น ๆ มีการใช้ลูกมะนาวที่ยังมีหัว 10 ลูก ผูกด้วยเชวณกับราวไม้รวกท่างกันประมาณคืบเศษผูกไว้ระดับคอหอยของผู้ฝึก โดยผู้ฝึกต้องใช้หมัดตออย คอถอง แขนรับ โดยมีข้อกำหนดว่า อย่าให้มะนาวแกว่งถูกหน้า อย่าให้ต้ายที่แขนพันกัน และอย่าให้หัวมะนาวหลุด เมื่อใช้หมัดคล่องแล้วก็จะเป็นการทดสอบการป้องกันตัวส่วนบนเป็นขั้นสุดท้ายด้วยการใช้แป้งนวลผสมน้ำประหน้า แล้วขึ้นไปนั่งสมาธิบนกันครกกระเดื่อง จากนั้นคู่ซ้อมจะเป็นผู้ชก ผู้ฝึกที่นั่งบนครกต้องพยายามปิดหมัด หากผู้ใดตกครกบอย ๆ แสดงว่าหลักยังไม่มั่น หรือถ้าแป้งที่ประหน้ามีรอยขีดมากแสดงว่ายังปิดและปิดไม่คล่อง ต้องฝึกใหม่ การฝึกเท้า จะวิ่งในน้ำระดับข้อขาโดยวิ่งกระแทก ให้เห็นรอยเท้าทุกฝีก้าว และวิ่งลึกลงไประดับหน้าขา จากนั้นฝึกหัดเตะต้นกล้วย ในระยะนี้เริ่มมีการใช้กระสอบทรายเข้ามาช่วยในการฝึก โดยจะให้เตะกระสอบทรายให้เอียงในระดับ 30 องศา นาน 3 ถึง 5 นาที (สารคดี, 2530) จะเห็นว่าการฝึกในสำนักหรือค่ายยังคงใช้ธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการฝึกเช่นเดียวกับในสมัยก่อน แต่การ ฝึกในสถานศึกษาจะเป็นการฝึกที่ใช้วิธีการฝึกโดยใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยกว่า

เมื่อครูสุนทร (กิมเส็ง) อายุได้ 25 ปี ได้ทำการขึ้นชกมวยไทยเป็นครั้งแรก และได้รับชัยชนะอย่างงดงาม จากการใช้หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เรียนมา ท่านได้ตั้งคณะมวยมีชื่อว่า "คณะทวีสิทธิ์" สอนทั้งวิชามวยไทยและมวยสากล ในระยะนั้นท่านเป็นครูมวยที่มีชื่อเสียงมาก จนกระทรวงศึกษาธิการได้เชิญให้

สอนมวยให้แก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ และให้เป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนพลศึกษากลาง อีกทั้งเป็นประธานการสอบไล่วิชามวยไทยและมวยสากลด้วย (ประวัติครู, 2512) การสอนของครูสุนทรนั้น ลูกศิษย์จะต้องปฏิบัติตามกฎที่วางไว้อย่างเคร่งครัด และให้ทำการสาบานต่อหน้าพระพุทธรูปด้วย โดยให้สาบานตนดังนี้ (ชวนพิศ อธิฐรัตน์, 2534: 159 และปัญญา ไกรทัศน์, 2530)

- ...1. ข้าฯ จะบำรุงร่างกายให้แข็งแรง เพื่อดำรงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริตบริสุทธิ์
2. ข้าฯ จะไม่รังแกผู้อ่อนแอ ร่วมรักสามัคคี ช่วยเหลือเมื่อช่วยได้
3. ข้าฯ จะบำเพ็ญกรรมเพื่อประโยชน์ผู้อื่นและรักชาติ
4. ข้าฯ จะหลีกเลี่ยงเหตุการณ์อันไม่สงบทุกกรณี หากแม่ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสัตย์ปฏิญาณที่ไว้กับครู มันผู้นั้นจงฉิบหาย...

จะเห็นว่าครูสุนทรได้เน้นในเรื่องของความประพฤติของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนต้องไม่นำความรู้อื่นไปใช้ในทางที่ผิด จึงให้ทำการสาบานต่อหน้าพระพุทธรูปว่าเป็นคนดี

ครูมวยอีกท่านหนึ่งคือ ครูเชตร ศรียาภัย (พ.ศ.2445-2521) ครูเชตร ศรียาภัย เป็นบุตรของพระยาวชิรญาณวโรรส (เจ้าเมืองไชยา ที่มีชื่อเสียงด้านการชกมวยไทย ท่านได้เรียนวิชามวยไทยจากบิดา (เจ้า ศรียาภัย) คุณอา หมั่นมวยมีชื่อ ครูกิมเล็ง ทวีสิทธิ์ หลวงหลวงวิศาลดรุณกร และครูอื่น ๆ อีก 12 ท่าน (เชตร ศรียาภัย, 2522) ท่านจึงมีความสามารถทางด้านมวยไทยเป็นอย่างมาก นอกจากมวยไทยแล้วท่านมีความสามารถทางด้านกีฬาประเภทอื่น ๆ อีก เนื่องจากครูเชตร ศรียาภัย เป็นศิษย์ของครูสุนทร (กิมเล็ง) ทวีสิทธิ์ จึงได้นำแนวทางการสอนศิษย์และการปฏิญาณตนทั้ง 4 ประการของครูกิมเล็งมาใช้ให้ลูกศิษย์ที่เรียนมวยถือปฏิบัติเช่นกัน ท่านได้กล่าวไว้ว่า (สารคดี, 2530: 62-63)

- ...มวยไทยเป็น 1 ในคุณสมบัติ 5 ประการของชายชาติวี อันได้แก่ 1) มีคุณวุฒิ คือ ความรู้ทางวิชาการ 2) มีมารยาทและมนุษยธรรม 3) ประกอบวีรกรรมและทรหด 4) มีอำนาจทางกฤตยาคม และ 5) มีกำลังและความรู้ด้านต่อสู้ป้องกันตัว...

แสดงให้เห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ 8 นี้ ยังคงมีความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากโบราณถึงความเป็นผู้มีลักษณะของชายชาติวีว่าจะต้องมีความรู้ทางวิชาการ มีความรู้ทางคาถาอาคม มีความรู้ทางการต่อสู้ สามารถประกอบวีรกรรมได้ และต้องมีมารยาทและมนุษยธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการมีคุณธรรมของนักสู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

...นอกจากนี้ท่านยังเน้นอีกว่า นักมวยจำเป็นต้องมีความรู้ ว่าง่าย และกล้าหาญ ความรู้คืออรบรูในคุณธรรมและวิชาการ ว่าง่ายคือเชื่อฟังคำสั่งสอนตักเตือนของครู ส่วนกล้าหาญหาญคือกล้าที่จะต่อสู้กับอวิชา อวิชาศัตรู และกล้าที่จะแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน...

จะเห็นว่าการสอนของครูเซตร ศรียาภัย ก็เน้นเรื่องของความประพฤติของผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากการมีความรู้ จะต้องเชื่อครู และมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่โอ้อวดหรือนำความรู้ไปรังแกผู้อื่น อันถือเป็นหลักสำคัญในการเรียนวิชาการต่อสู้ ตลอดชีวิตของครูเซตร ศรียาภัย ท่านได้พยายามต่อสู้เพื่อคงไว้ซึ่งความเป็นศิลปะมวยไทย และพยายามอนุรักษ์ศิลปะมวยไทยนี้ให้สืบทอดต่อชนรุ่นหลัง โดยไม่ให้เป็นการพนันหรือธุรกิจ ท่านกล่าวว่า "...วิชามวยไทยนั้นเรียนเท่าไรไม่จบ ครูเองเรียนมาตั้งแต่อายุ 10 กว่าขวบ จนอายุ 70 กว่าแล้วยังไม่จบเลย ใครที่บอกว่าเจนจบในวิชามวยไทยแล้ว ผู้นั้นยังศึกษามวยไทยไม่ถึงแก่น..." (สารคดี, 2530)

สำหรับครูกระบี่กระบองในยุคนี้ได้แก่ อาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา (พ.ศ. 2444 - 2512) เป็นบุตรของนายหล้า เทพหัสดิน ณ อยุธยา ซึ่งเป็นครูกระบี่กระบองที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น และเป็นครูกระบี่กระบองของท่าน เมื่อท่านจบการศึกษาประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยมแล้วได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ และสอบไล่ได้วิชาครูอนุบาลจากประเทศอิตาลี ท่านจึงมีความรู้ทางด้านการศึกษาเป็นอย่างดี ดังที่ สุกิจ นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานศพของอาจารย์นาค ไว้ว่า "ครูนาคนั้นไม่ใช่ตัวตุ๊กกะตุยอะไรดอก เป็นผู้รู้เรื่องราวการศึกษาเป็นอย่างดี และเป็นผู้มีสายตาดู ว่าจะไรดีอะไรชั่ว..." และในด้านอุปนิสัยของอาจารย์นาคนั้น สุกิจ นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวว่า "ครูนาคเป็นคนมีนิสัยเยือกเย็นใจเป็นนักเลง กล้าพูดกล้าทำ และรู้จักตัดสินใจได้รวดเร็วในเมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้น..." เมื่อกลับมาจากอังกฤษในพ.ศ. 2463 ท่านได้เข้ารับราชการเป็นครูในโรงเรียนสวนกุหลาบ จากนั้นมาได้รับราชการในกระทรวงศึกษาธิการตามลำดับดังนี้

พ.ศ. 2477

ผู้ช่วยเลขานุการกรมพลศึกษา
และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพลศึกษากลาง
(อีกตำแหน่งหนึ่ง)

พ.ศ. 2478

หัวหน้ากองกายบริหาร และหัวหน้ากองกีฬา
(อีกตำแหน่งหนึ่ง)

พ.ศ. 2480

หัวหน้ากองกีฬา และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพลศึกษา
กลาง (อีกตำแหน่งหนึ่ง)

พ.ศ. 2490

รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2494

อธิบดีกรมพลศึกษา (อีกตำแหน่งหนึ่ง)

พ.ศ. 2500 - 2504

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

จะเห็นว่าตลอดระยะเวลาของการรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการนั้น ท่านเป็นผู้ที่รับผิดชอบและดูแลงานทางด้านการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ แม้ท่านจะดำรงตำแหน่งรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ท่านก็ยังผูกพันกับพลศึกษา โดยเฉพาะครูพลศึกษา โดยท่านได้มาทำการสอนวิชากระบี่กระบอง และควบคุมการสอนกระบี่กระบองในโรงเรียนพลศึกษากลาง โรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาด้วยตนเองตลอดมา

การเรียนการสอนกระบี่กระบองของอาจารย์ท่านนั้น มีการวางแผนปฏิบัติไว้เป็นลำดับขั้นตอน โดยท่านให้เริ่มจากการไหว้ครู ซึ่งการไหว้ครูจะกำหนดให้ทำพิธีในวันพฤหัสบดี เครื่องสักการะจะมีดอกไม้ ธูป เทียน เครื่องสักการะ และเงินค่าครู ท่านได้ให้คำอธิบายในเรื่องของการไหว้ครูไว้ว่า (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 28)

...ในสมัยโบราณผู้ที่อยากจะได้อะไรต้องมีความมานะอดทนอาสาขอมตนเข้าไปมอบตัวเป็นสาธุศิษย์ ขอมปฏิบัติรับใช้อยู่เป็นเวลานาน จนอาจารย์เกิดความรักใคร่เห็นใจและเชื่อว่าต่อไปศิษย์จะเป็นคนดีในวันหน้าไม่คิดทรยศต่อครูบาอาจารย์แน่แล้ว จึงจะขอมประสิทธิ์ประสาทวิทยากรให้....

....ผู้ที่เล่าเรียนวิชาใดกับครู ก็ขอมจะรู้สึกภาคภูมิใจในเกียรติ และวิชาความรู้ของตน ผู้คนทั้งหลายก็ไม่กล้าที่จะหลบหลู่ดูหมิ่นได้ เพราะถือว่าลูกศิษย์มีครูคงจะต้องรู้แน่....การไหว้ครูครั้งแรกเรียกว่า การยกครู...

แม้เมื่อจบการศึกษาไปเป็นครูกระบี่กระบองก็สามารถจะทำพิธีไหว้ครูได้ด้วยตนเอง การที่ท่านได้วางระเบียบการไหว้ครูไว้เป็นขั้นตอนอย่างชัดเจนนี้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง นอกจากนี้ท่านยังได้กำหนดขั้นตอนของการแสดงกระบี่กระบองที่จะต้องประกอบด้วย การถวายบังคม การขึ้นพรหม (พรหมนั่ง พรหมยืน) การรำอาวุธ การเดินแปลง และการตีต่อสู้อ (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 33-43)

ในการเรียนวิชากระบี่กระบอง นอกจากการให้ความรู้ด้านการต่อสู้แล้ว ท่านได้เน้น "การอบรมจิตใจ" ไปพร้อมกันด้วย หัวข้อใหญ่ของการอบรมได้แก่ การอบรมน้ำใจให้เป็นนักรบเยี่ยงบรรพบุรุษ การมีความเชื่อมั่นในครูบาอาจารย์ และความเชื่อมั่นในวิชาความรู้ (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 31) การสอนของท่านนี้ท่านได้อธิบายถึง "การขึ้นพรหม" ของกระบี่กระบองไว้ว่า (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 34)

...นักกระป๋องเมื่อแรกเริ่มเรียนก็ได้ถูกอบรมบ่มนิสัยให้มีใจกว้างด้วยพรหมวิหารสี่
ทั้งนี้ก็เพราะถือว่า ด้วยคุณธรรมอันประเสริฐนี้เอง จะเป็นธรรมที่ช่วยขจัดความเป็นพาล
อันเป็นสันดานทยาบเสียได้ ไม่นำเอาวิชาความรู้ไปใช้ในทางที่มีขอบเป็นอันขาด ...

และในด้านคุณธรรมนั้น ท่านกล่าวว่าวิชานี้ต้องอบรมคุณธรรมอย่างมาก เพราะผู้เรียนอาจนำความรู้ไปใช้ใน
ทางที่ผิดได้ ดังข้อความว่า (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 13)

...อันวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวนี้ ท่านเปรียบประดุจดวงมดสองคม ถ้าใช้ในทางที่ดีก็ย่อมมีคุณ
แต่ถ้าใช้ในทางที่ไม่ดีก็ย่อมมีโทษ ฉะนั้นครูบาอาจารย์ทั้งหลาย จะเป็นชาติใด ภาษาใด
ก็ตาม เมื่อจะสั่งสอนอบรมวิชานี้แก่สานุศิษย์แล้ว จำต้องอบรมกันถึงขนาด ไม่ยอมให้นำ
วิชาที่เรียนนี้ไปใช้ในทางที่ผิด หรือไปทำการข่มเหงรังแกผู้อื่น ตรงกันข้าม ยังต้องพยายาม
ปลูกนิสัยและฝักใฝ่ใจนักกีฬาที่ดั่งงาม ใฝ่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เช่น มีให้เป็นคนเห็นแก่ตัว
รักความยุติธรรม เป็นต้น...

แสดงให้เห็นว่า การเรียนกระบี่กระบองนั้นจะต้องให้ผู้เรียนเกิดคุณธรรมให้มากพอกับความสามารถในด้าน
การต่อสู้ เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม

4.2.5.11 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ.2489 - พ.ศ.2533)

ในรัชกาลนี้มีความเปลี่ยนแปลงประเทศในหลาย ๆ ด้าน และหลายระยะ เพื่อการ
พัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญทัดเทียมกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในสมัยนี้พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็น
“นักรบผู้ยิ่งใหญ่” ดังเช่น พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของประเทศไทย หากแต่รูปแบบของการรบไม่ใช่
รูปแบบของการใช้กายถืออาวุธต่อสู้ ในปัจจุบันการต่อสู้ได้เกิดจากพระราชหฤทัยที่รักชาติ รักแผ่นดิน
ต้องการเห็นความอยู่ดีของอาณาประชาราษฎร์ ทรงประกอบด้วยความเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว และทรงพระปรีชา
สามารถด้านการแก้ปัญหาของบ้านเมือง ลักษณะของการเป็นนักรบจึงปรากฏในเชิงนามธรรมมากกว่ารูปธรรม

การเรียนกระบี่กระบองและมวยไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 มีลักษณะของการพัฒนาการ
ที่แตกต่างกัน มวยไทยได้กลายเป็นอาชีพอย่างจริงจัง มีค่ายฝึกนักมวยเกิดขึ้นมากมาย ในด้านการศึกษา
สำหรับผู้ที่จะเป็นครูพลศึกษาจะต้องเรียนมวยไทย แต่นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษา วิชามวยไทยจัดเป็นวิชา
เลือกสำหรับผู้สนใจ วิชากระบี่กระบองในยุคนี้เป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนาน มีคณะกระบี่กระบองหลาย
คณะซึ่งพอจะจัดกลุ่มได้ดังนี้คือ กระบี่ตลกเป็นการแสดงท่าการตีแบบตลกสนุกสนาน ไม่มีหลักการอะไร
กระบี่ยอดทนต์ก็จริง ๆ ให้เจ็บเป็นแนว แสดงให้เห็นว่าใครจะมีของดี (พระดี) มากกว่ากัน กระบี่ร้ายว่า

เป็นการร่ำว่าอาวูชเป็นส่วนใหญ่ ติ 2-3 ครั้งก็จบ (ทองหล่อ ไตรรัตน์, 18 กันยายน 40) สำหรับด้านการศึกษา วิชาการบี่กระบองจัดเป็นวิชาบังคับเลือกของโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาสืบเนื่องมาจากสมัยตั้งโรงเรียนพลศึกษากลาง ในโรงเรียนสามัญ กระบี่กระบองจัดเป็นวิชาบังคับในชั้นมัธยมศึกษา ตั้งแต่หลักสูตร พ.ศ. 2503 จนถึงหลักสูตร พ.ศ. 2533 โดยมีการปรับเปลี่ยนอาวูชที่เรียน และลักษณะรายวิชาอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ได้มีการบรรจุหลักสูตรวิชาการบี่กระบองในวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในปี พ.ศ.2500 และยังคงเป็นวิชาพลศึกษาสำหรับนักเรียนนายร้อยทหารบก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

โรงเรียนนายร้อยทหารบกได้รับพระราชทานนามเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2491 ว่า "โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า" ผู้ที่ทำการสอนวิชามวยไทยและอาวูชโบราณในโรงเรียนนายร้อยฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2473 - 2501 คือ ครูบัว วัดอ้อม จากนั้นมาได้มีครูท่านอื่นสอนต่อไป โดยผู้สอนมวยไทยและกระบี่กระบองจะเป็นผู้สอนคนละคน สำหรับมวยไทยได้มีการพัฒนาจนเกิดเป็นวิชา "มวยไทยเลิศฤทธิ์" เพิ่มขึ้นอีก 1 วิชาในปัจจุบัน วิชาการบี่กระบองนั้นได้มีการสอนต่อเนื่องมาและจัดตั้งเป็นชมรมอาวูชโบราณ ในปี พ.ศ. 2517 โดย พ.อ.ณัฐพงศ์ บัวแย้ม

ทางด้านโรงเรียนฝึกหัดครู ปรากฏว่า เมื่อปี พ.ศ.2493 โรงเรียนฝึกหัดครูของกรมพลศึกษาคือ โรงเรียนพลศึกษากลางได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษา และใช้หลักสูตรใหม่ กำหนดเวลาเรียน 5 ปี พ.ศ.2495 มีการปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครูพลศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในหลักสูตรฝึกหัดครูพลศึกษานี้มีการเรียนวิชาการบี่กระบองและมวยไทยด้วย โดยกระบี่กระบองเรียนตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 - ชั้นปีที่ 5 มวยไทยเรียนในชั้นปีที่ 3 ถึงชั้นปีที่ 5 (ถนอมวงศ์ กฤษณพันธ์, 2538: 158-160) วรศักดิ์ เพียรชอบ ซึ่งเป็นนักเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาในระยะที่เป็นโรงเรียนประจำ 5 ปี รุ่นแรก เล่าให้ฟังว่า (สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

...เรียนกระบี่กระบองทั้งปี่อย่างเดียว ปี 2 เรียนดาบสองมือ ปี 3 เรียนพลอง ปี 4 เรียนง้าว ปี 5 เรียนดาบโล่...

ดังนั้นในการเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาระยะนั้น ครูพลศึกษาจะเรียนอาวูชหลักครบ 4 อาวูช คือ กระบี่ ดาบ พลอง ง้าว และเพิ่มเติม ดาบโล่ ในปีสุดท้าย ผู้ที่ทำการสอนวิชาการบี่กระบองนั้นได้แก่ อาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ท่านสอนเองโดยไม่มีผู้ช่วยสอน จะเห็นว่าแม้จะดำรงตำแหน่งผู้บริหารชั้นสูงของกระทรวงศึกษาธิการ ท่านก็ยังคงมีความรักและความเป็นห่วงวิชาการบี่กระบอง จึงต้องมาทำการสอนด้วยตนเอง วิธีการสอนของอาจารย์นาคนั้น วรศักดิ์ เพียรชอบ เล่าว่า (สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

..ท่านว่า แสดงให้ดู...เรียน 2 ชั่วโมงนี่ ำเกือบ 2 ชั่วโมง ท่านเข้มงวดว่าจะต้อง ทำให้ ถูกต้อง ทำให้สวยอะไรต่าง ๆ ในแง่ของความสวยงาม...ท่านเน้นแต่เรื่องระเบียบวินัย มารยาท และจรรยา อาจารย์น่าจะสอนและเน้นมากเรื่องนี้ ....สอนเป็นคนมีน้ำใจ.... ถือเรื่องระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความกตัญญูกตเวทียอย่างเคร่งครัด...

การสอนของอาจารย์นาคในสมัยนั้นจะเน้นการรำที่ถูกต้องสวยงามและอบรมด้านจิตใจ โดยเฉพาะด้านความ กตัญญูอย่างมาก ถือระเบียบแบบแผนเคร่งครัด ในระยะนี้อาจารย์นาคเริ่มหัดผู้ช่วยสอนได้แก่ อาจารย์ ณรงค์ แดงสะอาด เพื่อที่จะให้อาจารย์ณรงค์สอนนักเรียนรุ่นต่อจากอาจารย์วรศักดิ์ ดังนั้นอาจารย์วรศักดิ์ จึงเป็นนักเรียนรุ่นสุดท้ายที่อาจารย์นาคสอนเองโดยตรง รุ่นถัดมานั้นอาจารย์ณรงค์จะเป็นผู้สอน และ อาจารย์นาคจะมาเป็นผู้ดูแลตรวจสอบ ให้คำแนะนำในทุกวันพฤหัสบดี อาจารย์ณรงค์เล่าว่า (สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2540)

...ท่านมีอะไรที่จะอธิบายท่านก็อธิบาย แล้วท่านมีเวลาอยู่หน่อยหนึ่ง ท่านก็ให้นักเรียน ทั้งหมดทำท่าไม้รำต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นขึ้นพรหม... ท่านจะให้ทำอยู่สักระยะหนึ่ง แล้ว ท่านก็รีบกลับ ถ้ามีเวลาเหลือ ผมก็ต้องสอนต่อจากท่าน...ท่านจะพูดคุยในเรื่องต่าง ๆ ของวิชากระบี่กระบอง ท่านก็แนะนำ มันเป็นมาอย่างไร...เมื่อมาถึงท่านสอน ท่านก็จะเน้น ว่าพวกเราต้องจำ ต้องทำทำให้ได้ ทำที่ท่าแต่ละไม้ ๆ... ทำรำแล้วก็ไปสุดท้ายถึงเรื่อง การ ต่อสู้ป้องกันตัว ฝ่ายรุก ฝ่ายรับ...

วิจิต ชีเชิญ ลูกศิษย์รุ่นสุดท้ายของอาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา เล่าให้ฟังถึงการสอนของอาจารย์นาค ในระยะที่เป็นวิทยาลัยพลศึกษาว่า (สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2540)

...ช่วงนั้นท่านเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ท่านจะมาสอนทุกวันพฤหัสบดี...อาจารย์ นาคมานี่ ทุกชั้นปีจะมารวม แล้วอาจารย์นาคก็จะแนะนำ แล้วก็ชี้จะเรียกคนนั้นมา คน นั้นมา โดยไม่รู้มาก่อนว่าจะต้องมาเจอ แล้วก็จะต้องมาสู้กันจริง ๆ ต้องมาตี ใช้อาวุธให้ได้ จริง ๆ ...ถ้าใครเหยาะ ๆ แหยะ ๆ ก็จะถูกบอกยังไม่ผ่าน...วิชากระบี่เป็นวิชาที่ทุกคนกลัว มากที่สุด... ท่านมานั่งเป็นประธาน คำแรกท่านยังบอกว่า พ่อฉัน บรรพบุรุษของฉันเป็นครู สอนวิชากระบี่ วิชานี้เป็นวิชาป้องกันชาติบ้านเมือง เป็นวิชาที่คนไทยน่าจะต้องภาคภูมิใจ แล้วทุกคนที่เรียนก็ต้องเรียนด้วยความเคารพ เรียนด้วยความรำลึกถึงบรรพบุรุษของเรา ท่านจะอบรมอย่างนี้ทุกครั้ง ทุกชั่วโมง.... ท่านจะบอกว่าวิชานี้ให้คุณประโยชน์ไม่แพ้กับ วิชาอื่น ให้ออกกำลังกาย เป็นการรักษามรดกของไทย ใช้ได้ในที่คับขัน...

สุจินต์ จารุรักษ์ ซึ่งเป็นศิษย์ของอาจารย์นาค ตั้งแต่ปี พ.ศ.2494 สมัยพลศึกษากลาง และกลับมาเรียนอีกครั้ง ในปี พ.ศ.2502 (หลักสูตร ปก.ศ.สูง) ได้เล่าให้ฟังถึงการสอนของอาจารย์นาค ว่า (สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2540)

...เรียนช่วงพลศึกษากลางค่อนข้างจะจริงจังมาก ฟันอย่างชนิดที่เรียกว่าไม่มีไม้กัด ถ้าพลาดหมายถึงว่าได้แมลง เวลาสอบนี้ท่านเอายาแดงมาตั้งไว้เลย...พอมาเรียน ปก.ศ.สูง ก็เบาลงไปหน่อย แต่หนักในทางท่าร่ายรำมากขึ้น แล้วก็ได้อิมิตมากขึ้น...

แสดงว่าการสอนของอาจารย์นาคในขณะที่เป็นโรงเรียนพลศึกษากลาง และฝึกหัดครูพลศึกษาจะมีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามท่านอาจารย์นาคก็ยังคงเน้นการรำที่ถูกต้องสวยงาม และการต่อสู้ที่เป็นการต่อสู้จริง ไขว้ป้องกันตัวได้จริงไม่ใช่การแสดงที่นัดกันไว้ อันแสดงให้เห็นว่าครูพลศึกษาที่จบไปจากโรงเรียนพลศึกษากลางและฝึกหัดครูพลศึกษาในขณะนั้น จะมีความสามารถทางด้านกระบี่กระบองมากทั้งสองส่วน คือ การรำและการต่อสู้ นอกจากนี้ยังมีการอบรมให้ผู้เรียนรักและภูมิใจในวิชากระบี่กระบองไปพร้อมกันด้วย แต่การเรียนในชั่วโมงไม่มีการใช้เพลงหรือดนตรีประกอบ มีแต่การรำและการต่อสู้ ผู้ที่ต้องการจะทราบเรื่องของดนตรีต้องศึกษาเอง (สัมภาษณ์ วรศักดิ์ เพ็ชรชอบ, 9 มกราคม 2540)

เมื่ออาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา เกษียณอายุราชการ ผู้ที่ทำหน้าที่สอนกระบี่กระบองในวิทยาลัยพลศึกษาต่อไปคือ อาจารย์ณรงค์ แดงสะอาด เนื่องจากมีผู้เรียนมากขึ้นท่านจึงได้ปรับวิธีสอนใหม่ โดยแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ให้มีการฝึกซ้อมกันเอง และนำมาแสดงให้ดู "ถ้าหากว่าซ้อมมาไม่ดีก็จะกระงอกกะแง่ง ไม่เป็นเรื่องเป็นราว" ท่านกล่าวว่า (สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2540)

...เล่นกีฬาอื่นมันง่าย ๆ ทั้งนั้น ไลน์ประกอบด้วยเครื่องไม้รำ...ใช้รำรำ แล้วพออาวุธจริงก็เป็นเรื่องของการต่อสู้กัน มันต้องมีกระบวนการอะไรต่ออะไร ....ฉะนั้นจะเห็นว่ากระบี่กระบอง พูดยุทธ์ง่าย แต่ไปทำเขาลี ต้องไปประกอบดนตรี...เขาต้องไปศึกษาเอง เรื่องนี้เรื่องกลอง จังหวะจะโคน...

แสดงว่าในการเรียนการสอนของโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษา ตั้งแต่เริ่มต้นจะไม่เน้นในเรื่องของการใช้จังหวะดนตรีประกอบการรำ แต่จะเน้นที่ความถูกต้อง สวยงาม และลำดับขั้นตอนในการแสดงที่ถูกต้อง อาจารย์ณรงค์มีความคิดเห็นว่า กระบี่กระบองเป็นวิชาที่ถูกหลักการของพลศึกษาที่มีท่าการอบอุ่นร่างกาย และมีประโยชน์ในการ "อนุรักษ์รักษาระเบียบประเพณีของเก่าแก่เอาไว้ มีประโยชน์ทางด้านร่างกาย ความคิดอ่านจิตใจเข้มแข็ง" ต่อจากอาจารย์ณรงค์ แดงสะอาด ได้มีอาจารย์หลายท่านที่ทำหน้าที่สอนกระบี่กระบอง

สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และได้มีการเผยแพร่ต่อไปยังสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ที่ทำการสอนวิชาพลศึกษา โดยกำหนดให้มีการเรียนการสอนวิชากระบี่กระบองในหลักสูตรวิชาเอกพลศึกษาจนถึงทุกวันนี้

สำหรับการเรียนการสอนนักเรียนในสายสามัญพบว่า วิชากระบี่กระบองและมวยไทย มีพัฒนาการของการสอนในโรงเรียนสามัญศึกษา ดังนี้ หลักสูตรปี พ.ศ.2518 กำหนดให้วิชากระบี่กระบอง เป็นวิชาบังคับในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีคำอธิบายรายวิชาคือ

กระบี่กระบอง ศึกษาทางด้านประวัติความเป็นมา การขึ้นพรหม การรำว่ากระบี่ ทักษะการตีลูกไม้ การเดินแปลง การลดล่อ เทคนิคในการต่อสู้ป้องกันตัว ตลอดจน ระเบียบวิธีการเล่นกระบี่กระบอง

และวิชามวยไทยเป็นวิชาเลือก โดยมีคำอธิบายรายวิชาดังนี้

มวยไทย จัดเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไป วิวัฒนาการและคุณค่าของกีฬา มวยไทย ทักษะเฉพาะตัว ทักษะและวิธีป้องกันแบบต่าง ๆ ระเบียบประเพณี กติกา และมารยาทของการเป็นผู้เล่น และผู้ดูที่ดี การบริหารร่างกาย การบำรุงรักษาสุขภาพ การเล่นด้วยความปลอดภัย และการรักษาอุปกรณ์กีฬามวยไทย

จะเห็นว่า การเรียนในชั้นมัธยมศึกษาชั้นนั้นจะให้เรียนกระบี่กระบองเพียงอาวุธเดียว คือ อาวุธกระบี่ สำหรับ มวยไทยนั้นให้เรียนเพื่อให้รู้จักการฝึกมวยไทยในด้านการป้องกันตัว และการเรียนวิชาทั้งสองเป็นการเรียน เพื่อการออกกำลังกายมากกว่าการเรียนเพื่อนำไปแข่งขัน

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521 วิชากระบี่กระบองได้จัดเป็นวิชาบังคับในชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2 เรียน 2 ภาคการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2522) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กระบี่ 1 เรียนเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปและคุณค่าของกระบี่ ทักษะเฉพาะตัวเบื้องต้น ของนักกระบี่ ระเบียบประเพณี มารยาทของการเป็นผู้เล่นและผู้ดูที่ดี การบริหารร่างกาย การบำรุงรักษาสุขภาพ การเล่นด้วยความปลอดภัย และการดูแลรักษาอุปกรณ์การเล่น กระบี่

กระบี่ 2 เรียนเกี่ยวกับทักษะ เทคนิคและความสามารถพิเศษในการเล่นและการ แสดงระเบียบประเพณี การเล่น การเสริมสร้างสมรรถภาพร่างกายของการเป็นนักกระบี่ที่ดี และการเล่นด้วยความปลอดภัย

นอกจากนี้ได้กำหนดให้วิชาดาบสองมือ ฟล่องและง้าว เป็นวิชาเลือกสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ดาบสองมือ 1 เรียนเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปของดาบสองมือ ทักษะเบื้องต้น ระเบียบประเพณี มารยาทของการเป็นผู้เล่นและผู้ดูที่ดี การบริหารร่างกาย และการบำรุงรักษาสุขภาพ การเล่นด้วยความปลอดภัย และการบำรุงรักษาอุปกรณ์

ดาบสองมือ 2 เรียนเกี่ยวกับทักษะและเทคนิค และความสามารถพิเศษในการเล่นและการแสดง ระเบียบประเพณีในการแสดงและการเล่น การเสริมสร้างสมรรถภาพของร่างกาย การเล่นและการแสดงด้วยความปลอดภัย

ฟล่อง 1 เรียนเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปและคุณค่าของฟล่อง ทักษะเบื้องต้นเฉพาะตัว ระเบียบประเพณี มารยาทของผู้เล่นและผู้ดูที่ดี การบริหารร่างกาย และการบำรุงรักษาสุขภาพ การเล่นด้วยความปลอดภัย และการบำรุงรักษาอุปกรณ์

ฟล่อง 2 เรียนเกี่ยวกับทักษะและเทคนิค ความสามารถในการเล่นและการแสดง ระเบียบประเพณีในการแสดงและการเล่น การเสริมสร้างสมรรถภาพของร่างกาย ตลอดจนการเล่นและการแสดงด้วยความปลอดภัย

ง้าว เรียนเกี่ยวกับความรู้ทั่วไป วิวัฒนาการและคุณค่าของง้าว ทักษะเฉพาะตัว ทักษะและวิธีการเล่น การแข่งขัน ระเบียบประเพณี กติกา และมารยาทของการเป็นผู้เล่น ผู้แสดงและผู้ดูที่ดี การบริหารร่างกายและการบำรุงรักษาสุขภาพ การเล่นด้วยความปลอดภัยและการดูแลรักษาอุปกรณ์ของการแสดงง้าว

จะเห็นว่ากระบี่กระบองในหลักสูตรจะมีครบ 4 อาวุธหลัก คือ กระบี่ ดาบ ฟล่อง ง้าว แต่กำหนดให้อาวุธกระบี่เป็นวิชาบังคับ นอกนั้นเป็นวิชาเลือกโดยจะเลือกเรียนวิชาใดในปีใดก็ได้ ลักษณะของการสอนในหลักสูตรจะเป็นการสอนเพื่อประโยชน์ในการออกกำลังกายเป็นหลัก และถ้าผู้ใดเรียนถึงตอนที่ 2 เช่น ดาบสองมือ 2 ฟล่อง 2 ง้าว 2 จะสามารถแสดงการต่อสู้ได้ จุดมุ่งหมายสำคัญอีก 2 ประการคือ ต้องการให้ผู้เรียนตระหนักในคุณค่าของอาวุธต่าง ๆ ที่เรียน และต้องการให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะของความร่วมมือ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการตัดสินใจ และความสุ่มรอบคอบ ซึ่งเป็นจุดประสงค์เหมือนกับวิชาพลศึกษาทุกวิชาในหมวดวิชาพลานามัยชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

สำหรับมวยไทยนั้น จัดให้อยู่ในหมวดวิชาเลือก มีคำอธิบายรายวิชาดังต่อไปนี้

มวยไทย เรียนเกี่ยวกับความรู้ทั่วไป วิวัฒนาการและคุณค่าของกีฬามวยไทย ทักษะเฉพาะตัว ทักษะและวิธีการป้องกันแบบต่าง ๆ ระเบียบประเพณี กติกาและมารยาท

ของการเป็นผู้เล่นและผู้ดูที่ดี การบริหารร่างกาย การบำรุงรักษาสุขภาพ การเล่นด้วยความปลอดภัย และการบำรุงรักษาอุปกรณ์ของกีฬามวยไทย

จุดประสงค์ของการสอนมวยไทยเป็นเช่นเดียวกับการสอนกระบี่กระบอง คือ ต้องการให้นักวิชามวยไทยไปใช้ในการออกกำลังกาย

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 กำหนดให้เรียนวิชาพลศึกษา 3 หน่วย การเรียน ตลอด 3 ปี วิชาพลศึกษาที่กำหนดให้เป็นวิชาบังคับมี 19 รายวิชา ให้โรงเรียนเลือกจัดภาคเรียนละ 1 วิชา ในวิชาบังคับเหล่านี้มีวิชากระบี่กระบอง 2 วิชา คือ พ 006 ดาบสองมือ พ 007 พลอง สำหรับวิชาเลือกมีทั้งหมด 14 รายวิชา มีวิชากระบี่กระบองคือ พ 0125 ง้าว และมี พ 0123 มวยไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2525) คำอธิบายรายวิชาของกระบี่กระบอง และมวยไทย มีดังนี้

ดาบสองมือ ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมา ระเบียบและประเพณีที่เกี่ยวกับดาบสองมือ ทักษะการส่ง การตี และการต่อสู้ป้องกันตัว คุณค่าความสำคัญและวิธีการนำไปใช้ในทางที่ถูกได้ประโยชน์ การบริหารและการบำรุงร่างกาย เพื่อให้การเล่นดาบสองมือนีมีประสิทธิภาพและปลอดภัย การปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ และการเก็บรักษาอุปกรณ์ดาบสองมือ

พลอง ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมา ระเบียบประเพณีเกี่ยวกับการเล่นพลอง ทักษะการรำ และการต่อสู้ป้องกันตัว คุณค่า ความสำคัญและวิธีการนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ การบริหารและการบำรุงร่างกายเพื่อให้การเล่นมีประสิทธิภาพและปลอดภัย การปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการเก็บรักษาอุปกรณ์พลอง

ง้าว ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมา คุณค่า และระเบียบประเพณีเกี่ยวกับการเล่นง้าว ทักษะการรำและการต่อสู้ป้องกันตัว หลักการปฏิบัติเพื่อความปลอดภัย การสร้างเสริมสมรรถภาพทางกาย และการบำรุงรักษาสุขภาพของร่างกาย การเก็บและบำรุงรักษาอุปกรณ์

มวยไทย ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมา และคุณค่าของมวยไทย ทักษะเบื้องต้นเกี่ยวกับการตั้งท่า การเคลื่อนไหว การใช้หมัด การใช้เท้า ใช้เข่า และใช้ศอก เทคนิคการรุก การหลบหลีกและการป้องกัน กติกาการแข่งขันมวยสมัครเล่น และมวยอาชีพ ประเพณี การชมมวยไทย การบำรุงรักษาอุปกรณ์ การเสริมสร้างสมรรถภาพและการบำรุงรักษาสุขภาพ และความปลอดภัยเกี่ยวกับการชมมวย

ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 โรงเรียนอาจเลือกสอนวิชากระบี่กระบอง หรือไม่เลือกสอนก็ได้ เพราะมีวิชาพลศึกษาให้เลือกถึง 19 วิชา วิชาเลือกที่กำหนดไว้ก็เช่นเดียวกันคือ ไม่จำเป็นต้องเปิดสอนวิชากระบี่กระบอง หรือมวยไทย เพราะมีวิชาเลือกอื่น ๆ อีก ดังนั้นในหลักสูตรฉบับนี้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายไม่จำเป็นต้องเรียนกระบี่กระบองหรือมวยไทย แม้จะมีกำหนดไว้ในหลักสูตร

หลักสูตรวิชาพลศึกษา ปี พ.ศ.2521 และ พ.ศ.2524 นี้ วรศักดิ์ เพียรชอบ ซึ่งเป็นกรรมการร่างหลักสูตรวิชาพลศึกษาท่านหนึ่งได้เล่าว่า (สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

...คณะกรรมการที่จัดทำหลักสูตรมีหลายคนด้วยกัน และมีท่านอธิบดีกรมพลศึกษา ซึ่งคือท่านอาจารย์หมอบุญสม มาร์ติน เป็นที่ปรึกษา...เราก็ดูว่ากิจกรรมอะไรที่โรงเรียนควรจะสามารถจัดสอนได้...จุดประสงค์ของการสอนกระบี่นอกจากเพื่อรักษามรดกของไทยแล้ว อยากจะให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าในแง่ของลักษณะที่ว่ากระบี่กระบองในแง่ของศิลปความสวยงามควบคู่ไปด้วย ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีของมันไปด้วย... อาจารย์ภิญโญเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่ อยากจะให้เห็นในเรื่องของกีฬาไทยด้วย...

แสดงให้เห็นว่าการจัดวิชากระบี่กระบองเป็นส่วนหนึ่งของวิชาพลศึกษาเป็นเพราะนักการศึกษาและนักวิชาการมีความต้องการที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเห็นคุณค่าของกีฬาไทยให้มากพอกับคุณค่าของกีฬาจากต่างประเทศ สำหรับมวยไทยเนื่องจากเป็นกีฬาที่ค่อนข้างอันตราย เมื่อจัดเป็นกิจกรรมพลศึกษาจึงได้มีข้อเสนอแนะในการสอนไว้ดังนี้ (สัมภาษณ์ วรศักดิ์ เพียรชอบ, 9 มกราคม 2540)

...การสอนมวยไทยในตอนนั้นได้เขียนข้อเสนอแนะเอาไว้ว่า ให้สอนโดยไม่ต้องสวมหมวกต่อสู้กัน ไม่ให้เด็กชกกัน... แต่ถ้าสอนให้สอนแต่ศิลปะแม่ไม้มวยไทยหรืออะไรในลักษณะนั้น... ถ้าจะชกต่อย ชกกับเป้าชก ใช้เป้าล่อ ชกกระสอบทราย ชกอะไรนี้ แต่ไม่ให้ชกเป็นคู่...

การสอนมวยไทยจึงเป็นการเน้นการฝึกลีลามวยไทย เพื่อใช้ในการออกกำลังกายมากกว่าฝึกเพื่อการชกต่อสู้บนเวที ซึ่งต่างจากหลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่ผู้สอนผ่านวิชามวยจะต้องขึ้นเวทีชกมวยต่อสู้จริง วรศักดิ์ เพียรชอบ ให้ความคิดเห็นว่า (สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

...ทั้งมวยและกระบี่กระบองเป็นกิจกรรมพลศึกษาก็มีคุณค่าเหมือน ๆ กัน คือ คุณค่าทางด้านร่างกายก็ออกกำลังกาย คุณค่าในทางด้านส่งเสริมทักษะในการทำงานสัมพันธ์กัน

ระหว่างประสาทและกล้ามเนื้อ คุณค่าพร้อมด้วยการเคลื่อนไหว คุณค่าทางด้านมีน้ำใจ นักกีฬา คุณธรรมก็มีคุณค่าในทางด้านเกี่ยวกับความรู้ การตัดสินใจ ปัญญาไหวพริบก็มีคุณค่าทางด้านส่งเสริมความรักในการออกกำลังกาย การเล่นกีฬาก็มีมีเหมือน ๆ กัน แต่ว่าคุณค่าทางกระบี่กับมวยไทยก็อาจเพิ่มในแง่ที่ว่าเป็นการสืบทอดมรดกของศิลปะกีฬาไทยเพิ่มเข้ามาอีก....แต่ถ้าหากว่ามีทางเลือก แนะนำให้เลือกกระบี่กระบองมากกว่ามวยไทย....กระบี่มันช่วยฝึกหัดประสาท....มันไม่ต้องใช้ร่างกายรองรับ มันใช้เครื่องมือรองรับ เป็นการฝึกหัดประสาทตา.....เด็กจะชอบมากกว่าเพราะไม่เจ็บตัว กระบี่ตีกันสนุกและฝึกความไวของประสาทตา ประสาทมือ เป็นพื้น...

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) กำหนดให้ วิชากระบี่เป็นวิชาบังคับแก่น บัณฑิตเลือก และเลือกเสรี ดาบสองมือเป็นวิชาเลือกเสรี และมวยไทยเป็นวิชาเลือกเสรีในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่หลักสูตรฉบับนี้มีความยืดหยุ่นมากโรงเรียนจะเลือกสอนวิชากระบี่กระบองหรือไม่ก็ได้ ดังคำอธิบายรายวิชา พ 204 ปลายามัย 4 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กำหนดไว้ว่า (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

...ให้มีส่วนร่วมและปฏิบัติจริงในกิจกรรมกายบริหาร การออกกำลังกายด้วยกิจกรรมกระบี่กระบองเบื้องต้นในเรื่องการป้องกันตัว การหลบหลีก การตีลูกไม้ การรำ และอื่น ๆ อย่างปลอดภัยและสนุกสนาน หรืออาจนำกิจกรรมพลศึกษาอื่น ๆ ที่มีคุณค่าเท่าเทียมกับ กระบี่กระบองเบื้องต้นมาแทนตามความเหมาะสม พร้อมกับให้เรียนรู้การป้องกัน การแก้ไขการเสริมสร้างสุขภาพ เพื่อให้รู้หลักและวิธีการออกกำลังกายที่ถูกต้อง มีทักษะ มีสมรรถภาพทางกายและทางจิต มีระเบียบวินัย เห็นคุณค่าและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน...

และวิชาเลือกเสรี ศิลปะมวยไทยในกลุ่มของกิจกรรมกีฬา หรือกิจกรรมพลศึกษาอื่น ๆ มีคำอธิบายรายวิชาว่า

...ศึกษาหลักการเดียวกับกิจกรรมพลศึกษาและกีฬา และฝึกทักษะการบริหารร่างกาย การเคลื่อนไหวพื้นฐานและการเล่นกีฬาตามลำดับขั้นตอนโดยเน้นพัฒนาการตามศักยภาพของแต่ละบุคคล เพื่อให้มีความเข้าใจแนวทาง และมีการเสริมสร้างสมรรถภาพของตนเอง มีคุณธรรมและเห็นคุณค่าของกิจกรรมพลศึกษาและกีฬาและนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม...

วิชาการกระบองและมวยไทยในหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 นี้ โรงเรียนใดจะเปิดสอนหรือไม่เปิดสอนก็ได้แล้วแต่ความพร้อมของโรงเรียน ถ้าโรงเรียนใดเปิดสอนจะเปิดสอนเทอมเดียวหรือ 2 เทอมก็ได้ เพราะหลักสูตรมีความยืดหยุ่นให้กับความพร้อมของโรงเรียนและครูผู้สอนมาก ดังนั้นในหลักสูตรฉบับนี้แม้วิชาการกระบองและมวยไทยยังคงเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรวิชาพลศึกษา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเด็กไทยทุกคนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบอง และมวยไทย วรศักดิ์ เพียรชอบ กล่าวถึงวิชาการกระบองและมวยไทยในหลักสูตรฉบับปรับปรุงดังนี้ (สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

...ตอนหลังมาไม่ได้กำหนด (วิชากีฬาสากลหรือกีฬาไทย) แต่ก็ยังมีกระบองอยู่... (สำหรับมวยไทย) ที่จริงเราก็ใส่ไว้อย่างนั้นเอง เพราะสังคมของเรายังมีความนิยมในกีฬามวยอยู่โดยเฉพาะเด็กผู้ชายยังรักที่จะต่อสู้ป้องกันตัวอยู่ ก็ใส่เข้าไปเพื่อเขาอยากเลือกเรียน...

ดังนั้นเมื่อหลักสูตรพลศึกษาฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2533) นี้ มีวิชาพลศึกษาให้เลือกเป็นจำนวนมาก จึงทำให้โรงเรียนและครูมีโอกาสเลือกวิชาพลศึกษาอื่น ๆ นอกเหนือจากกระบอง และมวยไทย ลักษณะของการเรียนกระบองและมวยไทยในส่วนของวิชาพลศึกษานี้ จะเรียนตามลักษณะของกิจกรรมพลศึกษาคือเรียนเพื่อการออกกำลังกายมากกว่าเรียนเพื่อนำไปใช้ในการต่อสู้

นอกเหนือจากการสอนในโรงเรียนสามัญแล้ว วิชาการกระบองได้มีการจัดสอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ด้วย เพื่อประโยชน์ในการนำไปจัดแสดงละครอิงประวัติศาสตร์และเป็นการแสดงเผยแพร่วัฒนธรรมไทยให้แก่ชาวต่างประเทศ ทองหล่อ ไตรรัตน์ เล่าให้ฟังว่า (สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2540)

...อายุผมประมาณ 17-18 ปี (พ.ศ.2486) ก็เริ่มออกแสดง ช่วงจอมพล ป. วัฒนธรรมไทยกำลังได้รับการสนับสนุน วันพ่อ วันแม่ วันสำคัญต่าง ๆ แสดง ขณะนั้นคณะมีมาก แต่คณะที่ได้ไปเล่นในกรมศิลปากรคือคณะสวนอนันต์...ก็แสดงกันสมจริงจนทุกคนนึกว่าเรานี่คือคนของกรมศิลปากร...ทางกรมศิลปากรเดินสายไปไหนก็เอากระบองไปด้วย ช่วงนั้นเฟื่องฟูมาก...

ดังนั้นการแสดงกระบองในงานต่าง ๆ ของกรมศิลปากรในระยะแรก จึงเป็นการแสดงของคณะสวนอนันต์ของอาจารย์ทองหล่อ ไตรรัตน์ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น คณะศรีไตรรัตน์ จากการไปแสดงกับกรมศิลปากรบ่อย ๆ นี้เอง ทำร้ายรำของคณะสวนอนันต์ได้มีการปรับปรุงให้มีความสวยงามขึ้น โดยได้รับคำแนะนำจากกรมศิลปากร ในปี พ.ศ.2500 สมัย ชนิด อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร ได้มีดำริที่จะให้มีคณะกระบองในกรมศิลปากร มีการเรียนที่อยู่ภายในกรมศิลปากรเอง ไม่ต้องเอาคณะจาก ภายนอก

มาแสดง ชำนาญ สเตะกลัมภ์ ซึ่งเป็นศิษย์ของสำนักดาบศรีไตรรัตน์ จึงได้เข้ามาสอนเป็นอาจารย์พิเศษของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ท่านเล่าให้ฟังว่า (สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2540)

...ปี พ.ศ.2500 อาจารย์ชนิด อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลป์...น่าจะมีกระบี่บ้าง...ใครอยากมาสอนก็มาว่าให้ดู...ผมขึ้นพรหมตามที่อาจารย์สอน...ท่านบอกมีเวลาเย็น ๆ มั้ยละ...เดี๋ยวจะให้เขาตั้งเงินพิเศษให้นะ...แต่ก็ไม่ได้สอนเป็นหลักเป็นแบบสมัยนี้...สอนเป็นพื้น ๆ พอเขาจะไปนอก...จะมาสอนให้ที่หนึ่ง ...กระบี่กระบองนะ ใช้เป็นวิชานาฏศิลป์ได้ เช่น เล่นละครพันดาเล่นสมัยโบราณ เราจะไปรำตึกกันแบบละคร แล้วมาเปลี่ยนเสีย ผมเป็นคนเปลี่ยนแปลง พระแสงดาบดาบค่ายควรวจะพันอย่างนี้ ไม่ใช่เป็นแบบละครแล้วนะ...

การสอนกระบี่กระบองในวิทยาลัยนาฏศิลป์จึงเกิดขึ้น เพื่อนำไปใช้ในการแสดงละครอิงประวัติศาสตร์ และการแสดงโชว์ให้ชาวต่างประเทศได้ชมเป็นสำคัญ

สำหรับการชกมวยไทยภายนอกสถานศึกษาจะเป็นการฝึกเพื่อเป็นอาชีพ ดังนั้นการฝึกมวยไทยจะใช้เป็นวิธีการฝึกแบบสมัยใหม่ การชกมวยไทยได้มีการปรับเปลี่ยนกติกาการชกให้เป็นสากลมากขึ้น เนื่องจากมวยไทยได้กลายเป็นธุรกิจและการพนัน จึงทำให้ศิลปะมวยไทย ทั้งท่าทางการรำไหว้ครู และการใช้แม่ไม้มวยไทยไม่ได้รับความสนใจ บางครั้งการไหว้ครูนานก็ทำให้ผู้ชมซึ่งเป็นนักพนันโห่ไล่จนนักมวยไม่กล้าแสดงลีลาการไหว้ครูให้ครบกระบวนการ (สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540: 58) ซึ่งต่างกับสมัยโบราณที่เคร่งครัดและพิถีพิถันในการรำไหว้ครูมาก ดังที่จินดา ดวงจินดา อ้างถึงใน ชัชชัย โภมารทัต (2525: 24) กล่าวว่า

...สมัยก่อนพิถีพิถันในการรำไหว้ครู เป็นการรำลึกคุณ ประกาศสำนักอาจารย์ และการกระตุ้นจิตใจ มิให้ทำเหยาเหยะเยียงนักมวยสมัยนี้ ...การไหว้ครูด้วยใจจริง ศรัทธา กตัญญู ประกาศศักดิ์ศรีของสำนักกำลังจะหมดไปจากเวทีไทย...จากมวยไทย...

วิธีการชกมวยไทยของนักมวยปัจจุบันจะเป็นการชกโดยอาศัยความถนัดเฉพาะอย่างเข้าทำการชกเป็นหลัก นักมวยไทยที่มีอาวุธครบเครื่องสามารถใช้ได้ทั้งหมด เท้า เข่า ศอก หนัดน้อยมาก การแต่งกายนักมวยแม้ว่าจะยังคงมีการสวมมงคล แต่เป็นเพราะมีระเบียบข้อบังคับของสนามมวยที่ให้แต่งกายในลักษณะนี้มากกว่าเป็นเพราะความเลื่อมใสศรัทธา (ชัชชัย โภมารทัต, 2525) ดังนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ ของมวยไทยก็ได้ลดความสำคัญไปด้วย เช่น พิธีการยกครูหรือขึ้นครูตามสมัยโบราณ แทบจะไม่ค่อยมีปฏิบัติกันแล้ว

กระบี่กระบองที่จัดภายนอกสถานศึกษา ปัจจุบันจะเป็นในลักษณะของการแสดงโชว์ ลีลาการรำ และลีลาการต่อสู้ โดยมีระเบียบการปฏิบัติที่วางไว้ตามแบบแผน เช่น การแต่งกายใช้ชุดนักเรียนสมัยโบราณมีการสวมมงคล แต่การสวมมงคล การยกครู และการไหว้ครู ก็ลดความสำคัญลงเช่นเดียวกับเรื่องของมวยไทย เพราะการสอนกระบี่กระบองเป็นเรื่องของกิจกรรมการออกกำลังกายมากกว่าการนำไปแข่งขัน ในสมัยนี้ได้มีหน่วยงานเอกชน ได้แก่ สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ให้การสนับสนุนส่งเสริมกระบี่กระบอง โดยการจัดให้มีการแข่งขันกระบี่กระบองทุกปี บริเวณท้องสนามหลวง ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ได้มีบันทึกไว้ว่า

...เมื่อในวันที่ 21 เมษายน 2506 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์อุปถัมภ์สมาคมกีฬาไทย เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการแข่งขันกีฬาไทย ...ทอดพระเนตรการแข่งขันและการแสดงกระบี่กระบองคณะลูกบ้านช่างหล่อ และคณะลูกกนก... สำหรับการแสดงกระบี่กระบองนั้น เป็นที่สนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก และการแสดงก็แสดงอย่างจริงจัง...

ในอดีตการแข่งขันกระบี่กระบองของสมาคมกีฬาไทยมีคณะที่เข้าร่วมการแข่งขันเป็นจำนวนหลายคณะ เช่น ในปี พ.ศ.2509 มีคณะที่เข้าร่วมการแข่งขันกระบี่กระบองดังนี้ (สุจิตร์พิชัยเปิดการแข่งขันกีฬาไทย, 2509)

1. คณะศรีไตรรัตน์
2. คณะผดุงศิษย์พิทยา
3. คณะจ่าเนงค์ศักดิ์
4. คณะภูระยับ
5. คณะรัตนคติธรรม
6. คณะ ร.ฟ.ท.
7. คณะยอดขุนพล
8. คณะศิษย์ปิยะ
9. คณะสื่อสารทหารเรือ
10. คณะกรมแพทย์ทหารเรือ
11. คณะสวนอนันต์
12. คณะค่ายลูกบ้านช่างหล่อ
13. คณะลูกกาสดา
14. คณะลูกพรานนก
15. คณะราชวารินทร์

หลังจากนั้นเป็นต้นมาถึงปัจจุบัน บางคนก็สูญไปแล้ว บางคนเกิดขึ้นใหม่ แต่การแข่งขันแต่ละครั้งยังคงได้รับความนิยมจากผู้ชมเช่นเดิม สำหรับปี พ.ศ.2535 - 2541 นี้ คณะต่าง ๆ ที่ลงทำการแข่งขันกระบี่กระบองในงานเทศกาลกีฬาไทยของสมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ มีประมาณ 13 คณะ หรือ 13 แห่ง ดังนี้

1. ชมรมดาบยานนาเวศวิทยาคม
2. ค่ายสมอทอง
3. เลิศพัฒนาศึกษา
4. สำนักดาบภูเกียรติ
5. สำนักดาบไทยบ้านมหาเมฆ
6. สำนักดาบไทยบ้านปากเกร็ด
7. ศูนย์เยาวชนโรตารี
8. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี
9. โรงเรียนชาติศึกษา
10. โรงเรียนพัฒนการราชดำเนินธนบุรี
11. โรงเรียนสตรีนนทบุรี
12. ชมรมกระบี่กระบองโยธินบูรณะ
13. ชมรมดาบโรงเรียนวิมุตยาราม

คณะที่เข้าทำการแข่งขันนี้มีทั้งคณะที่รวมตัวกันเป็นคณะอิสระ ดำเนินการสอนกระบี่กระบองของตนเองเป็นกลุ่มอิสระ เช่น ค่ายสมอทอง สำนักดาบภูเกียรติ และเป็นคณะที่มาจากชมรมในโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนชาติศึกษา ชมรมดาบยานนาเวศวิทยาคม การแข่งขันจะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทเยาวชน (อายุต่ำกว่า 15 ปี) และประเภทประชาชน อาวุธที่ทำการแข่งขันประกอบด้วย กระบี่กับกระบี่ ดาบสองมือกับดาบสองมือ ดาบสองมือกับดาบตั้ง พลองกับพลอง ง้าวกับง้าว และพลองกับไม้สั้น อาวุธดังกล่าวเป็นอาวุธหลักของการแข่งขันกระบี่กระบองในปัจจุบัน การบรรเลงดนตรีในการแสดงใช้เพลงประจำอาวุธตามระเบียบของการแสดงกระบี่กระบอง

หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนกระบี่กระบองอีกแห่งหนึ่ง คือ กรมพลศึกษาในฐานะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบและส่งเสริมการพลศึกษา ได้จัดให้มีการแข่งขันกระบี่กระบองของนักเรียนและนักศึกษาขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 โดยลักษณะการแข่งขันจะเป็นการแสดงโชว์ลีลาท่าทางการรำว่า และการต่อสู้กับคู่ของตนในทีมตนเอง ไม่มีการต่อสู้ต่างทีมหรือต่างคณะ (กรมพลศึกษา, 2519) ในปีแรก ๆ มีโรงเรียนส่งทีมเข้ามาเป็นจำนวนมาก แต่ได้ลดน้อยลงตามลำดับ ในปี พ.ศ.2534 มีโรงเรียนที่เข้าร่วมทำการแข่งขันทั้งสิ้น จำนวน 11 โรงเรียน ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. โรงเรียนโยธินบูรณะ
2. โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย
3. โรงเรียนวิมุตยารามพิทยากร
4. โรงเรียนสว่างวัฒนา
5. โรงเรียนปัฐวิกรณ์วิทยา
6. โรงเรียนสารสาสน์
7. โรงเรียนยานนาเวศวิทยาคม
8. โรงเรียนพนิชยการราชดำเนิน
9. โรงเรียนห้วยน้ำหอม จังหวัดนครสวรรค์
10. โรงเรียนสตรีรัตนบุรี
11. โรงเรียนศรีอยุธยา

ปัจจุบันมีโรงเรียนที่ส่งทีมเข้าทำการแข่งขันประมาณ 10 กว่าโรงเรียน โดยในปี พ.ศ.2540 มีโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในต่างจังหวัด และกรุงเทพ ดังนี้

1. โรงเรียนตรุณนาราชบุรี
2. โรงเรียนยอแซฟอุปถัมภ์
3. โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
4. โรงเรียนเจ้าพระยาวิทยาคม
5. โรงเรียนวิมุตยารามพิทยากร
6. โรงเรียนรัตนธิเบศ
7. โรงเรียนเทศบาล 2
8. โรงเรียนศรีอยุธยา
9. โรงเรียนสตรีรัตนบุรี
10. โรงเรียนเลิศพัฒนา
11. โรงเรียนเตรียมอุดมม่น้อมเกล้า
12. โรงเรียนบดินทรเดชา 2
13. โรงเรียนพนิชยการราชดำเนิน
14. โรงเรียนกรุงเทพการบัญชี

การแข่งขันแบ่งเป็น 3 รุ่น คือ 12 ปี ชาย-หญิง 14 ปี ชาย-หญิง และ 16 ปี ชาย-หญิง ส่วนใหญ่จะเป็นชมรมจากโรงเรียนมากกว่าคณะอิสระ ซึ่งจะเห็นว่าจำนวนโรงเรียนที่ส่งทีมเข้าร่วมแข่งขันกระเป๋าระบบของกรมพลศึกษาจากจำนวนโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

ทั่วประเทศนับพันโรงเรียน มีการส่งเข้าแข่งขันประมาณ 10 กว่าโรงเรียน นับว่ามีจำนวนน้อยมาก และผู้เข้า
ชมการแข่งขัน มีเฉพาะกลุ่มนักกีฬาที่เข้าแข่งขันในวันนั้น ๆ และผู้สนใจอื่นเข้าชมจำนวนไม่กี่คน สำหรับ
อาวุธที่แข่งขันมี 6 ประเภทเช่นเดียวกับของสมาคมกีฬาไทยฯ แต่เพลงที่ใช้บรรเลงเป็นการใช้เพลงปี่มวย ซึ่ง
บางครั้งเป็นการบรรเลงจากวงจริง บางครั้งใช้เทปเพลง

สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนี้ ตอนต้นรัชกาลมีสำนักกระบี่
กระบองอยู่มากมาย ดังตัวอย่าง สำนักที่เข้าแข่งขันกระบี่กระบองในกีฬาไทย ปี พ.ศ.2509 ต่อมาคณะกระบี่
ได้ลดลงเป็นลำดับ ปัจจุบันมีคณะที่เป็นที่รู้จักและเปิดรับสอนอย่างเป็นทางการคือ สำนักดาบพุทธโธสวรรย์
สำหรับประวัติสำนักดาบและครูกระบี่กระบองที่ทำหน้าที่สืบทอดความรู้มาจากครูรุ่นต่าง ๆ พอประมวลได้
ดังนี้

สำนักดาบพุทธโธสวรรย์แห่งกรุงศรีอยุธยา

สำนักดาบพุทธโธสวรรย์ เป็นสำนักดาบที่จัดตั้งขึ้นโดย พ่อครูสมัย เมษะมาน ซึ่งเป็น
ศิษย์พลศึกษาแรกของอาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ในสมัยที่เป็นโรงเรียนพลศึกษากลาง เมื่อจบ
การศึกษาแล้วในปี พ.ศ.2489 ได้จัดเปิดสอนวิชาอาวุธโบราณ บริเวณสนามข้างกำแพงพระอุโบสถวัดระฆัง
โฆสิตาราม ประมาณ 6 เดือน เมื่อมีผู้สนใจมากขึ้นจึงได้ย้ายสถานที่ฝึกมาที่สี่แยกบ้านแขก ทำการสอนวิชา
อาวุธโบราณอย่างจริงจัง และให้นามอันเป็นนามมงคลของสถาบันว่า "สำนักดาบพุทธโธสวรรย์ กรุงเทพฯ"
เมื่อสำนักดาบได้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน พ่อครูสมัย เมษะมาน จึงได้กราบ
บังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงเป้าหมายวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่วิชาศิลปศาสตร์การ
ต่อสู้ประจำชาติ กระบี่กระบอง มวยไทย ให้เป็นมาตรฐาน และได้ขอพระราชทานธงชัยประจำสำนักดาบ
พุทธโธสวรรย์ ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ พระราชทานธงและตราสำนักดาบ เมื่อวันที่ 7
ธันวาคม พ.ศ.2500 และได้ทรงรับสั่งกับพ่อครูสมัยไว้ว่า

...อย่าเลิกนะ ฉันจะช่วย ให้ทำตัวให้เป็นที่น่าเชื่อถือ จัดให้เป็นกองทัพขึ้นมา...

ในปี พ.ศ.2500 นี้เอง ได้ขออนุญาตจดทะเบียนเป็นโรงเรียนประเภทศิลปศึกษา ในความรับรองของกระทรวง
ศึกษาธิการ โดยใช้ชื่อว่า "โรงเรียนสำนักดาบพุทธโธสวรรย์ แห่งกรุงศรีอยุธยา"

วิชาที่เปิดสอนในโรงเรียนคือ กระบี่กระบองและมวยไทย จะต้องเรียนควบคู่กันไป
สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการเรียนที่นี่คือ การไหว้พระ สวดมนต์ นั่งสมาธิ ก่อนเรียนทุกเช้า เนื่องจากวิชานี้
เปรียบเสมือนดาบสองคม ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในทางที่ถูกและทางที่ผิด จึงต้องเป็นดามีศีลธรรม

มีเครื่องยึดเหนี่ยว การสอนจึงเน้นทั้งทักษะการต่อสู้และอบรมทางด้านคุณธรรมจริยธรรม การเรียนมีการไหว้ครูตามธรรมเนียมเดิม สำนักดาบได้มีเครื่องมือประจำสำนัก ซึ่งบางส่วนเป็นอาวุธที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ (รายละเอียดหลักสูตรการเรียน ปรากฏในรายงานข้อมูลภาคสนาม)

สำนักดาบศรีไตรรัตน์ (สัมภาษณ์ ทองหล่อ ไตรรัตน์, 18 กันยายน 2540)

สำนักดาบศรีไตรรัตน์ ก่อตั้งโดย นาวาตรีจรรยา ไตรรัตน์ โดยเริ่มจากการที่นาวาตรีจรรยา ไตรรัตน์ ซึ่งขณะนั้นรับราชการเป็นทหารเรือมีความรู้พื้นฐานเรื่องการต่อสู้ป้องกันตัวพอสมควร และมีความสนใจเรื่องของการต่อสู้โดยใช้อาวุธ จึงพยายามหาผู้ที่จะสอนการใช้อาวุธในการต่อสู้ ต่อมาท่านได้พบครูศรี ซึ่งชอบเล่นกระบี่กระบอง อาศัยอยู่ที่วัดใกล้บ้าน นาวาตรีจรรยา ไตรรัตน์จึงชวนให้มาอยู่ที่บ้าน มาสอนกระบี่กระบองให้ จรรยา ไตรรัตน์ และ ทองหล่อ ไตรรัตน์ ลูกชาย ซึ่งขณะนั้นมีอายุ 12 ปี (พ.ศ.2480) และเพื่อน ๆ อีกหลายคน โดยนาวาตรีจรรยา ไตรรัตน์ เป็นผู้สังเกตการสอน (ขณะนั้นอายุ 50 ปี)

วิธีการสอนของครูศรีสอนแบบคนโบราณ ทองหล่อ ไตรรัตน์ เล่าว่า "ทำท่าทำหนึ่งท่านให้ทำ 12 วัน 15 วัน ไร่ไป ....ท่านแก่แล้ว 80 แล้ว ท่านก็นั่งยอง ๆ เราก็ไร่ไป ไร่เสร็จท่านบอก โอ๊ยไม่ได้เรื่องหรอกไปไร่มาใหม่.... บางทีเกือบเดือนต่อให้อีกท่า" เมื่อไร่จนพอใจครูแล้วจึงให้ออกแสดงโชว์ ทองหล่อ ไตรรัตน์ เล่าว่า คนโบราณใช้กระบี่อ่อน (ปลายอ่อน) ในการแสดง

...เมื่อไร่เรียบร้อยแล้วก็วางไว้จะมีคนมาเปลี่ยนต้องวันชัยถือทักษิณาวัตร แล้วเอากระบี่ตีมาเปลี่ยนปลายอ่อน ทุกคณะเล่นอย่างนี้หมด การตีแต่ก่อนนี้ไม่มีอะไร นุ่งผ้าม่วง ใส่เสื้อลาย ๆ แบบสงกรานต์แบบนั้น ก็มีตีกัน ตีกันนี้เขาตีแบบนี้ ตีไปทางนี้ที่ทางนี้ที่แล้วก็จากกัน แค่นี้เอง...

แสดงว่าในสมัยต้นรัชกาลที่ 9 การแสดงกระบี่กระบองคงจะเป็นไป เพื่อการแสดงสนุกสนานมากกว่าเพื่อนำไปต่อสู้จริง ๆ ทองหล่อ ไตรรัตน์ บอกว่า มีกระบี่ตลกแสดงท่าตลกไปกษาให้คนสนุกสนาน และกระบี่อดทนให้เห็นว่าเก่งจริง มีของตี มี 2 แบบ ซึ่งอาจจะเป็นการกลายมาจากการเล่น เพื่อการใช้ป้องกันตัวในสมัยก่อนมาเป็นการแสดงให้คนสนุกสนาน การแต่งกายในสมัยนั้นอาจารย์เล่าว่า มีการนุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อคอกลมลาย ๆ ไม่ได้สวมชุดนักดาบ นาวาตรีจรรยา ไตรรัตน์ และลูกชายทั้งสองคือ มนูญ และ ทองหล่อ ไตรรัตน์ จึงคิดทำการต่อสู้ขึ้นมาใหม่ อาศัยตามหลักของการต่อสู้ที่แท้จริง และใช้กระบี่แข็งตีต่อสู้แทนกระบี่อ่อน ให้ชื่อคณะของตนเองว่าคณะสวนอนันต์ ครูศรีนั้นสอนแต่กระบี่อย่างเดียว ส่วนพลอง ง้าว ดาบ ฝักโดยใช้การดูคณะอื่นแสดง โดยเฉพาะกับคณะครูจุง ซึ่งมีการเรียนอาวุธดาบตั้ง ดาบสองมือ พลอง ง้าวไม้สั้นอยู่แล้ว จึงนำมาปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะสม สำหรับทำไม้ไร่จากครูศรีนั้น ได้มาปรับปรุงให้สวยงาม

จากคำแนะนำของกรมศิลปากร จึงเท่ากับว่าสำนักของนาวาทริจฎฐ ไตรรัตน์ มีท่าว่าที่สวยงามจากรากฐานครูเก่ามาปรับกับแนวการรำของกรมศิลปากร และมีท่าการต่อสู้ที่เป็นจริงจากพื้นฐานวิชาการต่อสู้ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อคณะสวนอนันต์เป็น "ศรีไตรรัตน์" โดยนำชื่อครูศรี มารวมกับนามสกุลไตรรัตน์

ชำนานู เสดะกลัมภ์ ลูกศิษย์ของสำนักดาบศรีไตรรัตน์ เล่าให้ฟังถึงการสอนของนาวาทริจฎฐ ไตรรัตน์ ว่า (สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2540)

...สอนกระบี่ก่อน....เริ่มแรกดูท่าทาง ฝึกการตัดมือให้เป็นรูปร่าง ดัดนิ้วให้โค้งรูปปาก ทำข้อแขนให้เป็นรูปบวบ...ดัดเพื่อการรำดูให้สวยขึ้น อ่อนช้อยขึ้น...มีดัดเอวและข้อเท้า... นานประมาณ 2 เดือนกว่า ยังไม่ได้เริ่มจับดาบ เดินสามเหลี่ยม ดัดนิ้ว ท่าวางตัว ไม่ให้ล้ม ไหน้คอกเข้า จับมือ สอดมือ โยกตัวไปข้างหน้าแล้วโลกกลับมา ...ใช้เวลา 3 เดือนกว่า....เริ่มจับกระบี่ก่อน เพราะกระบี่เป็นหัวใจของกระบี่กระบอง ใครจะเล่นกระบี่เก่ง ต้องรำกระบี่สวย คงได้สวย เรียน 15 วันยังไม่ขึ้นท่าว่า....รำอยู่กับที่ยืนสอด เก็บ ยกเท้า สายตา เท่า ำให้สัมพันธ์กันหมดท่ามกัมนำว่า ออกตรง และแอ่น สายตามองอยู่ที่ปลายดาบ...เรียนประมาณ 2 สัปดาห์...

การเริ่มเรียนของนาวาทริจฎฐ จะเริ่มจากการวางรากฐานท่าว่าที่ถูกต้อง ท่าต่อสู้ที่ถูกต้องก่อนที่จะจับกระบี่ และเมื่อเริ่มจับอาวุธแล้วจะมีการฝึกความสัมพันธ์ของร่างกาย กับการใช้อาวุธก่อนที่จะสอนท่าว่า การใช้เวลาในแต่ละชั้นจะนานมากเพื่อให้ได้หลักที่มั่นคง กระบี่เรียนประมาณ 6 เดือน จึงจะให้ออกงาน และเมื่อกระบี่เก่งแล้ว ร่างกายแข็งแรงแล้ว จึงจะสอนอาวุธต่อไป คือ ดาบสองมือ ชำนานู เสดะกลัมภ์ เล่าว่า

...ดาบสองมือกว่าจะเรียนได้ยากลำบากมาก เพราะต้องคงดาบได้ทั้ง 2 มือ และยกเท้าข้างหนึ่ง ยืนขาข้างเดียวคงดาบ ยืนทำอยู่กับที่ เดินสามเหลี่ยม ยกเท้าอยู่นิ่ง ๆ 5 นาที แล้วคงดาบไปทางเดียว สลับทาง เร่งข้อมือฝึกข้อมือให้คล่อง ปลายดาบไม่ให้หันเข้าหาตัว ทางคมให้ออกนอกตัวตลอดเวลา.... ใ้มีสมาธิแน่นแน...ยืนขาเดียวให้ตัวนิ่ง คงเช่นนี้ใช้เวลาเป็นเดือนจึงจะได้....หากรำดาบ 2 มือได้จะทำได้หมดทุกท่า...

การเรียนดาบสองมือจะเป็นทำพื้นฐานต่อจากกระบี่ เพราะต้องใช้สองมือ และในการเรียนก็ใช้เวลานานกว่าจะทำได้คล่องแคล่ว มีการเคาะจังหวะประกอบการสอนแบบนาฏศิลป์ นอกจากต้องมีความเข้มแข็งคล่องแคล่วแล้วการรำจะต้องสวยงามสง่าเหมือนนักรบด้วย

...ทำรำกระบี่ และดาบสองมือต้องวางท่าสง่างาม แต่อ่อนช้อยเหมือนพระมหากษัตริย์...
 ง้าวต้องสง่างามเหมือนอยู่บนคอช้าง ตัวตรง หน้าอกแวกไม่ได้ กล้ามเนื้อและตัวต้อง
 แข็งแรง...ต้องให้กล้ามเนื้อขึ้น กระบี่กล้ามเนื้อขึ้นไม่ได้ต้องไม่ ทุกครั้งที่เล่นต้องถอดเสื้อ...
 พลองต้องวางหน้าเหมือนยักษ์ การจรดเท้าก้าวเขย่งเท้าเหมือนยักษ์ ไม่วางเต็มเท้า
 ...ตา ตาขมิงหึ่ง มือไม่อ่อนเหมือนรำยักษ์...ไม่สิ้น...เลียนมาจากท่าลิง...ต้องไปดูชีวิตลิง
 จากเขาดินว่า ลิงวังนอน.....ท่าตบแมลงวัน ท่าโยนของ...จำมาคนละท่า แล้วมาแบ่งกัน
 ผึก...

การสอนกระบี่กระบองนอกจากเน้นท่าทางการรำ การต่อสู้แล้ว ยังอบรมด้านจิตใจให้
 แก่ลูกศิษย์ด้วย อบรมเหมือนเป็นคนหนึ่งในครอบครัวให้อยู่ได้รับประทานเหมือนเป็นลูกหลาน นาวาตรีจรูญ
 จะสอนว่า (สัมภาษณ์ ชำนาญ เสดะกลัมภ์, 16 กันยายน 2540) "ให้พูด ให้หนี ให้วอกก่อน ใจเย็น ไม่ให้ต่อสู้
 ไม่ให้เขารู้ว่าเราเป็นวิชา อันดับแรกคือ ไม่สู้... อาจารย์จะโกรธที่สุด ถ้ารู้ว่าเราเป็นหัวหน้าแก๊งค์" และการ
 กินเหล้า เป็นนักร้อง ทำตัวผิดศีลธรรม ถือเป็นความผิดที่ร้ายแรงมาก ทองหล่อ ไตรรัตน์ กล่าวว่า "อบรม
 จิตใจนี้สำคัญ ต้องสอนให้เด็กรู้ค่าของการต่อสู้ เราเรียนไปนี้เราไม่ได้เรียนไปทำใคร เราเรียนไว้เพื่อป้องกัน
 ตัวเรา ไม่ได้เรียนเพื่อไว้สู้กับใคร หรือทำใคร..." การเรียนการต่อสู้นี้ผู้ที่เรียนจนรู้แล้วจะไม่เป็นนักร้องไป
 ทำร้ายใคร ท่านให้เหตุผลว่า นอกเหนือจากการได้รับการอบรมแล้ว เนื่องมาจากคนที่เรียนการต่อสู้จะรู้เรื่อง
 การต่อสู้ดีจนไม่ต้องการไปข้องเกี่ยวกับ

...มันเหมือนน้ำในไห ถ้าเราใส่ครึ่งหนึ่งก็กลอนสั้นกระฉอก คือ เป็นมีเป็นแหล่อยากจะ
 ลอง ถ้าเต็มโหเสียวแล้วไม่กระฉอก มันรู้เสียวแล้ว ...เรารู้แล้วว่ามันจะทำอะไรบ้าง ไม่เห็น
 ต้องไปต่อสู้อะไรกับใคร ยกเว้นเอาไว้ป้องกันตัวเท่านั้นเอง ถ้าเขาทำมา...

การสอนจะมีพิธีการไหว้ครูโดยนำกระบี่มาตั้ง มีศิษษะครูเป็นแบบหัวพระฤาษี และใช้
 มงคลของอาจารย์ครอบ ศิษย์เอาดอกไม้ธูปเทียนบูชาครู นาวาตรีจรูญ ไตรรัตน์ ไม่เคร่งครัดเรื่องของการ
 ไหว้ครูมากนัก การจัดพิธีกระทำขึ้นเพียงให้ศิษย์ได้สบายใจ โดยท่านกล่าวว่า "โบราณอย่าถืออะนะ แต่โบราณ
 อย่าทิ้งนะ" สำนักดาบศรีไตรรัตน์จะจัดทำเครื่องไม้รำขึ้นเองสำหรับการรำและการบูชาครู

ปัจจุบันสำนักดาบศรีไตรรัตน์ไม่ได้รับสอนที่บ้านอีกต่อไปแล้ว เนื่องจาก ทองหล่อ
 ไตรรัตน์ ต้องดูแลนักกีฬาทีมชาติไทยที่แข่งดาบสากล และปัจจุบันท่านอายุมากแล้ว (72 ปี) ท่านเป็นผู้ที่ได้
 พัฒนากระบี่กระบอง จนมาเป็นการแข่งขันดาบไทยในกีฬามหาวิทยาลัย หรือที่รู้จักกันว่า "ดาบตีตัว" ซึ่งเริ่ม
 แข่งขันในมหาวิทยาลัย เมื่อ 30 ปีก่อน โดยริเริ่มที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ เป็น
 แห่งแรก

สำนักดาบพระราชวังเดิม (สัมภาษณ์ บุญธรรม เจริญสุข, 8 ตุลาคม 2540)

สำนักดาบพระราชวังเดิมก่อตั้งโดย บุญธรรม เจริญสุข ปัจจุบันอายุ 78 ปี บุญธรรม เจริญสุข รัชชากรเป็นทหารเรือ เริ่มเรียนกระบี่กระบองครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2485 สมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2 ขณะประจำการอยู่บนเรือรบตากใบรักษาน่าน้ำบริเวณอ่าวสตูลหีบ ครูคนแรกเป็นทหารเรือเช่นกัน ชื่อ จำลิมเอก ทิรัญ อาวุธที่เรียนคือกระบี่ ในการเรียนครั้งนั้นเรียนท่าท่าเพียง 3 ท่า โดยไม่ได้บอกชื่อ ท่าท่า แต่บอกวิธีการท่าและไม้ตี 2 ท่า ซึ่งท่านบอกว่าเหมือนท่าตีของลิเก มีการตีบนตีล่าง และเป็นการตีโดยนัดแนะกันว่าใครจะเป็นผู้เริ่มตีก่อน ใครจะเป็นคนรับ

ในปี พ.ศ.2488 แม่ทัพเรือพลเรือเอกหลวงศิลาปลั่งสงครามชัย (ศิลาโกมลวาทิน) มีบัญชาให้ทหารเรือตั้งโรงเรียนพลศึกษาขึ้นในราชธานี และให้หน่วยงานต่าง ๆ ส่งคนเข้ามาเรียน การตั้งโรงเรียนพลศึกษาเป็นเพราะแม่ทัพเรือเห็นว่าการพลศึกษาทำให้คนมีจิตใจสูง ภูมู่วุฒุนะ ให้อภัย ใจดีมั่นคง มีความยุติธรรมสูง รักพวกรักคณะ ผู้ที่เข้ามาเรียนและสำเร็จการศึกษาแล้วจะให้กลับไปเป็นครูพลศึกษา ประจำหน่วยงานต้นสังกัดที่ส่งมาเรียน การเรียนพลศึกษาที่โรงเรียนนายเรือ (ขณะนั้นตั้งอยู่ที่พระราชวังเดิม ผังชนบุรี) นี้ ได้เป็นลูกศิษย์กระบี่กระบองของนาวาตรีจรรยา ไตรรัตน์ ซึ่งขณะนั้นเกษียณอายุราชการแล้ว แต่ได้มาช่วยสอนวิชากระบี่กระบองให้แก่โรงเรียนนายเรือ

การสอนของนาวาตรีจรรยา จะเป็นการเรียกนักเรียนมาประชุมกัน จากนั้นท่านจะว่าให้ดู เพลงว่าจ่าเพียง 1-2 เที้ยว และเดินเข้าห้องพักครูให้ศิษย์แต่ละคนหัดรำกันเอง จากนั้นจึงออกมาเรียกศิษย์แต่ละคนให้มาว่าให้ดูและตีให้ดู บุญธรรม เจริญสุข บอกว่าการสอนแบบนี้ทำให้ผู้เรียนต้องตั้งใจมาก เพราะจะจำท่าท่าไม่ได้ถ้าไม่ตั้งใจ และต้องช่วยสอนกันเอง สำหรับการต่อสู้นั้นนาวาตรีจรรยาได้สอนหลักการต่อสู้อย่างมีเหตุผล ทั้งในการรุกและการรับ บุญธรรม เจริญสุข บอกว่าการมีหลักของการต่อสู้ที่ถูกต้องทำให้สามารถพัฒนาใช้กับการต่อสู้ด้วยอาวุธต่าง ๆ มากมาย และสามารถนำไปใช้ป้องกันตัวได้จริง

อาวุธที่เรียนเป็นอาวุธแรกคือกระบี่ มีท่าท่า 7 ท่า ประกอบด้วย ชรณีโบก เทพพนม กิณร หนุมาน แหนงเดือน ยอดตอง และนางกรวย ท่านบอกว่าครบเพลงว่า 4 ประเภทคือ มนุษย์ได้แก่ เทพพนม ยักษ์ได้แก่ ชรณีโบก ลิงได้แก่ แหนงเดือน ตัวนางได้แก่ กิณร อาวุธอื่น ๆ ที่เรียนได้แก่ ดาบสองมือ ดาบตั้ง โล่ ง้าว พลอง เช่น สำหรับกระบี่นั้นท่านอธิบายว่า สมัยก่อนจะมีกระบี่ปลายอ่อนถ้าตีไม่ถูกต้องจะตวัดโดนตัวผู้เล่นเองและอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าเบี่ยงตัวรับไม่ถูกต้องก็จะเจ็บตัวจากปลายกระบี่ที่ฟาดไปถูกตัว บุญธรรม เจริญสุข กล่าวว่กระบี่อ่อนเป็นเครื่องมือในการฝึกทำการต่อสู้ ไม่ใช่拿來มาตีกันจริง ๆ อาวุธแต่ละประเภทที่ท่านเรียนจะมีสัดส่วนที่เหมาะสมกับตัวผู้เล่น ไม่ยาวไปหรือหนักเกินกำลังของผู้เล่น

อาวุธของแต่ละคนต้องเป็นอาวุธที่ช่วยให้ผู้เล่นมีความคล่องตัว การต่อสู้ลักษณะนี้จะไม่มีการนัดกัน วิธีการสอนของ บุญธรรม เจริญสุข จึงสอนหลักการรุกและการรับให้มั่นคง แล้วให้ต่อสู้กันเองโดยไม่มีการนัด

...สำหรับของเราต้องไม่รู้กัน อย่างเช่นหมอกับไทยเกิดมาไม่เคยเห็นกัน เวลารบไม่รู้จักกัน อาวุธก็ไม่เคยเห็นว่าจะใช้อะไร...ถนัดอะไร เจออะไรก็สู้กันไป...ถูกศิษย์จับออกไปตีได้ ไม่เลือกอาวุธ บางคนออกตี 3 บาน คือตีตะลุมบอน...

เรื่องการรำนั้นท่านอธิบายว่า "การรำอาวุธต่าง ๆ คือ การรำธรม...เป็นการสำรวจสถานที่ก่อนเมื่อเวลาต่อสู้จะได้หลบหลีกคู่ต่อสู้ได้ถูกต้อง" การใช้เพลงนั้นท่านกล่าวว่าช่วยให้เกิดความอีกเต็ม และการรำจะเคลื่อนไหวไปตามจังหวะของเพลง

การสอนของท่านต้องมีการไหว้ครู แม้จะเรียนไปก่อนแล้ว แต่เมื่อถึงเวลาต้องทำการไหว้ครูเสมอ โดยในพิธีไหว้ครูจะมีดอกไม้ ทุปเทียน และเงินไหว้ครู 12 บาท แต่ข้อสำคัญที่ขาดไม่ได้และถือเป็นกฎในการปฏิบัติคือ ก่อนหยิบอาวุธต้องไหว้ แล้วตั้งจิตระลึกถึงครู และกล่าวว่า

...ข้าพเจ้า นาย.....ขอน้อมรับวิชาการต่อสู้และป้องกันตัวจากครูที่สั่งสอนมาจากโบราณจนถึงปัจจุบันนี้ ขอให้จำและรำได้ดี...

เมื่อรำเสร็จ เล่นเสร็จ วางเสร็จ จะต้องยกมือไหว้ ระลึกถึงครูอาจารย์ แล้วระลึกตั้งจิตว่า

...สิ่งใดที่ข้าพเจ้าได้ฝึกหัดไปแล้ววันนี้ ผิดพลาดด้วยกาย วาจา ใจ ใจไม่เจตนา ขอให้ภัยข้าพเจ้าด้วย ขอให้จดจำได้แม่นยำ...

การเล่นกีฬาประเภทนี้เป็นวิชาที่สืบสานมาแต่โบราณ เดิมเป็นกีฬาหน้าพระที่นั่ง เป็นกีฬาที่เลือกคนไว้ใช้ในศึกสงคราม ก่อนแสดงจึงต้องถวายบังคม บุญธรรม เจริญสุข (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2540) กล่าวว่า

...ไทยเราเป็นหนึ่งในเอเชียที่รักษาเอกราชมาได้ด้วยเหตุผล คือ

1. พระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์
2. ความรักสามัคคีของคนในชาติ
3. วิชาการต่อสู้ป้องกันตัวของไทย...

การสอนนั้น บุญธรรม เจริญสุข ได้อบรมลูกศิษย์ในด้านความประพฤตินอกเหนือจากการสอนวิธีการต่อสู้ด้วย ท่านกล่าวว่า

..วิชาพวกนี้เหมือนดาบสองคม...ชี้แจงให้รู้เหตุผล อะไรควรทำคนเรียนวิชานี้ใครก็รู้ว่าเรียนวิชานี้ต้องเก่ง...ต้องสงบเสถียรเยียมตัว ให้คนพบเห็นไม่ทမ်းไส้ ถ้าเขาทမ်းไส้เขาไม่สู้โดยตรงหรอก...พวกนี้บุหรืไม่สู้บ ส่วนใหญ่จะประพฤติดี...

ท่านบอกว่าการเรียนกระบี่กระบองจะทำให้มีปฏิภาณไหวพริบ มีชั้นเชิง สิ่งที่ท่านมีความกังวลในขณะนี้คือ "กังวลว่าจะสูญหายไป" เพราะ "คนไม่เห็นคุณค่า" ท่านกล่าวว่าควรจะเริ่มตั้งแต่สถาบันฝึกหัดครูก่อน เพื่อจะได้ไปสอนเด็ก ๆ ต่อไป

สำนักดาบกระบี่ (อเนก ช่างน้อย, 2530)

สำนักดาบกระบี่ ตั้งอยู่เลขที่ 31/14 ถนนวังเดิม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ หัวหน้าสำนักดาบคือ นายไพชยนต์ จันทะสุดคุณ อาชีพราชการ รับสอนศิษย์เพื่อเป็นวิทยาทาน โดยมีความคิดว่าไม่ต้องการให้มรดกแท้ของไทยต้องสูญสิ้นไป นายไพชยนต์เป็นศิษย์ของครูพงษ์ ภูระยับ ซึ่งเป็นศิษย์ของตระกูลที่ได้รับรางวัลชนะเลิศในการแสดงง้าวต่อหน้าพระที่นั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อนายไพชยนต์รับการถ่ายทอดกระบี่กระบองครบทุกวิชา ในปี พ.ศ. 2504 จึงตั้งสำนักดาบกระบี่ขึ้น โดยนำนามสกุลของผู้เป็นอาจารย์มาตั้งเป็นชื่อสำนักดาบ อาวุธที่สอนมีอาวุธหลัก 4 ประเภท คือ กระบี่ ดาบ ฟลอง และง้าว มีเครื่องไม้ธนูของสำนักดาบเป็นงานที่ประดิษฐ์ขึ้นและตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 สำหรับเครื่องไม้ธนูนั้น สำนักดาบได้มีการผลิตขึ้นเอง การแสดงจะมีการใช้วงปีฆากลองแขก ประกอบสำนักนี้มีระเบียบประเพณีที่สืบทอดมาคือการไหว้ครูประจำทุกปี โดยไม่มีการประกอบพิธีสงฆ์

สำนักดาบผดุงศิษย์พิทยา (อเนก ช่างน้อย, 2530)

ผู้ให้กำเนิดสำนักดาบนี้คือ อาจารย์สุรศักดิ์ สุมณ ท่านจบการศึกษาจากโรงเรียนพลศึกษากลาง ศิษย์ของอาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา เมื่อจบการศึกษาแล้วได้มาทำการสอนกระบี่กระบองที่โรงเรียนผดุงศิษย์พิทยา และเผยแพร่วิชากระบี่กระบองมาตั้งแต่ พ.ศ. 2484 ต่อมาได้มีคณาจารย์ที่ทำการช่วยสอน และเผยแพร่การแสดงกระบี่กระบองอีกคือ อาจารย์ปิยะสวัสดิ์ สุมณ, อาจารย์วราวุธ สุมณ ร้อยเอกบัว นิลอาษา (ครูบัว วัดอโศก แห่งโรงเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า) ครูพุทธ

ครูอุทิศ ครูจำรัส และ ครูสุนทร เสถียรศรี เป็นต้น อาวุธที่สอนได้แก่ กระบี่ ดาบ พลอง ง้าว ไม้สั้น ไม้สั้น เครื่องป้องกันมีโล่ ตั้ง

สำนักดาบคณะศรีสาคร (เอนก ช่างน้อย, 2530)

สำนักดาบตั้งอยู่ที่ 64/152 หมู่ 9 ตำบลบางเมืองใหม่ อำเภอบางเมือง จังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าสำนักดาบคือ นายสาคร เชื้อพิพัฒน์ สำนักดาบนี้แยกมาจากค่ายศรีพรานนภ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2520 หลักการของสำนักคือ รักษาระเบียบแบบแผนให้คงสภาพเดิม ไม่นิยมการประยุกต์และเปลี่ยนแปลง อาวุธที่สอนประกอบด้วยกระบี่ พลอง ง้าว ดาบตั้ง เครื่องไม้รำของสำนักดาบได้ประดิษฐ์ขึ้นเอง ตั้งแต่ พ.ศ.2520 ที่ละชิ้นจนครบ เครื่องไม้ตั้งก็ประดิษฐ์ขึ้นเอง มีการใช้เพลงประกอบการแสดง การไหว้ครูจะกระทำทุกปี โดยที่ศิษย์ที่เข้าร่วมในพิธีไหว้ครูจะต้องให้สัจจะในการเป็นนักดาบและสาบานว่าจะไม่นำไปใช้ในทางที่ผิดเสื่อมเสียชื่อเสียง การเป็นศิษย์ของสำนักดาบแห่งนี้จะต้องมีการปฏิญาณตน ดังต่อไปนี้

คำปฏิญาณ

1. จะตั้งใจศึกษาด้วยความขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอ
2. จะประพฤติปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ ระเบียบวินัย ประเพณีอันดีงามอย่างเคร่งครัด
3. จะสมัคสมานสามัคคี ประดุจญาติพี่น้องอันสนิทผูกมิตรไมตรี
4. จะรักษาชื่อเสียงและเกียรติของค่ายตลอดชีวิต
5. จะให้ความเคารวะแด่ครูอาจารย์ด้วยความเคารพนอบ

การสอนในสำนักดาบทั้ง 6 แห่ง เป็นสำนักดาบอิสระ ไม่ได้อยู่ในระบบของการศึกษา จึงมีแนวคิดและวิธีการสอนที่ต่างไปจากการสอนในสถาบันการศึกษา ที่ได้จัดให้กระบี่กระบอง และมวยไทย เป็นกิจกรรมพลศึกษาดังเช่นการสอนของ อาจารย์ นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ในสมัยของโรงเรียนพลศึกษากลาง ที่เน้นท่าทางการรำรำที่ถูกต้อง เข้มแข็ง และการต่อสู้ที่เหมือนจริง โดยไม่เน้นด้านความสวยงามของท่ารำประกอบจังหวะดนตรีมากนัก

หลวงวิศาลดรุณกร

ในสมัยนี้มีตัวอย่างการสอนและการแสดงของอาจารย์อีกท่านหนึ่งคือ หลวงวิศาลดรุณกร ซึ่งเป็นผู้สอนกระบี่กระบองและมวยไทยในโรงเรียนสวนกุหลาบ โดยได้รับการบอกเล่าจาก สุจินต์ จารุรักษ์ (สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2540) เป็นศิษย์สายหลวงวิศาลดรุณกร สุจินต์ จารุรักษ์ จบการศึกษาจาก

โรงเรียนพลศึกษากลาง โรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษา และ มศว.พลศึกษา ขณะนี้สอนอยู่ที่โรงเรียนดรุณา
ราชบุรี และมีผลงานคือทำการฝึกสอนกระบี่กระบองให้แก่แก่นักเรียนจนสามารถสร้างทีมกระบี่กระบองหญิง
อายุ 14 ปี ได้รางวัลชนะเลิศด้วยรวมในการ แข่งขันกระบี่กระบองของกรมพลศึกษา ใน พ.ศ.2541

ในปี พ.ศ.2492 สุจินต์เริ่มเรียนวิชาการกระบี่กระบอง และมวยไทยเพิ่มเติม ในตอนเย็น
หลังจากเลิกงานสอนหนังสือแล้ว อาวุธในกระบี่กระบองที่ท่านไม่ได้เรียนคือการใช้กริช สำหรับการแสดงนั้น
ท่านเล่าให้ฟังว่า การแสดงในสายของหลวงวิศาลดรุณกร มีลักษณะดังนี้ (สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2540)

...การแสดงนั้นผู้แสดงจะต้องมีท่าทางจริงจัง แสดงออกทางสายตาต้องดูจริงจัง ...การ
แสดงตกลงขบขัน...จะตกลงในที่...ไม่เหมือนปัจจุบัน...การแสดงจะเป็นจริงไม่มีการล้อเล่น...

การเรียนกับหลวงวิศาลดรุณกรจะมีการไหว้ครู ไม่มีพิธีการครอบมงคล แต่จะมอบกระบี่หรือมอบดาบสองมือ
ให้ การไหว้ครูไม่มีพิธีสงฆ์ แต่จะมีเครื่องบายศรีไหว้ครู และอ่านโองการเชิญครู มีการมอบอาวุธให้ศิษย์
อันถือว่าเป็นการสอนได้ทุกอาวุธ พอไหว้ครูเรียบร้อยแล้ว จะมีการแสดงกระบี่กระบองให้รุ่นน้องได้ชม

จะเห็นว่าในยุคนี้ครูกระบี่กระบองส่วนใหญ่จะเป็นครูที่สืบเนื่องมาจากรัชกาลที่ 8 เช่น
ครูนาค เทพทัตติน ณ อยุธยา, หลวงวิศาลดรุณกร, นาวาตรีจรัญ ไตรรัตน์ ซึ่งแต่ละท่านได้มีศิษย์ที่สืบทอด
ความรู้ในวิชาการกระบี่กระบองและทำการสอนต่อมาในยุคหลัง ๆ อีกหลายท่าน เช่น อาจารย์ณรงค์ แต่งสะอาด,
อาจารย์สุจินต์ จารุรักษ์, อาจารย์ทองหล่อ ไตรรัตน์, อาจารย์ชำนาญ เสดะกลิ่นแก้ว เป็นต้น

สำหรับครูที่สอนมวยนั้นก็สืบเนื่องจากรัชกาลที่ 8 เช่นเดียวกัน ได้แก่ ครูгимเส็ง
ทวีสิทธิ์, ครูเชตร ศรียาภัย, ครูบัว วัดอิม และมีครูมวยที่มีชื่อเสียงเพิ่มอีก 1 ท่านคือ ครูแสวง ศิริโปล์

ครูแสวง ศิริโปล์ รับราชการเป็นครูตรีโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษา กรมพลศึกษา
ตั้งแต่ปี พ.ศ.2493 และสอนให้แก่ครูพลศึกษาจนเกษียณอายุราชการ ท่านเป็นผู้ที่มีความเป็นห่วงเรื่อง
มวยไทยมาก ครูแสวงมีความเห็นว่า มวยไทยเสื่อมลงด้วยเหตุหลายอย่าง อย่างหนึ่งคือการเอาเทคนิคของ
มวยสากลเข้ามาปน และอีกอย่างหนึ่งด้วยการใช้นวม ทำให้อาวุธร้ายแรงของมวยไทยนั้นเสื่อมอานุภาพ
ไปหมด เช่น การเตะและตีเข้าหรือสอก ท่านจึงมีความคิดร่วมกับ อวย เกตุสิงห์ว่า น่าจะมีการตั้ง โรงเรียน
มวยแบบเก่าขึ้นมาไม่ใช้ชกเพื่อหารางวัล แต่เพื่อรักษาและส่งเสริมศิลปะของมวยไทย ท่านเองเดียวกับที่
ต่างประเทศเขาส่งเสริมยูโด หรือเทควันโด หรือรำมวยจีน ครูแสวงได้ให้แนวคิดในการสอนพลศึกษาของครู
พลศึกษาไว้ว่า "การเป็นผู้ฝึกสอนก็พำนั้น ต้องฝึกสอนให้เขาเป็นคนดี ไม่ใช่ฝึกสอนให้เขาชนะ อย่างเดียว"

4.2.5.12 สรุปวิวัฒนาการศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวสมัยรัชกาลที่ 7 - รัชกาลที่ 9 (พ.ศ.2533)

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยมีวิวัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อทางศาสนา ดังนี้

ด้านสังคม

ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบการเมือง การสงครามระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านไม่ปรากฏอีก วิชาการทหาร การรบ และการใช้อาวุธ เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง จากการรบแบบเดิมมาเป็นการศึกษาวิชาทหารตามแบบตะวันตก ดังนั้น ศิลปะการต่อสู้ระยะประชิดตัวแบบไทยมวยไทย และกระบี่กระบอง จึงลดความสำคัญลงไปจากเดิมอีกครั้ง โดยเฉพาะในระยะนี้ พระมหากษัตริย์ไม่ทรงมีพระราชประเพณีในการเรียนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวมวยไทย และกระบี่กระบองอีกต่อไป สำหรับประชาชนทั่วไป ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวไม่ได้เป็นสิ่งที่สำคัญที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิตอีกต่อไป วิชาการต่อสู้ป้องกันตัวที่ปรากฏในสังคมระยะนี้ ได้กลายเป็นสื่อเพื่อการออกกำลังกายเป็นส่วนหนึ่งของกีฬาทางวัฒนธรรมไทยและเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงทางวัฒนธรรม ไม่ใช่การต่อสู้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต แม้ในส่วนของโรงเรียนทหาร วิชาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยก็ได้จัดอยู่ในกลุ่มของวิชาพลศึกษา อันมีวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวของประเทศต่าง ๆ อีกหลายวิชา ทำให้ผู้เรียนมีทางเลือกในการศึกษาวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวมากขึ้นกว่าเดิม วิชาการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยจึงลดความสำคัญลง โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาอื่น ๆ เช่น การฝึกหัดครู โรงเรียนสามัญ วิชาการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยได้จัดเป็นส่วนหนึ่งของวิชาพลศึกษาที่ใช้เพื่อจุดมุ่งหมายในการออกกำลังกาย และเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมกีฬาไทยเป็นสำคัญ

ในระยะนี้มวยไทย และกระบี่กระบอง เริ่มมีบทบาทในสังคมต่างกัน ในขณะที่มวยไทยได้กลายเป็นอาชีพอย่างถาวร แต่กระบี่กระบองเป็นเพียงการแสดงเพื่อความสนุกสนานตามงานต่าง ๆ การแสดงบางคณะมีลักษณะเหมือนกับเป็นการแสดงมากกว่าการต่อสู้ที่ใช้ในชีวิตจริง จึงยิ่งทำให้รู้สึกห่างไกลจากวิถีชีวิตของคนในสังคมระยะนี้มากขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวมวยไทยได้กลายมาเป็นอาชีพ และมีการดำเนินธุรกิจมวยไทยอย่างแท้จริงในระยะนี้ มีสนามมวยที่เก็บรายได้จากผู้ชม มีสำนักหรือค่ายมวยเพื่อฝึกนักมวยอาชีพขึ้น

ชกตามเวทีต่าง ๆ ทำให้มีผู้สนใจเรียนมวยเพื่อเป็นนักมวยอาชีพมากขึ้น แต่กระบี่กระบองของผู้ที่สนใจเรียน จะเรียนด้วยความสมัครใจ เรียนเพื่อแสดงตามงานต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานและความพอใจของตนเอง มากกว่าเพื่ออาชีพ ดังนั้นค่ายมวยจึงเกิดขึ้นมากกว่าค่ายกระบี่กระบอง

ด้านความเชื่อทางศาสนา

ในระยะนี้ความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อทางด้านพลังจิตเพื่อควบคุมพลังกายเริ่ม ลดน้อยลง เพราะผู้ที่ทำการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังเริ่มลดน้อยลง การเรียนที่จัดใน สถานศึกษาต่าง ๆ มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการต่อสู้ และระเบียบประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมามากกว่าสอน เพื่อให้เข้าใจในหลักการ หรือคำสอนทางศาสนา ดังนั้น การสวมมงคล การใช้เครื่องรางของขลังต่าง ๆ จึง เป็นเพียงการรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมมากกว่าความศรัทธาเชื่อถือในพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

พัฒนาการรูปแบบของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว มีรายละเอียดดังนี้

1) อาวุธของการต่อสู้

ประเภทอาวุธของกระบี่กระบองเริ่มลดลงจากยุคที่ผ่านมา แม้จะมีบางสำนักหรือ บางค่ายพยายามรักษาอาวุธของโบราณไว้ แต่ก็ไม่ได้แพร่หลายมากนัก อาวุธที่ปรากฏว่าเป็นอาวุธหลักที่พบ มาก และมีแสดงตามงานต่าง ๆ ได้แก่ อาวุธหลัก 4 ประเภท คือ กระบี่ ดาบสองมือ ฟลอง ง้าว นอกจากนี้ อาจพบอาวุธไม้สั้น และเครื่องป้องกัน ได้แก่ โล่ ดัง เช่น ประกอบด้วย เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากวิถี การใช้อาวุธโบราณมีผู้ที่รู้จักจริงน้อยลง และผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ต่อไป ยังผู้อื่นได้ ความรู้เรื่องอาวุธอื่น ๆ นอกเหนือจากอาวุธหลักจึงค่อย ๆ หายไป เช่น การใช้กริช ปัจจุบัน จึงเหลือเพียงอาวุธที่นิยมใช้แสดง และพบเห็นได้บ่อย ๆ เท่านั้น

อาวุธของมวยไทย การใช้อาวุธมวยไทยเริ่มเปลี่ยนจากการที่นักมวยหนึ่งคนจะมี ความสามารถในการใช้อาวุธของร่างกายครบ 9 ส่วน มาเป็นการที่นักมวยหนึ่งคนถนัดใช้เพียงอาวุธใด อาวุธหนึ่งเป็นหลัก เช่น การใช้ศอก การใช้เข่า และลักษณะของการต่อสู้ที่เป็นการต่อสู้แบบ "พันลำ" คือ การต่อสู้รอบตัวเช่นสมัยโบราณเปลี่ยนไปเป็นการต่อสู้ที่มีกติกา และระเบียบกฎเกณฑ์ที่รัดกุมขึ้น อาจเนื่อง มาจากการที่มวยเริ่มเป็นอาชีพ ทำให้ต้องมีการผลิตนักมวยออกจากค่ายมวย เพื่อทำการชกหารายได้ให้ค่าย มวยและนักมวยอย่างรวดเร็วที่สุด การฝึกใช้อาวุธในร่างกายประเภทใดประเภทหนึ่งเพียงอย่างเดียว สามารถ กระทำได้รวดเร็วกว่าการฝึกใช้ทุกอาวุธ และการที่ได้มีการวางระเบียบกติกาไว้ชัดเจนแน่นอน เป็นสากลมาก ขึ้น อาจเป็นเพราะการชกแบบโบราณดูจะป่าเถื่อนดูร้ายสำหรับคนปัจจุบัน อีกทั้งเคยปรากฏว่ามีการตาย เกิดขึ้นบนเวทีมวย จึงทำให้ต้องมีกฎกติกาที่รัดกุมมากขึ้น นอกจากนี้ปัจจุบันมีการพยายามทำให้ มวยไทยสามารถเป็นกีฬาที่รับรองในวงการกีฬาสากลสามารถเล่นได้ทั่วโลก

2) รูปแบบการต่อสู้

รูปแบบของการต่อสู้มวยไทย และกระบี่กระบอง ในส่วนที่เป็นหลักใหญ่ ๆ เช่น การรำไหว้ครูมวยไทยก่อนการชก ยังคงปฏิบัติเช่นเดียวกับระยะที่ผ่านมา แต่ความศรัทธา นับถือ และยึดรูปแบบการไหว้ครูที่ถูกต้อง อาจลดลงจากเดิมเนื่องจากเป็นลักษณะการชกเชิงพาณิชย์มากกว่าเพื่อรักษาศิลปะการต่อสู้ การรำไหว้ครูทำให้ผู้ชมรู้สึกเสียเวลาที่จะได้ชมการต่อสู้ ดังนั้นในบางครั้งการชกจะตัดการไหว้ครูออกไป ซึ่งในระยะหลังจำเป็นต้องออกกระเบียบการชกมวยไทยว่า ต้องมีการรำไหว้ครูก่อนการชกทุกครั้ง การไหว้ครูจึงเป็นเพียงการปฏิบัติตามระเบียบ สำหรับกระบี่กระบองมีรูปแบบการแสดงบางอย่างกำหนดเพิ่มขึ้น เช่น การถวายบังคมเร็ว การขอชมพหลังจบการแสดงในแต่ละอาวุธ ซึ่งระเบียบการแสดงนี้ ได้เขียนไว้อย่างชัดเจน และได้รับการยอมรับทั่วไป

3) ดนตรีในการต่อสู้

ดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงเป็นวงปี่ซาวกลองแขกตามแบบแผนเดิม ทั้งมวยไทย และกระบี่กระบอง แต่การแสดงกระบี่กระบองนั้นการบรรเลงเพลงให้ถูกต้องตามอาวุธที่แสดงเริ่มหายไป เพราะเมื่อเข้ามาในระบบของโรงเรียน การสอนไม่ได้เน้นความถูกต้องของดนตรีประกอบการแสดง แต่เน้นเรื่องของการทำท่าทางอาวุธ และการต่อสู้เป็นหลัก

4) รูปแบบการเรียน

รูปแบบการเรียนเปลี่ยนไปจากเดิม ไม่มีการยกครูก่อนเรียน วิธีไหว้ครูมีปรากฏให้เห็นบ้างบางสำนักในสำนักดาบและสำนักมวยอิสระถือเป็นการปฏิบัติตามประเพณี แต่ถ้าเป็นการสอนในสถานศึกษาจะไม่มีพิธีดังกล่าว อาจเป็นเพราะไม่มีเวลาพอ หรือผู้สอนไม่เห็นความสำคัญ เนื่องจากศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกิจกรรมวิชาพลศึกษาเท่านั้น ไม่ได้เป็นการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเป็นนักมวย หรือนักกระบี่กระบอง แบบแผนการเรียนบางอย่างจึงถูกตัดทอนออกไป

4.3 สรุปขั้นตอนการเรียนมวยไทยและกระบี่กระบอง

ในการเรียนมวยไทยและกระบี่กระบองแต่เดิมจะต้องได้ผ่านพิธีการยกครู หรือการขึ้นครูก่อน อันถือว่าเป็นพิธีการมอบตัวเป็นศิษย์ ผู้เรียนพร้อมที่จะยอมรับนับถือตัวครูและยอมรับฟังคำสั่งสอนอย่างเต็มใจ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะเป็นผู้ฝึกหัดมวยไทยได้ บุคคลนั้นต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะของการว่าง่าย ความจริง กล้าหาญ อดทน มีน้ำใจ กตัญญู และซื่อสัตย์ ดังนั้นในการที่มวยไทยมีการ "ขึ้นครู" หรือ "มอบตัวเป็นศิษย์" เพื่อเป็นการแสดงความเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย พร้อมทั้งจะปรับปรุงตนขึ้นสู่ความเป็น "ทหารพระราชา" ถ้าผู้เรียนคนใดขาดการเชื่อฟังครู กระทำตนเหมือนอันธพาลถือว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลชั่วช้าล้าตาวาจะเป็นนักมวยไทยและทหารพระราชามิได้ (ปัญญา ไกรทัศน์, 2530)

พิธีการ “ยกครู” ของครูคนหนึ่งอาจจะมีพิธีการต่าง ๆ แตกต่างกันไป แต่ส่วนมากจะต้องมีดอกไม้ ฐูปเทียน เพื่อนำมาค้ำับครู เงินหรือของอื่น ๆ แล้วแต่ครูจะกำหนด เงินบูชาครูนี้ครูจะนำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ครูบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513 และปัญญา ไกรทัศน์, 2530)

การไหว้ครูมวยไทยกระทำโดยเมื่อศิษย์นำดอกไม้ ฐูปเทียน มาบูชาครูแล้ว ครูจะให้จุดฐูปเทียนบูชาพระ และกล่าวคำปฏิญาณว่าจะเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูมวย จะซื่อสัตย์สุจริต ประพฤติตนเป็นคนดี มีความมานะอดทน และจะพยายามฝึกฝนศิลปะมวยไทยให้สำเร็จ เพื่อนำเอาศิลปะมวยไทยไปใช้ในทางที่ถูกที่ควร ต่อจากนั้นครูก็จะให้โอวาท แนะนำวิธีการปฏิบัติตน ระเบียบการฝึก และตารางการฝึกจนกว่าหนักมวยจะเข้าใจ (โพธิ์สวัสดิ์ แสงสว่าง, 2522)

หลวงวิศาลธรรม (อ้น สาริกบุตร) อาจารย์สอนโรงเรียนพลศึกษากลาง ศิษย์คนแรกของพระไชยโชคชกชนะ ครูมวยที่มีชื่อเสียงของพระนคร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างถึงใน ปัญญา ไกรทัศน์ (2530: 26) และชัชชัย โกมารทัต (2525: 6, 37) กล่าวว่า มวยมีที่มาแห่งเดียวกันคือ วิศณุเวทย์ และในการเรียนวิชามวยไทย หรือกระบี่กระบองครั้งแรกจะต้องค้ำับครูเสียก่อน มีการถวายตัวต่ออัครและนารายณ์ บอกล่าครูทั้งหลายที่ปรากฏชื่อเสียงในกาลโบราณ โดยจะกำหนดวันที่จะค้ำับครูในวันพฤหัสบดี และระหว่างเวลาย่างถึงเที่ยงเท่านั้น

เขตร ครियाภัย ครูมวยไทยที่มีชื่อเสียง (2515: 58) กล่าวถึงความหมายของการขึ้นครูไว้ว่า “การขึ้นครู เป็นการคารวะและรับสัจดิ์เบื้องต้น เท่ากับสมัครเข้าพวกและรับการอบรมมารยาทและวัฒนธรรม เพื่อดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสงบปราศจากจากศัตรูหรือรู้จักประพฤติและวางตน รู้จักคบและสงวนบุคคลไว้เป็นที่พึ่ง ตลอดจนรู้จักกาลเทศะ”

ปัญญา ไกรทัศน์ (2530: 31) ได้กล่าวถึงรายละเอียดของการยกครูมวยไทยไว้ดังนี้ ศิษย์ที่จะเข้าทำการมอบตัวเพื่อขอรับการถ่ายทอดมวยไทย จะต้องนำ “ดอกไม้ ฐูปเทียน ผ้าเช็ดหน้า ผ้าขาวม้า และขันน้ำ” มายังบ้านครู เพื่อทำการมอบตัวเองเป็นศิษย์ให้อยู่ในโอวาทของครู จากนั้นครูจะทำการทดสอบผู้ที่จะมาเรียนตามแต่ละสำนักจะกำหนด เมื่อพิจารณาว่าเหมาะสมที่จะรับการถ่ายทอดก็จะรับไว้เป็นศิษย์ต่อไป

บารยภครู เมื่อศิษย์มอบตัวแล้วจะมาถึงเรื่องของการยกครู การยกครูนี้หนักมวยจะต้องนำ “กรวย 6 กรวย เงิน 6 สลึง ผ้าขาว 6 คอก ดอกไม้ ฐูปเทียนยกครู”

จากนั้นศิษย์ก็จุดฐูปเทียนบูชาครู ครูจะประคองให้ศิษย์ยืนตรงเท้าชิดกัน ครูจับมือของศิษย์ทั้ง 2 ข้าง จรดหน้าผากและให้พรว่า ....

...สิทธิกิจจัจง สิทธิกัมมัง สิทธิกาลละ ตะถาคะโต สิทธิเตโช ไชโยนิจัจง สิทธิกัมมัง ประสิทธิเม...

นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ประมาจารย์ด้านกระบี่กระบอง (2513 : 29) กล่าวว่า "การยกครูคือ พิธีแสดงตนว่า ขออ่อนน้อมยอมเป็นสาธุศิษย์ด้วยกาย วาจา ใจ ปฏิญาณตนว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งสอน ทุกประการ และจะเคารพบนอบครูบาอาจารย์ทั้งปวงด้วยความกตัญญูทุกเวลาที่เสมอ"

พิธีรับสัจ

พิธีรับสัจนี้เหมือนคำสาบานของลูกผู้ชาย เป็นการกล่าวคำปฏิญาณที่ศิษย์มีต่อครู โดยถือว่า สัจจะยอมเหนือกว่าชีวิต ซึ่งแต่ละคณะ หรือครูแต่ละคนจะให้ศิษย์รับสัจที่แตกต่างกัน เช่น ครูเขตร ครียากัย ให้ศิษย์รับสัจ ดังนี้

1. ข้าฯ จะบำรุงกำลังกายให้สะอาด แข็งแรง และดำรงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตบริสุทธิ์
2. ข้าฯ จะไม่รังแกผู้อ่อนแอ ร่วมรักสามัคคี ช่วยเหลือกันเมื่อช่วยได้
3. ข้าฯ จะบำเพ็ญกรรมดีเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นและจงรักภักดีต่อชาติ
4. ข้าฯ จะหลีกเลี่ยงเหตุการณ์อันไม่สงบทุกกรณี

"ยศเรืองสา" (2524) แห่งค่ายอาจารย์เปลิ้น สมชาติ ได้กล่าวถึงข้อควรปฏิบัติของผู้ฝึกมวย (กฎของนักสู้) ในหนังสือตำรามวยไทยตำรับพระเจ้าเสือไว้ว่า นักมวยมีข้อพึงปฏิบัติดังนี้

1. จงทำตนเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน
2. จงสุภาพต่อคนทั่วไป
3. จงเป็นผู้มีสันติธรรมไม่พาลเกร
4. จงเป็นผู้ซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้อื่น
5. ต้องเป็นผู้มีมานะบากบั่น ไม่ย่อท้อต่อทุกสิ่ง
6. จงเป็นผู้เสียสละต่อหมู่ชน เมื่อประเทศชาติต้องการ
7. จงสร้างแก่นแท้ของจิต ให้แกร่งกร้าวเยี่ยงเหล็กเพชร
8. จงเป็นผู้เห็นธรรมในหลักพระพุทธศาสนา และมีศีลธรรมประจำใจ
9. ต้องเป็นคนตรงต่อเวลา รักชื่อเสียงและกายคณะของตน
10. ต้องออกกำลังกายอยู่เสมอเป็นประจำ
11. ต้องไม่เอาเปรียบคู่ต่อสู้ในทางผิดกติกาและศีลธรรม
12. ต้องเคารพกฎหมายของบ้านเมือง

ภาค เทพหัสติน ณ อยุธยา ผู้ที่นำวิชาการบี่กระบองเข้าสู่ระบบการศึกษา (2513: 29) กล่าวว่า "การยกครูคือ พิธีแสดงตนว่าขออ่อนน้อมยอมเป็นสานุศิษย์ ด้วยกาย วาจา ใจ ปฏิญาณตนว่าจะปฏิบัติตาม คำสั่งสอนทุกประการ และจะเคารพนบถครูบาอาจารย์ทั้งปวงด้วยความกตัญญูทุกเวลาที่เสมอ" ท่านได้วางระเบียบพิธีการไหว้ครู หรือการมอบตัวเป็นศิษย์ให้แก่นักศึกษาในวิทยาลัยพลศึกษากลาง ดังนี้

1. การเตรียม

- 1.1 จัดเตรียมที่บูชา มีพระพุทธรูปเป็นประธาน
- 1.2 ดอกไม้ ชูบ เทียน
- 1.3 เครื่องไม้และรูปครุกระบี่กระบอง
- 1.4 เครื่องสักการบูชา เครื่องคาวหวาน และผลไม้
- 1.5 เทียนชี้ผึ้งหนักหนึ่งบาท
- 1.6 น้ำสำหรับทำนํ้ามนต์
- 1.7 แป้งกระแจะสำหรับเจิม
- 1.8 พานใส่สตางค์ค่าครู
- 1.9 ศิษย์ที่จะมาไหว้ครูจัดเตรียมดอกไม้ขาว 5 ดอก ชูบ 5 ดอก เทียนชี้ผึ้ง 1 เล่ม พร้อมเงินค่าครู 25 สตางค์

เมื่อจัดเตรียมทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว ให้ศิษย์ทุกคนนั่งพับเพียบอย่างเป็นระเบียบหน้าเครื่องบูชา และเริ่มพิธีการไหว้ครูต่อไป

2. พิธีการเกี่ยวกับศาสนา

- 2.1 กล่าวคำถวายดอกไม้ชูปเทียน
- 2.2 สวดมนต์ไหว้พระ ประกอบด้วย บทสวดพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และบทสวดพาหุง

3. พิธีเกี่ยวกับการขอเป็นศิษย์

- 3.1 เชิญครุกระบี่กระบองอาวุโสประธานในพิธีจุดชูปเทียน ถวายเครื่องตั้งคาวหวานแก่ครุกระบี่กระบองที่ล่วงลับไปแล้ว
- 3.2 พิธีทำนํ้ามนต์และแป้งกระแจะ และการขอเป็นศิษย์ มีดังนี้

...ข้าพเจ้ามาบูชาครูในวันนี้ ทั้งครูที่ล่วงลับไปแล้ว และครูที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน อุกาสะ ข้าพเจ้าขออาราธนาครุกระบี่กระบองทั้งหลาย มีครูขุนนคร ครูพ่วง ครูมงคล ครูจตุจันท์ ครูหลัง ครูนาค และ.... เป็นต้น

ข้าพเจ้าขอปฏิญาณตัวเป็นศิษย์ และให้สัตย์ปฏิญาณด้วยความจริงใจว่า ข้าพเจ้าจะเคารพในกฎระเบียบ และมีความกตัญญูต่อครู สิ่งใดที่ได้ศึกษามาแล้วจะรักษาไว้ทั้งระเบียบแบบแผนอันเป็นประเพณีไว้อย่างเคร่งครัดทุกประการ

อนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าได้ขึ้นท่าของครูแล้วจะถือเอาแบบท่าครูนี้เป็นสิทธิแก่ตัวข้าพเจ้าต่อไป ข้าพเจ้าจะไม่อาฆาต พยาบาท ลบหลู่ ดูหมิ่นครู หรือศิษย์เดียวกัน ด้วยความสัตย์จริง

ข้าพเจ้าขอให้สัตย์จะต่อฟ้าดิน ชาติทั้งสี่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก และขอท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ที่คงเป็นพยาน หากข้าพเจ้าขึ้นท่าครูเมื่อใด ขออำนาจบารมีครูเป็นที่พึ่งปกป้องคุ้มครองข้าพเจ้าตลอดเวลา

เอหิตะวัง กะตินิจจัง มะอะอุสิวัง

ข้าพเจ้าขอประณตน้อม ขอเป็นศิษย์ด้วยกาย วาจา และใจ ด้วยความเคารพนับถือยิ่ง ฉะนั้นขอครูทั้งหลายได้โปรดกรุณาสั่งสอน อบรม ประสิทธิ์ประสาทวิชากระบี่กระบอง ให้แก่ข้าพเจ้าลุล่วงสมมโนรสทุกประการ และขอช่วยปกป้องรักษาปกป้องคุ้มครองข้าพเจ้าทั้งหลายให้ปราศจากอันตราย ประสบผลสำเร็จในวิชาการที่ศึกษามีความสุขความเจริญ ชั่วกาลปาวสาน เทอญ....

3.3 สงบนิ่งระลึกถึงพระคุณครู

3.4 แผ่เมตตา

3.5 การรับเป็นศิษย์กระบี่กระบองของครู

3.5.1 รับผิดชอบต่อครู เทียน พร้อมเงินค่ายกครูกระบี่กระบอง

3.5.2 ครูเจิมรับเป็นศิษย์กระบี่กระบอง

3.5.3 ตีมน้ำมนต์และพรมศิระตนเอง เพื่อเป็นสิริมงคล

3.5.4 รับเทียนขี้ผึ้งมาติดศิระ ซึ่งเรียกว่าการตีสี้ผึ้ง เพื่อความเป็นสิริมงคล

4. ประธานในพิธีไหว้ครูแก่ศิษย์

เมื่อเสร็จพิธีการดังกล่าวแล้ว จะมีการแสดงกระบี่กระบอง เพื่อความสนุกสนานและความเป็นสิริมงคล เรียกว่า "การแสดงถวายมือ" จากนั้นศิษย์ทั้งหลายจะรับประทานอาหารร่วมกัน เป็นการเสร็จสิ้นพิธีไหว้ครู

พิธีการไหว้ครูนี้จะกระทำเป็นประจำทุกปี ๆ ละครั้ง นอกจากนี้จะมีการไหว้ครูก่อนการแสดงในสถานที่ต่าง ๆ การกระทำพิธีไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดงไม่จำเป็นต้องเป็นพิธีใหญ่ อาจมีเพียงดอกไม้ ธูป เทียน เป็นเครื่องสักการะ (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513: 30)

สำหรับการไหว้ครูกระบี่กระบองของสำนักเอกชนที่ไม่ใช่ในระบบการศึกษาจะมีพิธีการไหว้ครูแตกต่างกันไป เช่น

สำนักดาบพุทธไสสวรรย์ การทำพิธีไหว้ครูจะจัดเป็นงานใหญ่ประจำปี มีเครื่องสักการบูชา มีการอ่านโองการ และตีมน้ำคมหอกมดาบ มีปฏิญาณตน มีการเจิมศิษย์ (ลงกระหม่อม) และครอบมงคล

สำนักดาบศรีไตรรัตน์ การทำพิธีไหว้ครูมีการจัดตั้งเครื่องบูชาเช่นเดียวกับทางนาฏศิลป์ จากนั้นลูกศิษย์นำดอกไม้ธูปเทียนมากราบ มีการครอบอาวูช (มอบอาวูช) ซึ่งจะครอบให้เฉพาะผู้ที่มีความสามารถที่จะไปสอนเท่านั้น

หลวงวิศาลดรุณกร การทำพิธีไหว้ครูมีการจัดเครื่องบูชาบายศรี อ่านโองการ มีการมอบอาวูช ให้กับผู้ที่สามารถจะสอนผู้อื่นต่อไปได้ จากนั้นก็จะมีการแสดงกระบี่กระบองของศิษย์รุ่นพี่

สำหรับสำนักดาบกระบี่ ยับ ศรีสาคกร และผดุงศิษย์ ก็จะพบว่ามีการไหว้ครูเช่นกัน ดังนั้นจะเห็นว่าทั้งกระบี่กระบองและมวยไทยนั้นก่อนเรียนจะต้องมีพิธียกครู และไหว้ครูเหมือนกัน ต่างกันเพียงระเบียบและแนวทางในการปฏิบัติ ที่แต่ละสำนักกำหนดขึ้น

รูปแบบการทกมวยไทยและเล่นกระบี่กระบอง

มวยไทย

ก่อนการเริ่มชกมวยไทยทุกครั้ง นักมวยจะต้องทำการไหว้ครู การไหว้ครูของมวยไทยจะเป็นลักษณะของการรำว่ามวยก่อนการทำการชกจริง การรำว่าไหว้ครูมวยไทยจะมีรูปแบบและลีลาต่าง ๆ กัน ตามแต่ละสำนัก อาจกล่าวได้ว่าเมื่อเห็นท่าไหว้ครูแล้ว จะทำให้ทราบว่ามาจากค่ายมวยใด

ท่าไหว้ครูของหลวงวิศาลดรุณกร (อัน สารีบุตร) ครูมวยที่มีชื่อเสียงสมัยรัชกาลที่ 5 (โพธิ์สวัสดิ์ แสงสว่าง, 2522: 83-84) ประกอบด้วยท่าต่าง ๆ ดังนี้

ก. ท่าเทพพนม

ข. ท่าถวายบังคม

ค. ท่าขึ้น

ง. ท่ารำ

ท่าทางการไหว้ครูทั้งหมดนี้ถือเป็นหลักใหญ่ เป็นพื้นฐานของการไหว้ครูแบบมวยไทยทุกแบบ ทุกท่า เช่น ท่าสามชุก ท่าทนมานความสมุทร ท่ากวางเหลี่ยมหลัง ท่าญวนทอดแห ท่าพรหมสี่หน้า ท่านารายณ์นำศร ท่าทนมานถวายแหวน และท่าสาวน้อยประแป้ง เหล่านี้เป็นต้น (โพธิ์สวัสดิ์ แสงสว่าง, 2522)

ในปัจจุบันท่าไหว้ครูที่นิยมกันมากที่สุดคือ การไหว้ครูแบบชั้น "พรหมสี่หน้า" ซึ่งมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้ (กรมพลศึกษา, 2536: 9)

1. นั่งกลางสังเวียน หันหน้าไปมุมตรงข้ามในท่าคุกเข่า เท้าขวาทับเท้าซ้าย ลำตัวตรง พนมมือไว้ระดับอก เรียกว่า "เทพพนม"

2. กราบเบญจางคประดิษฐ์ 1 ครั้ง ยกตัวขึ้น กวาดแขนทั้งสองจากอกในลักษณะ "กอบธณี ลู่ออก" แล้วทำถวายบังคมเงยหน้าบูชาเทพกลับสู่ท่าเตรียม ทำวนครบ 3 ครั้ง
3. ลุกขึ้นยืนเท้าชิด มือทั้งสองพนมอยู่ระดับอก เรียกว่า "เทพนิมิต" จากนั้นทำท่า "ยุงพ้อนทาง" หมุนตัวกลับหันหน้าเข้ามุมตนเอง เรียกว่า "นารายณ์ขวางจักร" ยกมือไหว้มุมตนเอง เหลียวกลับดูคู่ต่อสู้ พยักหน้า 3 ครั้ง เรียกว่า "ดูตัสกร" กระเท็บเท้า 3 ครั้ง เรียกว่า "พยัคฆ์ต่อมกวาง" หมุนกลับเข้ามุมคู่ต่อสู้
4. เดินด้วยท่า "สุขเกษม" 1 รอบ
5. ย่างสามมุมเข้ามุม หันกลับ คำนับคู่ต่อสู้

การชกมวยไทยจะเริ่มต้นด้วยการรำไหว้ครูมวยไทย ต่อจากนั้นจึงทำการชก ขณะชกมวยไทยจะมีดนตรีบรรเลงประกอบ โดยใช้ "เพลงสระหมา" เป็นเพลงไหว้ครู และ "เพลงเจ้าเขิน" เป็นเพลงที่ใช้ในการต่อสู้ ซึ่งอาจเปลี่ยนเป็นเพลงเร้าใจเพลงอื่นได้จนจบการแข่งขัน (ศุภกิจ จารุจรณ, 2539)

ปัญญา ไกรทัศน์ (2530 : 93) กล่าวว่า หลักใหญ่ของการรำไหว้ครูมวยไทยคือ

1. แสดงความกตัญญูตเวที และคารวะต่อบรรดาครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทั้งหลาย
2. เป็นสิริมงคลแก่ตน เพื่อช่วยให้มีกำลังใจดีขึ้น ไร้ความประหม่า ตื่นเต้น หรือหวาดกลัวคู่ต่อสู้
3. เป็นการแสดงว่า นักมวยมาจากสถานที่แห่งใด สำนักใด เพราะปกติแล้วนักมวยจะยึดหลักปฏิบัติว่า ครูมวยเดียวกันจะไม่ต่อสู้กัน

ประชา ฤาษีตฤล (2530: 113) ได้กล่าวว่า การไหว้ครูมวยไทยมีประโยชน์ ดังนี้

1. เป็นการอบอุ่นร่างกายเพราะการไหว้ครูนั้นทำให้กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ เช่น แขน ขา ลำตัว เป็นต้น ได้มีการเคลื่อนไหวก่อนการต่อสู้จริง
2. เป็นการดูชั้นเชิงหรือท่าทางของคู่ต่อสู้
3. เป็นการระลึกถึงพระคุณครู ซึ่งเป็นการโน้มน้าวจิตใจ ให้คึกคัก หัวท้าว ไม่เกรงกลัวคู่ต่อสู้ ขณะที่ระลึกถึงครูนั้น อาจมีการรำคาถาอาคมที่ครูเป็นผู้ให้ โดยสรุปคือ เป็นการทำให้จิตใจมั่นคงพร้อมที่จะต่อสู้
4. เป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี

เขตร ศรียาภัย (2515: 98) กล่าวว่า

...การรำมวยไทยเป็นการแสดงถึงการมีวัฒนธรรมประจำใจอย่างหนึ่ง คือ ความซาบซึ้ง
กตัญญูรู้คุณครูอาจารย์ ผู้มีบุญคุณและประสิทธิ์ประสาทวิชาศิลปะมวยไทย รวมทั้ง
อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี

การรำมวยเป็นพิธีการระครูอาจารย์ผู้มีคุณของนักมวยแต่ละคน เพื่อแสดงออกซึ่ง
วัฒนธรรมอันดีงาม การรำรำจึงแตกต่างกันออกไป... ศิลกาการไหว้ครูเป็นสิ่งที่แสดง
ว่านักมวยที่จะทำการต่อสู้กันได้ฝึกหัดมาจากครูคนเดียวกัน หรือสำนักเดียวกันหรือไม่...
ถ้าสอบถามว่ามาจากครูเดียวกัน แม้จะภูมิลำเนาต่างกันก็จะไม่ชกกัน เพราะการอบรม
สั่งสอนให้มีความสามัคคีรักหมู่คณะ

รำมวยยังเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดีต่อพ่อเมือง หรือพระมหากษัตริย์ โดยต้อง
หันหน้าไปทางทิศที่ประทับ ราลิกถึงพระบารมี ตลอดจนคุณบิดามารดา ครูอาจารย์เพื่อ
เป็นสิริมงคลและกำลังใจ...

ทองหล่อ ยาและ (2530) กล่าวว่า

...การรำมวยเป็นพิธีการระครูบาอาจารย์ผู้มีพระคุณของแต่ละครูแต่ละท้องถิ่น เพื่อ
แสดงออกถึงวัฒนธรรมและจรรยา มารยาทของนักมวย...

ชัชชัย โกมารทัต และฟอง เกิดแก้ว (2525: 8) กล่าวว่า

...การรำมวยนับได้ว่าเป็นการประกาศให้รู้ว่า นักมวยนั้นเป็นลูกศิษย์ของครูมวย
สำนักใด ปกติแล้วนักมวยจะยึดหลักปฏิบัติว่าครูมวยเดียวกันจะไม่ต่อสู้กัน....นอกจากนี้
การรำมวยยังเป็นการยึดเส้นยึดสายนักมวยและเป็นการสังเกตดูทาง จุดอ่อน จุดแข็งของ
คู่ต่อสู้ ตลอดจนทิศทาง และท่าเลขของการต่อสู้ด้วย...สังเกตทิศทางของดวงอาทิตย์ว่า
จะแหว่งตาหรือไม่ สังเกตดูหลุมบ่อ ลาดเนินต่าง ๆ...

ลือชา สุบรรณพงษ์ (เอกสารอัดสำเนา, 2538) กล่าวว่า

...การรำรำไหว้ครูเป็นการอบอุ่นร่างกาย เพื่อยึดเส้นยึดสายให้คลายความตึงเครียด
ความประหม่าก่อนการต่อสู้ เพื่อเป็นการสังเกตดูขั้นเชิงคู่ต่อสู้ไปในตัว และจุดหมายของ
การไหว้ครูเป็นการระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้ระลึก
ถึงพระคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณทุกท่าน ระลึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองศรัทธา และ
ได้มีโอกาสทองบนอาคมเพื่อคุ้มครองตนเองเป็นการปลุกปลอบจิตใจให้มั่นคง ไม่ท้อไหว
ควั่นคร้ามเกรงกลัวใด ๆ...

กฤษฎณ์ วัชรประการ (2507: 14) กล่าวว่า
 ...การไหว้ครูเป็นการรำลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาเพื่อความเป็นสิริมงคล ทำให้จิตใจมั่นคงไม่ท้อวันไหว้ครั้นคร้าม ความศุภคติได้ดี...

การรำไหว้ครูมวยจึงถือเป็นระเบียบปฏิบัติและขั้นตอนที่มีความสำคัญมากสำหรับมวยไทย

กระบี่กระบอง

การเล่นกระบี่กระบองแต่ละครั้งนั้นมีแบบแผนการเล่นที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. **การถวายบังคม** ในสมัยโบราณการแสดงการต่อสู้มักกระทำต่อหน้าที่ประทับ ผู้แสดงจึงต้องมีการถวายบังคมซึ่งเป็นการแสดงความเคารพต่อพระเจ้าแผ่นดินด้วย (ฟอง เกิดแก้ว, 2527: 39) และต่อมาได้เป็นการปฏิบัติเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และผู้มีพระคุณ ดังที่อู่ฤทธิ์ ขววิสุทธิกุล (2538: 52) กล่าวว่า การถวายบังคมนี้จะต้องกระทำ 3 ครั้ง แต่ละครั้งมีความหมายดังนี้

ครั้งที่ 1 หมายถึง การแสดงความเคารพต่อหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระศาสดา

ครั้งที่ 2 หมายถึง การแสดงความเคารพต่อองค์พระประมุขของชาติ

ครั้งที่ 3 หมายถึง การแสดงความเคารพต่อบิดา ครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษา และผู้มีพระคุณ

2. **การขึ้นพรหม** ประกอบด้วย การขึ้นพรหมนั่ง และการขึ้นพรหมยืน บัว นิลอาษา ได้กล่าวไว้ว่า การขึ้นพรหมสี่หน้ามีความสำคัญยิ่งกับการต่อสู้กระบี่กระบองมาตั้งแต่โบราณ ต้องกระทำและเคารพเจ้าเหนือหัวเป็นเครื่องบำรุงขวัญ ทำให้ใจคอกล้าหาญ สามารถปกป้องคุ้มครองในการต่อสู้กับศัตรู ในการแสดงกระบี่กระบองทุกครั้งก่อนที่จะทำการรำเพลงอาวุธ จึงต้องมีการขึ้นพรหม ซึ่งมี 2 ชนิด (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513) ได้แก่

2.1 การขึ้นพรหมนั่ง ได้แก่ การนั่งรายรำแต่ละทิศจนครบ 4 ทิศ แล้วจึงกลับหลังหัน

ลุกขึ้นยืน

2.2 การขึ้นพรหมยืน เป็นการยืนรำแต่ละทิศจนครบ 4 ทิศ และจบลงด้วยการเตรียมพร้อมจะปฏิบัติในขั้นต่อไป

การขึ้นพรหมนี้ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขึ้นพรหมนั่ง อีกฝ่ายจะขึ้นพรหมยืน นอกจากเป็นการสร้างกำลังใจและคุ้มครองในการต่อสู้แล้ว การขึ้นพรหมนี้ นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ได้บันทึกไว้ว่า (2513: 34) เป็นการสอนให้ผู้เรียนระลึกถึงธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมได้แก่ พรหมวิหารสี่ ดังนี้

...กำเนิดของการขึ้นพรหมนี้คงเนื่องจากความเคารพบูชาพระพรหมนั่นเอง พระพรหมนั้นทรงคุณสมบัติพิเศษ...ซึ่งเรียกว่า พรหมวิหาร 4 มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา... เพราะเหตุว่าพรหมมีสี่หน้านั่นเอง จึงรำสี่ทิศให้ครบถ้วน การรำทุก ๆ ทิศจนครบสี่ทิศนี้

นักกระป๋องของอาจจะเรียกว่า ชื่นพรหมสี่หน้าก็ได้...นักกระป๋องของเมื่อแรกเริ่มเรียน ก็ได้ถูกอบรมมโนนิสัยให้มีใจออร์ปด้วยพรหมวิหารสี่ ทั้งนี้เพราะถือว่าด้วยคุณธรรมอัน ประเสริฐนี้เองจะเป็นธรรมที่ช่วยจัดความเป็นพาล อันเป็นสันดานหยาบเสียได้ ไม่นำเอา วิชาความรู้ไปใช้ในทางที่มีชอบเป็นอันขาด เพราะเป็นทางที่จะนำความเดือดร้อนใจไปให้ ผู้อื่นอีกมากหลาย...

วิจิต ชีเจริญ ผู้เชี่ยวชาญกระป๋องของของกรมพลศึกษา คิษย์กระป๋องของรุ่นสุดท้ายของ อาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ให้ความเห็นว่า (สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2539)

...จากคุณสมบัติของพรหม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ครูกระป๋องจึงได้นำมาใช้ในการอบรมคิษย์ให้มีนิสัยเป็นคนดี มีใจประกอบไปด้วยพรหมวิหาร สี่ และมีความรู้จักเคารพบนอบ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ อันได้แก่ มารดา บิดา ครู และผู้มีคุณ ซึ่งเปรียบเหมือนพรหมของบุตรและคิษย์ การชื่นชมพรหมเป็นทำครูที่มีความสำคัญที่สุดที่นักกระป๋องจะต้องทำการฝึกหัด...

3. การรำเพลงอาวุธ ผู้แสดงที่เล่นอาวุธใดจะเลือกรำเพลงตามอาวุธที่ตนใช้ โดยเลือกทำรำ จากทำรำทั้งหมดในอาวุธนั้นตามความเหมาะสมหรือความชำนาญของผู้เล่น ประมาณ 1 - 3 ท่า การรำเพลง อาวุธนี้มีมาแต่สมัยโบราณ และมีประโยชน์ต่อผู้เล่น ดังที่ นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2513: 36-38) กล่าวไว้

...การรำเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีนิยมประจำชาติอย่างหนึ่ง...ทำรำอาวุธทุกชนิด ไม่เหมือนกัน อาวุธชนิดหนึ่งย่อมรำไปอย่างหนึ่ง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับอาวุธนั้น ๆ... นอกจากจะเป็นการแสดงถึงความงดงามของทำรำตามอาวุธต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นการช่วยให้ อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายตื่นตัว พร้อมจะแสดงจริงเป็นการลดความประหม่า ตื่นเต้น และเป็นการให้ออกาสแก่ผู้แสดงทั้งสองฝ่าย ดูที่ท่าของกันและกัน...

ทองหล่อ ไตรรัตน์ ได้อธิบายประโยชน์ของการรำกระป๋องไว้ว่า (สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2540)

...เมื่อรำเขาจะดูลักษณะท่าทางการรำว่าเรียนมากแค่ไหน จะรู้เลยหัดมาเก่งแค่ไหน การรำรำนี้จะรู้เลยว่าเล่นมากี่ปี ...และมาจากคณะไหน ...คล้ายกับการวอร์มอัพก่อน กีฬาไร้มันก่อน โบราณไม่ใช้มาตีกันเลย แต่ต้องมีท่าทางดูว่าสง่าแค่ไหน ชมขวัญกันก่อน แล้วจะกลัวกันแล้วทำใครทำทางดี...

บุญธรรม เจริญสุข ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการร่ำว่า (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2540)
...การร่ำจะเป็นการสำรวจสถานที่ก่อน เมื่อเวลาต่อสู้จะได้หลบหลีกคู่ต่อสู้ได้ถูกต้อง
...การร่ำอาวุธต่าง ๆ คือการวอร์ม...

ชานาญ เสดะกลัมภ์ กล่าวถึงประโยชน์ของการร่ำไว้ว่า (สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2540)
...การร่ำเป็นการคู่ต่อสู้รู้สึกประมาทว่า ฉันทราบแบบสวยงามอาจจะต่อสู้ไม่เก่งก็ได้ ร่ำ
เพื่อดูจังหวะจะโคน คือให้คู่ต่อสู้ประเมินสถานการณ์ผิด บางคนก็จะหลอกล่อ...คู่ต่อสู้
ประเมินสถานการณ์ได้ ประเมินตัวเราได้จะดูจากการร่ำ ...ทำให้เราใจเย็น...

วิจิต ชีเชิญ (สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2539) กล่าวถึง ประโยชน์ของการร่ำไว้ครูกระบี่
กระบองไว้ว่า

- ก. เป็นการอบอุ่นร่างกายก่อนการแสดงจริง เพราะกล้ามเนื้อทุกส่วนมีการเคลื่อนไหว
- ข. เป็นการรวบรวมสมาธิ ทำให้ลดความประมาท
- ค. ในការรบจริง การร่ำไว้ครูจะเป็นการศึกษาถึงจุดอ่อนจุดแข็งของคู่ต่อสู้จากกระบวนการร่ำ

สมบัติ จำปาเงิน (2523: 111) กล่าวว่า
...การร่ำอาวุธก่อนการต่อสู้ถือเป็นการดูเชิงและเป็นการทำให้กล้ามเนื้อตื่นตัว ลด
ความตื่นเต้น...

ประโยชน์ เจริญรัตน์ สำนักการต่อสู้ป้องกันตัว "ไทยทศ" (ม.ป.ป.) กล่าวถึงเรื่องของการร่ำ
อาวุธไว้ว่า

...ประโยชน์ของการร่ำนั้นมีหลายประการ คือ

1. เพื่อเป็นการอวดหรือเย้ยหยันด้วยท่าทางหึงงามเป็นสง่า ประกอบอาวุธที่หน้า
เกรงขาม เป็นการขู่คู่ต่อสู้ไปในตัว
2. เพื่อปลุกอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้ตื่นตัว พร้อมทั้งจะทำการสู้รบ และ
ควบคุมจิตใจไม่ให้ประมาท
3. เพื่อดูชั้นเชิงเล่ห์เหลี่ยม เป็นการจับไหวพริบและหาช่องทางต่อสู้ไปในตัว
นอกจากนี้การร่ำอาวุธจะทำให้ทราบฝีมือของคู่ต่อสู้ว่ามีฝีมือเพียงใด
4. เพื่อสำรวจสถานที่และชัยภูมิที่จะทำการต่อสู้

ในปัจจุบันการรำอาวูจะใช้อุปกรณ์กระป๋องที่เรียกว่า "เครื่องไม้รำ" เป็นอาวูที่ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อใช้ในช่วงเวลาของการรำก่อนการต่อสู้จริง มีปรากฏหลักฐานในตอนต้นรัชกาลที่ 9 ในสมัยของ นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา และ ทองหล่อ ไตรรัตน์ มีการกล่าวถึงเรื่องของเครื่องไม้รำว่า

...เมื่อไหว้ครูเสร็จแล้วเริ่มขึ้นพรหม รำพรหมนั่ง พรหมยืน เสร็จแล้วจึงรำเดินกัน ครอบกระบวนท่าที่ได้รำเรียนมาจากกลับมาในในที่เดิม ครูหรือผู้ที่อาวุโสที่สุดก็จะนำอาวูตีออกมาเปลี่ยน เอาอาวูที่รำกลับไป ในการเดินไปเปลี่ยนอาวูนั้นจะต้องเดินให้ถูกตามธรรมเนียมคือ เดินวนทักษิณาวรรต...

เครื่องไม้รำนี้จะประดิษฐ์อย่างงดงามด้วยลวดลายไทย และผสมผสานความเชื่อของไทย เช่น โล่ห์หน้าราหู มีความเชื่อว่า การเขียนหน้าของพระราหูไว้ที่เครื่องป้องกันจะเป็นการป้องกันอันตราย เป็นต้น เครื่องไม้รำนี้ นอกจากจะทำสวยงามเพื่อการรำแล้ว ยังเป็นการจัดทำเพื่อบูชาครู (วิชิต ชีเชิญ, 2539) และเมื่อรวมกันเป็นชุดจะประกอบด้วย กระป๋อง ดาบ ง้าว พลอง โล่ เช่น ดั้ง ไม้สั้น เรียกว่า "เครื่องตั้ง" หรือ "เครื่องไม้" ซึ่งจะใช้ตั้งบูชาในการประกอบพิธีการไหว้ครูประจำปีของแต่ละสำนัก

4. การเดินแปลง เป็นลักษณะของการเดินที่พร้อมจะเข้าสู่ท่าต่อสู้ การเดินจะเดินไปจนสุดสนามแล้วกลับมาที่เดิม ขณะที่อยู่ในระยะใกล้ที่จะสวนกันให้ต่างหลีกไปทางซ้ายเพียงเล็กน้อย โดยปลายอาวูอาจจะถูกหรือระกันเล็กน้อยได้ (ฟอง เกิดแก้ว, 2527: 43) การเดินแปลงเป็นการที่ทั้งสองฝ่ายต่างจ้องดูเหลี่ยมของกันและกัน เป็นการอ่านใจกันและคุมเชิงกันในที่ก่อนจะเข้าต่อสู้

5. การต่อสู้ จะเป็นการใช้ท่าทางการต่อสู้ที่ได้ฝึกมาทั้งหมดในสถานการณ์จริง การต่อสู้นี้จะใช้อาวูของการต่อสู้ที่เรียกว่า "เครื่องไม้ตี" มีลักษณะเช่นเดียวกับเครื่องไม้รำแต่ไม่ได้ตกแต่งให้สวยงาม

6. การขอขมา เป็นการไหว้กันและกันระหว่างผู้เล่นทั้งสองฝ่ายหลังจบการแสดงแต่ละอาวู เป็นการขอโทษต่อการแสดงที่ผิดพลาดต่อกัน เป็นระเบียบที่กำหนดขึ้นในภายหลังจากสมัย นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา

การชกมวยไทย และการแสดงกระบี่กระบองจะต้องมีดนตรีประกอบการแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบด้วย ปี่ชวา 1 เล้า มีหน้าที่ดำเนินทำนองเพลงต่าง ๆ กลองแขกตัวผู้และกลองแขกตัวเมีย มีหน้าที่ดำเนินทำนองหน้าทับต่าง ๆ และยังมีหน้าที่ควบคุมจังหวะย่อย ดนตรีได้เข้ามามีส่วนในการแสดงมวยไทยและกระบี่กระบองทั้งในฐานะเครื่องประโคมประกอบพิธีกรรม และในฐานะเครื่องเสริมความครึกครื้นให้กับการแสดง

การบรรเลงดนตรีในการชกมวยจะกระทำในขณะที่ไหว้ครู โดยใช้เพลงสระหม่า และในขณะที่ชกต่อสู้จะใช้เพลงแขกเจ้าเซ็น สำหรับในกระบี่กระบองการบรรเลงเพลงจะบรรเลงตามขั้นตอนต่อไปนี้ (นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2513)

1. บรรเลงก่อนจะเริ่มการแสดงกระบี่กระบองในพิธีไหว้ครูก่อนการแสดง เพลงที่ใช้จะเป็น เพลงชมสมุทร เพลงโฉลก เพลงเกาะ หรือเพลงระบำ

2. การบรรเลงเพื่อการโหมโรง เมื่อเสร็จพิธีไหว้ครูแล้ว ก่อนเริ่มการแสดงจะต้องมีการโหมโรง ซึ่งอาจใช้เพลงแขกโอด สารภี เยี่ยมวิมาน แขกไพร หรือเพลงสองชั้นอื่น ๆ เลือกได้ตามสมควร

3. การบรรเลงในขณะแสดง จะบรรเลงตั้งแต่เริ่มการรำ เพลงนี้ต้องเหมาะสมกับชนิดของ อาวุธ เช่น กระบี่ใช้เพลงกระบี่ลีลา ดาบสองมือใช้เพลงจำปาทองเทศ หรือขอมทรงเครื่อง ง้าวใช้เพลงชั้นมัก พลองใช้เพลงลงสรหรือชั้นลับปลา สามบานใช้เพลงฝรั่งรำเท้าหรือกราวนอก (ศุภกิจ จารุจรณ, 2539) เพลงในลักษณะนี้เรียกว่า "โยน" และต่อจากโยน ปี่กลองจะบรรเลงในลีลาที่สุชุม เร่งเร็วในที่ ใช้บรรเลงใน ขณะที่ต้องสู้กัน สมบัติ จำปาเงิน (2523: 10) กล่าวถึงการใช้ดนตรีประกอบการแสดงไว้ว่า

...การแสดงกระบี่กระบองมีธรรมเนียมดีอีกอย่างหนึ่งคือ จะต้องมิดนตรีประกอบ ซึ่งจะมี ปี่ชวา กลองแขกตัวผู้ (เสียงสูง) ตัวเมีย (เสียงต่ำ) และฉิ่งจับจังหวะ เพราะไทยเป็นชาติ รักดนตรี การเล่นหรือการแสดงเฉย ๆ จะรู้สึกเงียบเหงาขาดรสชาติความสนุกสนานได้ ยาก นอกจากดนตรีจะช่วยให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้นแล้วยังช่วยให้ผู้เล่นเกิดความ อึกเทิม มีกำลังใจในการต่อสู้ เท้ากับเป็นเครื่องเร้าอารมณ์ปลุกใจให้กล้าหาญยิ่งขึ้นโดยเฉพาะเสียงกลองเป็นเสมือนเสียงหนุนหรือยุให้ผู้เล่นคิดจะสู้เรื่อย ๆ ไปโดยไม่คิดจะถอย มีแต่จะบุกติดตามเข้าไปด้วยความทรหดอดทน อีกประการหนึ่งการร่ำอาวุธก่อนการต่อสู้ ถึงเป็นการดูเชิง และเป็นการทำให้กล้าเมื่อดันตัว ลดความตื่นตันทันนั้น ถ้าขาดดนตรีเสีย แล้วจะรำได้อย่างไร ถ้ารำได้หรือจะรำให้ได้จริง ๆ คงจะกร่อยแห้งจนพูดไม่ถูก...

นาถ เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2513: 26) และฟอง เกิดแก้ว (2527: 40) กล่าวว่า ดนตรีมี ประโยชน์ต่อการแสดงกระบี่กระบอง คือ

1. ทำให้การแสดงครึกครื้น ทำให้คนดูมีความรู้สึกสนุกสนาน
2. เสียงปี่กลอง ปลุกและเร้าใจผู้เล่นให้เกิดความฮึกเหิม ในการ ที่จะต่อสู้ นอกจากนี้ผู้ชมจะเกิดความรู้สึกร่วมในการต่อสู้
3. ในขณะต่อสู้ตีกระบี่กระบองนั้น เสียงปี่กลองจะช่วยหนุน ให้ผู้เล่นคิดที่จะต่อสู้ไปเรื่อย ๆ
4. ช่วยให้ผู้รำกระบี่กระบองได้ถูกจังหวะตามแบบแผน เป็นการ เพิ่มความงดงามให้แก่การรำกระบี่กระบอง

ทองหล่อ ไตรรัตน์ ได้กล่าวถึงเรื่องของดนตรีกับการต่อสู้กระบี่กระบองไว้ว่า (สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2540) "ช่วยให้เราใจเข้มมวย ต่อยจะทำได้ดี...ถ้าคนหัดมาน้อยจะไม่มีการลงจังหวะ"

บุญธรรม เจริญสุข กล่าวถึงเรื่องดนตรีไว้ว่า (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2540) "ทำให้ซึกheim ทำทางไปตามเสียงปี เสียงกลอง ยักเอา ยักไหล่ จังหะเท้า เป็นไปตามเพลงนั้น..."

พอจะสรุปการใช้ดนตรีประกอบการต่อสู้ได้ดังนี้ (ศุภกิจ จารุจรณ, 2538: 56)

พิธีกรรม	ดนตรี	มวยไทย	กระบี่กระบอง
ขึ้นครู/ยกครู ไหว้ครูประจำปี	1. บรรเลงเพลงโหมโรง และเพลงเกร็ด ก่อนเวลา เป็นการบรรเลงเพื่อการฟัง 2. บรรเลงเพลงโยน ในขั้นตอนการรับ เป็นศิษย์ เพลงชมสมุทรา เพลงโฉลก ระกำ ลอยชาย 3. บรรเลงเพลงโยน และแขกเจ้าเซ็น ในมวย บรรเลงเพลงโยน และ เพลงสรรหมาให้ไทย	1. เตรียมการ 2. พิธีทางศาสนา กล่าวคำปฎิญาณ รับเป็นศิษย์ 3. แสดงถวายมือ	1. เตรียมการ 2. พิธีทางศาสนา กล่าวคำปฎิญาณ รับเป็นศิษย์ 3. แสดงถวายมือ
พิธีไหว้ครู ก่อนการต่อสู้	1. มวยใช้เพลงโยนในสรรหมาให้ 2. กระบี่กระบองใช้เพลงประจำอาวุธ	1. ถวายบังคม 2. พรหมสี่หน้า 3. รำมวย	1. ถวายบังคม 2. พรหมสี่หน้า 3. รำอาวุธ
การต่อสู้	1. มวยใช้เพลงแขกเจ้าเซ็น ยกที่ 5 เพิ่มเพลงเชิดชั้นเดียว 2. กระบี่กระบองใช้เพลงโยนออกแปลง	แบ่งเป็น 5 ยก ยกละ 3 นาที	1. ถวายบังคมเร็ว 2. เดินแปลง ลดล่อ 3. เข้าต่อสู้

เพลงสรรหมาให้ที่ระบุไว้ใน การบรรเลงในการต่อยมวย และการแสดงกระบี่กระบองนั้น เป็นเพลงแขกที่ใช้
ปีชวา กลองแขก ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล มีบทบาทในการบรรเลงประกอบการรำ
อาวุธ การรำมวย โครงสร้างของทำนองเพลงสรรหมาให้ประกอบด้วย สรรหมาให้ โยน แปลง โยน ซึ่ง
เพลงจะเป็นจังหวะให้กับการรำและการต่อสู้

เพลงต่าง ๆ ที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงกระบี่กระบองจะเป็นเพลงมาตรฐานแห่งการใช้อาวุธในแต่ละชนิด โดยมีจังหวะหน้าทับของกลองแขกที่ใช้เป็นหน้าทับบังคับดังนี้

กระบี่	ใช้เพลงกระบี่ลีลา	หน้าทับกระบี่ลีลา
ง้าว	ใช้เพลงชมดง หรือโลม	หน้าทับชื่นม้า
ดาบสองมือ	ใช้เพลงโยนดาบ จำปาทองเทศ สร้อยสน	หน้าทับปรบไถ่ 2 ชั้น
พลอง	ใช้เพลงแขกมอญ ลงสรง ขึ้นพลับพลา	หน้าทับปรบไถ่ 2 ชั้น
ดาบตั้ง	ใช้เพลงสมิงทอง บังใบ	หน้าทับสมิงทอง
พลองกับไม้สั้น	ใช้เพลงแขกมอญ	หน้าทับปรบไถ่ 2 ชั้น
ดาบสองมือกับดาบตั้ง	เซน หรือโล่ ใช้เพลงมอญรำดาบ	หน้าทับสมิงทอง
สามบาน	ใช้เพลงฝรั่งรำเท้า กราวนอก	
หอกขัดกับหอกขัด	ใช้เพลงเพลงมัสทรี	
รำกริช	ใช้เพลงสระหม่าแขก	

แต่บางครั้งอนุโลมได้ว่า การบรรเลงประกอบการแสดงกระบี่กระบองนั้นไม่จำเป็นต้องบรรเลงเพลงประจำอาวุธ ผู้บรรเลงอาจบรรเลงเพลงอื่น ๆ ที่อยู่ในอัตรา 2 ชั้น และหน้าทับที่ใช้บรรเลงประกอบคือหน้าทับปรบไถ่ 2 ชั้นได้ เพลงต่าง ๆ ที่สามารถใช้บรรเลงแทนได้เช่น เพลงข้างประสานงาน เพลงกล่อมนารี เพลงแขกไทร เพลงลมพัดชายเขา เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการใช้ดนตรีเป็นการช่วยให้ลีลาของการเคลื่อนไหวในการรำต่อสู้เป็นไปอย่างงดงาม มีจังหวะจะโคน และช่วยสร้างความรู้สึก หรืออารมณ์กับผู้ชม ผู้เล่นให้เกิดความอึกเขิม สนุกสนาน

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าลักษณะของการชกมวยไทย และการเล่นกระบี่กระบองคล้ายคลึงกัน ซึ่งที่แตกต่างกันคือกระบี่กระบองจะมีรายละเอียดในบางส่วนมากกว่าการชกมวยไทย ซึ่งเข้าใจว่าระเบียบดังกล่าวได้มีการปรับปรุงขึ้นในสมัยของ นาด เทพหัสดิน ณ อยุธยา และได้รับการยอมรับทั่วไป สมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็ได้ยึดถือแบบแผนนี้ในการแสดงกระบี่กระบอง จึงถือเป็นแบบแผนของการแสดงกระบี่กระบองในระยะต่อมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นในการเรียนมวยไทยหรือกระบี่กระบองจึงต้องเรียนครบทุกชั้นตอนทั้งหมด ซึ่งชั้นตอนแต่ละส่วนผู้เรียนจะต้องผ่านการฝึกฝนจนมีความชำนาญ จึงจะชกมวยไทยหรือแสดงกระบี่กระบองได้อย่างดี

นอกจากเรียนเกี่ยวกับขั้นตอนของการในทางปฏิบัติแล้ว สิ่งที่ต้องเรียนจะต้องเรียนควบคู่ไปด้วยเสมอคือ การอบรมฝึกฝนทางด้านจิตใจ ทั้งการสร้างความเข้มแข็งของจิตใจในด้านพลังจิต อันจะส่งผลไปบังคับความเคลื่อนไหวของร่างกาย ซึ่งในสมัยก่อนจะผ่านกระบวนการของการท่องบ่นคาถาอาคม และพิธีกรรมต่าง ๆ การอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ไม่กลัวอันตรายที่กำลังจะเผชิญหน้า หรือ

อาจเรียกว่า การมีใจนักรบไปพร้อมกับการอบรมข้อควรปฏิบัติต่าง ๆ ในการนำวิชาไปใช้เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและแกผู้อื่น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการสอนที่มีทั้งการสอนทักษะและอบรมมโนสัย

4.4 สรุปวิวัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยในอดีต

วิวัฒนาการของการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยทั้งมวยไทยและกระบี่กระบองได้ถือกำเนิดมาจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ของเผ่าพันธุ์ และดำรงรักษาไว้ซึ่งแผ่นดินที่ทำกินที่อยู่อาศัยของเผ่าพันธุ์ ให้พ้นจากภัยของผู้รุกราน โดยเริ่มจากวิธีการต่อสู้แบบธรรมชาติของมนุษย์ทั้งที่มีอาวุธ และไม่มีอาวุธ เมื่อกลุ่มชนได้พัฒนามาเป็นประเทศ มีอาณาเขตแน่นอน การต่อสู้ป้องกันตัวก็ได้ปรับเปลี่ยนพัฒนามาตามยุคตามสมัย ตามความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนไทย จนกลายมาเป็นแบบแผนของมวยไทยและกระบี่กระบอง ซึ่งปัจจุบันจัดเป็นวัฒนธรรมประจำชาติของไทยประเภทหนึ่ง จากวิวัฒนาการตามยุคสมัยต่าง ๆ ที่ผ่านมามหาอุปสรรคได้เป็นระยะเวลาของการพัฒนาการได้ 3 ช่วงเวลาใหญ่ ๆ ตามความจำเป็นของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย คือ

ระยะที่ 1 ระหว่างสมัยสุโขทัย - สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่อยู่รวมกันเป็นประเทศ จำเป็นต้องมีหัวหน้าหรือผู้นำกลุ่มชนที่ได้รับการยกย่องยอมรับจากคนในกลุ่มชนนั้น ๆ ให้เป็นหัวหน้าในการดูแลปกป้องชุมชนให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงสำหรับประเทศไทย ผู้นำของประเทศนี้คนไทยได้ใช้คำว่า "พ่อขุน" ในสมัยสุโขทัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปกครองประเทศในลักษณะที่มีความใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองและประชาชน โดยผู้ปกครองจะทำหน้าที่ดูแลความทุกข์สุขของผู้ใต้ปกครองเช่นเดียวกับพ่อปกครองลูก เมื่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา คำว่า "พ่อขุน" ได้เปลี่ยนมาใช้คำว่า "พระมหากษัตริย์" ซึ่งคำว่าพระมหากษัตริย์นี้หมายความว่า "นักรบผู้ยิ่งใหญ่" (คึกฤทธิ์ ปราโมช อังโน กรมศิลปากร, 2539 : 1) เนื่องจากในระยะที่ 1 เป็นระยะเวลาของการทำศึกสงครามกับเพื่อนบ้านข้างเคียงเพื่อรักษาดินแดนบ่อยครั้ง ผู้นำประเทศจึงต้องมีลักษณะของการเป็นนักรบที่เพียบพร้อมด้วยความรู้ความสามารถในวิชาการรบ และการต่อสู้ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การรบด้วยมือเปล่า (มวยไทย) การรบด้วยอาวุธ (กระบี่กระบอง) การต่อสู้บนหลังช้าง การต่อสู้บนหลังม้า รวมไปถึงความสามารถในด้านการวางแผนการรบ หรือการพิชัยสงคราม มีความสามารถในเชิงไสยศาสตร์หรือคาถาอาคม เป็นต้น นอกจากนี้ความสามารถในด้านทักษะการต่อสู้แล้ว ผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์จะต้องมีจิตใจของการเป็นนักรบที่มีความสามารถ กล่าวคือ มีความรัก หวงแหน ภูมิใจในแผ่นดิน มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ไม่หวั่นเกรงต่อความตายในการรบ มีความอดทน เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและอันตรายทั้งปวง สำหรับประชาชนเมื่อพระมหากษัตริย์ได้ทรงทำหน้าที่ในการปกป้องดูแลแผ่นดินด้วยความกล้าหาญ ยอมเสียสละแม้พระชนม์

ชีพ ประชาชนที่เป็นข้าแผ่นดินจึงพร้อมใจกันแสดงความจงรักภักดี และแสดงความสามัคคีในการรบเคียงข้างพระมหากษัตริย์เพื่อปกป้องแผ่นดินเกิดของตน การแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์อธิบายไว้ความตอนหนึ่งว่า (ส.วัฒนธรรม, 2500: 312-315)

...พระราชาธิบดีคือ ผู้ได้รับมอบให้ถืออำนาจแห่งคณะไว้ และใช้อำนาจนั้นเพื่อประโยชน์และความสุขของคณะ เพราะฉะนั้นการที่นับถือหรือเคารพพระราชาธิบดีก็คือ เคารพนับถืออำนาจแห่งคณะ....การจงรักภักดีต่อพระราชาธิบดี...ก็เหมือนหนึ่งรักษาตนเอง เพราะพระราชาธิบดีทรงมีหน้าที่ป้องกันรักษายบ้านเมืองมิให้เป็นอันตราย.... ถ้าคนที่เป็นส่วนแห่งชาติ เอาตัวออกห่างจากผู้เป็นเจ้าของใหญ่ของตน ไม่กระทำการนอบน้อมอยู่ในอำนาจแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าเป็นใหญ่ก็ไม่สามารถกระทำการได้ตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งได้มอบหมายไว้....

พระราชาธิบดีเป็นสง่าของชาติก็ย่อมเป็นสง่าของทุกคนที่ถือว่าตนเป็นส่วนแห่งชาตินั้น จึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องตั้งใจรักษาพระเจ้าแผ่นดิน...แต่โบราณสมัยมา ท่านจึงสั่งสอนให้คนทุกระดับอายุต่อสุราชัตตुरुทั้งภายนอกและภายในจนเต็มสติกำลังความสามารถ แม้ชีวิตก็ยอมถวายเป็นราชพลี...

เมื่อเป็นดังนี้ ประชาชนเองก็ต้องมีความรู้ความสามารถในการต่อสู้ เพื่อจะได้กระทำหน้าที่พลเมืองของชาติได้อย่างสมบูรณ์แบบ โดยการ "อาสาเจ้านตัวตาย จึงได้ชื่อว่าชายชาญสนาม" อันแสดงให้เห็นว่า คนที่เป็นชายสมชายจะต้องมีความสามารถและมีความกล้าหาญในการอาสาทำศึกสงคราม ชายไทยในสมัยนี้จะต้องมีลักษณะของชายชาติรัก อันหมายถึง การเป็นผู้มีความสามารถในการรบ ทรหด อุดทน มีพลังกาย พลังอาคม มีคุณวุฒิ มารยาท มนุษยธรรมและวีรกรรม ดังนั้นวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวมวยไทยและกระบี่กระบองจึงเป็นความจำเป็นต่อชายไทยในระยะที่ 1 จนอาจจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทย

ในการที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่นี้ พระองค์มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจอย่างปราศจากขอบเขต หรือกระทำความยิ่งใหญ่ของการเป็นนักรบบนความทุกข์ยากของประชาชน เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้ที่ยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาประจำชาติอย่างมั่นคง และทรงดำรงตนอยู่ในธรรมของพระราชชา 10 ประการ ที่เรียกว่า ทศพิธราชธรรม พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นแบบอย่างของนักรบที่ดำรงอยู่ในธรรมให้แก่ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม สำหรับชายไทยที่เรียนการต่อสู้เพื่อความเป็นนักรบก็จะได้เรียนข้อควรปฏิบัติต่าง ๆ ในการเป็นนักรบที่ดีมีคุณธรรมด้วยเช่นกัน

นอกจากวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวจะมีประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์แล้ว บุคคลในฐานะสมาชิกของสังคม หากเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการต่อสู้และมีความสามารถเป็นที่ปรากฏ จะสามารถเข้ารับราชการใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน หรือได้รับยศถาบรรดาศักดิ์จากการทำความชอบในการศึกสงคราม ทำให้ความรู้ด้านการต่อสู้ป้องกันตัวมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในการที่ช่วยเหลือฐานะของคนในสังคม และช่วยให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ความเชื่อด้านจิตใจและด้านศาสนายังคงมีอิทธิพลอย่างมากสำหรับคนไทย

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวนอกจากจะเป็นสิ่งที่ใช้ต่อสู้ในยามสงครามแล้ว ยามว่างจากศึกสงคราม ศิลปะเหล่านี้ได้ใช้เป็นวิชาชั้นสูงสำหรับการบูชาเทพเจ้า ซึ่งปรากฏหลักฐานมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นการเล่น เป็นกีฬา เพื่อความบันเทิง เพื่อการออกกำลังกาย ในเทศกาลต่าง ๆ ทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ นอกจากเป็นกีฬาและการเล่นเพื่อสนุกสนานแล้วยังเป็นไปได้ว่าเป็นการช่วยในการฝึกฝนฝีมือของนักรบในยามว่างจากศึกสงคราม เพื่อพัฒนาฝีมือตนเอง และถือโอกาสที่จะได้คัดเลือกผู้มีฝีมือต่าง ๆ เข้ารับราชการต่อไป

การเรียนมวยไทย และกระบี่กระบองเป็นการเรียนตามอัธยาศัยไม่มีการบังคับ โดยผู้เรียนต้องแสวงหาครูและสถานที่ในการเรียนเอง

ระยะที่ 2 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว - พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในระยะนี้เป็นระยะของการรบ และการฝึกทหารสมัยใหม่ ลักษณะการรบโดยใช้อาวุธแบบประชิดตัวในระยะที่ 1 ลดความสำคัญลง แต่สำหรับพระมหากษัตริย์ พระองค์ยังทรงเป็นจอมทัพ และเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ของประเทศที่ปฏิบัติพระองค์ในกรอบแห่งทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัด และทรงเป็นตัวอย่างของการเป็นนักรบที่ยึดหลักธรรมะอย่างมั่นคง ดังตัวอย่างพระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์และไอร์แลนด์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการที่ไทยประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร ความว่า (พินาน แจ่มจรัส, 2509: 697 - 698)

...หม่อมฉันได้เพ่งดูกิจการอันเป็นไปในการประยุทธใหญ่ในยุโรปและหม่อมฉันได้รู้สึกขึ้นว่าจะคงเพิกเฉยอยู่ต่อไปไม่ได้ ในขณะที่ธรรมะอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่งของมนุษยชาติทุกประการกำลังต้องการความย้ายแห่งศัตรูร้ายกาจผู้ไม่รู้จักธรรมะใด ๆ...

แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งลุกขึ้นทำ การรุกรานประเทศอื่นนั้น เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง เป็นการละเมิดธรรมะของประเทศ ซึ่งสมควรจะต้อง ต่อสู้เพื่อรักษาความเป็นธรรมนั้น และพระองค์ทรงให้อาสาทหารที่จะออกรบว่า (พินาน แจ่มจรัส, 2509: 701) "ต้องแสดงให้เห็นชัดเจนแก่ตาโลกว่า ชาติไทยยังไม่สิ้นเชื้อนักรบ..." ในความเป็นชาตินักรบของ คนไทยนั้น พระองค์ทรงหมายความว่าถึงความเป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มี ความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ไม่กลัวตายในเวลาที่จะตาย กระทำการต่อสู้เพื่อรักษาเอกราช และความเป็นธรรม ของประเทศ และความเป็นนักรบของคนไทยนั้น พระองค์ทรงกล่าวว่า (ส.วัฒนเศรษฐ์, 2500: 156)

...อนึ่ง ชาวไทยเราถึงมีนิสัยเป็นชาตินักรบอบรมมาแต่บรรพชนก็ดี แต่คงอดมด้วย สมบัติของสุภาพบุรุษอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้ในคราวนี้ว่า เมื่อกองทหารและกองตำรวจ เข้าล้อมจับพวกศัตรูนั้นก็มีกริยาน่าชมเพียงใด เป็นการสมกับนามผู้กล้าหาญที่มีความสุภาพ เป็นสมบัติทุกอย่าง...นี้แลล้วนเป็นพยานแห่งความรุ่งเรืองของชาติไทยอย่างสำคัญ...

แสดงว่าในการเป็นนักรบนั้น พระองค์ทรงเห็นว่าคนไทยได้รับการอบรมมาให้เป็นนักรบที่ประกอบด้วย คุณธรรม ซึ่งการอบรมเช่นนี้เป็นการอบรมที่สืบเนื่องมาแต่โบราณภายใต้คำสอนของพระพุทธศาสนา

แม้ว่าในยุคนี้การทหารและการรบได้เปลี่ยนรูปแบบไปใช้วิธีการทหาร และการรบสมัยใหม่ และการใช้อาวุธแบบประชิดตัวเช่นในระยะที่ 1 ไม่ปรากฏอีก แต่วิชาการต่อสู้มวยไทยและกระบี่กระบองยังคงถือเป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงต้องศึกษา และว่าบุชชาถวายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระมหากษัตริย์ในกาลก่อนทรงปฏิบัติ สำหรับประชาชนทั่วไปนั้นเมื่อบ้านเมืองเริ่มสงบสุขมากขึ้น ช้าศึกที่เข้ามา ประชิดเมืองเช่นในระยะต้นน้อยลง ประกอบกับมีการฝึกทหารแบบใหม่ในกลางรัชกาลที่ 4 ทำให้ความสนใจที่จะเรียนการต่อสู้ป้องกันตัวลดน้อยลงไปด้วย อย่างไรก็ตามสำหรับผู้สนใจด้านการศึกษาสามารถหา สถานที่เรียนได้ตามสำนักต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเรียนเพราะความชอบ และเพื่อใช้ในการป้องกันตนเอง และเป็นเสมือนความรู้ประดับตัวของลูกผู้ชาย โดยเฉพาะมวยไทยจะได้รับความนิยมมาก นอกจากนี้ผู้ที่มีความรู้ ด้านการต่อสู้ยังสามารถเข้ารับราชการในกรมทนายเลือกหรือเป็นมวยหลวงสอนมวยไทย กระบี่กระบองใน ต่างจังหวัดได้ด้วย แต่ไม่ได้มีผลทางเศรษฐกิจมากนัก ความเชื่อทางจิตใจและศานาปรากฏให้เห็นได้บ้าง แต่ไม่มากเท่ากับในระยะที่ 1

ศิลปะการต่อสู้มวยไทย และกระบี่กระบอง ยังคงเป็นกีฬาและการละเล่นที่เป็นที่นิยมมากของ คนไทย โดยเฉพาะมวยไทยได้เริ่มมีการแข่งขันชกมวยไทยขึ้นในกรุงเทพเป็นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเริ่มมีสนามมวยที่มีรูปแบบแน่นอน สำหรับกระบี่กระบองเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานมากกว่าที่จะเป็นการประลองฝีมือแข่งขัน ซึ่งต่างจากการชกมวย

ในระบอบนี้วิชามวยไทยและกระบี่กระบองได้เริ่มเข้าสู่ระบบของการศึกษา โดยได้รับการบรรจุให้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาพลศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับโรงเรียนสามัญพบว่า มีการสอนวิชามวยไทยและกระบี่กระบองในโรงเรียนสวนกุหลาบ โดยวิชามวยไทยจัดเป็นวิชาพลศึกษาบังคับสำหรับนักเรียนชั้นสูง และกระบี่กระบองเป็นวิชาสำหรับผู้สนใจ นอกจากนี้ในโรงเรียนฝึกหัดครูก็ได้มีการสอนวิชามวยไทยและกระบี่กระบองเช่นกัน สำหรับการสอนภายนอกสถานศึกษายังคงมีปรากฏอยู่ มีสำนักมวยและสำนักดาบเกิดขึ้นมากในระบอบนี้

ระยะที่ 3 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว - พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล อุดยเดชมหาราช (พ.ศ.2533)

ในระบอบนี้การทหารและการรบของประเทศได้เปลี่ยนไปเป็นลักษณะสมัยใหม่ตามตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบ พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นผู้นำประเทศที่มีลักษณะของการเป็นนักรบที่ทรงทศพิธราชธรรมในเชิงของนามธรรมมากกว่าการรบในเชิงรูปธรรมที่ใช้อาวุธในการต่อสู้ สำหรับประชาชนเองวิชาการต่อสู้มวยไทยและกระบี่กระบองได้ลดความหมายและความสำคัญในเชิงของวิชาที่เรียนเพื่อใช้ในการต่อสู้ป้องกันตัวในชีวิตจริง และความจำเป็นในการเข้ารับราชการลง กลายเป็นลักษณะของวิชาที่เรียนเพื่ออาชีพอิสระ เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อการออกกำลังกายเป็นสำคัญ ความเชื่อทางศาสนา และการให้ความสำคัญของจิตใจลดน้อยลงไปมาก

การเรียนวิชามวยไทย และกระบี่กระบอง มีทั้งการเรียนจากค่ายหรือสำนัก และเรียนตามสถานศึกษา ซึ่งวิชาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของไทยทั้ง 2 ชนิดนี้ ได้บรรจุลงอย่างเป็นหลักฐานมั่นคงในระบบของการศึกษา ทั้งในส่วนของโรงเรียนทหาร โรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนสามัญ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นกิจกรรมในการออกกำลังกาย

จากพัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวทั้ง 3 ระยะดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวนั้นเกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตของคนไทยในยุคหนึ่งที่ได้สร้างแบบแผน และวิธีการต่อสู้ป้องกันตัวในระยะประชิดตัวขึ้นมาตามความคิดความเชื่อของคนไทยในยุคนั้น ๆ เป็นวัฒนธรรมการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง เมื่อเวลาผ่านไปความจำเป็นของการต่อสู้ป้องกันตัวระยะประชิดตัวเริ่มลดความสำคัญลง แต่มวยไทยและกระบี่กระบองยังคงได้รับการสืบทอดต่อกันมาอย่างไม่ขาดระยะนับเวลาได้เกือบพันปี โดยดำรงไว้ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมของชาติ ที่แสดงให้เห็นถึง "ความเป็นไทย" ของคนไทยและของประเทศ วิวัฒนาการดังกล่าวสามารถสรุปได้ดังตาราง

ตารางที่ 1 แสดงวิวัฒนาการของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย

ระยะเวลา การต่อสู้ป้องกันตัว	ระยะที่ 7 กรุงสุโขทัย - กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 4)	ระยะที่ 2 รัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 6	ระยะที่ 3 รัชกาลที่ 7 - รัชกาลที่ 9 (2533)
ด้านสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นวิชาของพระมหากษัตริย์และประชาชน เป็นความจำเป็นในการดำรงชีวิต ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคม - เป็นส่วนหนึ่งของการเลื่อนฐานะทางสังคมของผู้ชาย - ผู้หญิงมีการเรียนการต่อสู้ป้องกันตัวเพื่อป้องกันตนเอง - เป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานยามว่างจากสงคราม - เป็นการบูชาเทพเจ้า 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นราชประเพณีของพระมหากษัตริย์ - เป็นวิชาสำหรับประชาชนที่มีใจรักการต่อสู้ และเพื่อความความรู้ประดับกาย - เป็นการละเล่น หรือความบันเทิงในงานเมหรสพต่าง ๆ - เป็นกิจกรรมพลศึกษา กิจกรรมหนึ่งในโรงเรียนทหาร โรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนสามัญ 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นอาชีพ (มวยไทย) - เป็นการละเล่นเพื่อการบันเทิง (กระบี่กระบอง) - เป็นกิจกรรมพลศึกษา กิจกรรมหนึ่งในโรงเรียนทหาร โรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนสามัญ
ด้านเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - การมีความรู้ด้านศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวทำให้สามารถเข้ารับราชการมีรายได้ และบางครั้งอาจได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ได้รับพระราชทานที่นา - ครูสอนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวเป็นการสอนเชิงวิทยาทานมากกว่าเป็นอาชีพ 	<ul style="list-style-type: none"> - การมีความรู้ด้านศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ทำให้สามารถรับราชการมีรายได้ อาจได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ แต่ไม่ได้รับพระราชทานที่นา เหมือนในระยะที่ 1 - ครูสอนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวเป็นการสอนเชิงวิทยาทาน หรือรับราชการเป็นครู 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ที่มีความรู้ด้านมวยไทยสามารถประกอบอาชีพมีรายได้ แต่กระบี่กระบองเป็นเพียงกิจกรรมสมัครเล่น ไม่สามารถนำมาเป็นอาชีพที่ทำได้มีรายได้ประจำ - ครูที่สอนมวยตามสำนักส่วนมากเป็นการสอนเชิงอาชีพ ซึ่งเป็นการฝึกมวยเพื่อขึ้นชกบนเวทีเป็นธุรกิจ สำหรับกระบี่กระบองการสอนจะเป็นลักษณะของการสอนเชิงวิทยาทานมากกว่าการประกอบอาชีพ
ด้านความเชื่อทางศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> - มีความศรัทธา และความเชื่อ ตามคำสอนทางพุทธศาสนามาก - มีความเชื่อในเรื่องการใช้จิตเพื่อควบคุมกาย 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความเชื่อและความศรัทธาในคำสอนทางพุทธศาสนาอยู่บ้าง แต่ลดลงจากรยะที่ 1 - ความเชื่อในเรื่องการใช้จิตเพื่อควบคุมกายลดลง 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาลดน้อยลงไปมาก สิ่งที่ปฏิบัติจะเป็นการปฏิบัติตามแบบแผนเดิมที่เคยกระทำกันมากกว่าความศรัทธาอย่างจริงจัง - ความเชื่อในเรื่องการใช้จิตควบคุมกายลดน้อยลงแทบไม่ปรากฏ

ตารางที่ 2 แสดงวิวัฒนาการรูปแบบของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย

ระยะเวลา การต่อสู้ป้องกันตัว	ระยะที่ 7 กรุงสุโขทัย - กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 4)	ระยะที่ 2 รัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 6	ระยะที่ 3 รัชกาลที่ 7 - รัชกาลที่ 9 (2533)
อาวุธของการต่อสู้	- มวยไทย : การใช้อาวุธของร่างกายในการต่อสู้ครบ 9 อาวุธ ลักษณะการต่อสู้เป็นแบบรอบตัว - กระบี่กระบอง : มีอาวุธและเครื่องป้องกัน ได้แก่ กระบี่ ดาบ ทวน พลอง ง้าว หอกซัด หอก กฤษ เสโล โดมร แหลน ทล่าว โล่ เชน ดั้ง	- มวยไทย : การใช้อาวุธของร่างกายครบ 9 อาวุธ ลักษณะการต่อสู้เป็นแบบรอบตัว - กระบี่กระบอง : มีอาวุธประกอบด้วย กระบี่ ดาบ ทวน พลอง ง้าว หอก หอกซัด กฤษ เสโล ไม่นัน โล่ เชน ดั้ง	- มวยไทย : การใช้อาวุธในร่างกาย เป็นการใช้เฉพาะ อาวุธที่ชำนาญเท่านั้น การต่อสู้มีลักษณะที่จำกัดมากขึ้น - กระบี่กระบอง : มีเพียงอาวุธหลักคือ กระบี่ ดาบ พลอง ง้าว ไม่นัน โล่ เชน ดั้ง
รูปแบบของการต่อสู้	- มวยไทย : ถวายบังคม ว่าไหว้ครูมวย ต่อสู้ - กระบี่กระบอง : ถวายบังคม ว่าอาวุธ ต่อสู้ (รูปแบบ ปรากฏไม่ชัดเจน)	- มวยไทย : ถวายบังคม ว่าไหว้ครูมวย ต่อสู้ - กระบี่กระบอง : ถวายบังคม ว่าอาวุธ เดินแปลง ทราย ต่อสู้ (รูปแบบมีหลักฐานปรากฏชัดเจนมากขึ้น)	- มวยไทย : ถวายบังคม ว่าไหว้ครูมวย ต่อสู้ - กระบี่กระบอง : ถวายบังคม ขึ้นพรหม ว่าอาวุธ เดินแปลง ต่อสู้ ขอขมา (รูปแบบมีกำหนดชัดเจนในสมัย รัชกาลที่ 8)
ดนตรีประกอบการต่อสู้	- ไซวงปี่ชวา กลองแขก มีเพลงสรรเสริญเป็นเพลงไหว้ครู เพลงแขกเจ้าเซ็น เป็นเพลงต่อสู้ (การแยกเพลงของมวย และกระบี่กระบองไม่ปรากฏชัดเจน)	- ไซวงปี่ชวา กลองแขก มวยไทยมีเพลงสรรเสริญเป็น เพลงไหว้ครู และเพลงแขกเจ้าเซ็นเป็นเพลงต่อสู้ สำหรับ กระบี่กระบองมีการกำหนดเพลงตามอาวุธอย่างแน่นอน เช่น กระบี่ใช้เพลงกระบี่ลีลา ฯลฯ	- ไซวงปี่ชวา กลองแขก แต่การเล่นเพลงไม่เข้มงวดตาม ระเบียบเท่ากับระยะที่ 1 และระยะที่ 2

4.5 คุณลักษณะไทยในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ 1 ด้านที่ 2 ได้พรรณาถึงความรุ่งเรืองและมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาในยุคแรกเริ่มดังนี้

...คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล
 มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมือง
 สุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า ท่วยบัวท่วยนาง
 ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งทลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง
 ผุ่งท่วยมีศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อ
 พรรษาทุกคน...

แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยทุกคนทั้งพระมหากษัตริย์และชาวบ้านต่างให้ความสำคัญและถือปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง จนมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ตรัสประกาศแก่พสกนิกรในคารเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ความว่า

...ตั้งใจจะอุปถัมภ์	ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบเขตเสถียร	รักษาประชาชนและมนตรี

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาพระราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ได้ทรงเป็นศาสนทายาท ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุในพระบวรพุทธศาสนาทุกพระองค์ และทรงเป็นแบบอย่างการประพฤติธรรมให้แก่ประชาชนในประเทศเสมอมา หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติอีกประการหนึ่งคือ สีของธงไตรรงค์ซึ่งเป็นธงประจำชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงคิดธงชาติไทยได้ประธานความหมายถึงสีทั้ง 3 แห่งธงไตรรงค์ไว้ว่า (จันทน์ ทอง ประเสริฐ, 2529: 61)

...ขอพรำรำพรรณบรยาย	ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด	
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์	หมายพระไตรรัตน์
และธรรมะคุ้มจิตไทย	

แดงคือโลหิตเราไซ้	ซึ่งยอมสละได้
เพื่อรักษาชาติศาสนา	
น้ำเงินคือสีโสภะ	อันจอมประชา
ธ ไปรดเป็นของส่วนพระองค์	
จัดริ้วเข้าเป็นไตรรงค์	จึงเป็นสีธง
ที่รักแห่งเราชาวไทย	
ทหารอวดารนำไป	ยงยุทธวิชัย
วิชิตก็ชูเกียรติสยามฯ	

เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติที่ผูกพันแน่นแฟ้นในสังคมไทย ศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต มีอิทธิพลต่อการกระทำและต่อทัศนคติในการมองโลกของคนไทยมาตลอดระยะเวลายาวนาน ดังนั้นวัฒนธรรมไทยทั้งหลายจึงได้รับการจัดสรรตกแต่งขึ้นภายใต้คำสอนของพระพุทธศาสนา วิชาการต่อสู้ป้องกันตัวก็เช่นเดียวกัน แม้เป็นวิชาที่มีไว้เพื่อการต่อสู้ฆ่าฟัน แต่การเป็นนักรู้ของคนไทยได้ถูกกำกับไว้ด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำให้คนไทยที่เรียนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย เป็นคนที่ไม่ดูร้ายป่าเถื่อน หรือโหดร้ายทารุณ แต่เป็นผู้ที่นำวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวไปใช้ในทางที่ถูกต้องในการปกป้องความเป็นธรรม เช่น การเป็นทหารเพื่อใช้ความรู้ปกป้องบ้านเมือง หรือการใช้ความรู้เพื่อปกป้องตนเองจากการทำที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยได้สร้างให้คนไทยมีคุณลักษณะไทย ดังต่อไปนี้

ความกตัญญูกตเวทิต

กตัญญูกตเวทิต เป็นคำในพระพุทธศาสนา พระราชมุนี (ประยูรช ปรยุดโต) ได้ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ประมวลศัพท์ ฉบับพิมพ์ พ.ศ.2527 ว่า

กตัญญูกตเวทิต หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วตอบแทน

แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ กตัญญู หมายถึง รู้คุณท่าน

กตเวทิต หมายถึง ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน

พระธรรมวิสุทธิทวารีย์ (ม.ป.ป., 1-2) ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า

กตัญญู แปลความว่า รู้จักความดีของท่านคือ เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใด หรือจากสิ่งใดจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม แล้วจำการช่วยเหลือนั้นได้ เมื่อมีโอกาสก็ตอบแทนด้วยตระหนักในพระคุณนั้น

พระพุทธชราวณาน (2535: 203) ได้กล่าวถึงความหมายของกตัญญูกตเวทิตีไว้ว่า

ความกตัญญู คือ ความรู้อุปการะที่คนอื่นทำแล้ว

ความกตเวทิตี คือ การตอบแทนอุปการะนั้น

คำว่า อุปการะ หมายถึง การช่วยเหลือด้วยบริสุทธิ์ใจ คือตั้งใจช่วยเหลือจริง ๆ มิได้มุ่งผล
ตอบแทนประการใด จัดเป็น "ความดีสูงสุด" ของคนทั้งหลาย เพราะทำให้คนและสิ่งคมอยู่ได้ด้วยดี

พระพุทธศาสนาได้สรรเสริญและให้ความสำคัญกับความกตัญญูกตเวทิตีมาก ดังจะเห็นได้จาก
พุทธภาษิตต่าง ๆ เช่น

"นิमितตํ สาธุรูปานํ"

ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี

"กตัญญูตา เอตมมุงคสมุตตมา"

ความเป็นผู้กตัญญูเป็นมงคลสูงสุด

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แสดงพระธรรมเทศนาถึงความสำคัญของความกตัญญูกตเวทิตีไว้ว่า
(พระเทพวิสุทธิเมธี, ม.ป.ป., 10)

...เพียงแต่ประพฤติอยู่ในความกตัญญูกตเวทิตี โลกนี้ก็จะอยู่รอดปลอดภัยด้วยประการ
ทั้งปวง...

และพระธรรมโกศาจารย์ได้เขียนคำกลอนอธิบายความไว้ดังนี้

อันบุคคล กตัญญู รู้คุณโลก

อุบโศก บริโศก มิให้ทลาย

ข้าวหรือเกลือ ผักหรือหญ้า ปลาหรือไม้ ฯลฯ

รู้จักใช้ อย่าทำลาย ให้หายไป

อนึ่งคน ต่อคน ทุกคนนี้

ล้วนแต่มี คุณต่อกัน นั้นเป็นไฉน

มองให้ดี ดูให้เห็น เช่นฉันไซ้

โลกรอดได้ เพราะกตัญญู รู้คุณกัน

ประเทศชาติ - ศาสนา - พระมหากษัตริย์
รวมเป็น อัตภาพไทย ไทญ่มหันต์
รอดมาได้ เพราะรักใคร่ อย่างผูกพัน
เพราะกตัญญู - ภูมิใจ ที่ใจเอย ฯ

จากคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ แสดงให้เห็นว่า ความกตัญญูท่วที่มิได้เป็นความกตัญญูเฉพาะบุคคลเท่านั้น แต่คนเรายังต้องรู้จักความกตัญญูต่อแผ่นดินที่ตนเองอาศัยด้วย ในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยได้ปรากฏให้เห็นถึงความกตัญญูเริ่มตั้งแต่ตัววิชาเองเป็นการเรียนรู้เพื่อใช้ความรู้ในการแสดงความกตัญญูต่อแผ่นดินเกิด เมื่อมีผู้มารุกราน หรือมาทำลายธรรมะของประเทศจะใช้วิชานี้เพื่อป้องกันประเทศชาติ เป็นการแสดงการตอบแทนคุณแผ่นดิน ดังที่ปรากฏในเพลงชาติไทยว่า

...ไทยนี้รักสงบ
เอกราชจะไม่ให้ใครข่มขี่

แต่ถึงรบไม่ขลาด
สละเลือดทุกหยาดเพื่อชาติพลี...

หรือเพลงเมืองของเรา ความว่า (กรมศิลปากร, 2481: 7)

...บ้านเมืองของเรา
เราก็ชายชาติทหาร
เขตต์แดนของไทย
ใครทรูดูเบา

เขามารุกราน
โดนจึงยอมแพ้เขา
ดวงใจของเรา
กลัวเขาทำไม...

เมื่อรักชาติรักแผ่นดิน ยามใดที่ดินแดนถูกรุกราน คนไทยจึงจะใช้ความรู้ในการต่อสู้ป้องกันตัวนี้เพื่อปกป้องแผ่นดิน

นอกจากตัววิชาแล้ว เมื่อพิจารณาแบบแผนการศึกษาในสมัยโบราณ ผู้ที่ต้องการหาความรู้ด้านการต่อสู้ป้องกันตัวจะต้องไปอยู่กับครูที่บ้านเพื่อขอเรียนวิชา โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ดังนั้นผู้เป็นศิษย์จึงแสดงความกตัญญู โดยการประพฤติตนตามคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และปรนนิบัติรับใช้ครูอย่างเต็มใจ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจศึกษา การอ่อนน้อมยอมตนเป็นศิษย์นี้เอง จึงมี "พิธียกครู" ในการเรียนวิชา การต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยเป็นขั้นต้น และในทุก ๆ ปี ผู้เป็นศิษย์จะแสดงความระลึกนึกถึงครูผู้บรมสั่งสอนวิชาให้แก่นตนด้วยความเคารพและยกย่องคุณความดีของท่าน ด้วยการกระทำ "พิธีไหว้ครู" ซึ่งถือว่าเป็นพิธีสำคัญสำหรับผู้เป็นศิษย์ทุกคน ที่จะมาพร้อมใจกันแสดงความกตัญญูต่อครู ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว การประกอบพิธีไหว้ครูนี้เป็นการแสดงออกทางกายให้ปรากฏ เพื่อแสดงว่า

ศิษย์ยังระลึกคุณ การแสดงออกทางกายนี้จะมาจากใจที่มีความระลึกคุณเป็นสำคัญ นอกจากการระลึกถึงคุณความดีของคุณแล้ว ศิษย์จะพร้อมใจการตอบแทนคุณคุณครูด้วยการประพฤติตนเป็นคนดี ดังนั้นในพิธีนี้สิ่งสำคัญคือศิษย์จะต้องกล่าวคำปฏิญาณตนว่าจะเป็นคนดีตามการอบรมสั่งสอนของคุณครูทุกประการ ดังตัวอย่างคำปฏิญาณตนในการไหว้ครูกระบี่กระบอง ความว่า

...ข้าพเจ้าขอปฏิญาณตัวเป็นศิษย์ และให้สัตย์ปฏิญาณด้วยความจริงใจว่า ข้าพเจ้าจะเคารพในกฎระเบียบ และมีความกตัญญูต่อครู...

ข้าพเจ้าขอประณตน์น้อม ขอเป็นศิษย์ด้วยกาย วาจา และด้วยใจ ด้วยความเคารพ นับถือยิ่ง...

นอกจากนี้แบบแผนของการต่อสู้ป้องกันตัวมีการแสดงออกถึงการระลึกถึงคุณของพระมหากษัตริย์ด้วยการแสดงความจงรักภักดีจากการถวายบังคมก่อนการต่อสู้ จากนั้นจึงแสดงความระลึกนึกถึงคุณครูด้วยการแสดงออกของท่ารำไหว้ครูมวย ท่ารำอาวุธ ก่อนการต่อสู้ ซึ่งถือว่าเป็นแบบแผนที่สำคัญของการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยที่ขาดไม่ได้ และเป็นแบบแผนที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ดังที่ เซตร ศรียาภัย กล่าวไว้ว่า

...การรำมวยไทย เป็นการแสดงถึงการมีวัฒนธรรมประจำใจอย่างหนึ่ง คือ ความซาบซึ้งกตัญญูรู้คุณ ครูอาจารย์ ผู้มีบุญคุณ และประสิทธิ์ประสาทวิชา...คนที่อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี...รำมวยยังเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดีต่อพ่อเมืองหรือพระมหากษัตริย์...

ความกตัญญูกตเวทีนี้เองเป็นเหตุแห่งความประพฤติทั้งหลายที่ตามมา เช่น การอ่อนน้อม ถ่อมตน การมีสัมมาคารวะ การเคารพอาวุโส การรู้จักเชื่อฟัง และการเสียสละ

ความสามัคคี

พระพุทธวรญาณ (อำนาจ จันเงิน) (2539: 180) ได้ให้ความหมายของสามัคคีไว้ว่าหมายถึง การมีความคิดถึงประโยชน์ของหมู่คณะ ซึ่งเป็นประโยชน์ใหญ่ร่วมกัน ไซ้ประโยชน์ของหมู่คณะเป็นจุดรวมกัน สามัคคีจึงนำไปสู่การช่วยกันทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการช่วยกันคิดเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับความสามัคคีไว้ในพระบรมราโชวาทต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้ (ไกรยุทธ สิริตยาตินันท์, 2531: 63)

ความสามัคคี “เป็นความเข้าใจซึ่งกันและกัน” (8 มีนาคม 2515)

ความสามัคคี คือ “ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” (19 พฤศจิกายน 2517)

ความสามัคคี คือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความเสียสละประโยชน์ส่วนตัว ส่วนย่อย ให้แก่ผลประโยชน์ส่วนรวม (15 มิถุนายน 2516)

นอกจากนี้พระองค์ได้มีพระราชดำรัสถึงลักษณะของความสามัคคีว่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ความสามัคคีของวิชาการอันเป็นการประสานความรู้ และทักษะของผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เพื่อส่งผลสำเร็จมาสู่ประเทศ และความสามัคคีในจิตใจเป็นลักษณะของการปรองดองกัน โดยเกิดจากความเมตตากรุณาซึ่งกันและกัน มีจิตผูกพันที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ความสามัคคีเป็นธรรมะที่สำคัญสำหรับสังคม ความสามัคคีนี้จะเห็นได้จากศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย เช่น ความเป็นอยู่ของกลุ่มครูเดียวกันที่มีความรักใคร่ผูกพันช่วยเหลือกัน จะปรากฏว่ามีธรรมเนียมปฏิบัติของการต่อสู้ให้เห็นว่า “ผู้ใดที่มาจากสำนักมวยเดียวกันจะไม่ทำการต่อสู้กัน เพราะถือว่ามาจากครูเดียวกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน” นอกจากนี้การแสดงความสามัคคีจะเห็นได้จากการแสดงออกในพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีไหว้ครูที่ทุกคนจะมาร่วมทำหน้าที่โดยพร้อมเพรียงกัน ช่วยเหลือกัน เพื่อให้งานนี้สำเร็จลงด้วยดี เป็นต้น

ความบากบั่นพากเพียร

ความบากบั่น พากเพียร ขยัน หมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งใดด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาชนะ ไม่ท้อทึง ไม่ท้อถอยนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า วิริยะ (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2540: 36)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับคำว่า “วิริยะ” กว้างกว่า ความขยัน ความอุตสาหะ กล่าวคือ (สำนักราชเลขาธิการ, 2519)

...คนที่มีวิริยะ เป็นคนที่กล้า อย่างเช่นคำว่า วิบุรุช วิรชน. คนที่กล้าก็วิริยะนี้ ความอุตสาหะหรือความกล้าก็เป็นคำที่สำคัญ ต้องกล้าเผชิญตัวเอง เมื่อกล้าเผชิญตัวเอง กล้าที่จะลบล้างความขี้เกียจ เกียจคร้านในตัว หันมาพยายามอุตสาหะ ก็ได้เป็นวิริยะอุตสาหะ...วิริยะในทางที่ไม่ยอมแพ้แม้แต่ความเจ็บปวด ความกลัวจะมาคุกคามก็ทำสิ่งที่ถูกต้องก็เป็นคนกล้า...

(20 มิถุนายน 2518)

ในการศึกษาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยจะต้องอาศัยผู้ที่มีความวิริยะเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นวิชาที่ต้องผจญกับความเจ็บปวดทางร่างกายจากการฝึกซ้อม ความเจ็บปวดทางจิตใจจากการต่อสู้ที่บางครั้งต้องเป็นผู้แพ้ ผู้ที่เรียนจึงต้องมีความพยายาม และความกล้าหาญอย่างมาก จึงจะสามารถเรียนรู้จนนำความรู้ไปใช้ปกป้องตนเอง และส่วนรวมได้อย่างดี

ความอดทน ความเข้มแข็ง

ความอดทน คือ การมุ่งทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่ท้อแท้ ไม่วางใจ มั่นในจุดมุ่งหมาย ไม่ท้อถอยต่อปัญหาและอุปสรรคทั้งปวง ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ชันติ (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2540: 43) ผู้ที่มีความอดทนหรือมีขันติประจำตัวจะเป็นสื่อให้เกิดบุคลิกของ “ความเข้มแข็ง”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความเข้มแข็งไว้ว่า (สำนักราชเลขาธิการ, 2524)

...ความเข้มแข็งนั้นก็ไม่ได้หมายความว่า แข็งกระด้าง ความเข้มแข็งที่แข็งกระด้างนั้นไม่ได้ผลดี เพราะว่าติดต่อกับใครคนก็ไม่รัก คนก็ระแวงว่าจะมาเอาเปรียบกันว่าจะมาเบียดเบียนกัน แต่ความเข้มแข็ง แข็งแกร่งแท้จริงจะต้องประกอบด้วยความอ่อนโยน...

(18 มีนาคม 2523)

ความเข้มแข็งแต่ไม่แข็งกระด้างในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยจะเห็นได้จากลักษณะของการต่อสู้ที่ประกอบด้วยท่าท่าที่สง่างามนุ่มนวล แต่มีการต่อสู้ที่แสดงถึงความเข้มแข็ง เป็นต้น

ในการศึกษาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ความอดทนและความเข้มแข็งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ต้องฝึกให้มีขึ้นในผู้เรียน

ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น

การที่คนเราไม่เบียดเบียนหรือรังแกผู้อื่นนั้น เป็นเพราะต้องการให้ผู้ที่อยู่ร่วมสังคมมีความสุข ไม่มีความเดือดร้อน ความรู้สึกที่ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุขนี้ เรียกว่า เมตตา (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2539: 20) คนไทยเราเป็นคนที่มีความเมตตาต่อสิ่งต่าง ๆ รอบข้าง ไม่ต้องการให้ใครเดือดร้อน และไม่ต้องการสร้างความเดือดร้อนให้ใคร คนไทยจึงมีนิสัย “รักสงบ” แต่การศึกษาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบ

ไทยนั้น เป็นการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ไว้ป้องกันตนเอง ป้องกันประเทศชาติ ไม่ใช่การเรียนเพื่อนำวิชาไปทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ดังที่มีคำพูดว่า

...มวยมีมาจากวิศณุเวทย์ หรือวิชาของพระนารายณ์ ซึ่งโบราณถือกันว่าพระนารายณ์เป็นผู้ปราบหุม่มารที่มาคิดเบียดเบียนโลกให้เดือดร้อน ผู้ฝึกหัดมวย หรือแม่กระทั่งเพลงอาวุธใด ๆ จึงต้องตั้งใจหัดเอาไว้ เพื่อปราบหุม่มพาลและป้องกันตัว หาได้ฝึกไว้ใช้เพื่อการผิด...

และอาจจะเป็นเพราะเหตุนี้ทำให้ครูไทยที่สอนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวได้คิดท่าของการขึ้นพรหม หรือท่าพรหมให้ผู้เรียนได้เรียน โดยถือเป็นท่าหลักที่สำคัญ ทั้งมวยไทยและกระบี่กระบอง ก่อนที่จะเข้าสู่การรำไหว้ครูและการต่อสู้ อันเสมือนเป็นการกำกับและเตือนผู้เรียนให้นึกถึงธรรมะที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือพรหมวิหารสี่ อันประกอบด้วย (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2539: 20-22)

เมตตา คือ มิไม่ตรีต่อผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

กรุณา คือ เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ก็พยายามให้ความช่วยเหลือ

มุทิตา คือ เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความสุข ความดี ก็พลอยยินดีด้วย

อุเบกขา คือ เมื่อบุคคลใดกระทำการสิ่งทีก่อให้เกิดความเสียหายต่อหลักการความเป็นจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ไม่ว่าจะป็นหลักการในธรรมชาติ หรือหลักการที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเป็นกติกาสังคมก็ตาม ต้องหยุดความเมตตา กรุณา มุทิตา หันทีและวางเฉยต่อผลที่ผู้อื่นจะได้รับ

ธรรมะทั้งสี่ข้อนี้เป็นธรรมะที่สำคัญของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่ผู้ศึกษาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยจะต้องมีความเข้าใจ และถือเป็นแนวทางการปฏิบัติตน เพื่อจะได้ไม่นำความรู้ไปเบียดเบียนผู้อื่น

จากคุณลักษณะไทยที่พบในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวจะพบว่า

คุณสมบัติประจำตนที่พบ ได้แก่ ความกตัญญู ความมีขันติ (อดทน เข้มแข็ง) ความมีวิริยะ
(บากบั่น กล้าหาญ)

แนวการดำเนินชีวิต มีความสามัคคี การมีพรหมวิหารสี่

นอกจากคุณลักษณะไทยดังกล่าวแล้วยังพบว่า ในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวนั้นได้แสดงให้เห็นถึงความประณีตละเอียดอ่อนของคนไทย อันปรากฏจากความงดงามของเครื่องอาวุธ ความงดงามของท่วงท่าการรำ และการเลือกใช้จังหวะดนตรีที่เหมาะสม อันเป็นลักษณะของการประสานประโยชน์ของคนไทยที่สามารถกลมกลืน ความงดงามอ่อนโยนของท่ารำกับความเข้มแข็งเด็ดขาดของการต่อสู้ จังหวะของ

เพลงที่แสดงความงามของท้าว กับแสดงความดุเดือดเร้าใจในการต่อสู้ เป็นต้น อันเป็นการแสดงออกอย่างงดงามสร้างสรรค์ในเชิงรูปแบบของการแสดงที่สะท้อนให้เห็น คุณลักษณะไทยที่มีการแสดงออกมาอย่างสร้างสรรค์งดงามบนความถูกต้องของความจริงในการดำรงตนในสังคม

4.6 คุณค่าของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย

จากการศึกษาศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยพบว่ามียุคค่านี้อยู่

1) คุณค่าในตัววิชา

คุณค่านี้เป็นคุณค่าประจำของวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวคือ ใช้ในการป้องกันตนเอง หรือใช้ในการต่อสู้ เป็นคุณค่าของการปกป้องตนเองให้พ้นภัย

2) คุณค่าในตัวผู้เรียน

คุณค่าที่เกิดขึ้นในผู้เรียนมี 3 ส่วน คือ

2.1) คุณค่าทางด้านสมรรถภาพทางกาย ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวทำให้ผู้เรียนมีร่างกายที่แข็งแรง มีสมรรถภาพทางกายดี จะเห็นได้จากการฝึกให้ผู้เรียนทาบหน้า ต่ำขาว แบทหิน เตะตันกล้วย อันเป็นการฝึกเพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานด้านความแข็งแรงของร่างกายให้เพียงพอ ก่อนที่จะทำการต่อสู้ ดังนั้น ผู้ที่ฝึกการต่อสู้ป้องกันตัวจึงเป็นผู้ที่มีความแข็งแรง นอกจากนี้การฝึกการต่อสู้ป้องกันตัวจะทำให้ผู้เรียนมีความคล่องแคล่วว่องไว

2.2) คุณค่าทางด้านสมรรถภาพทางจิต ในที่นี้หมายถึง การมีจิตใจที่เข้มแข็งต่อการรับกระทบทางอารมณ์ อดทน อดกลั้น รู้จักการแก้ปัญหา และกล้าเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ มีสติ มีไหวพริบ ตัวอย่างเช่น บทละครนอกเรื่องควาวี ความว่า

...เสร็จสรรพจับกระบี่ลีลาศ

องอาจมิพรันหวั่นไหว

เผ่นขึ้นหลังม้าอาชาไนย

รับรันพลไกลโคลคลา...

หรือจากการที่ในสมัยโบราณการชกมวยไทยจะใช้การเตรียมมวย และความพอใจของคู่ชกเป็นสำคัญ แม้ว่าร่างกายหรือวัยจะต่างกัน แต่ถ้ามี่ใจกล้าต่อสู้ก็สามารถจะสู้กันได้ และในการต่อสู้จะเป็นการฝึกให้ผู้เรียนมีสติ และไหวพริบไปพร้อมกัน การต่อสู้ป้องกันตัวจึงมีคุณค่าด้านจิตใจของผู้เรียนเป็นอย่างมาก

2.3) คุณค่าทางด้านจิตวิญญาณ คุณค่าในด้านนี้หมายถึงคุณค่าที่เป็นความรู้สึกภายในจิตใจ จิตวิญญาณที่สำคัญที่เกิดจากการเรียนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย ได้แก่ ความภาคภูมิใจในความ

เป็นไทย ความรักชาติ รักแผ่นดิน ดังพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า (ส.วัฒนธรรม, 2500: 301)

...ข้อสำคัญที่สุดที่คนไทยทุกคนไม่ควรจะลืมเสียเลยคือ คนไทยทุก ๆ คนต้องกระทำหน้าที่ของตนตามที่ต้นตระกูลและชนกของเราทั้งหลายได้กระทำมาแล้วต่อเราทุก ๆ คน ต้องเตรียมตัว พร้อมและต้องกระทำตนให้เป็นผู้สามารถ จะต้องต่อสู้กับศัตรูที่มาย่ำยีชาติเรา...

หน้าที่ของต้นตระกูลไทยคือ การเป็นนักรบที่มีความสามารถในการต่อสู้ป้องกันประเทศชาตินั่นเอง ดังมีปรากฏในเพลงปลุกใจต่อไปนี้ (กรมศิลปากร, 2481: 7)

เลือกสุพรรณคเณทหาญในการศึก   เขียมฮึกกล้าสู้ไม่รัหฺน
ไม่ครั้นคร้ามขามใจต่อไพร่   ผู้ใดมีมิตพร้าคว้ามารบ...

ความภูมิใจในความเป็นไทย ความรักชาติรักแผ่นดินจะเกิดขึ้น เมื่อได้สัมผัสกับศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย เราคนไทยได้ใช้สิ่งนี้ในการรักษาประเทศให้เป็นไทยมาตราบนับจวบจนปัจจุบัน

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาคุณค่าของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยในด้านของทฤษฎีคุณค่าหรือคุณวิทยาแล้วจะพบว่า ในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวมีทั้งคุณค่าทางจริยะ หรือคุณค่าทางความประพฤติของบุคคลในสังคมที่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทย เช่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความเคารพอาวุโส เป็นต้น คุณค่าในเชิงคุณวิทยาอีกประการหนึ่งคือ คุณค่าทางสุนทรียะ อันได้แก่คุณค่าเกี่ยวกับความงาม ซึ่งในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยมีคุณค่าเหล่านี้ครบถ้วน ตั้งแต่ความงามของเครื่องมือการต่อสู้ เพลงประกอบ การต่อสู้ที่ได้จัดสรรให้เหมาะสมกับจังหวะของการแสดง เหมาะสมกับอาวุธ ประกอบกับลีลาท่าทางของการแสดง ที่ประสานกลมกลืนกับจังหวะดนตรี สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าทางสุนทรียะของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย ดังนั้น หากพิจารณาคุณค่าในเชิงของคุณวิทยาแล้ว ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยมีคุณค่าครบถ้วน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดอาจพอสรุปได้ว่า ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยเป็นทั้งจุดหมาย (ends) คือเป็นจุดหมายเพื่อกระทำการระบองเองในคุณค่าของตัวเอง และเป็นทั้งมรรควิถี (means) คือ เป็นเครื่องมือหรือเป็นทางของการพัฒนาให้เกิดคุณค่าต่าง ๆ ขึ้นในตัวบุคคล

คุณค่าในสังคม

คุณค่าในสังคมประการแรกที่สำคัญคือ เป็นคุณค่าในการปกป้องประเทศให้เป็นเอกราชมาตราบนับทุกวันนี้ คุณค่าที่เป็นสมบัติหรือมรดกของชาติไทยที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน คุณค่าทางสังคมที่แสดงให้เห็นว่าเป็นคุณค่าสูงสุดของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยคือ

การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เช่น การสละชีพเพื่อชาติ
 การมีวินัยในตนเอง
 การยอมรับในบุคคลอื่น
 การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา
 การให้ความช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า

คุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยก่อให้เกิดมีขึ้นในสังคมทางอ้อม อันเป็นลักษณะของ
 คุณค่าส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

4.7 กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย

กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่มีการสืบเนื่องกันมาทั้ง 3 ระยะ คือระยะที่ 1
 การรบและการทหารแบบโบราณ ระยะที่ 2 เริ่มการรบและการทหารแบบตะวันตก และระยะที่ 3 การรบ
 และการทหารแบบตะวันตก ดังกล่าวมาแล้วนั้น จะมีความแตกต่างกันบ้างในด้านของวัตถุประสงค์ ผู้สอน
 ผู้เรียน เนื้อหา วิธีการถ่ายทอด สื่อ และการประเมินผล สรุปได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย ประกอบด้วย

- ระยะที่ 1 เพื่อความอยู่รอด และการดำรงชีวิตในสังคม
- ระยะที่ 2 เพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถ เป็นอาวุธรบระดับกายของลูกผู้ชาย
- ระยะที่ 3 เพื่อการอาชีพ การออกกำลังกาย และรักษาวัฒนธรรม

ผู้ถ่ายทอด

ผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยในระยะต่าง ๆ มีดังนี้

ระยะที่ 1 พระ ครูที่อยู่ตามสำนัก ครูในวัง

ในระยะนี้ผู้สอนมีทั้งพระ ที่ถือว่าเป็นผู้มีความรู้สูงกว่าประชาชนทั่วไป พระที่สอนด้านการต่อสู้
 มักจะเป็นทหารเก่าที่ปลดจากราชการแล้ว และยังคงทำหน้าที่เป็นกำลังของแผ่นดิน โดยการสอนนักเรียนที่จะ
 ออกไปป้องกันประเทศชาติ ซึ่งพระเหล่านี้จะสอนทั้งวิชาการต่อสู้ สอนทั้งหลักธรรมในการปฏิบัติตน ดังที่
 กล่าวมาข้างต้นได้อย่างเต็มที่ ผู้สอนอีกประเภทหนึ่งคือ ชาวบ้านที่มีความรู้ก็จะทำการสอนวิชาการต่อสู้ตาม

บ้านของตนเอง หรือท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ และสุดท้ายคือข้าราชการในวัง โดยเฉพาะที่สังกัดกรมทนายเลือก จะทำหน้าที่สอน พระราชโอรส เจ้าพระวงศ์ และข้าราชการบริพารทั้งหลายในวัง

ระยะที่ 2 ครูที่อยู่ตามสำนัก ครูในสถานศึกษา ครูในวัง

ผู้สอนในสมัยนี้ลักษณะดังนี้คือ ครูที่สอนตามบ้านเป็นสำนัก หรือค้ายของตนเอง สมัครงใจสอนเอง ผู้ที่สนใจเรียนจะต้องไปหาครูที่สำนัก และครูที่ได้รับมอบหมายให้สอน เช่น มวยหลวง หรือครูตามสถานศึกษาต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น เช่น หลวงวิศาลดรุณกรสอนที่โรงเรียนสวนกุหลาบ ขุนยี่สารสรรพกรสอนในสโมสรมวยปล้ำ ครูบัว นิลอาษา สอนในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เป็นต้น สำหรับครูที่เป็นพระนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้สอนเรื่องการต่อสู้ป้องกันตัวอีก สำหรับกรมทนายเลือกยังคงทำหน้าที่สอนพระราชโอรส พระราชวงศ์ และข้าราชการบริพารในวัง

ระยะที่ 3 ครูในสถานศึกษา และครูตามค้ายหรือสำนัก

ในสมัยนี้ผู้สอนยังคงมี 2 ลักษณะ คือ เป็นครูในระบบของการศึกษา สอนตามที่หลักสูตรกำหนดมา และครูตามค้ายมวยหรือสำนักต่าง ๆ ที่มีหลักสูตรของตนเอง

ความรู้ที่ถ่ายทอด

ความรู้ในศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยนั้นประกอบด้วย ความรู้ 3 ส่วน คือ ความรู้ทางด้านของการต่อสู้ ความรู้ด้านการใช้ความสามารถทางจิตประกอบการต่อสู้ และความรู้ด้านคุณธรรมในการต่อสู้ (ดังภาพ)

แผนภาพที่ 1 ภาพแสดงความรู้กระบี่กระบองที่ถ่ายทอดในอดีต

ความรู้ทั้ง 3 ส่วนนี้จะผสมผสานกลมกลืนกันไปในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน

1) ความรู้ด้านการต่อสู้

เป็นความรู้ทั้งหมดเกี่ยวกับการต่อสู้ตั้งแต่การไหว้ครู แบบแผนของการใช้อาวุธมวยไทย ครอบนวมอาวุธ คือ หมัด เท้า เข่า ศอก ศีรษะ แบบแผนของการใช้อาวุธกระบี่กระบองที่ประกอบด้วย กระบี่ ดาบ กิรัช ง้าว ทวน พลอง แหวน หลาว เสือ โดมร โล่ ตั้ง เช่น รวมทั้งแบบแผนของการใช้ดนตรีวงปี่ชวา กลองแขกในการต่อสู้

ความรู้ด้านการต่อสู้ดังกล่าวนี้จะครบถ้วนในระยะที่ 1 และค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปหรือ บางส่วนขาดหายไปในระยะที่ 3 เช่น อาวุธบางอย่างที่ไม่มีเรียนอีกในปัจจุบัน ได้แก่ ทวน โดมร เสือ กิรัช แต่มีไม้สั้นเพิ่มเข้ามา เพื่อฝึกคล่องแคล่วไม่ได้ใช้ในการต่อสู้ หรือการใช้เพลงที่เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นต้น

2) ความรู้ด้านการควบคุมพลังจิตและพลังกายในการต่อสู้

ความรู้ในลักษณะนี้เป็นความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อของพุทธศาสนิกายพุทธตันตระ ที่มีความเชื่อในเรื่องความสามารถทางจิตในการควบคุมการทำงานของกายผ่านการใช้คาถาอาคม ท่องบ่น หัวข้อมนตรา และการใช้เครื่องรางของขลังต่าง ๆ ซึ่งในระยะที่ 1 ความรู้เรื่องนี้เป็นความจำเป็นสำหรับการ เป็นนักสู้ ดังปรากฏให้เห็นจากวิชาศิลปศาสตร์ของพระมหากษัตริย์จะต้องเรียนวิชามนตรา คือ การเป่าเสก เวทย์มนต์คาถา หรือคุณลักษณะของชายชาติวีร ที่กำหนดว่าจะต้องมีอำนาจทางพลังอาคม พลังกาย ควบคู่ กับการมีความรู้ด้านการต่อสู้ ซึ่งความเชื่อในความสำคัญของพลังจิตนี้ทำให้เกิดท่าในการต่อสู้ของไทย โดยเฉพาะมีปรากฏหลักฐานในท่ามวยไทย เช่น ท่านายถนัดนาคร เป็นการนำพลังจิตมาใช้สร้างกำลังแขน หรือกำลังมือ การย่างสามขุม เป็นการนำพลังจิตมาใช้ในขณะเดินเท้า (foot-works) เป็นต้น ในสมัย โบราณการควบคุมจิตให้เป็นหนึ่งนั้นกระทำโดยผ่านอุบายของการท่องบ่นคาถา อันเป็นหัวข้อธรรมใน พระพุทธศาสนาเพื่อให้จิตมีพลังที่จะใช้ในการควบคุมกายให้สามารถมีพลังในการต่อสู้ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการต่อสู้ให้กับนักรบในสมัยนั้นด้วย แสดงให้เห็นว่าคนไทยให้ความสำคัญกับ เรื่องของจิตใจมากพอ ๆ กับเรื่องของกาย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับความเชื่อในคุณพระ รัตนตรัยกับความเป็นนักรบไว้ มีความว่า (ส.วัฒนธรรม, 2500: 333-343)

...ศาสนาย่อมเป็นเครื่องทำให้คนมีความกล้าหาญ เพราะมีความมั่นอยู่ในศาสนาแล้ว ก็ไม่มีความกลัวกับอันตรายใด ๆ ... การมีศาสนาทำให้ใจมั่นคงไม่เป็นคนขลาด นักรบ ของไทยเรา จึงพอใจผูกพระและเครื่องรางต่าง ๆ อันได้ลงเลขยันต์หัวข้อพระธรรมไว้ กับตัว การที่ผูกพระและเครื่องรางเช่นนี้ก็เพื่อมิให้ลืมนึกว่าตนเป็นผู้มีศาสนา และถ้ารู้สึก ว่า อานาปานของพระรัตนตรัยคุ้มครองรักษาอยู่แล้ว คงจะรอดพ้นภัยอันตรายไปได้...พระ พุทธเจ้าของเราที่ย่อมทรงรู้สึกอยู่ว่าเป็นธรรมดาคนเราต้องการเครื่องยึดถือเป็นที่พึ่ง จึง ทรงสอนว่า เมื่อใดต้องการที่พึ่งก็ให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระ สงฆ์...

ดังนั้น ในการเรียนการต่อสู้ในสมัยโบราณ สิ่งที่ควบคู่ไปด้วยคือการเรียนรู้ทางด้านศาสนาเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่กล้าทั้งหลายยามออกศึกสงคราม และจากการที่คนไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติที่ยึดมั่นอย่างแน่นแฟ้นนี้เอง ทำให้ผู้ที่เรียนการต่อสู้ทั้งหลายมีแนวทางการปฏิบัติในการใช้ความรู้ของตนเองไปในทางที่เหมาะสม เป็นธรรม เช่น ไม่นำความรู้ไปรุกรานผู้อื่น ดังเช่นเจตนาของฟานฟัสตี เขียนไว้ว่า (สังข์ วัฒนทัต, 2516: 245) “ชาวสยามรักสงบ...แต่เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเป็นนักรบ พวกเขา ก็พิสูจน์ตนเองว่าเป็นกล้าที่พอตัวทีเดียว”

3) คุณธรรมในการต่อสู้

ในการถ่ายทอดความรู้ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยนี้ ครูไม่ได้ถ่ายทอดเฉพาะความสามารถในการต่อสู้เท่านั้นเพราะทราบดีว่าความรู้ชนิดนี้เปรียบเสมือนดาบสองคม ถ้าผู้มีความรู้ไม่มีคุณธรรมอย่างสูงในการกำกับตนแล้ว ย่อมจะสามารถนำความรู้ไปทำให้เกิดอันตรายในสังคมได้อย่างมาก ดังนั้นครูจึงต้องกำกับในเรื่องของคุณธรรมในการต่อสู้ตลอดเวลา ลักษณะของชายชาติกรที่กล่าวไว้ข้างต้น จึงเต็มไปด้วย “ความมีมนุษยธรรม” อันเป็นธรรมที่คอยกำกับพฤติกรรมของคน เช่น ตัวอย่างคำสอนต่อไปนี้

...การขึ้นบนเวทีชกมวยไม่ใช่ขึ้นไปฆ่ากัน ไม่มีการอาฆาตพยาบาทกัน เมื่อคู่ต่อสู้อ่อนแรงกว่า เราไม่ควรรุนแรงกับคู่ต่อสู้มากนัก ถ้าเขาหนัก เราก็หนัก ถ้าเขาอ่อนเราก็ผ่อน...อย่าไปฆ่าเขา ไม่โกรธคู่ต่อสู้ ไม่นำความรู้ไปใช้ในทางที่ผิด ฯลฯ...

ดังนั้น ความรู้ทั้ง 3 ประการ เป็นความรู้ที่เป็นความจำเป็นที่ผสมผสานกลมกลืนกัน โดยภูมิปัญญาจากครูไทยที่ได้สร้างวิชาการต่อสู้แบบไทยขึ้นมา ความรู้อย่างนี้นี้ได้รับการถ่ายทอดอย่างครบถ้วนในลักษณะที่สมดุลย์ ความรู้ทั้ง 3 ด้านในระยะที่ 1 ต่อจากนั้นในระยะที่ 2 และระยะที่ 3 การถ่ายทอดความรู้จะเน้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นสำคัญ เช่น ระยะที่ 3 จะเน้นทักษะของการต่อสู้มากกว่าเรื่องอื่น ๆ เป็นต้น

วิธีการถ่ายทอด

ดังได้กล่าวแล้วว่า การถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยนั้น ผู้ถ่ายทอดจะให้ความสำคัญในเรื่องของความประพฤติและจิตใจของผู้เรียนเป็นอย่างมาก ดังนั้นวิธีการถ่ายทอดจึงประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) **ครูพิจารณาศิษย์** ครูท่านใดจะรับใครมาอยู่ด้วย จะค่อนข้างพิจารณานาน โดยจะดูจากความตั้งใจจริงที่จะเรียนวิชา และพิจารณาอุปนิสัยใจคอด้วย ถ้ามีพ่อแม่มาฝากและเป็นที่ยอมรับแล้วก็จะยอมรับไว้ เช่น ในสาขาชกมวยชกมวยแผน กลางถึงหางทองประศรีหลายแก้วไปฝากเรียนวิชาชกมวยชกมวยท่านรับไว้ทันที เพราะทราบว่า เป็นลูกชายของขุนไกร เป็นต้น แต่ถ้าไม่รู้จักก็อาจต้องทำงานบ้าน ปรนียบรับ

ใช้ไประยะหนึ่ง จนแน่ใจในความตั้งใจและความดี จึงจะสอนวิชาต่าง ๆ ให้ ตัวอย่างเช่น พระยาพิชัยดาบหัก อาสาไปรับใช้บ้านครูเพื่อเรียนวิชามวยไทย เป็นต้น

2) **ทำพิธียกครู** เมื่อรับเป็นศิษย์แล้ว ศิษย์จะต้องนำดอกไม้ ธูปเทียน เงินค่าครู มามอบให้ครูที่สอน เพื่อแสดงว่าได้ยอมตัวเป็นศิษย์ ยินดีรับการอบรมสั่งสอนจากครูทุกประการ ครูเองก็ได้แสดงความยอมรับบุคคลนั้นเป็นศิษย์ด้วยความเต็มใจในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้

การกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งที่มีกระทำมาแต่สมัยโบราณ เพราะวิชาที่ถือว่าเป็นวิชาของพระนารายณ์ ที่ทรงใช้เพื่อปราบพญามาร (ปัญญา ไกรทัศน์, 2530: 26) ผู้ที่จะเรียนจึงต้องมาขอเป็นศิษย์เรียนวิชาความรู้ โดยผ่านทางครู ด้วยความนอบน้อมในการเรียนวิชาชั้นสูงนี้

3) **การปฏิบัติตนก่อนการเรียน** ครูจะควบคุมความประพฤติของผู้เป็นศิษย์ผ่านการปฏิบัติตนโดยศิษย์จะต้องทำการปฏิญาณตนว่าจะเป็นคนดี จะไม่นำวิชาไปใช้ในทางที่ผิด หากไม่กระทำตามที่ปฏิญาณไว้จะได้รับการลงโทษ การกระทำเช่นนี้มีผลทางใจต่อผู้เรียน เพราะเป็นความเชื่อของคนไทย ในการที่จะให้คำปฏิญาณหรือคำสาบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้จะไม่มีตัวตนแต่มีอิทธิพลต่อความคิด และความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก เช่น การกล่าวคำปฏิญาณของทหารต่อธงชัยเฉลิมพล หรือพิธีการตักน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการ เป็นต้น ทำให้ผู้ที่กล่าวคำปฏิญาณหรือกล่าวคำสาบานไว้ไม่กล้ากระทำผิดจากคำสาบาน เป็นการกำกับให้ผู้ที่มีการต่อสู้ไปต้องเป็นคนดีของสังคม

4) **พิธีไหว้ครูประจำปี** เป็นการไหว้ครูที่สอนวิชาการต่อสู้ ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว พิธีการไหว้ครูถือเป็นพิธีที่สำคัญของคนไทยในการเรียนวิชาต่าง ๆ เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูรู้คุณต่อผู้เป็นเจ้าของวิชา และผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เกิดความรู้

ในวันไหว้ครูศิษย์ทุกคนจะต้องทำใจตนเองให้น้อมรำลึกถึงคุณความดีของครู เมื่อรำลึกถึงท่านแล้วศิษย์จะต้องประพฤติตัวเองให้เป็นคนดี ตั้งตนอยู่ในโอวาทของครู ประพฤติตนอยู่ในหลักธรรมที่ครูสอน การไหว้ครูนี้แม้แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงกระทำ เช่น เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำพิธีไหว้ครูกระบี่กระบองที่เกาะสีชัง เป็นต้น ความเคารพครูและการเห็นความสำคัญของการไหว้ครูนี้ พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ท้าวครูไว้ ดังนี้ (พระมหาเทพกษัตรสมุทร, 2511: 47)

...สืบนีวประนมเหนือเศศ	ไหว้ครูวิเศษทั้งน้อยใหญ่
อุปัชฌาย์จารย์จำไว้	ที่ในจิตมั่นกตัญญู
ครูเลขอักษรอนุสาสน์	ครูเพลงพิณพาทย์เพราะหู
ครูโขนครุละครพ้อนดู	ครูทัดท่วงที่กระบี่กระบอง
ครูหัตถอาวุธยุทธนา	ครูวิชาเชิงช่างทั้งผอง
ครูดีมีจิตคิดปอง	ครูของข้าเจ้าทั้งปวง...

5) **ฝึกทักษะ** การฝึกทักษะจะประกอบด้วย

5.1) การฝึกร่างกาย หรือสมรรถภาพทางกายให้แข็งแรง โดยใช้กิจวัตรประจำวัน เช่น ต่ำขาว หาบหิน กระเดียดน้ำ

5.2) ฝึกท่าไหว้ครู จนมีความชำนาญ คล่องแคล่ว เพราะท่าไหว้ครูนี้จะมีท่าพื้นฐานของการต่อสู้ประกอบอยู่ด้วย เช่น การวางเท้า การก้าวย่าง และเป็นการฝึกร่างกายให้เคลื่อนไหวได้อย่างคล่องแคล่วสัมพันธ์กัน ครูจะเป็นสื่อต้นแบบ

5.3) ฝึกท่าพื้นฐานของการต่อสู้ต่าง ๆ เช่น ฝึกการเตะ การชก การรับ การปิดป้อง การฝึกนี้ใช้สื่อตามธรรมชาติเข้าช่วย เช่น การประคองเตะต้นกล้วยไม่ให้ล้ม การชกลูกมะนาวที่แขวนในระดับไหล่ให้ตายไม่พ่นกันลูกมะนาวไม่หลุดจากขั้ว เป็นต้น

วิธีการฝึกทักษะนี้จะประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่ต้องใช้เวลาพอสมควร ผู้ที่มีความอดทนและตั้งใจจริงจะสามารถเรียนจนจบ เป็นนักต่อสู้ที่มีความสามารถได้ โดยครูจะวางรากฐานของทักษะที่จำเป็นให้มั่นคง จากนั้นศิษย์จะนำความรู้จากการฝึกไปดัดแปลงพลิกแพลงด้วยตนเอง

วิธีการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าผู้ให้การถ่ายทอดจะให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็นคุณธรรม หรือการควบคุมความประพฤติ หรือคุณสมบัติทางใจของผู้เรียนเป็นส่วนสำคัญ โดยผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การยกครู การปฏิบัติตน การไหว้ครู แล้วจึงทำการสอนทักษะที่ต้องอาศัยความอดทน ความตั้งใจจริงของผู้เรียนเป็นอย่างมาก วิธีการถ่ายทอดดังกล่าวนี้จะปรากฏครบทุกชั้นในระยะเวลาที่ 1 ต่อมาจะค่อย ๆ ถูกตัดทอนลงจนถึงระยะที่ 3 จะเน้นเรื่องของทักษะมากกว่าขั้นตอนอื่น

สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด

สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดทั้ง 3 ระยะ ได้แก่ สื่อบุคคลคือ ครูเป็นต้นแบบ และเป็นสื่อที่ส่าสุด สำหรับสื่อที่ใช้ประกอบการฝึกระยะที่ 1 จะใช้สื่อธรรมชาติ เช่น ต้นกล้วย ลูกมะนาว เป็นต้น ระยะต่อมาเป็นสื่อที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์ขึ้น เช่น กระสอบทราย

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผล ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 จะพิจารณาจากความสามารถในการต่อสู้ได้จริง สำหรับระยะที่ 3 จะพิจารณาจากความสามารถในการทำแบบทดสอบ การทำรายงาน การปฏิบัติได้จริง

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแต่โบราณมีวิธีการที่ละเอียดอ่อนและพิถีพิถันมาก การสอนจะเป็นการฝึกกาย ฝึกจิต และคุณธรรมควบคู่กันไป เรียกได้ว่า เป็นทั้งการสอนและการอบรมมนัสย์ให้ผู้เรียนเป็นคนดีมากพอ ๆ กับเป็นคนมีวิชา โดยครูจะเป็นต้นแบบที่ถูกต้อง ทั้งในด้านความสามารถในการต่อสู้ และความประพฤติ ครูจะจัดกิจกรรมที่มีคุณค่าและมีความหมายให้กับผู้เรียน

เช่น การยกครู การไหว้ครู และแบบฝึกต่าง ๆ เป็นต้น จึงอาจสรุปรูปแบบการสอน และรูปแบบการเรียนรู้
ได้ดังนี้

รูปแบบการสอนศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่สำคัญคือ การมีต้นแบบที่ถูกต้อง และการจัด
ประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียนในทุกด้าน

รูปแบบการเรียนรู้ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่สำคัญคือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างมี
ความหมายทุกกิจกรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย